

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรากหญ้าและของ
ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

โดย

ดร. มนีผ่องและคณะ

กรกฎาคม 2546

ສ້າງຢາເລຂີ່ RDG4/006/2544

รายงานວິຈัยฉบับສມບູຮນ

ຄະນະວິຈัย

ທ້າວ໌ ມະນີຜ່ອງ
ດຣຸນີ ແຊ້ໂຄ້ວ
ອີງອຣ ຄອງເຈົ້າ
ອຳໄພ ສູປາກາຮ
ບຸກູ່ເສຣີມ ສມພັນຍ

ສນັບສນຸນໂດຍສໍານັກງານກອງທຸນສນັບສນຸນກາຮວິຈัย

ຊຸດໂຄຮງກາຣ “ປະວັດຕີສາສົກຮ່ວມມືກອງທຸນສນັບສນຸນກາຮວິຈัย”

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ	RDG 4 / 006 / 2544
ชื่อโครงการ	โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร สาธารณสุขของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
ชื่อนักวิจัย	ธารา มณีผ่อง
คณะวิจัย	ดุษฎี แซ่โค้ด, อิงอรา คงเจริญ, สำราญ สุปราการ, บุญเสริม สมพันธ์
E-mail address	thawat@la.ubu.ac.th
ระยะเวลาโครงการ	กุมภาพันธ์ 2544 – กรกฎาคม 2546

งานศึกษาประวัติศาสตร์ชั้นนี้เน้นข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าผ่านความทรงจำร่วมของคนท้องถิ่น โดยให้ไว้เชิงที่ทางประวัติศาสตร์และมนุษยวิทยาพินิจพิจารณาประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นแกนหลักในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในท้องถิ่นผ่านการใช้ประโยชน์และกำหนดภูมิทิศการใช้ “ทรัพยากรสาธารณะ” ร่วมกันของท้องถิ่น

มิติเวลากลางการเปลี่ยนแปลงในงานชั้นนี้ จัดแบ่งโดยตระกูลของคนท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่สัมพันธ์กับการตอบโต้และล้อรวมกับชุดประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยท้องถิ่นแบบอื่น อาทิ ตำนาน หลักฐานประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี โดยแสดงออกผ่านการเลือกจดจำ เลือกบอกเล่าผ่านปฏิกริยาของคนท้องถิ่น ทั้งในพื้นที่ของการผลิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และจารีตประเพณี

พื้นที่ศึกษาเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ประวัติความเป็นมาโดยเลือก 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนสบรวม(ไทยใหญ่) ชุมชนสบคำ(ลาว-หลวงพระบาง) และชุมชนเรียงเก่า(คนไทย) ข้อค้นพบคือ ชุดประวัติศาสตร์บอกเล่าของท้องถิ่นไม่ได้เป็นหน่วยของความทรงจำร่วมที่เป็นชุดเดียวกัน แต่มีความแตกต่างหลากหลายชั้นอยู่กับเงื่อนไขและบริบทที่ท้องถิ่นเข้าไปเกี่ยวข้อง ทั้งในลักษณะของการจัดความความสัมพันธ์ภายในชุมชนและความสัมพันธ์ในระดับสังคมกว้าง

ตลอดระยะเวลาศึกษาวิจัย การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมีหลายระดับ ทั้งร่วมกันกำหนดสร้างตัวตนของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มี helyak ผ่านการให้สัมภาษณ์ การประชุมแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรมในพื้นที่ และการเข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการชี้นำไปสู่การก่อรูปตัวตนทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่แสดงออกเป็นรูปธรรม กล่าวคือมีการพยายามผลิต

ชุดประวัติศาสตร์ของตน ในพื้นที่ทางสังคมต่างๆ การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การผลิตหนังสือ อันแสดงถึงความเข้าใจในคุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และความสามารถในการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกัน

Abstract

Code of Project: RDG 4 / 006 / 2001

Name of Project: Research on History of Local Community towards Public Resources Management of the Community along Kong River, Chiangsaen District, Chiang Rai Province

Name of Researcher: Thawat Maneephong

Group of Researcher: Darunee Saekhow, Ingong Khongchareon, Ampai Suprakarn, Boonserm Samaphan

E-mail address: thawat@la.ubu.ac.th

Duration of Project: February 2001 – July 2003

This study on history emphasizes information about history from memories of local people. The method, based on historical and archaeological study, considers history as the core of the relationship among local people through using benefits and setting regulations to control the use of local public resources.

Changed time-dimension of this study is separated by local people's way of thinking which relates to the conditions of politics, economics and society. These conditions relate to the correspondence of other local histories through memories of local people such as legends, historical documents, or archeology. There are about production areas, economic activities, and customs.

Study sources are 3 communities which are different from one another in the field of culture, ethnicity, and background. There are Sob-Ruak Community (Thai-Yai), Sob-Kham (Lao-Luangprabang) and Vieng-Khao (Yuan People). The study discovers that although historical stories from memories of local people come from the same group, there are several differences. These differences depend on related

local conditions and contexts of organizing the relationship within the community and in the society level.

During study time, there are several levels of local participation: mutually setting the object of several local history stories, interviewing, joining in meeting, organizing activities within the society and participating in the research team. These participating activities lead to the construction of object of tangibly local histories. This means local people make an effort to create their own history in the society, to build a local museum, to make a book, which can show the real understanding of local historical value and the capability to use history to set the mutual relationship.

Main Words: Local History, Public Resources, Chiangsaen

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
Abstract	๑
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา	7
1.3 กรอบแนวคิดและประเด็นการศึกษา	7
1.4 พื้นที่และวิธีการศึกษา	13
1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	14
บทที่ 2 ประวัติศาสตร์ของชุมชนริมฝั่งโขeng: พัฒนาการและการปรับตัว	16
2.1 ภาพรวมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขeng กรณีตำบลเวียง	21
อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	
(1) พัฒนาการการปกครองท้องถิ่นของอำเภอเชียงแสน	21
(2) พัฒนาการของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขeng	24
- ช่วงการปกครองสมัยราชกาลที่ 5 จนถึงสหภาพโลกครั้งที่สอง	29
- ช่วงหลังสหภาพโลกครั้งที่สองจนถึงปีพ.ศ.2500	35
- ช่วงปีพ.ศ.2500 – 2520	41
- ช่วงปีพ.ศ.2521 – 2530	48
- ช่วงปีพ.ศ.2531 – ปัจจุบัน	49
(3) พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนกรณีศึกษา 3 ชุมชน	58
- ชุมชนสบรวม	
● ประวัติความเป็นมาของชุมชน	59

● พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมที่สัมพันธ์กับรัฐและทุน	60
● ช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชนและยังซึ่พด้วยการเกษตรเป็นหลัก	61
● ช่วงของการคีบเข้ามาของรัฐและทุนในรูปของ การท่องเที่ยว ปีพ.ศ.2520 – 2530	66
● ช่วงการเคลื่อนตัวเข้าสู่การท่องเที่ยวโดย สมบูรณ์ตั้งแต่ปีพ.ศ.2530 ถึงปัจจุบัน - ชุมชนเวียงเก่า	69
● ประวัติความเป็นมาของชุมชน	73
● พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมที่สัมพันธ์กับ รัฐและทุน - ชุมชนสบคำ	74
● ประวัติความเป็นมาของชุมชน	76
● พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมที่สัมพันธ์กับ รัฐและทุน	78
● ช่วงการตั้งถิ่นฐานภาษาหลังการอพยพจนถึง พ.ศ.2518	78
● ช่วงหลังปีพ.ศ.2518 ที่ลาวเปลี่ยนแปลงการ ปกครองจนถึงปัจจุบัน	79
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยท้องถิ่นและการรับรู้ของท้องถิ่น	83
3.1 ประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงท้องถิ่นเชียงแสน	85
(1) ยุคก่อนประวัติศาสตร์	89
(2) ยุคประวัติศาสตร์ต้นนานและพงศาวดาร	90
3.2 ประวัติศาสตร์ที่กล่าวโดยคนท้องถิ่น	95
(1) ประเพณีและอารีตในฐานะประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: กระบวนการดำรงอยู่และรื้อฟื้น	98
(2) ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าเมืองหรือเจ้าพ่อ	104

บทที่ 4	ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะ “ทรัพยากรสาธารณะ”	113
4.1	จากของ “หน้าหมู่” สู่อัตลักษณ์ท้องถิ่นในบริบทการท่องเที่ยว	122
4.2	อัตลักษณ์ท้องถิ่น: การผลิตสร้างและปฏิบัติการ	127
(1)	ชุมชนสปรราภ	127
(2)	ชุมชนเวียงเก่า	132
(3)	ชุมชนสบคำ	135
บทที่ 5	คนท้องถิ่นกับสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ระดับวิธีคิดและปฏิบัติการ	
5.1	ประวัติศาสตร์มีชีวิตเคลื่อนไหวผ่านเวลาและปฏิบัติการของชุมชน	143
(1)	กรณีการจัดงานอนุรักษ์มรดกล้านนา จังหวัดเชียงราย ประจำ2545	145
(2)	กรณีการบูรณะวัดพระนอน	153
(3)	กรณีการจัดพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์เมืองเกียง	155
(4)	กรณีการจัดทำกำแพงประวัติศาสตร์ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง	157
5.2	อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	160
บทที่ 6	สรุป	162
เอกสารอ้างอิง		168
บุคคลอ้างอิง		172

สารบัญแผนที่และตาราง

แผนที่

1. แผนที่แสดงชุมชนในตำบลเวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	20
2. แผนที่แสดงบริเวณป่าห้วยย้อม หรือ ทุ่งเลี้ยงสัตว์	31
3. แผนที่แสดงพื้นที่ทำกินในฝั่งประเทศลาวของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงในอดีต (ก่อนถูกห้ามเข้าไปทำกินในปีพ.ศ.2518)	40

ตาราง

1. ตารางแสดงรายละเอียดพอสังเขปของตำบลเวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	25
2. ตารางสรุปพัฒนาการเงื่อนไขและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กับ ระบบ ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น	52
3. ตารางแสดงเงื่อนไขประวัติศาสตร์ของ 3 ชุมชน	163

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

งานศึกษาขั้นนี้เป็นความพยายามที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ของอาชญากรรมทางเพศในประเทศไทย ที่เน้นผลกระทบของการเลือกจดจำบุคคล ตลอดจนการอภิปรายถึงปัจจัยที่ส่งเสริมการกระทำความไม่ดีในสังคมไทย โดยมองว่า ท่ามกลางกระแสโลกภาคีโลก (globalization) ที่ทุกสิ่งล้วนแล้วแต่ถูกหลอมรวมให้ตกลอยู่ภายใต้กระบวนการทัศน์แห่งข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีอันเป็นกลไกขับเคลื่อนหลักของทุน ทำให้สมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเริ่มถูกสั่นคลอนมากยิ่งขึ้น

เทคโนโลยีถูกสร้างขึ้นเพื่อที่จะควบคุมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้สามารถตอบสนองความต้องการที่ไม่ซ้ำกับบล็อกของมนุษย์ ขณะเดียวกันมนุษย์มิได้มีแต่ผู้ที่สับย-dom ต่ออำนาจของเทคโนโลยีใหม่ ท่ามกลางกระแสอิทธิพลทางภาษาของโลกภาคีโลก (localization) เกิดสิ่งที่เรียกว่า คำานุวัตร (localization) ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะใช้พลังปัญญาและความรู้ของท้องถิ่นในการตอบโต้กับกระแสจากภายนอกชุมชน (อรรถจักร, 2543) เพื่อพิทักษ์รักษาไว้ซึ่ง “สิทธิชุมชน” ในด้านต่างๆ เช่นการอย่างยิ่งในวิถีการผลิตที่ต้องใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความยั่งยืน ตลอดจนรักษาชนบทธรรมเนียมและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่สืบไป

ในมิติดังกล่าวมักจะพบว่าชุมชนท้องถิ่นมีกระบวนการความคิดที่จะใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย เพราะนั่นหมายถึงการมีทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ใช้ไปช้าๆ อย่างน้อย การอนุรักษ์และวิถีแห่งการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์ กับธรรมชาตินั้น เป็นเสมือนสิ่งที่ถูกสร้างและหลอมรวมเข้าเป็นองค์ความรู้ บางอย่างก่อตัวขึ้นและผสมผสานกับความเป็นปัจเจกบุคคลที่เป็นสมาชิกท้องถิ่น มักปรากฏในรูปของสำนักความเป็นชาติพันธุ์ สำนักท้องถิ่น ฯลฯ และมีกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น มโนทัศน์เหล่านี้อาจແผลอยู่ในรูปของเรื่องเล่า พิธีกรรม นิทาน ตำนาน หรือศิลปวัฒนธรรม ผสมผสานกับระบบความเชื่อและศาสนา

หากกล่าวถึงกระบวนการใช้องค์ความรู้ของชุมชนในการเชิงนโยบายหรือปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาและต่อเนื่องนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจว่า อะไร ทำให้เกิดกระบวนการในการดำเนินอยู่และปรับตัวของชุมชน ท่ามกลางความหลากหลายและซับซ้อนของบริบทการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมหภาค ดังนั้นงานวิจัยนี้ จึงเป็นการค้นหาผลลัพธ์ที่ชุมชนใช้ยึดโยงความสัมพันธ์ในลักษณะของ “ความเป็นชุมชนท้องถิ่นเดียว กัน” เ堺ไว้ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสมมุติฐานเบื้องต้นก่อนการศึกษาว่า สิ่งนั้นคือตัว “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ที่เป็นสำเนียกร่วมของป้าเจกบุคคลและชุมชน

อย่างไรก็ตามกระบวนการทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่รักษาอยู่คนเข้าด้วยกันนั้น คงจะไม่สามารถล่าวถึงอย่างลอดอย ๆ โดยปราศจากปฏิบัติการของผู้บุกเบิก ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น ผ่านความสัมพันธ์ในการใช้ประโยชน์และการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน โดยเน้นการจัดการทรัพยากรที่เป็นของ “หน้าหมู่” หรือทรัพยากรที่เป็น “สาธารณะ” ของชุมชน¹

ชุมชนเริ่มผ่านแม่น้ำโขงของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะของการเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติสูงมาก มีเงื่อนไขปัจจัยหลายประการ ประการแรก ความเป็นชุมชนชายแดนรอยต่อระหว่างพรมแดน 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศไทย พม่า และประเทศลาว หรือเรียกว่า “คุ้นคุ้น” สามเหลี่ยมทองคำ และเป็นจุดยุทธศาสตร์หลักด้านความมั่นคงของรัฐบาล ทั้งประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะการถูกระบุให้เป็นเส้นทางผ่านยาเสพติดที่สำคัญของโลก หลังสงครามโลกครั้งที่สองพื้นที่แห่งนี้เป็นแหล่งผลิตและเป็นทางผ่านของยาเสพติดหลายชนิด โดยเฉพาะฝินดิบที่มีแหล่งกำเนิดมาจากประเทศไทย จึงต้องได้รับการเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชน จะต้องระบุชื่อของเมืองเชียงแสนและสามเหลี่ยมทองคำไว้ให้กันท่องเที่ยวได้เลือกเสมอ โดย

¹ ทรัพยากรที่เป็น “ของหน้าหมู่” หรือ “สาธารณะนั้น” ยังไม่มีความชัดเจนในการนิยามหรือให้ความหมาย ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าในมิติของคนในท้องถิ่น ทั้งสองคำมีความหมายแตกต่างกันที่ “ระดับของสิทธิ ตลอดจนกระบวนการในการพิทักษ์สิทธินั้น” เป็นสิ่งที่สำคัญและมีความสำคัญต่อชุมชน โดยผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับประเด็นนี้มาก เพราการนิยามหรือให้ขอบเขตความหมายของชุมชนที่มีต่อทรัพยากรสาธารณะไม่ชัดเจน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์และจัดการกับทรัพยากรต่างกัน และช่วงเวลาที่ต่างกัน เช่น การจัดการทรัพยากรสาธารณะนั้น มีการขยาย หรือ ลดสภาพลงอย่างไร

ชุมชนเด่นของพื้นที่ อันได้แก่ ความเป็นเมืองโบราณ เป็นแหล่งชุมชนที่สวยงามอันประกอบด้วยพรมแดน 3 ประเทศ และที่สำคัญเรื่องราวเล่าขานของพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำก็เป็นที่ใจซึ้งที่สุดคนต่างก็ต้องการที่จะมาสัมผัสและรับรู้ไว้ในครั้งหนึ่งของชีวิต ดังนั้น才่งประดุจที่หล่อถ่วงชีวิตชีวันตัวตนแบบล้านนา พิรุณกับเขียนว่าคำว่า “สามเหลี่ยมทองคำ” ที่ตั้งตระหง่านริมฝั่งโขงจึงคราครัวไปด้วยผู้คน ทั้งนักท่องเที่ยวที่มักจะบันทึกภาพไว้เป็นหลักฐาน และกลุ่มเด็กสาวห้องถินที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่นส่วนชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มาเยี่ยมเพื่อผ่านหน้ากากล้าง เรียกเงิน 10 – 15 บาท กับความจริงแท้ของพื้นที่และห้องถินที่พวกเชือสร้างขึ้น ปรากฏการณ์เหล่านี้สร้างงานและรายได้ให้ห้องคนในห้องถินและนายทุนจากภายนอกไม่น้อย ทั้งกิจการร้านค้าเลือดผ้าพื้นเมือง การล่องเรือทางยาน้ำไปชมทศนิยภาพแบบริมฝั่งโขงบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ เป็นต้น

ก่อนการเลือกพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นจากผู้เฒ่า 3 – 4 ราย ที่อยู่อาศัยในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงมายาวนานกว่า 70 – 80 ปี พบร่วมกันหลังไปในอดีต เท่าที่จำความได้ดีนั้น แรกเริ่มที่มีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงที่เป็นแนวราษฎร์ ผ่านจากทิศตะวันตกไปตะวันออก ตั้งแต่บ้านสบรวม(สามเหลี่ยมทองคำหรือเมืองเกี้ยง) ผ่านเขตเมืองเก่า ไปจนถึงบ้านแซว ระยะทางกว่า 20 กิโลเมตร เป็นพื้นที่รกร้างลุ่มริมฝั่งแม่น้ำโขง หมายเหตุ การเลี้ยงวัวควาย และการเกษตรเพื่อยังชีพ เพาะปลูกโดยเน้นบริโภคและใช้แรงงานสัตว์ ถนนที่ใช้นั้นเป็นเพียงทางคawayเดินเท่านั้น การใช้ทรัพยากริมฝั่น้ำไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แม่น้ำ ผืนป่า สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ ก็ถือว่าเป็นสิทธิ์ที่ทุกคนสามารถใช้ได้ โดยมีหัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้นำในการกำหนดข้อตกลงร่วมในการใช้ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำโขง

สรุปรวมของการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรสากลระบน อาทิ ที่ดิน โดยชุมชนได้แบ่งที่ดินออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ที่นา จะได้จากการผ้าวางบ้ำแพะ และสามารถปลูกข้าวแบบน้ำฟ้าได้เพียงอย่างเดียว ส่วนน้ำในแม่น้ำใช้สำหรับจับสัตว์น้ำและสัญจรไปมาทางเรือเท่านั้น ท่าริมฝั่งแม่น้ำ มักจะเป็นบริเวณที่ป่าแพะ ลาดชัน แผ้วถางแล้วใช้ปลูกต้นข้อมเพื่อใช้ย้อมผ้า พื้นที่ชายฝั่งแม่น้ำโขง เป็นแผ่นดินที่ตื้นเขินริมฝั่งแม่น้ำ ใช้สำหรับการเพาะปลูกพืชผัก อาทิ มะเขือ มันเทศ(มันแก้ว) ยาสูบ เป็นต้น โดยแบ่งออกเป็น 70 กว่าปีคนหนึ่งเล่าว่า “เมื่อก่อนไม่มีพม่า ลาว ไทย គรจะใช้ที่ดินต่างให้เพื่อเพาะปลูกก็ได้ การขายของปากอุดมสมบูรณ์ พายเรือข้ามไปที่เมืองmom(ฝั่งประเทศไทย) มีทางหวยและหนองไม่มาก” ตัวแบ่งต่อเองกันนั่งเรือข้ามฟากไปใช้พื้นที่ดินบริเวณเมืองmom ฝั่งประเทศไทยเพื่อเพาะปลูกพืชผัก และชุมชนในพื้นที่ยังมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นด้วยการแต่งงาน

ข้ามผ่านแม่น้ำ โดยเฉพาะผ่านลาวและไทย จนมีอาชญากรรมที่ได้รับความนิยมมากในอดีต ทำให้คนต่างด้าวและชาวต่างด้าวเดินทางมาอยู่ในประเทศไทยอย่างมาก ทั้งภาษาพูดและระบบภาษาร่วมประเพณี

ตลอดแนวลำน้ำโขงที่ไหลผ่านพื้นที่เชียงแสน ผู้คนต่างก็ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร แหล่งน้ำในการดำเนินการเกษตรและสัญจรข้ามฝากเพื่อติดต่อค้าขายเป็นหลัก แต่เดิมการจัดการทรัพยากริมแม่น้ำยังไม่มีความสันติภาพมากนัก การจับจ้องที่ดินสามารถทำได้โดยการแฝงตัว แล้วทำการเพาะปลูกได้เลย เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วเป็นเวลานาน เจ้าของห้องห้องไม่กลับมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่อีก ผู้อื่นก็สามารถเข้ามาจับจ้องต่อได้ โดยไม่มีการถือครองแบบสิทธิ์อย่างแน่นอน ที่ดินของปัจจุบัน

หลังจากมีการรณรงค์ให้เผยแพร่ไปทั่วทุกพื้นที่ มีการกำหนดเขตแดนประเทศไทยที่ชัดเจน มีการจัดการพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติโดยหลักกฎหมายและการเมืองของรัฐ ทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนเริ่มเปลี่ยนแปลง เรื่องไข่สำคัญ คือ หลักกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายของรัฐบาลทั้งสามประเทศ กระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นอย่างมหาศาล สำหรับผู้คนประเทศไทยดูเหมือนความสัมพันธ์แบบเกษตรดั้งเดิม ที่เน้นการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคนั้น เปลี่ยนไปเมื่อมีหน่วยงานของรัฐเข้าไปตั้งฐานในพื้นที่ โดยเฉพาะหน่วยทหารที่เข้าไปควบคุมดูแลเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ ในช่วงของการขยายตัวของอาณาจักร ระหว่างสหภาพครั้งที่สอง โดยหน่วยงานของทหารเข้าไปพร้อมกับการเก็บภาษี จากราษฎรชาวเรือนละ 4 บาทต่อปี ทำให้การเพาะปลูกเริ่มที่จะทำเพื่อสำหรับการขายและนำเงินมาเสียภาษีมากขึ้น การจัดการทรัพยากริมแม่น้ำจากเดิมที่ชุมชนเคยใช้และจัดการอย่างอิสระ ไม่ต้องมีองค์กรหรือเงื่อนไขพิเศษใดๆเข้ามายังต่อไป ต้องมีการปรับเปลี่ยนมากขึ้น กล่าวคือ การใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากริมแม่น้ำ ต้องดำเนินไปภายใต้กฎหมายของรัฐไทย แม้ว่าคำนึงในการกำหนดใช้และจัดการทรัพยากริมแม่น้ำจะเน้นที่ความมั่นคงของประเทศไทย ส่วนการควบคุมการใช้และจัดการทรัพยากริมแม่น้ำเป็นประจำเดือนรอง จึงปรากฏว่าหลาย ๆ ชุมชนในท้องถิ่นแอบนี้ยังคงใช้และกำหนดกฎหมายที่เดิม ในชั้นมาใช้ได้ หากแต่อาจจะขาดความเป็นอิสระดังเดิม

การเข้าไปแทรกแซงระบบความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น นอกจากภาคธุรกิจแล้วยังมีส่วนของภาคเอกชนและทุนจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีกลุ่มทุนจากกรุงเทพฯ ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากริมแม่น้ำอย่างมากขึ้น ซึ่งต้นทศวรรษที่ 30 การซื้อขายที่ดินเกิดขึ้นอย่างมาก

และรวดเร็ว ซึ่งหลักกฎหมายของรัฐเชือประยุชนให้อย่างเต็มที่ พื้นที่รวมผู้บังแห่งกษัตริย์เป็น โรงเรียนชั้นหนึ่ง กษัตริย์เป็นร้านค้าเรียงราย ห้างสรรพสินค้า(จำหน่ายของฝาก) การสร้างท่าเรือสินค้าเอกชน หรือแม้กระทั่งบ่อนการพนัน ทำให้ “พื้นที่รวมผู้บัง” เวิ่งมีการใช้ประยุชนและให้คุณค่าความหมายที่หลากหลาย ขัดเจนที่สุดคือ เปลี่ยนจากพื้นที่การเกษตรมาเป็นที่ท่องเที่ยวและบริการ

รูปแบบของการเทรกแซงท้องถิ่นของรัฐ นอกจากการเข้าไปร่วมใช้ทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ยังมีการเข้าไปรื้อฟื้นและเน้นความสำคัญของเมืองเชียงแสน ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ของชาติ ที่เชื่อมโยงนับตั้งแต่รัฐล้านนาจนถึงรัฐชาติไทยในปัจจุบัน อันเป็นการพยายามเข้าไปบุกเล่าและถ่ายทอดประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นโดยคนภายนอก ซึ่งบางส่วนแปลกแยกจะระบบคิดความเชื่อ โลกทัศน์ ไปจากมิติของคนท้องถิ่น โดยเฉพาะการกล่าวถึงบุคคลที่เป็นชนชั้นปักษ์ของประวัติศาสตร์ชุดดังกล่าวพยายามที่จะเชื่อมโยงชุมชนท้องถิ่น ให้เข้าไปแทรกอยู่ในพัฒนาการประวัติศาสตร์ชาติที่เน้นความเชื่อมโยงและต่อเนื่อง บางกลุ่มได้ยังไงไปถึงหลักฐานโบราณคดีที่มีอายุนานกว่าปีก่อนประวัติศาสตร์ โดยจากการสัมภาษณ์เบื้องต้น เนื้อหาสาระที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนแถบนี้ กลับเป็นเรื่องราวที่ผูกโยงเข้ากับความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา หากมองประวัติศาสตร์ว่าเป็นกระบวนการก่อร่างสร้างใหม่ทางวัฒนธรรม ผู้ที่บุกเล่าในเรื่องราวต่างๆ นั้นเลือกเล่าและบันทึกอย่างมีเป้าประสงค์ การเข้าไปซ่อนทับกันของประวัติศาสตร์รัฐชาติกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ย่อมนำไปสู่การต่อต้าน และช่วงชิงกัน ทั้งในระดับที่ปรากฏความขัดแย้งรุนแรง และระดับที่ซุกซ่อนอยู่ภายใต้ระบบสัญลักษณ์ต่างๆ

ชุมชนท้องถิ่นไทยที่ดำรงอยู่ภายใต้อำนาจปักษ์ของรัฐ ในลักษณะที่รัฐพยายามดึงเขาระบบการจัดการทุกสิ่งทุกอย่างไปจากชุมชน แม้กระทั่งกระบวนการกล่อมเกลาคนรุ่นใหม่ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้นั้น ก็ต้องผ่านระบบการศึกษาที่จัดขึ้นโดยรัฐ พัฒนาการทางความคิดและประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นที่หล่อหลอมมาอย่างวนวน ก็ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดสู่ลูกหลานได้อย่างเต็มที่ หรือบางครั้งคนท้องถิ่นรุ่นปัจจุบันเองเกิดความสับสนและไม่สามารถลึกซึ้งอันถือดีตหรือที่มาของตนเองได้ เนื่องจากสิ่งที่เป็นประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น ถูกกลบด้วยประวัติศาสตร์รัฐชาติของไทย ที่เน้นการอธิบายความเป็นมาของคนในฐานะ “ราชภูมิของส่วนราชการ” เมื่อว่าในประวัติศาสตร์รัฐชาติบางครั้งอาจจะมีการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นอยู่บ้าง

แต่ก็เป็นเพียงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับเรื่องราวของราชวงศ์หรือผู้นำทางการเมือง ไม่ใช่เรื่องของชุมชนหรือท้องถิ่นโดยแท้

คนในชุมชนไทยโบราณ มีความเคารพต่อธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง พิธีกรรมที่บัดพลีแก่เทพเทพเจ้าแม่ เจ้าพ่อ และผีทั้งหลาย เป็นเงื่อนไขสำคัญก่อนที่เข้าจะจัดการกับธรรมชาติ เมื่อคนจะตัดต้นไม้ใหญ่มาสร้างเสาเรือน จะทำนา จะเก็บเกี่ยว ฯลฯ ล้วนมีพิธีกรรมเพื่อแสดงจิตสำนึกรักษาต้นไม้ให้คงอยู่ เช่น การคงอยู่ของชุมชนท้องถิ่นนั้น ความสัมพันธ์ที่กลมเกลียวเป็นสิ่งที่จำเป็น วัฒนธรรมที่เน้นความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแผ่กันของชุมชน ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและการนับถือผู้อาวุโส ความเป็นชุมชนที่มีลักษณะเน้นความเสมอภาค ส่วนหนึ่งเป็นเพราะฐานทางเศรษฐกิจที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ด้านอุดมการณ์การฟื้นฟูหรือเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ควรถ่ายทอดความรู้จักตนของชุมชน นั่นคือการรู้จักข้อเด่นและด้อยของตนเอง (อ่านที่ 2542) โดยสิ่งที่ยึดโยงความสัมพันธ์และคงความเป็นชุมชนให้อยู่ได้อย่างต่อเนื่อง คือประวัติศาสตร์ที่สะท้อนตัวตนของคนในท้องถิ่น และนิมนานาไปสู่การมีจิตสำนึกร่วมของความเป็นชุมชนท้องถิ่นนั้น

กล่าวโดยสรุปผู้วิจัยสนใจศึกษา เนื้อหาสาระหรือตัวกลไกที่ใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราวของคนท้องถิ่น ว่าถูกชูกษอนและปรับเปลี่ยนความหมายอย่างไรในแต่ละยุคสมัย เชื่อมโยงอย่างไร กับประวัติศาสตร์รัฐชาติ และกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งขนาดและจำนวนของผู้คนที่เข้ามาร่วมใช้และจัดการทรัพยากรสากล ภาระ การเพิ่มหรือลดจำนวนของผู้ที่มาร่วมใช้ทรัพยากรสากลนั้น เงื่อนไขเวลาและบริบทแวดล้อมมีส่วนสำคัญอย่างไร และแต่ละช่วงเวลานั้น ตัวทรัพยากรสากลนี้มีการปรับเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง (ในลักษณะของการนิยามขอบเขตความหมายของทรัพยากรสากลนั้น) และเมื่อความหลากหลายของผู้คนนำไปสู่ความขัดแย้ง ชุมชนใช้กลไกทางวัฒนธรรมหรือมิติของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาใช้ในการขัดความขัดแย้งหรืออ้างอิงเพื่อสร้างความชอบธรรมของท้องถิ่นอย่างไร

อันจะปรากฏให้เห็นรูปธรรมของการใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นแกนหลักของความสัมพันธ์ และประการสำคัญการถ่ายทอดเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นที่มีอย่างต่อเนื่อง น่าจะก่อให้เกิดจินตนาการของความเป็นสมาชิกชุมชนร่วมกัน หรือมีจิตสำนึกร่วมของความเป็นชุมชนได้

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

- (1) เพื่อศึกษาวิวัฒนาการการสร้างความหมายและชุดคำอธิบายของท้องถิ่นที่มีต่อการใช้และจัดการทรัพยากรสานรากอนโน้มผึ้งแม่น้ำโขง ในมิติทางประวัติศาสตร์ของชุมชน
- (2) เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจมิติทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กับประวัติศาสตร์ชุดอื่นๆ ที่สร้างจากภายนอกชุมชน พิจารณาการซ่อนทับและคาดคะเนภัยภันของเรื่องราวประวัติศาสตร์ในแต่ละชุด อันจะสะท้อนถึงความสับซับซ้อนของกระบวนการสร้าง บอกเล่า และถ่ายทอดประวัติศาสตร์ในแบบของตน ผ่านพื้นที่ของการมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรสานรากอนโน้มผึ้งเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัต
- (3) เพื่อศึกษาและเอื้อโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมรื้อฟื้น เรียนรู้ และทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในฐานะเกณฑ์ทางที่ยึดโยงความสัมพันธ์ของคนชุมชน อันก่อเกิดการเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่นำไปสู่ “ผลังของชุมชน” สำหรับเชิญหน้ากับปัญหาหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง

1.3 กรอบแนวคิดและประเด็นคำถามในการวิจัย

(1) กรอบคิดในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นการศึกษาพัฒนาการประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ผ่านการทำหนดเรื่องราวด้วยคนในชุมชนเป็นหลัก โดยมีกรอบของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีผู้บุกเบิกไว้หลายชิ้น งานของนิดา สาระยา(2539) ได้แบ่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นออกเป็น 2 นัย ได้แก่ นัยแรก ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ต้องเน้นการมองประวัติศาสตร์โดยผ่านสายตาและทัศนะของในชุมชน และ นัยที่สองการมองประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านระบบการเมือง

ผู้วิจัยได้เน้นและให้ความสำคัญกับนัยแรกของกรอบอธิบายข้างต้น โดยจะมองว่าท้องถิ่นที่ทำการศึกษานั้น มิใช่ศูนย์กลางทางการเมืองแห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นการมองประวัติศาสตร์จากเบื้องล่าง ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทัศนคติ ความคิด ของคน มากกว่าการจารึกเป็นเหตุการณ์ไว้ในประวัติศาสตร์ ชาวบ้านอาจจะแสดงออกถึงตัวตนในทางประวัติศาสตร์ผ่านการเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน หรือศิลปวัฒนธรรมต่างๆ และจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา Jarvis หรือเรื่องบอกเล่าในอดีต สมัยต่อมาอาจจะได้รับการตีความ

เสียใหม่ ดังนั้นประวัติศาสตร์จึงเป็นข้อมูลสำคัญที่สะท้อนพัฒนาการทางความคิดของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ในมุมมองของธิดา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต(living history) เคลื่อนไหวอยู่เสมอ ซึ่งผู้วิจัยเองก็ตระหนักระลึกและเห็นคล้อย

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้แม้จะเป็นการพยายามอธิบายประวัติศาสตร์ผ่านมุมมองของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ แต่ในช่วงเริ่มต้นการศึกษา ได้อาศัยแนวคิดพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ควบคู่ไปกับแนวทางการศึกษาด้านมนุษยวิทยาและสังคมวิทยา ที่เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจระบบคิดและการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน アナนท์ กานูจนพันธุ์(เพิงอ้าง) นำเสนอด้วยแนวทางการศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ ไว้อย่างน่าสนใจ 4 แนวทาง ดังนี้

(1) แนวทางการศึกษาการจัดการทรัพยากรในเชิงอรรถประโยชน์

ตั้งอยู่บนฐานความคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เน้นความเข้าใจระบบเศรษฐกิจชาติ จาgemumมองวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ มักจะแยกศึกษาธรรมชาติเฉพาะในด้านที่เป็นรูปธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ขณะเดียวกันมองข้ามความหมายของธรรมชาติในด้านจิตใจ วัฒนธรรมและสังคม แนวคิดนี้มองธรรมชาติในฐานะของทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ และมนุษย์สามารถแสวงหาผลประโยชน์และควบคุมได้ด้วยเทคโนโลยี

(2) แนวทางการศึกษาการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรม

เป็นการจัดการทรัพยากรในเชิงจิตสำนึก มีพื้นฐานวิธีคิดแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม ไม่เห็นด้วยกับการมองสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรออกจากระบบสังคมและความสัมพันธ์ของมนุษย์อย่างเด็ดขาด พยายามทำความเข้าใจสภาพความเป็นจริงของทั้งสองส่วน ซึ่งถือว่ามีปฏิสัมพันธ์กันอย่าง слับซับซ้อน ภายใตเงื่อนไขของพื้นที่เฉพาะที่ได้ที่หนึ่ง โดยมองว่าในระบบเศรษฐกิจต่างหากหลาย ชุมชนมีจิตสำนึกทางวัฒนธรรมและเหตุผลของท้องถิ่นแตกต่างกันไป และสำนึknั้นทำหน้าที่เป็นเสมือนกลไกการปรับตัวมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อรักษาดุลยภาพและความมั่นคงของการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนั้น ทรัพยากรตามแนวคิดนี้ จึงไม่ใช่ฐานของการแสวงหาประโยชน์เท่านั้น แต่มีนัยเชิงจิตสำนึกทางวัฒนธรรม และมองวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หมายรวมถึงระบบความคิด จิตสำนึกระบบศีลธรรม

จักราชวิทยา ระบบคุณค่า และพฤติกรรม ซึ่งมักจะแสดงออกผ่านการจัดการทรัพยากร เชิงองค์กรและการจัดการอย่างเป็นระบบของชุมชน

(3) แนวทางการศึกษาการจัดการทรัพยากรในเชิงสถาบัน

มีแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับระหว่างธรรมชาติกับระบบสังคมของมนุษย์ คล้ายกับแนวทางที่(2) แต่จะให้ความสำคัญเพิ่มเติมในเรื่องของการจัดการด้านความสัมพันธ์เชิงสถาบัน ไม่ผูกติดอยู่กับหน่วยของชุมชน คำตามที่ใช้ในแนวทางนี้จะไม่จำกัดอยู่เพียงการทำความเข้าใจ การปรับตัวของชุมชนเท่านั้น แต่จะก้าวข้ามความเป็นพื้นที่ชุมชนไปยังส่วนที่มองว่ากลไกการจัดการทรัพยากรเชิงสถาบันนั้น ก่อตัวขึ้นมาด้วยบริบทหรือเงื่อนไขอย่างไร ตามนัยแล้วจะค่อนข้างปฏิเสธแนวคิดแบบชุมชนนิยม ที่มักจะให้ความสำคัญกับชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม แต่จะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงช้อน ที่ไม่ผูกขาดกับหน่วยใดหน่วยหนึ่ง การจัดการทรัพยากรถือว่าเป็นการจัดการร่วมกันขององค์กร(ห้องรัฐ เอกชน และชุมชน)

(4) แนวทางการศึกษาการจัดการทรัพยากรในเชิงความสัมพันธ์ของอำนาจ

มีสมมติฐานสำคัญว่า การจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้น ตั้งอยู่บนฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลือมลักษัน มีความขัดแย้งและการกีดกันการเข้าไปร่วมใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรของคนกลุ่มต่างๆ แนวคิดนี้มองว่าปัญหาการจัดการทรัพยากรอยู่ที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ไม่ได้เกิดขึ้นในเรื่องไข่เฉพาะที่หน่วยใดหน่วยหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับการวิพากษ์วิจารณ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่มีความ слับซับซ้อน และมีความแตกต่างหลากหลาย โดยมองเชื่อมโยงกันระหว่างเรื่องไข่ 3 ประการ คือ บริการแก่ ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง เช่นเศรษฐกิจการเมืองของการใช้อำนาจ บริการที่สอง ความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันระหว่างอำนาจ และสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร และบริการที่สาม ความสัมพันธ์ด้านความเคลื่อนไหวของอำนาจ ที่เห็นได้จากการท่องเที่ยว และการสร้าง การนิยามความหมาย พร้อมทั้งการต่อรองเกี่ยวกับความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เน้นแนวทางการศึกษาในลักษณะที่ (2) ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับระบบความคิด จิตสำนึก ระบบศีลธรรม จักราชวิทยา และระบบคุณค่าต่างของมนุษย์เป็นสำคัญ โดยมองการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับระบบความคิดเบื้องหลังของมนุษย์ และให้ความสำคัญมิติทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กัน ใน 2 ส่วน ได้แก่ “ชุมชน” กับ “ทรัพยากรสาธารณะ”

ซึ่งจะเป็นการทำความเข้าใจถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ กับ ทรัพยากรสารานะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีเงื่อนไขแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของชุมชนมีความ слับซับซ้อนยิ่งขึ้น อาทิ การเข้ามาแทรกแซงของรัฐและทุนอย่างเข้มข้น ซึ่งแน่นอนระบบคุณค่าต่างๆ ที่ชุมชนกำหนดขึ้นแล้วใช่ว่ามีกัน จะต้องถูกกระทบและเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยตามแต่บริบท

ผู้วิจัยเชื่อว่าความสัมพันธ์ในลักษณะของชุมชนท้องถิ่นยังคงอยู่ แต่จะมีความยืดหยุ่น และสามารถปรับตัวกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งระดับความสามารถหรือศักยภาพในการปรับตัวของแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละแห่ง และประการที่สำคัญจะต้องมีกลไกบางอย่างที่จะทำหน้าที่สืบทอดและรักษาอุดมการณ์ของการรวมหมู่ หรือคงสภาพความสัมพันธ์แบบชุมชนเอาไว้ได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน

จากข้อมูลตีรูปของงานศึกษาที่มองว่า “ความเป็นชุมชน” ดำรงอยู่ได้ด้วยกลไกการสืบทอดอุดมการณ์รวมหมู่ ผ่านการบอกเล่าพัฒนาการของชุมชนหรือเรียกว่าประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และตัวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนี้เอง สามารถปรับเปลี่ยนได้เพื่อความเหมาะสมสมสอดคล้องกับสถานการณ์ ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงไม่ใช่การบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตของชุมชนเท่านั้น หากแต่เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในชุมชน นเน้นการทำความเข้าใจระบบคิดเบื้องหลังของการเลือกจดจำ เลือกถ่ายทอด หรือบอกเล่าแก่ผู้อื่น ผู้วิจัยมองว่าการเลือกจำหรือเลือกบอกเล่าของคนในชุมชนนั้น มิได้เรื่องเหตุผล แต่เป็นการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ ทุน หรืออิทธิพลอื่นๆ ที่มาจากการชุมชน มิใช่เป็นเพียงความสัมพันธ์รวมหมู่หรือความเป็นชุมชนนั้นๆ อย่างเดียวโดยตัวมันเอง

โดยผู้วิจัยเลือกศึกษาพัฒนาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่เกี่ยวนโยบายกับการใช้และจัดการทรัพยากรชุมชนชาติ เพราะถือว่าทรัพยากรชุมชนชาติเป็นส่วนสำคัญในวิถีการผลิตของชุมชนไทย มากับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเลือกศึกษาทรัพยากรที่เป็นของหน้าหมู่หรือของสาหรับนະ จะสามารถมองเห็นรูปธรรมของความสัมพันธ์แบบชุมชน ผ่านกฎหมาย หรือระบบคุณค่าต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นมา และในภาคปฏิบัติการณ์ของระบบคิดผ่านใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรร่วมกัน

(2) คำาณในการวิจัย

งานวิจัยมีเป้าประสงค์ที่จะหาคำอธิบายและความสัมพันธ์เกี่ยวกับสำนักทางประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่น และการใช้สำนักนั้นในการต่อสู้หรือปรับตัวเพื่อ抵抗อยู่ทางกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของชุมชนและสังคมวงกว้าง ผ่านรูปธรรมในการจัดการทรัพยากรสานะที่ส่งท่อน้ำดิบและประับการณ์ของท้องถิ่น ทั้งการจัดสรุหรือแบ่งส่วนเพื่อใช้ประโยชน์และดูแลทรัพยากรสานะร่วมฝั่งแม่น้ำโขง ตลอดจนการขัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการร่วมใช้ทรัพยากรของคนหลายกลุ่ม โดยให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นแกนกลางของความเป็นชุมชนท้องถิ่น และมีบทบาทสำคัญในการก่อรูปและดำรงอยู่ของจิตสำนึกร่วมชุมชนที่จะนำไปสู่การเชื่อมหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทั้งระดับท้องถิ่น และโครงสร้างของรัฐหรือทุน โดยมีคำาณในการวิจัยดังนี้

(1) ประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นหมายถึงอะไร และมีคุณค่าความหมายอย่างไร สำนักทางประวัติศาสตร์ภายใต้ระบบคิดของชุมชนท้องถิ่นดำรงอยู่ และปรับเปลี่ยนอย่างไร กลไกในการถ่ายทอดและสืบที่ยึดโยงให้สำนักนั้นยังคงอยู่คืออะไร ภายใต้บริบทการเปลี่ยนผ่าน ทั้งที่เกี่ยวนেื่องจากปัจจัยภายในของชุมชนท้องถิ่น และที่สัมพันธ์กับโครงสร้างหรือเงื่อนไขจากภายนอก

(2) เนื้อหาของประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ในขอบเขตของความสัมพันธ์ในการจัดการทรัพยากรสานะคืออะไร มีส่วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุดอื่น ๆ หรือประวัติศาสตร์รัฐชาติอย่างไร และภายใต้บริบทของความสัมพันธ์กับโครงสร้างรัฐและทุน ช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลง ขนาดและความหลากหลายของกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหนึ่งอย่างไร

(3) ชุมชนท้องถิ่นใช้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในการต่อสู้ ต่อรอง หรือเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน ตลอดจนอ้างอิงความเป็นชุมชนท้องถิ่นนั้นอย่างไร (ทั้งเพื่ออ้างความชอบธรรมในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและขัดความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน)

(3) ขอบเขตและประเด็นการศึกษา

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาการบอกรเล่าประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นเชียงแสน ที่สัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำโขง อันได้แก่ ที่ดิน แม่น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ตลอดจนการนิยามหรือให้คุณค่าแก่ความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ เมืองโบราณ หรือเมืองแห่งการท่องเที่ยว ที่

เกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและระบบการใช้และจัดการทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำในอันเป็นฐานการผลิตเดิมของชุมชน โดยมีประเด็นการวิจัยหลัก ดังนี้

(1) พัฒนาการของการใช้ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำในสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำ ในชุมชน² นับแต่ ยุคที่มีอาชีพหลักเกษตรกรรมที่ไปมาหาสู่กันแบบชุมชนโดยปราศจากแนวคิดแบบรัฐชาติ หรือสิทธิการถือครองในทรัพย์สินแบบตัวต่อตัว ยุคต่อมา มีการอพยพเข้าสู่พื้นที่สามเหลี่ยมทองคำของชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะผู้อพยพจากภัยสงครามจากทางตอนใต้ของประเทศจีน เข้ามาทำการปลูกผัก จนทำให้พื้นที่แห่งนี้กลายมาเป็นทางผ่านของน้ำและเยโรอิน สูญภัยภาคอื่นๆ จนถึงยุคแห่งการล่าอาณา尼คม และมีการปักเขตพรอมแดนประเทศระหว่างอาณาจักรไทยกับ ประเทศเจ้าอาณา尼คอมทั้งรัฐบาลอังกฤษที่ครอบครองประเทศพม่า และรัฐบาลฝรั่งเศสที่ครอบครองประเทศลาว จนกระทั่ง 40 ปีย้อนหลังที่มีกระแสการพัฒนาของรัฐไทยเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวอย่างเข้มข้น ทั้งเหตุผลของความมั่นคงของประเทศ การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการพัฒนาเป็นเมืองท่าสินค้าที่สำคัญ ซึ่งพร้อมดำเนินเรียงแสนเป็นหนึ่งในเมืองท่าสำคัญที่รัฐไทยให้ความสำคัญ(ดวงจันทร์, 2535) จนกระทั่งสภาพการณ์ปัจจุบันของการใช้ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำในสัมพันธ์กับชุมชนผู้เข้าไปใช้ประโยชน์ ที่มีความหลากหลายและซับซ้อน ทั้งกลุ่มคนผู้เข้าไปใช้ประโยชน์ และกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เข้าไปข้างการสิทธิในการจัดการกับทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มทุน และกลุ่มคนที่เป็นทั้งผู้อาศัยมาแต่เดิมและอพยพเข้ามาทางผู้นำประเทศเพื่อนบ้านอย่างต่อเนื่อง และสุดท้ายคำอธิบายเกี่ยวกับ “ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำ” ของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในแต่ละช่วงเวลาและเงื่อนไขบริบทต่างๆ

(2) การบอกรเล่าประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงตาม เนื่องไขหรือปัจจัยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยเน้นการบอกรเล่าประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นเอง ส่วนจะสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ชุมชนอื่นๆ เช่น ประวัติศาสตร์เชียงแสน(ทั้งในกรุงครา หรือหิรัญเงินยาง จนถึงการเข้ารวมกับรัฐล้านนา และรัฐไทย) การเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ของชุมชนผู้เป็นลูกหลานของปู่เจ้าชาวจาก หรือท้าวสุ่นเงือง เป็นต้น

² โดยผู้วิจัยจะสร้างกรอบคำถามนำก่อน ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ หากระหว่างการสัมภาษณ์ข้อมูล พบว่าคนในชุมชนไม่ได้จัดแบ่งช่วงและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงดังที่ผู้วิจัยกำหนดไว้

(3) พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของการเล่าประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละช่วงเวลา และกลุ่มคนที่เข้าไปใช้ทรัพยากรสาธารณะร่วม เริ่มจากการใช้ความหมายและคำอธิบายเกี่ยวกับทรัพยากรสาธารณะของคนในท้องถิ่น ตลอดจนถึงการใช้คำหรือสัญลักษณ์ ใน การสื่อถึงการจำกัดการถือครองและใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เป็นสาธารณะ โดยในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรสาธารณะริมฝั่งแม่น้ำโขง ตามรูปแบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้เงื่อนไขบริบทที่แตกต่างกันไป ทั้งวิถีชีวิตและการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก

(4) การศึกษาความสัมพันธ์ ผสมผสาน การควบคุม เกี่ยว และความขัดแย้งกันของประวัติศาสตร์ชุดต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์รัฐชาติ หรืออื่นๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ของทรัพยากรสาธารณะริมฝั่งแม่น้ำโขง

(5) มองประวัติศาสตร์เพื่อสะท้อนถึงพัฒนาการของการทำอยู่ การเชิงปัญหาและการปรับตัวของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการเลือกหยิบใช้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ในเวทีของการต่อสู้ ต่อรอง หรืออธิบายตัวตนของชุมชน ในพื้นที่ของปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก หรือชุดความคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้และจัดการ อันจะนำไปสู่การคงไว้ซึ่งสิทธิของชุมชน ทั้งระดับของการใช้ การจัดการตามแบบของชุมชน ตลอดจนกระบวนการหรือกลไกที่ชุมชนใช้ในการอ้างความชอบธรรมในสิทธิดังกล่าว

1.4 พื้นที่และวิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพยายามที่จะให้เป็นการร่วมกันเขียน “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” โดยผู้คนที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ดังนั้นกระบวนการศึกษาและขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงดำเนินไปพร้อมกับการร่วมกำหนดประเด็นที่จะศึกษาระหว่างคณะผู้วิจัย และพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือข้าราชการอาวุโสทั้งที่เป็นคนท้องถิ่นและมาจากที่อื่น แต่เข้ามาตั้ง根柢ที่เชียงแสน โดยกระบวนการวิจัยนั้นสามารถที่จะสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้คนท้องถิ่นที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เนพาะอย่างยิ่งผู้เฒ่าผู้แก่ที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาหลายสิบปี บางคนมีชีวิตร่วมอยู่ในระหว่างการอพยพโยกย้ายชุมชน บางคนศึกษาและรับรวมข้อมูลเกี่ยวกับเชียงแสนในเสี้ยวนุ่มที่ตนเองสนใจ เช่น พระสงฆ์ที่สนใจเรื่องราวประวัติศาสตร์ กลุ่มผู้ที่อยู่ในสายตระกูลเชื้อเจ็ดตน ซึ่งเป็นนามสกุลที่สืบทอดมาจากการสายสัมพันธ์เครือญาติของเจ้านายฝ่ายเหนือของอาณาจักรล้านนา

หรือข้าราชการเกษตรฯและข้าราชการอาชุสิทีรวมตัวกันในนามของสภากาแฟนด์รวมเชียงแสน เป็นต้น

คณะกรรมการได้เลือกพื้นที่ศึกษาที่เป็นชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง ในเขตตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จำนวน 3 ชุมชน ที่มีความแตกต่างกันทั้งประวัติการก่อตั้งชุมชน ชาติพันธุ์หลักของชุมชน และวิถีชีวิตของผู้คนนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน ได้แก่

- (1) ชุมชนเวียงเก่าอันเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านเวียงเหนือ และเวียงใต้ เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ การค้าชายและท่าเรือ
- (2) ชุมชนบ้านสบรวม เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ เป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวที่สำคัญของเชียงราย ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทยใหญ่
- (3) ชุมชนบ้านสบคำ เป็นพื้นที่ลุ่มบริเวณปากแม่น้ำคำ และอยู่ใกล้กับปากแม่น้ำกก ที่แหล่งสูบน้ำโขง ทำการเกษตรอย่างเข้มข้น ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวลาวที่อพยพมาจากแขวงไซบุรี

คณะกรรมการได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เป็นหลัก ทั้งในเชิงข้อเท็จจริงของชุมชน ประสบการณ์ชีวิตของผู้คน ทัศนะคติของผู้คนห้องถินที่มีต่อเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนห้องถินทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการประชุม การประกบพิธีกรรม การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ฯลฯ นอกจากนี้ยังจัดเวลาที่เสวนานิพัทธ์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประเด็นศึกษาระหว่างผู้วิจัย กับผู้ร่วมวิจัยทั้งที่เป็นผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่สนใจในประเด็นของการศึกษา และเป็นโอกาสที่ผู้ร่วมเสนาจากห้อง 3 ชุมชนหลักได้มารับประแลกเปลี่ยน ตลอดจนร่วมรื้อฟื้น ถกเถียง และร่วมกันนำเสนอภาพของอดีต ในมุมมองที่แตกต่างกันไปตามแต่การเลือกจุดที่หรือเลือกบอกเล่าของผู้ร่วมประชุม บางส่วนเหตุการณ์อาจจะลืมเลือนไปบ้างแล้ว แต่ก็ได้รับการกระตุ้นจากการเสนาการก็เกิดความสนใจขึ้นอีกครั้งได้

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) กระบวนการวิจัยสามารถสนับสนุนให้ชุมชนเรียนรู้ถึงพัฒนาการของชุมชน เกิดสำนึกร่วมของความเป็นชุมชน ผ่านการรับรู้ รื้อฟื้น และถ่ายทอดประวัติศาสตร์ของห้องถิน ในรูป

แบบที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดสร้าง ให้คุณค่าความหมาย และกำหนดกลไกในการสืบทอดความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ได้ ผ่านรูปธรรมการมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์และจัดการทัวร์พยากรณ์สาธารณะของชุมชน

- (2) ชุมชนสามารถนำเอาองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ไปใช้เพื่อต่อรองและต่อสู้กับพลังอำนาจนอกชุมชน อาทิ อำนาจจารชีฟ ทุน และกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนสามารถปรับตัวได้กับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัต
- (3) เกิดองค์ความรู้ใหม่ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่สามารถสะท้อนวิธีคิด และการมองโลกมองชีวิตของคนท้องถิ่น และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดความสัมพันธ์หรือขัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทั้งในและนอกชุมชน
- (4) องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้จากการวิจัย สามารถพัฒนาไปสู่การจัดทำหลักสูตร ว่าด้วยการก่อพลังชุมชนจากจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ หรือบทบาทขององค์ความรู้ท้องถิ่นกับการจัดการทัวร์พยากรณ์ ได้ในอนาคต

ดังนั้น ในกระบวนการศึกษาค้นคว้าจัดทำ ได้เลือกพื้นที่ศึกษาใน 3 ชุมชน ที่มีทั้งความเหมือนและแตกต่าง มีทั้งการผนวกกลืนและแบ่งแยกกันตามชาติพันธุ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งจากรายงานความก้าวหน้าในระยะแรกนั้น ได้แบ่งเป็น 3 ชุมชน ตามลักษณะความสัมพันธ์บนฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในระยะที่สองค้นคว้าจัดทำ พบว่า การจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ข้อนทับไปกับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ด้วย และสิ่งที่เป็น “สาธารณะ” หรือ “หน้าหมู่” ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นดังที่กล่าวมาข้างต้น แนวทางของ การศึกษา คณานุวิจัยได้ยึดเอาประเด็นที่คนในท้องถิ่นสนใจและให้ความสำคัญเป็นหลัก อันได้แก่ การอธิบายอดีตหรือประวัติศาสตร์ของตนเองและชุมชนผ่านวัฒนธรรมย่อยของท้องถิ่นและความเป็นชาติพันธุ์ วิถีชีวิต(อันหมายถึงการผลิต การดำเนินชีวิตทั้งร่างกายและสังคม) ที่สัมพันธ์กับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ของชุมชนริมฝั่งโขง: พัฒนาการและการปรับตัว

เมื่อกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คนท้องถิ่นมักจะนึกย้อนกลับไปถึงเรื่องราวในอดีต ใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก ประวัติศาสตร์ของบ้านและเมืองที่มีผู้คนบันทึกไว้ ในรูปแบบเอกสาร ต่าง ๆ ได้แก่ ตำนาน พงศาวดาร ปั๊บสา ฯลฯ โดยส่วนใหญ่แล้วจะเคยพบเห็นและรับรู้เรื่องราว เหล่านี้ผ่านกัณฑ์เทคโนโลยี หรือ “ธรรม” ซึ่งหมายความโดยศึกษาและเทคโนโลยีครั้งที่เคยบูชาเป็นพระ และอีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารในส่วนของราชการ สถาบันการศึกษา หรือบาง เรื่องราวมีผู้รับรวมและพิมพ์ขึ้นภายหลัง ทั้งโดยคนในท้องถิ่นเองและบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก และ ลักษณะที่สอง เรื่องราวในอดีตของผู้คนและชุมชนนับตั้งแต่การอพยพครัวเรือนเข้าอยู่ การดำรงชีวิตทั้งการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หางของป่า และการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างชุมชน ตลอดจนภาระของสมครามและการเปลี่ยนแปลงทางบริบทการเมืองการปกครอง ของท้องถิ่น ทั้งนี้สามารถสืบย้อนกลับไปได้ 1 – 2 ชั่วอายุคน บวกเล่าจะเป็นไปในเชิงพัฒนาการ ของชุมชนที่มีความแตกต่างระหว่างอดีตและปัจจุบัน มีการแบ่งชั้นของปรากฏการณ์อย่างชัดเจน อาทิ การบอกเล่าถึงอดีตที่มีชีวิตอยู่อย่างลำบากแต่มีความสุข ชุมชนสามารถจัดการกับความชัด แจ้งและระบบความสัมพันธ์ภายในได้เอง กับ ชีวิตปัจจุบันที่ต้องดิ้นรนและแข่งขันกันอย่าง กระแทก ซึ่งชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถที่จะจัดการระบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตได้เองอย่าง เปิดเสรีๆ

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางบริบทและเงื่อนไขที่ชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถจัดการกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงได้โดยลำพัง เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ) เข้ามาอย่างรวดเร็ว และมีรูปแบบที่แตกต่างกัน กัน หากไม่พยายามเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดเข้ากับด้วยกันแล้วนั้น เกิดคำถามขึ้นว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ที่โครงการวิจัยคาดหวังว่าจะนำไปสู่การค้นพบแกนหลักหรือสิ่งที่จะร้อยรัดความสัมพันธ์ของผู้คนให้เกิด “พลังชุมชน” เพื่อที่จะเผชิญกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร หมายความนั้น สามารถเกิดขึ้นได้อย่างไร

๕๔๙

แม้ในอดีตเมืองเชียงแสนจะมีความาเขตขยายและหดตัวตามอำนาจการปกครอง ซึ่งขوبเขตพื้นที่สามารถขยายและหดตามอำนาจของกองทัพกษัตริย์ผู้ครองเมือง อาณาเขตของเชียงแสนมีความยืดหยุ่นและขยายตามเงื่อนไขของการปกครอง เมื่อครั้งที่เจ้าพระยาแสนพูสร้างเมืองเชียงแสน ดังกล่าวไว้ในตอนหนึ่งของพงศาวดารยินก ว่า “จุดศักดิ์ 690¹ (พุทธศักราช 1871) พระองค์หรือเหล่าข้าราชการ ได้สำรวจหาชัยภูมิอันดีที่จะสร้างเมืองใหม่ และได้เลือกเอาพื้นที่ร่องรอยเมืองเก่าอันเป็นแครัวนใหญ่นกบุรี โดยชุดคูและกำปั่บล 3 ด้าน ทิศตะวันออกเว้นไว้ให้ น้ำข้อง(น้ำโขง) เป็นบริการ ดินแดนต่อเมืองเชียงราย ที่ตำบลน้ำแม่เติม ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ต่อ แดนเมืองฝางที่กิ่วคอสุนช ทิศตะวันตกติดแดนเมืองสาดที่ตำบลพตาเหลา ทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่อแดนเชียงตุงที่ตำบลดอยซ่าง ทิศเหนือต่อแดนเชียงตุงที่เมืองกาญสามเท้า ทิศตะวันออกเฉียงเหนือต่อแดนอ้อที่ตำบลเมืองหลวงบ่อแร่ ทิศตะวันออกต่อแดนเชียงของที่ตำบลดอยเชียงซี ในวงนี้เป็นแครัวนใหญ่เมืองเชียงแสน ใช้ชื่อว่า “หิรัญนครไชยบุรีศรีเชียงแสน....” จากนั้นใน พงศาวดารยังได้กล่าวถึงการเข้ามาตีเมืองเชียงแสนของ พม่า ข้อ และสยาม

ด้วยลักษณะเฉพาะที่เชียงแสนเป็นพื้นที่ชายแดนของราชธานีปัจจุบัน มีประวัติศาสตร์ ของเชียงเมือง การอพยพผู้คนอยู่อย่างต่อเนื่องนี้เอง จึงอุดมไปด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายชาติ พันธุ์ ศิลปะภัณฑกรรมก็ล้วนผสมผสาน ทั้งอารยธรรม ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม เรื่อง ราวของเชียงแสนที่ปรากฏในเอกสาร ตำรา หรือแม้แต่การบอกเล่าของผู้คนเชียงแสนปัจจุบันนั้น เป็นขันและตรอกน้อยๆ ประการหนึ่งคือการเป็นเมืองที่อยู่ตระหง่านระหว่างพม่า ล้านช้าง และล้านนา การเป็นเมืองหน้าด่านของกองทัพที่จะใช้เป็นฐานในการยกกำลังพลไปตีเมืองสำคัญ ๆ มีการ ผลัดเปลี่ยนกันใช้เป็นยุทธภูมิแห่งนี้ในการขยายและแย่งชิงอำนาจเหนือพื้นที่และราชภูมิอยู่เป็นนิจ

¹ จุดศักดิ์ เป็นศักดิ์ที่ตั้งขึ้นโดยพม่า ในปี พ.ศ.1181 เอกสารโบราณต่างๆ ของอาณาจักรล้านนา นิยม กำหนดเวลาที่เกิดขึ้นด้วย จุดศักดิ์ นอกจากนี้ยังปรากฏในศิลปาริบัณฑุ์ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอน ปลาย สมัยกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง ประกาศให้ปรัตนโกสินทร์ศก แทน ทั้งนี้ไม่สามารถพิสูจน์หรือมีความเชื่อมั่นได้ชัดเจนว่า จุดศักดิ์ที่ปรากฏใน ตำนานหรือพงศาวดารต่างๆนั้น เกิดขึ้นตรงตามเวลาใดอย่างแน่นอน ในความเห็นของนักประชญาติและผู้ที่ศึกษา ยังคงมีความขัดแย้งกันอยู่ เพราะในบันทึกของไทยและพม่า เองก็ไม่ตรงกัน ในด้านนของภาคเหนือของไทย ระบุว่าผู้ก่อตั้งจุดศักดิ์ คือ พระยาอนุชุทธธรรมราษ หรือ ขณะที่บันทึกในจดหมายเหตุของพม่า และก วิเคราะห์ของเมย์ อ่อง ระบุว่าจุดศักดิ์นี้มีได้หลับยืมมาจากอินเดีย แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลบ้าง แต่กษัตริย์พม่า นามว่า พระเสนคพระษา เป็นผู้ก่อตั้ง ดรายลະເຄີຍດໃນ ພຣສວວົງລົກ ອັມຮານນທ.2526)

จังหวัดทั้งมาถึงยุคสมัยของรัชการที่ 1 แห่งอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2347 สยามและล้านนาได้ร่วมกันขับไล่พม่าออกจากเชียงแสน โดยพระเจ้าหลานເຂອກຮມหลวงເທິງທະບຽນ ພຣະຍາມວາຊ ໄດ້ນໍາກໍລົງໄພວ່ພລມາສມທບກັບທັພເຫື່ອງໃໝ່ ເຂົ້າຕີເມື່ອງແລະເພາທີ່ຮ້າງ ເພື່ອມີໃຫ້ເມື່ອງໄດ້ໃຫ້ເປັນທາງຜ່ານກອງທັພອີກ ອພຍພູ້ຄົນອອກໄປອູ້ຕາມທີ່ຕ່າງໆ ແລະໃນປີ ພ.ສ. 2421 ໄດ້ມີການອພຍພູ້ຄົນເຂົ້າມາອູ້ອີກຮ້າງໜຶ່ງ ຈັກຮະທັກລາຍມາເປັນຄໍາເກອຫົ່ງຂອງຈັງຫວັດເຊີ່ຍງຍາ ນັບຕັ້ງແຕ່ປີ ພ.ສ. 2500 (ຮາຍລະເອີຍດະກລ່າວຄົງໃນຊ່ວງຕ່ອໄປ) ດັ່ງປະກຸງໃນເອກສາຮັກທັງຮະດັບຫຼາດແລະທ້ອງຄືນຫລາຍ ຂັບ ອາທີ ຕໍາມານເນື້ອງເໜືອ ໂດຍສົງວນ ໂຊີຕື່ສູງວັດນີ້(2505) ພົງສາວດາໂຢຒນກ ໂດຍພຣະຍາປະຈາກ ກິຈຈະກົງ(2507) ປະວັດມາດໄທຢ່າງສຸມວິກາຈັງຫວັດເຊີ່ຍງຍາ(2524) ປະວັດມີເນື້ອງເຊີ່ຍງຍາ ໂດຍພຣະຄຽງທອງສືບ ວິສຸතທາຈາໂລ(2533) ແລະເວື່ອງເດີຍກັນຈັດພິມພໂດຍໝ່າມຄູນອກປະຈຳກາງ ຄໍາເກອເຊີ່ຍງຍາ(2544) ຄ່າວເຊີ່ຍງຍາແຕກ ໂດຍໄພຫຼວຍ ດອກບ້າວແກ້ວ(2544) ເປັນຕົ້ນ

ປັຈຈຸບັນເຊີ່ຍງຍາແນີ້ມີ້ອ່ານຍາຍແດນຂອບຄານຈັກຮາຂອງໄທ ເປັນສ່ວນໜຶ່ງຂອງຮາຊານາຈັກໄທ ຈັກໄທ ຈັນເປັນອົທີພລຈາກຍຸດລ່າຄານານິຄມຂອງຕະວັນຕົກ ທີ່ພຣະຍາມຈະໃຫ້ທ້ອງຄືນແບນນີ້ຈັດກາງປັກຄວງແລະແສດງຄານາເຂດປະເທດທີ່ແນ່ນອນຫັດເຈັນ ສາມາດຮະບຸໄດ້ອ່າງແມ່ນຍໍາບານແພນທີ່ໂລກຮະບົບຄິດຕັ້ງກລ່າວເກີດຂຶ້ນກັບທ້ອງຄືນໃນກຸມວິກາຈແບນນີ້ເມື່ອຮະເວລາໄມ້ຄົງ 150 ປີທີ່ຜ່ານມານີ້ເອງ ເມື່ອສຶກຂາພົມນາກາຮ່າງຂອງກາວອພຍພຂອງຜູ້ຄົນແລະກາຮ່າງຂຶ້ນຂອງໜຸ່ມໜຸ່ມແບນນີ້ ພບວ່າມີການເຂົ້າມາອູ້ອາຄີຍຂອງຄົນທີ່ໜີການຫລາຍ ຮ່ວມກັນໃຫ້ທັພຍາກທັງທີ່ເປັນຮຽມຫາດ ອາທີ ຜື້ນດິນ ແມ່ນ້ຳ ປ່າໄນ້ ຂອງປ່າລະ ແລະສຶກປະຕິໝູ້ໂດຍມຸ່ນໜູ່ຍົງ ທັງໃນຮູ່ປະກວດຖານ ອາທີ ໂປຣານສັດານແລະໂປຣານວັດຖຸຕ່າງໆ ລະ ແລະໃນຮູ່ປະກວດຖານ ເຫຼຸກກາຮົນ ປະເພນີ ຈາກີຕປົງປົມບັດ ລະ ບນຄວາມສົມພັນຮູ້ຂອງກຸ່ມຄົນທີ່ແຕກຕ່າງໜີການຫລາຍເຊັ່ນນີ້ ເກີດກາພົນວກລືນ ແລະ ແປ່ງແຍກ ກິດກັນ ໃນຫລາຍໆ ຮູ່ປະບົບ ແລະມີຄວາມນ່າສນໃຈຍິ່ງ ເພວະລ່ວນແລ້ວແຕ່ມີສ່ວນສຳຄັງກັບກາຮົດຮະບົບຄວາມສົມພັນຮູ້ຂອງຜູ້ຄົນທ້ອງຄືນທັງໃນກຸ່ມຫາດພັນຮູ້ເດີຍກັນ ແລະຕ່າງໜາຕິພັນຮູ້

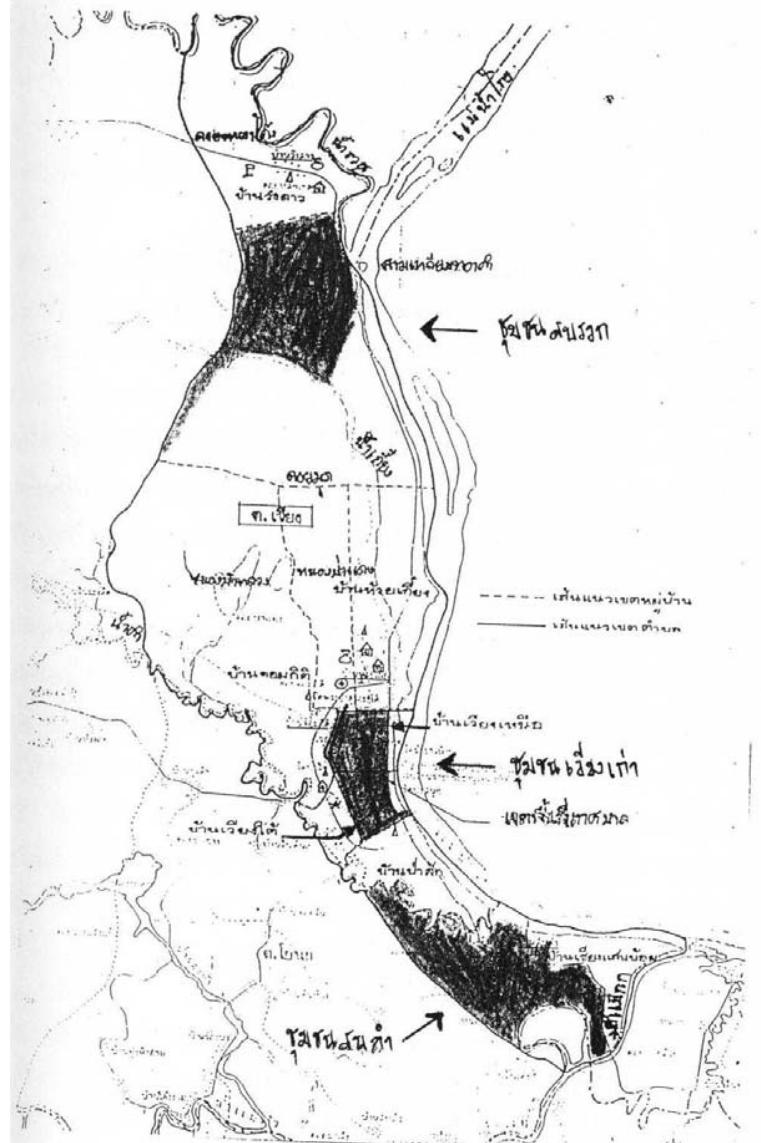
ໃນສ່ວນນີ້ຜູ້ວິຈີຍຈະເນັ້ນໜັກທີ່ເນື້ອຫາຂອງກາທຳຄວາມເຂົ້າໃຈສຳນິກປະວັດສາສຕ່ວົງຂອງຄົນໃນທ້ອງຄືນໃນປັຈຈຸບັນ ໂດຍໃຫ້ຄວາມສຳຄັງກັບປະວັດສາສຕ່ວົງທີ່ເກີ່ຍວ່າຂ້ອງກັບວິຖື່ວິວິດຂອງຜູ້ຄົນໃນ 3 ຜຸ່ມໜຸ່ມທີ່ມີຄວາມຮູ່ປະບົບຄວາມສົມພັນຮູ້ທາງສັງຄມທີ່ແປວປັບປຸງໄປຕາມເຈື່ອນໄຂເວລາແລະສັດາກາຮົນແວດລ້ອມ ຜົ່ງຜູ້ວິຈີຍໄດ້ທຳກາຮົດສຶກຂາພົມນາກາຮ່າງຂອງໜຸ່ມໜຸ່ມ ນັບຕັ້ງກາຮົດກ່ອດັ່ງ ກາຮົດປັບປຸງແປ່ງທາງເສຣະໝູ້ກິຈ ສັງຄມ ແລະວັດນອຮ່ວມ ໂດຍພິຈາຮານຄວາມເໝືອນແລະແຕກຕ່າງໜີກັນທັງ 3 ຜຸ່ມໜຸ່ມທີ່ໃຫ້ເປັນ

กรณีศึกษา ซึ่งนอกเหนือจากความต่างกันในส่วนของชาติพันธุ์แล้วนั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้คือ ความต่างทางชาติพันธุ์ที่นำไปสู่ความแตกต่างในระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน และการกำหนดความสัมพันธ์ของชุมชนกับชุมชนอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากความต่างของลักษณะทางภาษาพากมีส่วนสำคัญไม่น้อย การแบ่งชุมชนทั้งสามออกจากรากฐานนั้น มิได้แยกขาดจากกันในลักษณะระบบปิดในแต่ละชุมชน เพราะมีพื้นที่ทางสังคมและการพูด方言 ที่แต่ละชุมชนต้องใช้ประโยชน์และกำหนดรูปแบบการใช้ร่วมกัน

คณะกรรมการผู้วิจัยใช้คำว่า “ชุมชน” แทนคำว่า “หมู่บ้าน” เมื่อจะชี้อันทับกันอยู่ในระบบการปกคล้องภายใต้รัฐไทยก็ตาม ทั้งนี้ เพราะชุมชนนั้นมีระบบคุณค่าภายใน ให้ความสัมพันธ์ของคน ความเป็นชุมชนเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์อำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคม มีทั้งความขัดแย้งและผนวกกลืน เปลี่ยนแปลงได้ ผลิตข้าวได้ ไม่ใช่หน่วยที่ยึดติดกับพื้นที่ทางกายภาพอย่างตายตัว และสามารถอழิภัยให้ความสัมพันธ์ภายใน รัฐ และทุน² ไม่ได้เป็นอุดมคติ และไม่ใช่หน่วยที่ติดอยู่กับพื้นที่ตายตัว แต่ปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีพื้นที่หลายระดับ เช่น ครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน เครือข่าย ข้ามหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งอาจจะชี้อันทับกันอยู่ก็ได้ ดังเช่นในพื้นที่ศึกษาชุมชนเวียงเก่านั้น ประกอบด้วย 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเวียงเหนือ หมู่ 2 และ บ้านเวียงใต้ หมู่ 3 การแยกออกเป็น 2 หมู่บ้านนั้นเพื่อการปกคล้องและจัดการตามแบบของมหาดไทย แต่ความเป็นคนเวียงเก่านั้นมีโครงสร้าง ความสัมพันธ์ที่ชี้อันทับกันหลายอย่างอาทิ ความเป็นเครือญาติ ความเป็นคนเวียงเก่า หรือการใช้ทรัพยากร่วมกันมา ขณะเดียวกันชุมชนก็มิใช่หน่วยอิสระที่อยู่โดดเดี่ยวแต่สามารถอழิภัยให้ความสัมพันธ์กับภายนอก ทั้งรัฐและตลาด (Cohen, 1985 อ้างใน อานันท์, 2538) เมื่อครั้งอดีตก่อนที่จะมีการจัดการปกครองในระบบของหมู่บ้านตำบล

² ดรายลະເອີດໃນ ความเป็นชุมชนກับความคิดหน้าหมู่ , อานันท์ ກາບຈຸນພັນທຶນ, 2544.

แผนที่แสดงชุมชนในตำบลเวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

■ ชุมชนชาวมุสลิมของโครงการวิจัย

หากจะกล่าวถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในแอบนี้มิได้เกิดขึ้นเฉพาะชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ และแหล่งน้ำ การตอกอยู่ภายในได้ก้าว向社会แทรกแซงของอำนาจของรัฐและทุน ต่างก็เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ผู้วิจัยจะนำเสนอระบบความสัมพันธ์ และการก่อรูปในเชิงพัฒนาการระหว่าง ผู้คนในท้องถิ่น รัฐ และตลาดหรือทุน ดังต่อไปนี้

2.1 ภาพรวมของชุมชนริมแม่น้ำโขง กรณีตำบลเวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

(1) พัฒนาการการปกครองท้องถิ่นของอำเภอเชียงแสน

จากเอกสารประวัติศาสตร์มหาดไทยส่วนภูมิภาค(สำนักงานจังหวัดเชียงราย,2524) ได้กล่าวถึงการก่อรูปของการเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่น อาจเรียกได้ว่าเป็นการเข้ามาจัดการระบบความสัมพันธ์ของท้องถิ่นโดยรัฐอย่างเต็มรูปแบบ เริ่มต้นในปี พ.ศ.2433³ ที่การอพยพผู้คนจากเชียงใหม่และลำพูนมาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่เชียงแสน ภายใต้การปกครองของเจ้าอินตีะ หรือได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชนเดช ดำรง “เจ้าเมืองเชียงแสน” ผู้วิจัยจะเริ่มต้นศึกษาการแทรกแซงของอำนาจรัฐ ในช่วงเวลาที่ส่งผลกระทบหรือสามารถเชื่อมโยงได้กับชีวิตของคนท้องถิ่นปัจจุบัน โดยจะเริ่มจากภัยหลังที่มีการอพยพผู้คนเข้ามาตั้งบ้านเรือนแล้ว เชียงแสนอยู่ในสถานะ 1 ใน 5 หัวเมืองฝ่ายเหนือของสยาม อันได้แก่ เมืองพะ夷า เมืองฝาง เมืองเชียงราย เมืองเชียงของ และเมืองเชียงแสน ภายใต้การปกครองในระบบมณฑลเทศบาล⁴(สำนักงานจังหวัดเชียงราย,2524) ในปี พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 ได้เริ่มนิยาริไชในหัวเมืองชั้นในก่อน ต่อมาจึงครอบคลุมทั้งประเทศในปี พ.ศ.2449 โปรดให้มีการปกครองมณฑลพายัพชั้นใน มีการร่างกฎหมายบังคับการปกครองมณฑลพายัพ ร.ศ.119 มีตำแหน่งทางการเมือง และให้ปรับชื่อตำแหน่งให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ได้แก่

³ งานเขียนหรืองานบันทึกประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ของเชียงแสน มีความสับสนเกี่ยวกับเวลาในการอพยพผู้คนเข้ามาอยู่เชียงแสนในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะปรากฏว่ามีการกล่าวข้างต้นว่ามีการก่อตั้งช่วงเวลานี้เป็นปี พ.ศ. ที่คาดเดล่อนกัน คือ มีทั้งปี พ.ศ.2417 พ.ศ.2421 และ พ.ศ.2433

⁴ มณฑลเทศบาล หมายถึง การปกครองในลักษณะที่ให้มีหน่วยบริหารราชการ มีการจัดการปกครองลดหลั่นลำดับ ตั้งแต่ มณฑล เมือง จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ยกเลิกไปหลังปี พ.ศ. 2475 เพียงเล็กน้อย

ข้าหลวงเทศบาลเรียกว่า ข้าหลวงใหญ่, ผู้ว่าราชการเมือง เรียกว่า เด็กานามหลวง จำเป็น
เรียกว่า แขวง กำนัน เรียกว่า แคร์วันหรือแขวน และ ผู้ใหญ่บ้าน เรียกว่า แก่บ้าน (สรัสวดี,2539)

และในการปกครองในระบบดังกล่าวมีการจัดเก็บ “ค่าแรงแทนเกณฑ์” สำหรับชาวชนกรวม
ในอัตรา 4 รูปีต่อปี ซึ่งชาวบ้านเรียกติดปากว่า “ภาษี 4 บาท” ขณะนั้นมีอยู่เชียงแสนขึ้นตรงต่อ
กระทรวงกลาโหม จากสัมภាលน์ชาวบ้านที่มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะชาวชนกรวมที่
มีอายุเกิน 75 ปี พบร่วม กับการเก็บภาษี 4 บาทต่อคนมีได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือต้องดิ้นรน
หาเงินเพื่อจ่ายค่าภาษีมากนัก บางคนที่อพยพมาจากพม่าและลาว นั้นกลับรู้สึกพอใจที่มีการเก็บ
ภาษีของรัฐไทยในราคากลางๆ กว่า เหตุผลหนึ่งคือ ในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้คนแอบนึ่งได้ดำรงชีพ
ด้วยการเกษตรเพื่อยังชีพอย่างเดียว มีการติดต่อกันขายสินค้า โดยเฉพาะสัตว์ประมงหมู ไก่ วัว
และควาย อัญญาย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขข้อตกลงระหว่างรัฐไทยกับฝรั่งเศสในฐานะประเทศเจ้าอาณานิคม
ของลาว ในภารกิจหน้าที่ของตนในประเทศไทยและลาว ร.ศ.112 ปรากฏ
ในงานศึกษาหลักซึ่ง おかげและดอนต่างๆ ที่อยู่กลางแม่น้ำลัวเป็นของฝรั่งเศส พื้นที่รวมฝั่งแม่น้ำ
โขงรัศมี 25 กิโลเมตรให้ปลดจากอำนาจปกครองของสยาม ฝรั่งเศสและลาวสามารถที่จะเดิน
ทางเข้าออกได้โดยไม่ต้องทำหนังสือผ่านแกน และฝ่ายสยามจะล่องเรือในลำน้ำโขงก็สามารถทำ
ได้ในรัศมีลำน้ำเพียง 15 เมตรเท่านั้น (กระทรวงศึกษาธิการลาว(สมชาย นิลอาทิ, ถอดความ), 2545
และพีรพล สงสัย, 2545) ทำให้การเก็บภาษีแทนเกณฑ์สำหรับคนท้องถิ่นแบบสามเหลี่ยมทองคำ^๑
และเรียงกัน ในบางปีจะจัดเก็บเพียง 2 บาทเท่านั้น (นายม้า พรมปัญญา, บ้านสบรวก) ผู้เมืองผู้
แก่ให้สัมภាលน์ในสิ่งที่สอดคล้องกัน คือ ราชการไม่ค่อยมาสนใจพวกเขาน่าได้นัก คนลาวบ้าน
สบคำกล่าวว่า ย้อนกลับไปต้นทศวรรษ 10 – 20 รัฐไทยไม่ค่อยมาสนใจด้วยซ้ำ บ้านลาวสบคำ ซึ่ง
อยู่ห่างจากตัวเวียงกันเพียง 4 – 5 กิโลเมตรยังไม่มีส่วนราชการเข้าไปพบหรือจัดการเกี่ยวกับชีวิต
ของพวกเขานั้นฐานะราชภูมิท่าได้ (พระครูไพบูลภานุวารีติ, วัดพระธาตุผาเง)

อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของข้อตกลง ร.ศ.112(พ.ศ.2436) ที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นในแบบชาญ
แคน มีความสลับซับซ้อนกันกว่าที่จะอธิบายผ่านกรณีของชุมชนริมฝั่งโขงที่ทำการศึกษา ก่อน
หน้านี้ประมาณปีพ.ศ. 2431 – 2435 ฝรั่งเศสได้ทำการตีโอบล้อมทางทะเลเข้าทางจันทบุรี และ^๒
ทางตอนเหนือของอาณาจักรสยามที่สัมพันธ์ในลักษณะของหัวเมือง เช่น เมืองแกง เมืองໄล เมือง
ม่วย เมืองลา และเมืองในหัวพันห้าทั้งหมด คือ เมืองซ่อน เมืองแวน(เมืองสบแอบ) และเมืองเชียงค้อ

เป็นต้น โดยหัวเมืองเหล่านี้ได้ขอทำสัญญาไทยขึ้นไปร่วมรบกษาดินแดน ภาระกดดันต่อเนื่อง ยาวนานจนถึง พ.ศ. 2436 การรับฟุ่งเพื่อเย่งและแยกดินแดนออกอย่างชัดเจน(สังข์ พ.ธ.ในท้าย,ไม่ระบุปีพิมพ์ อ้างใน พระราชทัตตาเลขา, หอดดหมายเหตุ เลขที่ 2082: 7) ฝ่ายสยามพ่ายแพ้ คำน้ำใจ การกำหนดพร้อมดินที่แสดงอาณาเขตของคำน้ำใจปกรองอยู่ในเมืองรัชสูตรัชศรี และรับเอาพื้นที่ผืนชัยหรือทิศตะวันออกของแม่น้ำโขงเป็นอาณาเขตคำน้ำใจปกรองของรัชสูตรัชศรี ซึ่งมีจะเรียกว่า “ไทยเสียดินแดน” อ้างในตามสัญญาดินแดนให้รัชศรี 3 ตุลาคม 2436 ระบุ ไทยได้เสียดินแดน 143,800 ตารางกิโลเมตร เสียพลเมืองประมาณ 600,000 คน การรุกรานประเทศไทยในครั้งนี้ เป็นนโยบายแสวงหาเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจในสมัยนั้น โดยเฉพาะรัชศรี ได้เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาสู่ภูวนภก่อน แล้วคืบหน้าเข้ามาขึ้นดินแดนของไทยสมัยนั้น ซึ่งปัจจุบันได้แก่เขตประเทศไทยและเขมราเป็นที่น่าสังเกตว่า การยึดดินแดนภูวนครังแรกนั้น เป็นเพียงนโยบายของของนักล่าเมืองขึ้นไม่กี่คน(พระราชทัตตาเลขา, หอดดหมายเหตุ เลขที่ 2082 : 8)

นัยของการขึ้นแบ่ง เส้นของคำน้ำใจรัชสูตรัชศรี ให้กับดินแดน ในเหตุการณ์ ร.ศ. 112 สำหรับผู้ศึกษา มองว่า ยังเป็นการร่วมตกลงภายใต้ตระรากคิดเกี่ยวกับพร้อมดินที่ไม่ชัดเจนใน ใหม่โน้ทศ์นิ่ว่าด้วยพร้อมดินระหว่างสยามและรัชศรี โดยคำว่าอาณาเขตดินแดนของอยู่ในปั้นน์ นัยของความชัดเจนของพื้นที่อาศัยเทคโนโลยีภูมิศาสตร์ ขณะที่ของสยามหากดินที่เสียไปนั้นเดิมเรียกว่า “ประเทศราช” นัยที่ต่างกัน คงชัย วินิจฉกุล(2534) อธิบายประเทศราช หมายถึงอาณาจักรที่มีเครื่อข่ายอยู่กับตนสังกัดอยู่ ปกรองตนเองอย่างอิสระ แต่อยู่ภายใต้อำนาจบางส่วนของรัชศรีศูนย์กลาง แสดงออกการสวามิภักดีโดยการส่งเครื่องบรรณาการ ของขวัญ ยกบุตรสาวเจ้าเมืองให้ฯลฯ หรืออาจเรียกว่า เป็นการปกรองตนเองอิสระ แต่ยอมรับอยู่ในขอบเขตสีมาของคำน้ำใจ อาณาจักร

ผู้ศึกษามองว่า ขอบเขตสีมา กับ เขตพร้อมดิน หรือ boundary เป็นการกำหนดขอบเขต เช่นเดียวกัน แต่ต่างตระราก ยกที่จะรวมເອປະເທດราชภายให้ขอบเขตสีมา ให้รวมเป็นอาณาจักรไทยหรือสยามที่กำหนดคุณลักษณะจาก “ชาติพันธุ์ไทย” อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยหยิบยกเหตุการณ์ ร.ศ. 112 และมโน้ทศ์นิ่ว่ากับดินแดนมากล่าวอ้างถึงในรายละเอียด เพราะในงานวิจัยนี้ ส่วนของการประทับประสาณระหว่างประวัติศาสตร์รัชศรีชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผู้คนท้องถิ่นเลือกหยิบบางส่วนของประวัติศาสตร์ชาติ มาอ้างในหลายเงื่อนไขความสัมพันธ์และการก่อรุป ความสัมพันธ์แบบต่าง ๆ โดยจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

ในปี พ.ศ. 2440 พระยาเดชดำรงถึงแก่กรรม นายสุขัยวงศ์ผู้เป็นบุตร จึงดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2442 ที่ตั้งของ อำเภอเชียงแสนถูกย้ายมาที่ตำบลกาสา ซึ่งอยู่ห่างจากแม่น้ำโขงประมาณ 36 กิโลเมตร และตั้งเป็นอำเภอกาสาก่อน ต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอเชียงแสน ส่วนพื้นที่เชียงแสนเดิมนั้นให้ดำรงสถานะเป็น กิ่งอำเภอเชียงแสนหลวง ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 ราชการได้เปลี่ยนจากอำเภอเชียงแสนเป็นอำเภอแม่จัน ตามลำน้ำแม่จันที่ไหลผ่านส่วนกิ่งอำเภอเชียงแสนหลวงก็ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเชียงแสน ในปี พ.ศ. 2500

อำเภอเชียงแสนปัจจุบัน มีพื้นที่ 442 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดเชียงราย 62 กิโลเมตร มีประชากรทั้งสิ้น 47,858 คน มีการประกอบอาชีพเป็น 66 หมู่บ้าน ใน 6 ตำบล ได้แก่ (1) ตำบลเวียง 9 หมู่บ้าน (2) ตำบลโยนก 8 หมู่บ้าน (3) ตำบลศรีดอนมูล 12 หมู่บ้าน (4) ตำบลป่าสัก 13 หมู่บ้าน (5) ตำบลบ้านแซว 15 หมู่บ้าน และ (6) ตำบลแม่เงิน 9 หมู่บ้าน อาณาเขต ทิศเหนือติดต่อกับรัฐเชียงตุงของ สาธารณรัฐสัมคุน尼ยมแห่งสหภาพ เมียนمار ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเชียงของและอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ทิศตะวันออกติดต่อกับเมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว (เดิมเป็นส่วนหนึ่งของแขวงหนองหาน้ำท่า หรือหัวของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

(2) พัฒนาการของ “ชุมชน” ริมฝั่งแม่น้ำโขง

ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงที่คณผู้วิจัยทำการศึกษานั้น ได้เลือกพื้นที่ตำบลเวียง ซึ่งมีลักษณะที่ตั้งเป็นแนวยาวตลอดลำน้ำโขง ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 32.74 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 20,462.5 ไร่ มีแม่น้ำสำคัญ 5 สาย ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำคำ แม่น้ำกอก แม่น้ำราก และลำห้วยเกี้ยง ทิศเหนือจุดสหภาพเมียนمار ทิศใต้จุดเขตตำบลโยนก และตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน ทิศตะวันออกจุดสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และทิศตะวันตกจุดเขตตำบลโยนก ตำบลศรีดอนมูล และตำบลป่าสัก

ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่-ชื่อบ้าน	รายละเอียดพอสังเขป	หมายเหตุ
หมู่ที่ 1 บ้านสบราช	มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,527 คน จาก 312 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายไทยใหญ่(เชียง) อพยพมาจากฝั่งประเทศพม่าในรากี พ.ศ.2440 เพื่อหนีจากภาวะโรคหิวาร์(โรคห่า)วัวควาย และหลบหนีจากภาวะเงื่อนไขทางการเมืองในพม่าภายใต้การปกครองขององค์กรชาติ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(415คน)รับจ้าง(143คน) ค้าขาย(184คน) รับราชการ/ธุรกิจ(16คน)	เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดกับสามเหลี่ยมทองคำ
หมู่ที่ 2 บ้านเวียงเหนือ	มีจำนวนประชากร 2,025 คน จาก 523 ครัวเรือน (เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตเทศบาลเชียงแสน และบางส่วนอยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์กรบริหารส่วนตำบลเวียง) ประชากรส่วนใหญ่ผู้ที่สืบทอดเชื้อสายจากชาวไทย ยวน และยอง ที่อพยพมาจากเชียงใหม่-ลำพูน ในปี พ.ศ.2421 ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม(562คน) รับจ้าง(284คน) ค้าขาย(342คน) รับราชการ/ธุรกิจ(111คน)	พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตแนวกำแพงเมืองเก่า
หมู่ที่ 3 บ้านเวียงใต้	มีจำนวนประชากร 1,659 คน จาก 643 ครัวเรือน (เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตเทศบาลเชียงแสน และบางส่วนอยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์กรบริหารส่วนตำบลเวียง) ประชากรเป็นไทยยวนที่มาจากการเชียงใหม่-ลำพูน ในปี 2421 บางส่วนอพยพมา จากแขวงไชยยะบุรี ประเทศลาว ประมาณปี พ.ศ. 2480 ก่อนที่จะย้ายไปรวมเป็นชุมชนคนลาวที่บ้านสบคำในช่วงสงครามโลกครั้งที่2 และบางส่วนเป็นพอค้าชาวจีนที่เข้ามาตั้งร้านค้าอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง บางส่วนเป็นคนพะ夷าที่เดินทางมาเป็นลูกจ้าง ในโรงงานแล้วแต่งงานและตั้งรกรากที่นี่ รวมทั้งชาวญี่ปุ่นคนงานรับจ้างโรงปม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(341) รับจ้าง(229) ค้าขาย(220) รับราชการ/ธุรกิจ(125)	พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตแนวกำแพงเมืองเก่า

หมู่ที่-ชื่อบ้าน	รายละเอียดพอสังเขป	หมายเหตุ
หมู่ที่ 4 บ้านวังลาว	มีจำนวนประชากร 235 คน จาก 46 ครัวเรือน ในราวดี พ.ศ.2502 ประชากรที่ก่อตั้งหมู่บ้านโดยข้ายไปจากบ้านสบราช เตียงเก่า โดยขยายบ้านขึ้นไปคลูกสร้างบ้านเรือนในที่ทำการเกษตรของตน บางส่วนเป็นชาวไทยใหญ่และลื้อที่อพยพมาจากอำเภอแม่สาย และสุดท้ายเป็นชาวลาวที่อพยพเข้ามาในช่วงปี พ.ศ.2518 ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นชุมชนที่รวมของผู้คนจากถิ่นต่างๆ ชาวบ้านในละแวกจึงเรียกว่าเป็น “หมู่บ้านอพยพ” ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(67คน) รับจำจ้าง(26คน) ค้าขาย(15คน) รับราชการ/ธุรกิจ(3คน)	
หมู่ที่ 5 บ้านสบคำ	มีจำนวนประชากร 839 คน จาก 205 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวลื้อและลาวที่อพยพมาจากฝั่งประเทศลาวในช่วงปี พ.ศ.2480 เพราะหนีจากภาระการเป็นผู้อยู่ใต้ปกครองของฝรั่งเศส เริ่มต้นจากการเข้ามาค้าขาย และมาอยู่ที่บ้านเรียงตัว ต่อมาในปี พ.ศ.2584 ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ได้ยกย้ายมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ตั้งปัจจุบัน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สำนักงานอพยพเข้ามายุคที่ลาวการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2518 สำเนียงพูดของผู้คนยังคงเอกลักษณ์ของลาวแบบหลวงพะ榜 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(480) รับจำจ้าง(42) ค้าขาย(27) รับราชการ/ธุรกิจ(11)	
หมู่ที่ 6 บ้านจอมกิตติ	มีจำนวนประชากร 375 คน จาก 109 ครัวเรือน ประชากรเป็นชาวไทยยวน ชาวยونจากเวียงแก่ที่ขยายพื้นที่ออกไป เดิมเป็นที่เร่นและพื้นที่ทำการเกษตร แต่เมื่อกิตติอุดมภัยน้ำท่วมครั้งใหญ่ เมื่อปี พ.ศ.2509 อพยพหนีน้ำแล้วไม่กลับมา ตั้งบ้านเรือนที่นั้นเลย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจำจ้าง (165 คน) ค้าขาย(34คน) เกษตรกรรม(33คน) รับราชการ/ธุรกิจ(4คน)	
หมู่ที่ 7 บ้านเชียงแสน น้อย	มีจำนวนประชากร 182 คน จาก 47 ครัวเรือน ประชากรเป็นคนยวน คนยองจากเวียงแก่ที่พื้นที่ขยายออกไป และลาวจากหลวงพะ榜บางส่วน เนื่องจากเดิมเคยเป็นส่วนหนึ่งของบ้านสบคำ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(108คน) รับจำจ้าง(11คน) ค้าขาย(9คน) รับราชการ/ธุรกิจ(1คน)	

หมู่ที่-ชื่อบ้าน	รายละเอียดพอสังเขป	หมายเหตุ
หมู่ที่ 8 บ้านหัวยเกียง	มีจำนวนประชากร 509 คน จาก 156 ครัวเรือน ประชากรเป็นชาว ยวน ยอง จากเชียงใหม่ลำพูน ที่เข้าไปตั้งรกรากใหม่ โดยเข้ามาตาม เครือข่ายความสัมพันธ์เครือญาติกับคนที่มาอยู่เวียงเก่าก่อน ส่วน ใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(181คน) รับจำจ้าง(175คน) ค้าขาย (19คน) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ(9คน)	
หมู่ที่ 9 บ้าน ป่าสัก (หางเวียง)	มีจำนวนประชากร 384 คน จาก 102 ครัวเรือน เดิมประชากรส่วนใหญ่ เป็นคนลี้เลอลาวที่อพยพมาจากหลวงพระบาง บางส่วนเป็นคนแกะ/ ญาติ(เวียดนาม) ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง คนลาวและลี้ล้อได้ย้าย ไปตั้งบ้านใหม่ที่สบแม่น้ำคำ คณเมืองจากในเวียงเก่าและบ้านหนองแค้ว อพยพเข้าไปอยู่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(107คน) รับจำจ้าง(129คน) ค้าขาย(24คน) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ(5คน)	

จากการสัมภาษณ์ ผู้คนท้องถิ่นในเรื่องการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่สามารถสืบเสาะกลับ
ไปได้จากการรับภัยและบอกเล่าต่อ ๆ กันมานั้น การขยายตัวและพัฒนาการของชุมชนในท้องถิ่น
แบบนี้ สามารถแบ่งออกเป็นช่วงเวลาในการขยายตัวของชุมชน การเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์
และเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงใน 5 ช่วงเวลา ดังนี้

- (1) ช่วงการปกคล้องสมัยรัชการที่ 5 จนถึงสิ่งคุณลักษณะโลกรั้งที่สอง เพราะเป็นยุค
สมัยที่การอพยพของผู้คนเข้ามาตั้งรกราก การดำรงชีวิตบนฐานของการเกษตรและ
หากของป่า ชุมชนมีความสัมพันธ์ทั้งระดับของบุคคลและการใช้ทรัพยากร โดยอุดม
การณ์รัฐชาติที่ไม่เข้มข้นในเรื่องของขอบเขตของรัฐ จนถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถี
ชุมชนภายใต้ภาวะสงคราม
- (2) ช่วงหลังสิ่งคุณลักษณะโลกรั้งที่สอง จนถึงปี พ.ศ. 2500 เป็นจุดเปลี่ยนของพัฒนา
ประเทศ และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนภายหลังสิ่งคุณลักษณะ ทั้งการเข้ามาของรัฐ
และตลาดที่มากขึ้น โดยเฉพาะการค้าขายข้าวระหว่างประเทศ และการเกิดขึ้นของ
โจรป่ามายาสูบ

- (3) ช่วงปี พ.ศ.2500 – 2520 ยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงและเข้าสู่การพัฒนาภายใต้ อิทธิพลทางความคิดของนานาอารยประเทศอย่างชัดเจน โดยมีแผนพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ.2504 และเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองทั้งไทย ลาว และพม่า อันกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนท้องถิ่น
- (4) ช่วงปี พ.ศ.2521 – 2530 เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตของชุมชน จากฐานการเกษตรเปลี่ยนเป็นการค้าขายและบริการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ภาย ได้แก่ นโยบายของรัฐที่สนับสนุนให้พื้นที่ชายแดนอันเป็นแหล่งยาเสพติด กล้ายมาเป็น แหล่งท่องเที่ยว จนส่งผลให้ “เวียงเก่า” ถูกนำเสนอด้วยลักษณะท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม
- (5) ช่วงปี พ.ศ.2531 – ปัจจุบัน เป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนครั้งสำคัญ การท่องเที่ยว เริ่มมีความเข้มข้นขึ้น ที่ดินที่คนท้องถิ่นเป็นเจ้าของถูกเปลี่ยนมือไปเป็นของนายทุน จากภายนอก อันเป็นผลกระทบที่สำคัญและสืบเนื่องจากนโยบายของรัฐบาลใน ช่วงเวลาหนึ่ง

ทั้งนี้ผู้วิจัยมองว่า การทำความเข้าใจเจื่อนใจและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในแต่ละช่วง เวลาต่างกัน จะนำไปสู่ความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของชุมชน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่ต้องอาศัยทรัพยากรร่วมกัน หรือที่เรียกว่า “ทรัพยากร สาธารณะ” หรือ “ของหน้าหมู่” ซึ่งมีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและเกิดขึ้นตลอด เวลา ทั้งทรัพยากรที่เป็นครอบชาติ(ดิน น้ำ ป่าไม้ ฯลฯ) ทรัพยากรวัฒนธรรม(วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ ฯลฯ) และทรัพยากรที่เป็นนามธรรมอย่าง อัตลักษณ์ร่วม ในฐานะของคนท้องถิ่น หรือคนที่ความชาติพันธุ์เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อสืบเสาะหาทรัพยากรสาธารณะ ที่สามารถรักษาและรักษา ความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่พัฒนาชุมชน ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย อย่างไรก็ตาม ในส่วนของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการคาดการณ์และคาดการณ์ความคลุมเครือระหว่าง “พื้นที่สาธารณะ” และ “ทรัพยากรสาธารณะ” ผู้วิจัยมองว่า ทรัพยากรสาธารณะนั้นมีความหมาย กว้าง แต่ คุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งคือ ต้องสะท้อนให้เห็นถึงการสร้าง การใช้ประโยชน์ การ กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ร่วมกันของกลุ่มสมาชิกของชุมชน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร ร่วมของคนในท้องถิ่น ทั้งนี้การสร้างทรัพยากรสาธารณะนั้น หมายรวมถึงการให้คุณค่าหรือสร้าง

ตัวตนของทรัพยากร่วมขึ้นมา บางครั้งอาจจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ลำน้ำ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า ฯลฯ แต่มีความหมายเป็นทรัพยากราชการของชุมชนท้องถิ่นก็ต่อเมื่อ มีการกำหนดคติการใช้ร่วมกัน มีขอบเขตพื้นที่ของทรัพยากร อาทิ ทุ่งเลี้ยงสัตว์ที่ใช้ร่วมกัน 3 หมู่บ้าน จำนวน 3,000 กว่าไร่ หากอยู่นอกอาณาบริเวณดังกล่าว ก็เป็นของชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ นอกจากนี้ทรัพยากราชการยังอยู่ในรูปของสถานที่ สิ่งของ ดังเช่น วัด โรงเรียน พื้นที่จัดตั้งร้านค้า ป้ายบอกสถานที่ ฯลฯ แต่คติผู้วิจัยได้เลือกหยิบที่จะศึกษาทรัพยากราชการที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของผู้คนพื้นถิ่นที่มีมิติเวลาและเงื่อนไขแวดล้อมอื่นๆ เป็นสำคัญ ได้แก่ ทุ่งเลี้ยงสัตว์ วัดเก่าแก่ ประเพณี พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เรื่องราวประวัติศาสตร์ของผู้คน และชุมชน และสิ่งที่สร้างขึ้นมาใหม่ อาทิ ป้ายสถานที่ วัดที่สร้างขึ้นใหม่ แต่ก็มีให้หมายความว่า สิ่งที่มีลักษณะกล่าวมาทั้งหมดเป็นทรัพยากราชการหรือของหน้าหมู่ของชุมชนเท่านั้น เพราะวัดบางแห่ง พื้นที่สาธารณะที่เป็นของรัฐ หรือป้ายสถานที่ทั่วไป ไม่มีนัยยะของการสำนึกร่วม เป็นเจ้าของหรือรู้สึกว่าต้องเข้าไปมีส่วนในการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป “ทรัพยากราชการ” ที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้ จึงอาจจะซ้อนทับกับพื้นที่สาธารณะที่เป็นภายนอก ตัวประเพณี เรื่องราวของท้องถิ่น หรือสิ่งประดิษฐ์สร้างขึ้นๆ แต่จะเน้นให้ความสำคัญกับการให้ความหมายหรือใส่ระบบคุณค่าไปสิ่งต่างๆ เหล่านี้โดยคนในท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับช่วงเวลาและเงื่อนไขแวดล้อม

ประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นในส่วนนี้จะเน้นที่ประวัติศาสตร์วิถีชีวิต เนื่องจากข้อมูลแหล่งข้อมูลสำคัญของส่วนนี้คือการบอกเล่า จากประสบการณ์ชีวิตของผู้คน ทั้งประสบการณ์ตรงของผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุมากตั้งแต่ 60 – 85 ปี และบางส่วนเป็นประสบการณ์ของบรรพบุรุษ 1 – 2 ชั่วอายุคนที่ได้รับรับฟังมา ผู้วิจัยจึงของนำเสนอรายละเอียดแต่ละช่วงเวลาดังนี้

ช่วงการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงสหราชอาณาจักรที่สอง

ช่วงนี้ผู้คนที่เข้ามาอยู่ในเชียงแสนยังไม่หนาแน่น แต่บ้านมีผู้คนอาศัยอยู่เพียง 3 ชุมชน คือ ชุมชนสบรวมหรือเมืองเกี้ยง ชุมชนเวียงเก่าคือบริเวณภายในกรอบของกำแพงเมืองเชียงแสน และ ชุมชนดอยจัน/กู่เต้า อยู่นอกเมืองออกไปทางทิศตะวันตก ซึ่งผู้คนเบาบางกว่าในสองชุมชน แรกมากกว่า ถนนดอยจันและกู่เต้าจะเป็นที่เลี้ยงควายและจับปลาตามหนองน้ำ อาทิ หนองบึง ก้าย(ทะเลสาบเชียงแสนในปัจจุบัน) หนองแกลบ ร่องบง ร่องห่า และหนองกว้าง ขยายข่ายออกมากอยู่ถนนดอยจัน เพราะพื้นที่ทำกินในถนนเมืองเก่ามีน้อย บางส่วนที่ไม่อยากข้ามไปทำมาหากิน

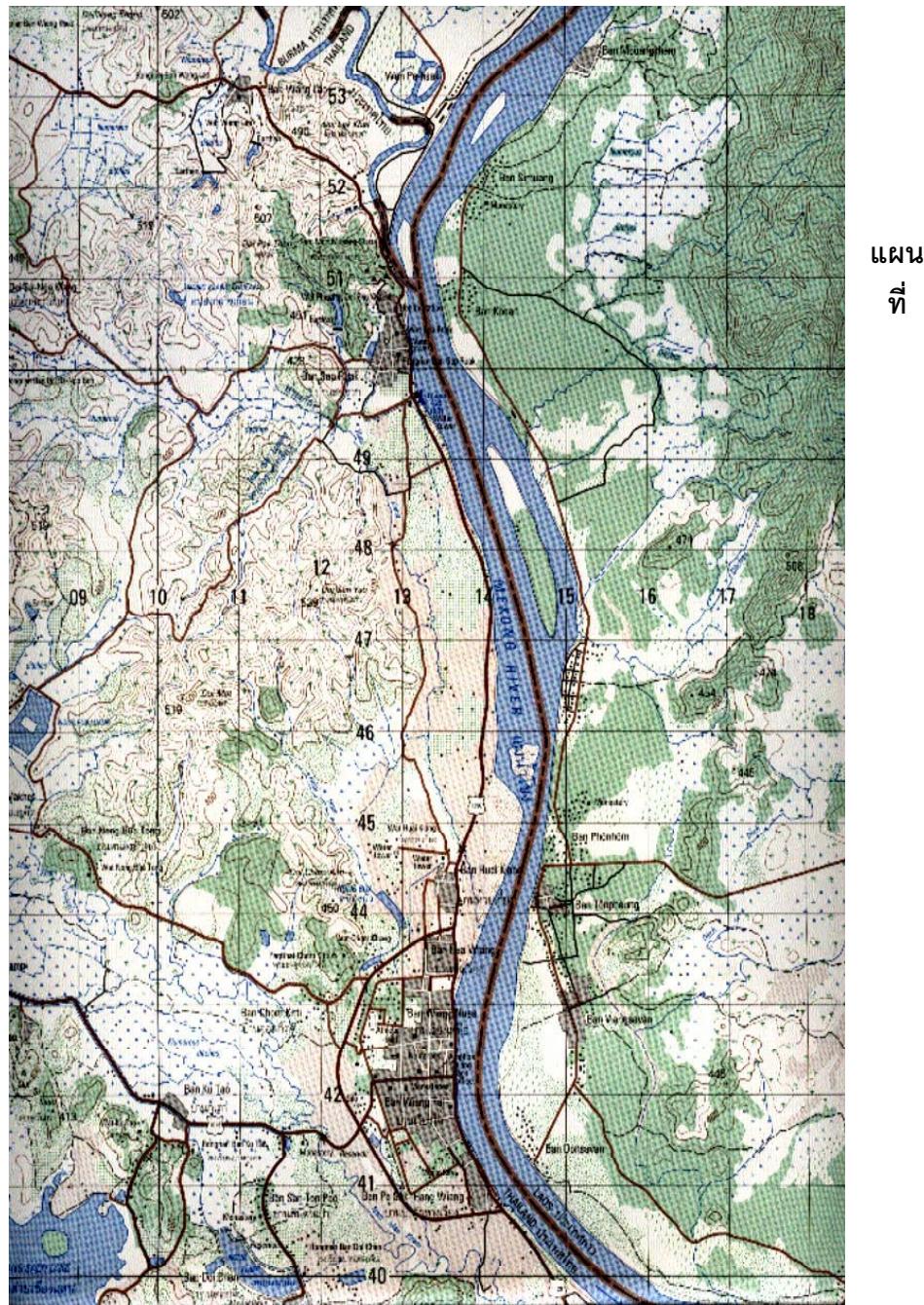
ทางวันตะวันออกของล้านนา¹⁹ ถือมาอยู่ทางนี้ สัมพันธ์กับคนในเวียงเก่าและสบรวมกันได้ในอีก ประมาณ 4 - 5 กิโลเมตร) เนินที่ไว่นาพอทำกิน จับปลา และเลี้ยงสัตว์ จะมีผู้คนจากเวียงเก่า เข้ามาซื้อวัสดุภัณฑ์

ส่วนชุมชนเวียงเก่าและสบรวม มีผู้คนทำมาหากินด้วยการปลูกผักในที่ริมฝั่งแม่น้ำ ข้ามไปหาของป่าทั้งฝั่งพมาและลาว โดยส่วนใหญ่เข้าไปใช้พื้นที่ฝั่งลาวทำการเกษตร เพราะขณะที่พื้นที่ฝั่งไทยนั้นมีที่ริบบันน้อย และเป็นคงป่าสักที่รากทึบ ที่ดินจะอุดม แม่น้ำงที่เป็นที่ลาดชันเชิงเขา สามารถที่จะปลูกข้าวไว้ได้ ประการสำคัญพื้นที่ฝั่งลาวนั้นสามารถรับแสงแดดได้ตลอดวันในทุกฤดูกาล เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นการปลูกข้าวไว้ไว้เพื่อบริโภค โดยมีพันธุ์ข้าวหลายชนิด เช่น ข้าวคอเมย ข้าวแดงทาง ข้าวขาว ข้าวมะทิ่ง ข้าวมุก นอกจากนั้นในที่ริบบันนี้จะปลูกผักกاد มะเขือ ผักชี และที่สำคัญคือการปลูกยาสูบ ซึ่งในช่วงนี้ยังเป็นพันธุ์พื้นเมือง ส่วนใหญ่การทำไว้จะร่วมไปกับการเก็บหาของป่า เช่น สัตว์ป่า(เก้ง นก ฯลฯ จะไม่นิยมนำสัตว์ใหญ่) หน่อไม้ หางหวาย เห็ด และไม้ไผ่ สำหรับทำตอกเพื่อสร้างและซ่อมแซมบ้านเรือนและใช้ในการเก็บผลผลิตทางการเกษตรต่างๆ

อาชีพสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการเลี้ยงสัตว์ โดยได้จัดสรุพื้นที่สำหรับเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ของชุมชนไว้อย่างชัดเจนเรียกว่า“ทุ่งเลี้ยงสัตว์” แต่เดิมเรียกว่า ป่าหัวยักษ์ ป่าหัวยเกียง มีอาณาบริเวณกว้างประมาณ 3,125 ไร่ ประกอบด้วย หนองน้ำ ทุ่งหญ้า ป่าไผ่ และล้อมรอบด้วยป่าไม้สัก ทิศเหนือจรดแนวกำแพงเมืองเก่าเชียงแสน ทิศใต้จรดแนวกำแพงเมืองเกียง ทิศตะวันตกจรดแนวเทือกเขา และทิศตะวันออกจรดแนวล้านนา มากจดทะเบียนเป็นที่ดินสาธารณะกับทางราชการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460

การจดทะเบียนกับทางราชการนั้นเป็นการเจรจาตกลงกันระหว่าง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านสบรวม หมู่ที่ 2 บ้านเวียงเหนือ และหมู่ที่ 3 บ้านเวียงใต้หรือปงสนุก ผู้ใหญ่สัมภาษณ์¹⁹ สันนิษฐานว่า สาเหตุที่ต้องมีการขึ้นทะเบียนกับทางราชการ เป็นเพราะต้องการให้มีการรับรองใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ไปช่วยลูกช่วงลาน

¹⁹ พ่ออุ้ยม้าว พรมป้อมญา อายุ 83 ปี และลุงหนานวงษ์ วงศ์ษา อายุ 73 ปี

ແສດງບຣິເວນປ້າຫ້ວຍຂໍ້ມົນ ສະກິດ ທຸກໆເລື່ອງສັດວົງ

ການເລື່ອງສັດວົງມີຄວາມສຳຄັງສຳຮຽບຊູມໜັນແກບນີ້ເນື່ອງຈາກໃນອົດກາຣເດີນທາງນັ້ນມີ 2 ແບບ
ດີອ່ານ ກາຣເດີນທາງໂດຍເຮືອລ່ອງລຳນໍາໂຂງ ແລະກາຣເດີນເທົ່າ ຂຶ່ງກາຣເດີນເທົ່ານັ້ນຈຳເປັນຈະຕ້ອງອາຄີຢແຮງ

งานสัตว์ในการขันสมภาระ การเลี้ยงสัตว์นั้นทั้งสามชุมชนจะปล่อยสัตว์ของตนเข้าไปอยู่ในป่า พอก่อนถึงฤดูเพาะปลูกที่จะต้องใช้แรงงานสัตว์ จึงค่อยเข้าไปต้อนออกมานำทำงาน การปล่อยสัตว์เข้าไปในทุ่งเลี้ยงสัตวนั้น จะปล่อยให้สัตว์หากินอย่างอิสระ ปันกันกับวัตถุรายของผู้อื่น ส่วนใหญ่ผู้เป็นเจ้าของวัตถุรายจะจำแม่และพ่อพันธุ์ของตนได้ ดังนั้นเมื่อเวลาผ่านไปหลายเดือน เข้าไปจับวัตถุรายมาใช้งาน หากมีวัตถุรายหายไป หรือผลัดหลงไปต่างหมู่บ้าน ก็จะมีการส่งข่าวคราวไปตามพ่อหลวง(ผู้ใหญ่บ้าน) หรือ แคร่น(กำนัน) ผู้ที่สงสัยว่าวัตถุรายนั้นจะเป็นของตน ก็ให้ไปพบผู้ที่จับได้ และให้วิธีการสาบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่าเจ้าเขาที่ดูแลพื้นที่บริเวณนั้นว่า เป็นของตนจริง แล้วนำกลับไปได้ และหากมีลูกวัตถุรายเดินตามมา ก็ถือว่าเป็นลูกของวัตถุรายตน ใช้หลักการธรรมชาติที่ปกติวิสัยลูกสัตว์ที่ต้องเดินตามพ่อแม่ เป็นเกติกาที่ทุกคนเข้าใจร่วมกัน ส่วนในเรื่องการซื้อขายวัตถุรายนั้นจะมีพ่อค้าที่เดินทางมาจากเชียงใหม่และลำปางเข้ามาซื้อ ในช่วงก่อนฤดูทำนา ด้วยวิธีการเข้ามาติดต่อสอบถามตามบ้านเรือน ว่ามีผู้ใดต้องการขายวัตถุรายบ้าง โดยไม่มีการผ่านพ่อค้าคนกลางในพื้นที่ การเจรจาค้าขายจะเป็นการเผชิญหน้าโดยตรงระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย การซื้อขายส่วนใหญ่จะขายเฉพาะสัตว์ตัวผู้ เพราะตัวเมียนั้นจะเก็บไว้เพื่อเป็นแม่พันธุ์

ในช่วงเวลา ก่อนสงกรามโลกครั้งที่สอง ชุมชนແ penet นึ่งอกจาก การปลูกข้าว หาของป่า และเลี้ยงสัตว์แล้ว การค้าขายก็เริ่มเข้ามายืบทยาท แล้ว โดยเฉพาะการค้าข้าวและเกลือ โดยจะมีการล่องเรือขนาดใหญ่มาซื้อข้าวจากชาวบ้านในແ penet เชียงแสนของพ่อค้าคนลาว มีทั้งการเข้ามาซื้อด้วยตรงจากชาวบ้าน และซื้อเป็นจำนวนมากๆ จากโรงสีข้าวขนาดใหญ่ที่อำเภอเมือง(ขณะนั้น ดำรงสถานะเป็นอำเภอเชียงแสน) ก็จะมีการนำเข้าหมู่ ไก่ และพืชผักมาขายร่วมด้วย ส่วนเกลือมีพ่อค้าวัวต่างนำเกลือมากจากบ่อเกลือ จ.น่าน แล้วมาขายที่บริเวณเวียงเก่า บางส่วนก็ไปซื้อมา กจากจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีเส้นทางการคมนาคมโดยรถยนต์แล้ว นอกจากเกลือก็มีปลาทู และผ้าห่ม มีผู้คนทั้งชาวและพม่าที่ต้องเดินทางมาซื้อเกลือที่เวียงเก่า แต่คนเวียงเก่าและสบรวมเอง บางส่วนก็ปรับตัวเองเป็นพ่อค้า ซึ่งก็มักจะเป็นผู้นำหมู่บ้านหรือผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีอยู่แล้ว เนื่องจากมีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับคนภายนอก ทั้งรัฐราชการและพ่อค้าที่เข้ามาในชุมชน

การค้าขายสินค้ายังคงเป็นเกลือ ปลาทู ผ้าห่มอยู่เช่นเคย สินค้าที่นิยมมากที่สุดคือปลาทู ว่ากันว่าการได้รับประทานปลาทูในสมัยนั้นแสดงถึงความมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่พอ

มีพอกิน มีหน้ามีตา การเดินทางค้าขายในแต่ละครั้งจะเดินร่วมกัน 2 – 3 คน ในหมู่ผู้ที่สนใจสนม ส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีฝีมือในการต่อสู้บ้าง เพราะต้องค้าขายโดยแลกเปลี่ยนเป็นเงินสดทั้งเงินรูปเงินหมัน และเงินบาท(สถาบันเดด) เมื่อได้เงินมาแล้วก็จะใส่ในกระเป๋าไม่ไ่ แบกกลับ ต้องระมัดระวังการถูกปล้นอยู่บ้าง แต่ก็มักจะไม่ค่อยเกิดเหตุการณ์ในลักษณะนี้เท่าไนก ส่วนใหญ่จะนำขึ้นไปขายทางฝั่งพม่า ขายกลับเพื่อค้าเหล่านี้ก็จะนำเข้าฝั่งดินและหมุกลับมาขายด้วย โดยจะฝั่งมาขายทั้งให้กับพม่าทางฝั่งเมืองพง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าข้าวฝั่ง และให้กับชาวบ้านในฝั่งไทย จากเชียงราย ลำปาง เชียงใหม่ ที่มาหาซื้อเพื่อนำไปขาย เสพของ หรือบางคนนำไปเป็นค่าจ้างแรงงานโดยเฉพาะแรงงานที่เป็นชาติพันธุ์ลุ่มเล็กๆ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงหลังฯ เช่น อาช่า(อิก้า) เมียน(เย้า) เป็นต้น ส่วนหมุนนั้นจะนำมาขายเพื่อบริโภคและขายให้กับพ่อค้าที่ล่องเรือมาหาซื้อจากแหล่งพระบาง หากนำหมุกลับมาด้วยนั้นการเดินทางจะต้องลำบากมากขึ้น โดยจะต้องเดินเท้าเท่านั้น พร้อมกับเวลาเชือกร้อยหนุนับสิบตัว แล้วใช้แส้หรือหวยฟ้าดเพื่อให้หมุยคอมเดิน การค้าขายในช่วงนี้การข้ามเขตพรมแดนประเทศ เมือง หรือชุมชนต่างๆ “ไม่ค่อยมีปัญหาหรืออุปสรรคเกี่ยวกับการตรวจตราของเจ้าหน้าที่เท่าไนก การค้าขายถือได้ว่าสะดวกยิ่ง

การจับปลา ในลำน้ำโขงและลำน้ำสาขา เช่น น้ำกก น้ำรวก เป็นอีกวิถีชีวิตหนึ่งที่สำคัญคือ ในอดีต จะมีปลาหลากหลายพันธุ์ เช่น ปลาบึก ปลากรด ปลาหลิด ปลาลาด ปลาคัง ปลาหวาน ปลาสา ปลาเพี้ย ปลาสีปัก ปลาชิว ปลาตอง ปลาวนจันทร์ ปลาสะเต๊ก ปลาสะตูม ปลาลิ้นหมา ปลาสลาก ปลาหยัน ปลาจอน ปลาขาว ปลาสร้อย ปลาแกะลบ ปลากลม ปลาแก็ด ปลาจังย่า ปลาดุก ปลาหลิม ปลา กัง ฯลฯ ซึ่งชูกะบุมาก เคยเกิดเหตุการณ์บ้างครั้งมีผู้นำเรือไปจุดไฟริมน้ำโขง รุ่งเข้าพบว่าปลากระโดดขึ้นเรือเต็มไปหมด²⁰ การจับปลาในน้ำก็ต้องคิดหาอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับชนิดของปลาที่ต้องการจับ เพราะอุปกรณ์แต่ละอย่างแต่ละชนิดนั้น มีขนาดและการเรียบเรียงชาติของปลาต่างชนิดและต่างขนาดกัน โดยมีอุปกรณ์จับปลา เช่น

- สด ใช้สำหรับจับปลาขนาดใหญ่ หนักกว้างประมาณ 2 – 3 วา มีลักษณะปากสอดเป็นขากรรไกร ต้องใช้เรือช่วยในการออกไปที่น้ำลึกเพื่อสอดปลา
- แห้ง
- จ้ำ(ยก)

²⁰ สัมภาษณ์ลงม้า พรหมปัญญา

- ໃຊ້ ມີ 3 ທີ່ນິດ ຄືອ ໄຂຂະຕ້າ ສໍາຮັບປລາໃໝ່ ໄລດອບດັກແລະຕຸ້ມ ສໍາຮັບປລາ
ເລື້ອກ
- ເບີດ ມີ 3 ທີ່ນິດ ເບີດກ່ອງ ສໍາຮັບປລາກາລາງຄືນ ໄນຕ້ອງເຝຶ່ງ ນຳໄປປັກໄວ້ແລ້ວຈຸ່ງເຫຼົາ
ໄປດູເພື່ອເກັບປລາທີ່ຕິດເບີດ ເບີດລາວ ແລະເບີດຈ່ອມ ສໍາຮັບກາຣຕກປລາທ້າ
ໄປ
- ພລາວ
- ແລ່ນ
- ພຍາຍ ມີລັກຜະນະເປັນຕາຂ່າຍສາຍຍາ ເພື່ອໃຫ້ປລາເຂົ້າມາຕິດ ອີ່ໂລ່ປລາເຂົ້າຝ່າ
ເພື່ອຈັບອີກທີ່ໜຶ່ງ
- ມອງ ເປັນຕາຂ່າຍຂາດໃໝ່ ໃຊ້ລັກຜະນະເດີວກັບຄວນ ຕ້ອງມີເວົ້າລາກແລະໃຊ້ຄົນ
ຊ່ວຍກັນລາກ 2 – 3 ດວຍ
- ເຟຝກ ເປັນກາຣຫາປລາໃໝ່ ໃນລັກຜະນະກາຣຊ້ອນປລາ
- ແຂະ ເປັນທີ່ຊ້ອນປລາຂາດເລື້ອກ ສາມາດຕັກປລາໃໝ່ ແລະວິມັງຜັງແມ່ນ້ຳ
- ທິງ ເປັນຕາຂ່າຍ ສາມເໝ່ຍມ້ອງກລມ ໃຊ້ຕັກປລາ

ສ່ວນໃໝ່ອຸປກຣນຸຈັບປລາຈະທຳມາຈາກວິສຸດຖະກິດ ເຊັ່ນ ປອ ປຳນ ດ້າຍ ແລະສ່ວນປະກອບ
ສຳຄັນໄຟ່ ສ່ວນເຈືອນັ້ນກີເປັນເຈືອໆຊຸດ ທີ່ອາສີຍແຮງງານຄົນທັກກາຣສ້າງເຈືອແລະກາຣໃໝ່ງານ ມີສອງແບບ
ຄືອ ເຈືອປົອງ ເປັນເຈືອໆຊຸດທີ່ໃຊ້ພາຍຄົນເດີວາ ແລະເຈືອຄ່ອ ກົງຈະມີຂາດເລື້ອກໃໝ່ຕາມແຕ່ຈະໃໝ່ງານ ມີ
ຂາດຕັ້ງແຕ່ ຄ່ອ 3 – 30 ດວຍ ແນວ່າກາຣຈັບປລາຈະທຳກັນໂຍ່ງແພວ່ຫລາຍແຕ່ກົງເພື່ອກາວບຮົງໂກກເປັນ
ສ່ວນໃໝ່ ໄນມີກາຣຊື້ອໝາຍກັນ ນອກຈາກຄົນໃນຊຸມໝັນອົກເມືອງຈະເກາໄປແລກເກລືອທີ່ເວີຍເກົ່າ ບ້າງ
ເປັນບາງຄົວ

ໃນຊ່ວງສົງຄຽມເຊື່ອງຕຸງ(ເປັນຄຳເຮົາກີ່ຈ້າວບ້ານແດບນີ້ເຮົາກສົງຄຽມໂລກຄົວທີ່ສອງ) ເປັນຊ່ວງ
ທີ່ຊຸມໝັນໄດ້ສັມຜັກກັບຄົນຈົວສູງວາຊກາຣອຍ່າງຫຼັດເຈນ ຂ້າຍຄຈຣຈົນໃນຊຸມໝັນ ຖຸກເກລທີ່ເປົ້າເປັນລູກຫາບ
ກະຮະສຸນແລະສະເປີຍໃນກອງທັພທ່າວົາຕໍ່ວາຈົນຂອງສຍາມ ທີ່ເຂົ້າໄປປົງປົງທີ່ໃນເຊື່ອງຕຸງ ລູກຫາບນີ້
ສ່ວນໃໝ່ຈະເປັນຄົນຍວນ ຈາກເວີຍເກົ່າແລະຕ່າງຄືນ ຜົ່ງເຫຼຸດທີ່ທ່ານວ່າມີລູກຫາບຕ່າງຄືນດ້ວຍນີ້ ເພວະ
ໄປພບກັນຮ່ວງທາງແລະໄສ່ຄາມ ພບວ່າມີມາທັງຈາກ ເຊື່ອງຮາຍ ແມ່ຈັນ ເຊື່ອງຂອງ ເທິງ ເວີຍປ່າເປົ້າ
ເຊື່ອງຄຳ ແມ່ສ່ວຍ ກາຣເດີນທາງຈະມີທັກກາຣເດີນເທົ່າ ທາງເກວິຍນ ແລະທາງເຈືອ ສ່ວນໃໝ່ຈະເປັນກາຣ

เดินเท้า ลูกหาบจะจดจำลังเป็นหมวด มี 10 – 11 ราย ก่อนเดินทางจะต้องรับการฝึกก่อนครั้งละ ประมาณ 7 วัน กระบวนการฝึกคล้ายกับการเดินป่าของทหาร ได้แก่ การยิงปืน ระเบียบข้อบังคับทหาร จนกระทั่งการเผชิญหน้ากับข้าศึก การเดินทางใกล้ในฐานะลูกหาบนั้น สร้างความหวั่นกลัวให้กับผู้ที่เป็นชาวบ้าน เกษตรกรที่ไม่ปลูกยาสูบ แต่มาจับอาชญา หลายคนหลบหนีระหว่างทาง ภาระกิจลูกหาบใช้เวลาประมาณ 3 เดือนจึงจะเสร็จสิ้น ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ปัจจุบันมีอายุเกิน 80 ปีขึ้นไปจะสามารถอยู่ร่วมในเหตุการณ์ครั้งนี้ได้ ไม่ใช่ว่าทุกคนจะยินยอมไปทำหน้าที่ลูกหาบ เพราะไม่ต่างอะไรกับการออกສานำรอบร่วมกับทหาร ดังนั้นบางคนจึงหลบหนี อาศัยความสัมพันธ์เครือญาติที่มีในเชียงใหม่และลำพูน หลบไปอาศัยด้วยชั่วคราว เพราะผู้ที่จะเป็นลูกหาบนั้นจะเป็นคนท้องถิ่นแคบๆ ชายแดนเท่านั้น เมื่อส่องรวมเสร็จสิ้นจึงกลับไปอยู่ที่เชียงแสนดังเดิม การที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการเป็นลูกหาบในภาวะสงครามนั้น เพราะในช่วงต่อมาประสบการณ์ชีวิตในครั้งนี้ถูกนำไปใช้ในการเดินทางค้าขายสินค้า เพื่อการบริโภคเชิงแลกเปลี่ยน (รายละเอียดจะกล่าวถึงในช่วงต่อไป)

ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนถึงปี พ.ศ. 2500

ภายหลังจากภาวะสงคราม ชุมชนท้องถิ่นแบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทั้งอิทธิพลจากการได้ปฏิสัมพันธ์กับรัฐบาลจำนวนมากขึ้น การได้เดินทางไกลและรู้จักเส้นทางการติดต่อกับชุมชนแบบเชียงตุง หรือทางฝั่งลาว และประการสำคัญนั้นทางที่สร้างขึ้นในภาวะสงครามนั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตของผู้คนแบบนี้ นอกจากการเกษตรแล้วการทำการค้าขายระหว่างชุมชนเริ่มมีมากขึ้น โดยมีการนำเอาปลาทูและเกลือที่สามารถซื้อจากจังหวัดเชียงรายไปขายในแบบเมืองหนีอ คือ เมืองเล็น เมืองไช จนถึงเชียงตุง โดยอาศัยเส้นทางที่สร้างไว้ในช่วงสงคราม

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2486 ได้มีเจ้าจากเมืองหลวงพระบางเข้ามาตั้งโรงบ่ม 2 – 3 แห่ง มีการแจกพันธุ์ยาสูบกาแลด (คาดว่ามาจากภาษาอังกฤษว่า cigarette) ซึ่งแตกต่างจากพันธุ์พื้นเมือง ต้นใหญ่กว่าและฉุนน้อยกว่า ไม่นานการปลูกยาสูบชำนาญให้กับโรงบ่มกลایมาเป็นที่นิยม มีโรงบ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้นเป็น 10 แห่ง 1. โรงบ่มคำເກມເຊີຍແສນ (ขึ้นกับสำนักงานยาสูบເຊີຍແສນ) 2. โรงบ่ม หางເວິຍ 3. ບ້ານສບຮາກ 4. ໂຮງບ່ມທ້າວເວິຍ 5. ໂຮງບ່ມທັພມ່ານ 6. ໂຮງບ່ມສບກກ 7. ໂຮງບ່ມບ້ານແຫວ 8. ໂຮງບ່ມສວນດອກ 9. ໂຮງບ່ມປົງຂອງ และ 10. ໂຮງບ່ມປົງໝອປວງ ผู้นำในการเข้ามาสร้างโรงบ่มใบยาคือ เพียสมบูรณ์ พงษ์สวารค์ เจ้าของโรงบ่มເວິຍແນ້ອຫຼວງເວິຍ

พอกเดี่ยงทองดี สุขผล เจ้าของโรงบ่มเวียงໄຕหรือห้างเวียง และเครื่อข่ายคนลาวที่อพยพมาจากการล่วงประบังกระจาดกันตั้งโรงบ่มในพื้นที่

การปลูกยาสูบมีราคากว่า 1000 กີບ/ໄຕ แต่ต้องจ่ายเพิ่ม 100 กີບ/ໄຕ ให้กับเจ้าของที่ดินที่สามารถเพาะปลูกได้ ทำอย่างไม่จำกัดเท่าที่จะมีแรงทำ หมุนเวียนเรื่อยไปในแต่ละปี เมื่อเคลื่อนไปทำพื้นที่ใหม่แล้วผู้อ่อนก็สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์แทนได้ ขณะนั้นผู้คนผู้คนจำนวนมากมีอยู่มาก กระหายอยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน จึงไม่เกิดปัญหาการแย่งที่ทำกิน ข้าราชการผู้คนลาวจะมาเก็บภาษี ในราคา 300 กີບ/ໄຕ ซึ่งคิดเป็นเงินไทยประมาณ 9 บาท/ໄຕ¹⁷ ซึ่งถือว่าเล็กน้อยมากหากเทียบกับผลประโยชน์จากการขายยาสูบ ผู้คนในชุมชนเวียงเก่า ต่างพากันข้ามฟากไปใช้พื้นที่ดินผู้คนจำนวนมากที่ทำเกษตรลาวสำหรับการปลูกยาสูบ โดยหากสามารถจำหน่ายได้ 1.40 ล้านบาทต่อวัน ก็จะได้เงินรายได้ต่อคนอยู่ในเรือนพัน ทั้งสามารถปลูกยาสูบในแบบที่ไม่ต้องดูแลมากนัก และสามารถปลูกผักสวนครัวกินได้อีกด้วย ดังคำสัมภาษณ์ของลุงหนานวงศ์(อายุ 83 ปี) ว่า

การทำสวนยาสูบ

“ອຸ່ນມາເຈຣິນມາເວື່ອຍໆ ດັກທີ່ໃຫນກົມາ ດັກລື້ອ ດັກເງິ່ວ ດັກລາວ ມູ່ທີ່ມາຕັ້ງຕະບ່ນ(ໂຮງປ່ມ)ໂດຍມາກເປັນລາວ ມູ່ເງິ່ວ ມູ່ລື້ອ ໄນມີເຈຣິນ ລາວໜີມາເມືອງໄທຍມີເຈຣິນ ສໝັ໇ນ້ຳລາວປະກົບຕິເຈ້າລວງ ມູ່ເຈ້ານາຍຂອງລາວໄດ້ເຈຣິນທີ່ມາກົມາເອົາມາຕັ້ງຕະບ່ນ ຕະບ່ນມີ 3 ແຮ່ ຕະບ່ນໜ້ວເວີຍ ຕະບ່ນທັພນ່ານ ຕະບ່ນໜ້າງເວີຍ ທີ່ກຳນົດກິນນັກ ໄກຈະຂາຍຍາເຕາໄຫນກີ່ໄປຊື່ນເສັ້ນ ໄກຈະບົບເຕາໄຫນເຈົ້າອົງລາວທີ່ໜີມາຕັ້ງຕະບ່ນ ເປັນອັນມ່ວນງັນ ດັກເຊີ່ງແສນພອມມີທີ່ກິນກົມາກັນ ມູ່ທີ່ ໄນມີທີ່ກິນ

อย่างบ้านนอกรดกอกนา มีการทำนาอย่างเดียวถึงปีมา ก็ทำนาอย่างเดียว ลายອື່ນໄມ່ມີ ກີ່ເຂົ້າທຳສັນຍາ ຕາມປັງນໍ້າຄໍາ ໄກຈະກຳທີ່ໃຫນກີ່ໄປຈອງເອາ ຄໍາໜົດທີ່ຜົ່ນນີ້ແລ້ວ ເຮັກໄປອາສໍຍຜົ່ນລາວ ສໝັ໇ນ້ຳຍັດດີຕ່ອກນອງໆ ຂໍາມເຮືອໄປໄນ່ ວ່າເວລາໄດ້ ກລາງວັນກລາງຄືນ ໄກຈີ່ໄມ່ວ່າອະໄຣ ເປັນໄມ່ວ່າເຮັກໄມ່ວ່າ

¹⁷ สัมภาษณ์ลุงหนานวงศ์ วงศ์ษา อายุ 83 ปี (29/4/44)

เป็น² อุ่มมาเจริญกับสวนยา คนที่ให้เก็บกันว่า เชียงแสนเป็นได้เงินได้ทองจากสวนยาเยอจะ พากันไปทำบ้างเต็อจะ คนที่ให้เก็บมาเช่าสวนยา คนบ้านเราโลก ก็แบ่งเอ้าที่ดินผังไทยให้คนบ้านนอกเช่า เพราะคนทางนอกไม่ค่อยซื้อกับผังลาว หมู่เราก็ไปจองที่ดินผังลาว คนละ 10 ไร่ หรือกี่ไร่ก็ได้ ตามแต่กำลังที่ไหนเป็นที่ป้าครามน้ำใจงกจะแยกกันที่นั่น เพราะปลูกย่างงาม ยามวีสีดี ไม่คำ สีงามอย่างคำ เจ้าของตะบ่มก็ซื้อบ ได้กิโล 1.40 บาท ราคาดีที่สุด ครัวได้ขาย 1.40 บาท ก็ถือว่าดีที่สุด ที่ไม่มีป้าคามันจะงามเกินไป เวลาอุบมันจะเป็นสีคำไป มันก็ไม่งาม ไม่ได้ญา 1 มาแยกกัน ล้มไม่ถูก ไม่เสียล้อ บางต้นที่ล้มทิ้งไว้ ไม่แกนยังจะมีอุ่นจะลาภก็ไม่ว่าอะไร ไปทำไร่ผังโน้น จะกลับมา ก็เก็บจักข่าน(เป็นพืชลักษณะคล้ายต้นปาล์มนخلดเล็ก) ต้นเทาแขวนมาด้วย เอามา ไว้กิน มีพอกคำมาซื้อก็ขายได้ ไม่มามีเปล่า ยามกลางพรวชา ก็มีหน่อ เห็ด เลือกกิน “

การค้าขาย ภาพกับผู้คนในชุมชนละแวก

² ชี้งดินแดนผังล้านนั้นนอกจากใช้เป็นที่ทำกินแล้ว ยังเป็นที่ลงปีกบดานสำหรับชาวต่างด้าวที่ถูกราชการไทยติดตาม หรือกลุ่มชาyb Zukrach ที่ไม่ต้องการเกณฑ์ทหาร ก็หนีเข้ามายังหลบผังลาภก่อนแล้วค่อยกลับมาภายหลัง

“ค้าขายขึ้นๆ ลงๆ แม่น้ำโขง หน้าแล้งก็ขึ้นดอยมูเซอ บ้านเย่า ไปซื้อ พริกแห้ง ตรงที่ผู้พม่า ชนกับลาว ตอนนั้นเป็นไม่ร่าจะไง เราจะไปค้าขายอะไรเข้าออก ก็ไม่มีใครร่าจะไง เป็นก็ไปเก็บเอกสารวางแผน เช้าฟาน หนังสัตว์ต่างๆ ถ่ายเอกสารเข้าก็เอาไปขายที่เมืองพาน บางครั้งก็ไปทางน้ำ เกิง น้ำยอน เมืองลาว เอกายาชอย/ยาสูบ ไปซื้อมา เข้าชอยแล้วเด็ก(กด) เป็นกัวย(ตะกร้า) กัวยหนึ่งมีประมาณ 30 กิโลกรัม ซื้อเอาเงินไปตกไว้ สมัยนั้นใช้สถาบันค์แดง สถาบันค์แดง 1 ตัวมีค่ามาก ไปไหนก็ได้ กิน อะไรก็สบาย มีเงิน 100 ขึ้นลงเรือกิสบ้ายมาก ไปเมืองค่ารถ 1 สลึง ค่าของเงินต่างกันพวคนเจี้ยวสบรวมปลูกสวนห้อม มันแพร่เร็ว เราก็ ไปซื้อห้อมของหมู่เจี้ยวมาห้อมผ้าเรา”

จะพบว่าการค้าขายและการแลกเปลี่ยนเริ่มเข้ามามีบทบาทในชีวิตของผู้คนมากขึ้น การเพาะปลูก หาของป่า เริ่มมีการสะสมในปริมาณมากเพื่อให้เหลือพอที่จะจำหน่าย สัตว์ป่าหรือของป่าจากเดิมที่มีจำนวนมากก็ลดน้อยลง แม้กระทั่งต้นห้อม ซึ่งแต่เดิมจะเก็บห้อมป่ามาใช้ หรือเพื่อขายให้กับชุมชนในแบบนี้ แต่ต่อมาเมื่อมีการค้าขายกับชุมชนห่างไกลอีกน้ำ เรียงก่อเป็นเหมือนศูนย์กลางของการค้าขาย ชุมชนสบรวมจากเดิมที่มีการเก็บห้อมป่าขายก็เริ่มที่จะปลูกห้อมเพื่อการค้ามากขึ้น และผู้ที่เป็นพ่อค้าที่เดินทางนำสินค้าไปแลกเปลี่ยนทั้งกับผู้พม่า ลาว และคนไทย จากลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย ก็สามารถที่จะมีเงินทองสำหรับการจ้างคนงานไปบุกเบิกที่ทำกินได้มากขึ้น ความแตกต่างทางชนชั้น โดยมาตรวัดทางเศรษฐกิจเริ่มปรากฏขึ้น

การทำนา

“ถึงคราวทำงานผู้คนก็ไปจองเขาที่ดินไปทำงาน บริเวณนอกเวียง เก่า ส่วนใหญ่เป็นนาน้ำท้า บางที่ใช้น้ำแม่คำ บางที่ก็ใช้น้ำหนองที่ในลามเข้านา หนองไม่ขาดน้ำ พอทำงาน ที่น้ำบริเวณนอกเวียงก่อเรียงก่อเรียงก่อ โพง หนองล่อง มีอยู่ 27 ปั้น⁹ ใช้น้ำหนองทั้งหมด เมื่อจะลงนา ก็จะไปกันน้ำ

⁹ เป็นหน่วยใช้เรียกที่นา 1 แห่ง หรือ 1 เจ้าของ ซึ่งที่นาแต่ละปั้นอาจจะมีขนาดพื้นที่ต่างกันก็ได้

เข้าหนอง เจ้าของที่นาทั้ง 27 บ้านช่วยกัน ต่อมานำคำมาให้ดู(พังทลาย) เอาเหมือนที่เราสร้างเข้ามานอน ก็เลยกล้ายเป็นน้ำแม่คำเสีย เลยไม่ได้ เป็นนาเสียแล้ว ไดรคิดจะปลูกอะไรก็ปลูก ปลูกข้าวไม่ได้ ก็ปลูกข้าวโพด ไป แล้วแต่สภาพ ไม่กี่ปีมาเท่านั้น สมัยก่อนจะทำนา ก็ตอกไม้กันคนละ 100 – 200 เ嘈ไปตีเมืองฝ่าย นาที่หัวยื่อม ทางทิศเหนือ มี 20 กว่า เจ้า ใช้น้ำหัวยที่แหล่งจากดอยมาทำนา เมื่อก่อนหัวยนั้นเป็นป่าข้อม หมู่ เจี้ยวสบรวม เมื่อก่อนหมู่เจี้ยวปอ(เฉพาะ)หมู่เจี้ยว หมู่ลือปอหมู่ลื้อ ชาว ยวน/กลอmomอย่างเราก็อยู่ปอหมู่เจ้า

หนทางไปสามเหลี่ยมสมัยนั้นเป็นไม้สักหมด ไปสามเหลี่ยมทอง คำไม่ต้องการร่ม มันจะเย็นไปโดยตลอด เมื่อก่อนไม่มีรถ ก็เดินไป มีนก เป่า นกழุง บินไปมา สมัยนั้นหากมีปืนลมหรือปืนปั๊บ นกพวงนั้นไม่ เหลือ ตะก่อนมีแต่ปืนมะแต็บ(ปืนแก็บ) นก หนู พาน เยอะมาก เราก็ยิง เป็นกีไม่กว่าจะ 6 – 7 วันก็ป่าวกันว่าจะไปไล่เหล่า นัดกันเป็นหมู่ กำ เดียวกันได้ยิงสัตว์ คนหนุ่มรุ่นกลาง 40 กว่าปี ปืนที่มีคือปืนมะแต็บ/ไฟ ถากอย่างเดียว ทำขึ้นมาเอง “

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนในแบบนี้ ว่ามีการแยก ความแตกต่างของชาติพันธุ์ในระดับของจัดสรรการใช้ทรัพยากร หากแต่การยึดเอาความเป็นไทย ยวน ไทยใหญ่เจี้ยว หรือลาว นั้นมิได้นำไปสู่การแบ่งแยกหรือกีดกันการใช้ทรัพยากร นอกจากนี้การ จัดการใช้ทรัพยากรภายในของชุมชน เช่น การจัดสรรงานเพื่อเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกเอง แม้ว่าส่วน ใหญ่พื้นที่เพาะปลูกแบบนี้จะอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก แต่ในบางพื้นที่ที่มีร่องหัวย ก็จะมีการจัดทำฝาย กันน้ำขนาดเล็ก เพื่อทดน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูก ก็มีการรวมกลุ่มกันตามสมาชิกที่มีนาและจะรับน้ำ จากหัวยดังกล่าว ไม่มีการจัดการเป็นระบบเหมือนฝ่าย ที่ต้องมีหัวหน้าหรือ “แก่เหมือง แก่ฝาย” เพราะเป็นเพียงการทดลองน้ำจากลำหัวยเล็กๆ เท่านั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2496 - 2497 ยังใช้เรือถ่องและเรือ ขุดอยู่ โดยจะมีช่างในชุมชนช่วยดู ใช้มีดตะเคียน เพาะเนื้อแข็ง และหลังจากนั้นไม่นานก็เริ่มมีเรือ เครื่องเข้ามาใช้ และเรือเครื่องนี้เองที่ทำให้การจับปลาในแม่น้ำสามารถรวดเร็วยิ่งขึ้น อย่างไรก็ ตามการจับปลาแม่น้ำในช่วงนี้ยังคงเน้นเพื่อการบริโภคมากกว่าขาย จะมีปักก์เพียงน้ำไปขายใน ตลาดบริเวณร้านค้าของคนจีนในเขตเดียวกัน

แผนที่แสดงพื้นที่ทำการในฝั่งประเทศลาวของชุมชนริมฝั่งน้ำโขงในอดีต
(ก่อนถูกห้ามเข้าไปทำการในปี พ.ศ.2518)

พื้นที่เพาะปลูก

พื้นที่ทางของป่า

ช่วงปี พ.ศ.2500 – 2520

การอพยพโยกย้ายหนีอุทกภัยครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ.2509 ไปอยู่ในที่ทำการที่อยู่บนที่สูง เช่น วัดพระธาตุจอมกิตติ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเวียงเก่า อันเป็นพื้นที่ทำการที่สูงกว่าไม่ย้ายกลับมาที่ดังเดิม จึงเกิดเป็นหมู่บ้านจอมกิตติขึ้น ช่วงเวลาหนึ่งที่ว่า เกิดความสูญเสียทั้งทรัพย์สินทั้งที่เป็นข้าวของเครื่องใช้และสัตว์เลี้ยง แม่บัวคำ วงศ์คำมา บ้านเวียงเก่า เล่าบรรยายกาศว่า “น้ำมันเย็นมาก มีสีแดงคล้ำ น้ำ กัดฟัน ข้าวข่องเสียหาย บางอย่างขันหันก็เอาระบบหลองข้าว(ยุงข้าว) ทางหลวงก็มาช่วย แต่ไม่เพียงพอ เพราะทุกคนเดือดร้อนเหมือนกันหมด เข้ามาช่วยเหลือกันมาก หว่านไปก็ไม่ขึ้น เพราะมันหมดหน้าที่ทำนาแล้ว เสื้อผ้าที่แจกกัน”

นางก่อง พรมปัญญา อายุ 50 ปี ชาวบ้านสบราช เล่าถึงเหตุการณ์ว่า "...น้ำท่วมนานกว่า 10 วัน กลัวมาก ฝนตกหนักทั้งวันทั้งคืน ต้องอพยพไปอยู่บ้านแม่เม่เงิน หาหารักกินของที่มีเก็บไว้ หรือหาง่ายๆ ส่วนใหญ่ก็น้ำพิก" นางสุนีย์ สนิทวรรณย์ อายุ 46 ปี เล่าว่า "ไม่รู้ก็ลัว คิดว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ ขันข้าวของไปไว้บ้านครูบัวไข อยู่ในโรงเรียน เพราแม่น้ำสูงกว่าบ้านเรา ส่วนข้าวเปลือก ก็เอาไปไว้ที่วัดสบราช" นางสาวรุ่งโรจน์ อายุ 60 ปี "น้ำท่วมประมาณ 10 วัน เป็นธรรมชาติ ไม่รู้สึกกลัว แต่กลับสนุกและเต้นเต้น ขันของไปนอนบ้านแม่เม่ผีด" นางเอี้ย สุวรรณ์ อายุ 76 ปี "ไม่รู้สึกกลัว ในชีวิตไม่เคยพบว่าน้ำท่วมใหญ่ขนาดนั้นมาก่อน เป็นเรื่องธรรมชาติ ฝนตกหนักไม่เห็นตะวันเลย 3-4 วันไม่ขาดสาย น้ำก็ท่วมเมือง ท่วมนา พาลูกๆ ไปนอนบ้านนางสุก ข้าวเปลือก เอาไปไว้ที่วัดสบราช พืชที่ปลูกไว้ในนาไว้ ตายหมด เหลือแต่ต้นไม้ใหญ่ๆ หลังน้ำลดไม่มีอะไรกิน ก็หาหน่อมา กินกับน้ำพิก และอีกหลายคนที่ได้เล่าถึงบรรยายกาศในช่วงเวลานั้น

กรณีของความทรงจำเกี่ยวกับน้ำท่วม ภายหลังการสมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า ความทรงจำนี้ มีความน่าสนใจ เมื่อนำมาเทียบเคียงกับกระทำการคิดแบบอื่นๆ ที่แตกต่างจากชุมชน คณ ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ โดยคาดหวังคำตอบล้วนหน้าว่า เรื่องราวที่พัวพันอยู่กับมนต์จะต้องเป็น ความทุกข์ยากแสนสาหัส เพราะน้ำท่วมที่ไร่ที่นา นานกว่า 10 วัน ข้าวและทรัพย์สินเสียหายอีกนั้น ไม่ถ้วน แต่ปรากฏว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่มองว่า “มันเป็นธรรมชาติ” บางคนเล่าอย่างสนุก สนาน การกล่าวถึงน้ำท่วมว่าเป็นธรรมชาติและไม่รู้สึกแปลกแยกไปจากวิถีของคนริมฝั่งน้ำใหญ่ ทำให้คณ ผู้วิจัยได้ทบทวนว่า ความคาดหวังที่จะได้รับฟังจากคนที่มีประสบการณ์ร่วมในเหตุ ภารณ์จะบอกเล่าความทุกข์ยากเป็นหลัก แต่กลับพบว่าชาวบ้านมิได้ให้ความสำคัญกับความทรง จำหรือบอกเล่าถึงความทุกข์ยากมาในลำดับต้นๆ สะท้อนให้เห็นความลักษณะและไม่เป็นไปใน

แนวเดียวกันของสัมพันธ์ระหว่างตระกากคิดของนักวิจัย(จากภายนอก) กับ คนท้องถินที่มีประสบการณ์ร่วม นั้นคือ นักวิจัยเข้าไปพร้อมกับข้อสรุปที่มองทุกอย่างภายใต้ระบบคุณค่าทางเศรษฐกิจ คาดว่าจะเป็นการสูญเสียอันใหญ่หลวง แต่เมื่อเรื่องพื้นฐานมาจากความทรงจำร่วมของชุมชนและบุคคลแล้ว กลับพบว่าพวกรเขามิได้รู้สึกถึงความพิเศษของเหตุการณ์ที่มากไปกว่าการเกิดขึ้นครั้งเดียวในชีวิต โดยเฉพาะเมื่ออายุ 76 ปี น้ำท่วมมิได้เปลี่ยนไปจากสิ่งที่ควรจะเป็นในวิถีของคนริมฝั่งน้ำใหญ่

ดังนั้นจากคำบอกเล่าของคนท้องถินจึงชี้ให้เห็นว่า ความทรงจำในอดีตบางอย่าง ได้สะท้อนมโนทัศน์ท้องถินในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ ในยามที่เกิดภัยธรรมชาติ ก็ต้องเข้าใจว่า มัน “สามารถเกิดขึ้นได้” เป็นธรรมชาติ และสิงที่ฟ่อมาว้า พรมบัญญา ได้สรุปให้ฟังและยืนยันความน่าสนใจในประเด็นนี้ คือ “...หากเรามองว่าภัยธรรมชาติ มันเกิดขึ้นมา ผ่านไป มนุษย์ไม่สามารถห้ามได้ แต่เรามีหน้าที่ในการพยายามช่วยเหลือกัน ร่วมรับรู้ความทุกข์ของคนอื่น ๆ ไปด้วยพร้อมกัน อะไรจะเกิดขึ้นอีก ก็ไม่มีปัญหาทั้งนั้น....”

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการนี้น้ำท่วมอีกประการหนึ่ง คือ บทบาทหน้าที่ของระบบความสัมพันธ์แบบต่างๆ ถูกนำมาใช้เพื่อร่วมกันฝ่าพันธิกฤต อาทิ ความสัมพันธ์เครือญาติ สายตระกูล และแม้กระทั่งสำนึกร่วมในความเป็นคนท้องถินที่เกิดขึ้นกับครูบัวไช ที่ให้ชาวบ้านขนของขึ้นไปไว้ในบ้านพักครูในยามที่ท้องถินต้องเผชิญภัยกฤตร่วมกัน โดยไม่ติดป้ายแสดงสถานะเขตของบ้านฯจว่า “เขตราชการ ห้ามเข้า”

ภายนหลังน้ำลดพื้นที่ดินที่เป็นตะกอนจากน้ำท่วมทำให้ข้าวหรือการปลูกพืชผักงามกว่าช่วงก่อนหน้านี้ มีชาวบ้านหลายคนข้ามมาเพาะปลูกพืชผักในฝั่งไทยบ้างแล้ว น้ำป่าได้พัดพาต้นไม้และหญ้ารากไป พื้นที่หลายส่วนกลายเป็นที่ราบและเหมาะสำหรับการเพาะปลูก ไม่จำเป็นต้องข้ามฟากไปฝั่งลาว แต่ก็มิได้ทำให้การใช้พื้นที่ฝั่งลาวในการเพาะปลูกลดลง เพียงแต่การปลูกข้าว เริ่มที่จะทำการเพาะปลูกในฝั่งเชียงแสน โดยเฉพาะบริเวณทุ่งเลี้ยงสัตว์หรือป่าห้วยซ้อม ส่วนฝั่งลาวนั้นบุกเบิกเพื่อปลูกยาสูบ ซึ่งมีปริมาณการปลูกที่มากยิ่งขึ้น เนื่องจากตลาดรับซื้อของโรงบ่มได้ขยายมากขึ้น ผู้คนที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในโรงบ่มจากต่างอำเภอและต่างจังหวัดก็มากขึ้นตาม

การใช้พื้นที่ฝั่งละตามที่กล่าวมาข้างต้นด้อยุติลงอย่างถาวร ในปี พ.ศ. 2518 ซึ่งถือว่า เป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองของลาว ชาวบ้านเรียกว่าบุคกิที่ ลาวขาว เปลี่ยนเป็น ลาว แดง หมายถึงช่วงเวลาที่ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณานาชาติธิราช มาเป็น การปกครองในระบบลัทธิคอมมิวนิสต์ ทางราชการลาวเข้ามายังชาวบ้านไทยที่เข้าไปทำกินในพื้นที่ฯ ถ้าหากต้องการจะทำกินต้องไปก็ให้มาตั้งกระทากอยู่เป็นคนลาวเลย ทำมาหากินและเป็นราชภรษของประเทศลาว ห้ามเดินทางข้ามไปมาอีก ชาวบ้านไทยจึงหันมาบุกเบิกเอาที่ดินพื้นที่ฝั่งไทย โดยเฉพาะทุ่งเลี้ยงสัตว์ เพื่อทำที่นาและปลูกยาสูบ เริ่มมีการเพาะปลูกในพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ จะต้องล้อมรั้วพืชผลหรือนาข้าวของตนอย่างดี หากสัตว์เข้าไปจะกินหรือทำลาย เจ้าของที่นาหรือสวนไม่สามารถเรียกร้องค่าเสียหายได้ ด้วยเหตุนี้เองที่การเลี้ยงสัตว์ค่อยลดลงไป

การจับจองพื้นที่ในทุ่งเลี้ยงสัตว์นั้น เนื่องจากจำนวนคนยังไม่มากนัก ผู้คนต่างก็แพร่ถางพื้นที่ทำกินของตนตามกำลัง โดยชุมชนเรียงกัน และ ชุมชนสบรวม ได้มีการตกลงกันว่า จะให้มีการแพร่ถางในส่วนของพื้นที่ใกล้กับชุมชนของคนเท่านั้น การจับจองก็ไม่ได้เกิดปัญหาหรือความขัดแย้งใด บางคนกล่าว ว่าเป็นที่สงวนของชุมชน มีการขึ้นทะเบียนกับทางทางcombe แล้ว จึงไม่กล้าเข้าไปแพร่ถาง หลักเลี้ยงไปทางเชิงเขาทางทางวัดพระธาตุจอมกิตติ และดอยจันแทน ในการจับจองพื้นที่ทำกินเขตทุ่งเลี้ยงสัตว์นั้น ผู้จัดได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่หลายคน การจับจองพื้นที่ทำกินผู้คนยังคงแพร่ถางตามกำลังความสามารถ และความต้องการที่จะเพาะปลูกเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงของ “ทุ่งเลี้ยงสัตว์” ในฐานะทรัพยากรสาธารณะที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตของผู้คน การกล่าวถึงทุ่งเลี้ยงสัตว์ที่ผ่านมา ผู้จัดได้เน้นไปที่การใช้ประโยชน์และการจัดการร่วมกันของชุมชนภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ เช่น เมื่อวานว่าชุมชนท่องถิ่นเมืองในกรุงเทพฯ ที่ประกาศให้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน การที่รัฐเป็นผู้มีอำนาจหนึ่งอีกพื้นที่สูงสุดตามกฎหมาย อันเป็นบรรทัดฐานสำคัญ เป็นช่องว่างที่เปิดให้รัฐราชการเข้ามาแทรกแซงการใช้และจัดการพื้นที่ได้ โดยที่ผ่านมาพบว่าหลังจากที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ได้ถูกบุกเบิก เป็นที่ทำกิน ด้วยเงื่อนไขทางการเมืองที่ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครอง และคนในท้องถิ่นที่เคยอาศัยพื้นที่ฝั่งลาวในการผลิตยาสูบ ข้าว ฯลฯ ได้หันมาบุกเบิกพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ให้เป็นพื้นที่เพาะปลูกแทน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้คนที่มาจากชุมชน เรียงกัน(ทั้งหมู่ที่ 1 และ 2) เข้าไปบุกเบิกจำนวนมากที่สุด เกือบจะทุกหลังคาเรือน(สัมภาษณ์พ่อหนานวงศ์ วงศ์) โดยจับจองกันตั้งแต่ 2

- 8 ໄຟ ตามກຳລັງທີ່ຈະບຸກເບີກ ຮຶອກຳລັງທຣພຍໍທີ່ຈະຈຳກົດມາຂ່າຍບຸກເບີກແລະທຳປະໂຍ້ນນິ້ນທີ່ສ່ວນຫາວ່າຊຸມຊັນສບວກເອງກົບເບີກໃນພື້ນທີ່ໄກລ້າ ຊຸມຊັນເຊັ່ນກັນ ແກ້ເຂົ້າໄປທຳກົດຈຳນວນປະມານ 27 ຄຣອບຄວ້າເທົ່ານັ້ນ ມືນາມສກຸລພວມບໍ່ມີຢູ່ ໂກງໍຢູ່ ດຳຊາມພູ ສັງລວດ ຈັບໃຈນາຍ ກິຈະບຽນສຸພຣວຕ ດຳຊອນ ແພສວວັກ ລົດ ຂະນະທີ່ກາລເລື່ອງສັດວົງທີ່ຍັງຄອງມີອູ້ນັ້ນ ທັນໄປໃຫ້ພື້ນທີ່ແຕບຮົມຜົ່ງແມ່ນ້ຳທ້ວຍເກື່ອງ ແລະ ແມ່ນ້ຳວາກ ຂຶ້ງເປັນພື້ນທີ່ເຊີ້ງເຂົ້າໄປໜີ່ແໜ່ງແກ່ກາລເປົາການນັກ

ຄໍານາຈນວູ້ຜ່ານກະບວນກາຖາງກົງມາຍທີ່ເຂົ້າໄປແທກແໜ້ງທຣພາກສາຂາຮານະຂອງຊຸມຊັນນັ້ນ ເຮັມຕັ້ນໃນປີ ພ.ສ. 2521 ທີ່ມີກາລຈັດແປ່ງເຂົ້າໄປເລື່ອງສັດວົງທີ່ສາຂາຮານະປະໂຍ້ນຂອງຊຸມຊັນອອກເປັນ 2 ສ່ວນ ດື່ອ

ສ່ວນແກກ ເປັນເຂົດຂອງທີ່ຫລວງ ມື້ໜັງສື່ອສຳຄັນສໍາຫຼັບທີ່ຫລວງ(ນສລ.)ຄຣອບຄລຸມພື້ນທີ່ທັງໝາດ 970 ໄຟ ໂດຍເປັນພື້ນທີ່ທີ່ອູ້ໄກລ້າກັບແນວດັນ ວາຊງວາທີ່ຈັບຈອງພື້ນທີ່ຍັງຄອງສາມາດທຳກົດໄດ້ຕອໄປ ແຕ່ຕອງພຣົມທີ່ຈະດືນໃຫ້ວູ້ເປົາຫມາຍຂອງກັນພື້ນທີ່ດັ່ງກ່າວເພື່ອສ້າງສ່ວນຮາຊກາຣເປັນສຳຄັນ ປັຈຈຸບັນມີໜ່ວຍງານຮາຊກາຣເຂົ້າໄປໃຫ້ພື້ນທີ່ດັ່ງກ່າວແລ້ວ ດື່ອ

- ໂຮງເຮືນບ້ານທ້ວຍເກື່ອງ
- ສ້າງຄູນຢືັກອາຊີ່ພວະງວາໄທຍບຣິເວນໜາຍແດນ ປີ ພ.ສ.2536
- ສຳນັກງານປະກາສ່ວນກຸມືກາຄເຊີ່ຍແສນ
- ອາຄາຮຽນຍົກການຄ້າໜາຍແດນ ປີ ພ.ສ.2544
- ສັຖາບັນພັດນາແຮງງານຝຶກໍອນນາໜາຕີ ປີ ພ.ສ.2544
- ສັຖານີຕໍ່ຕໍ່ຈຸງຮາເຊີ່ຍແສນ(ສ້າງສນາມກີ່ພໍາ ແລະບ້ານພັກຂໍ້ຮາຊກາຣຕໍ່ຈຸງ)
- ສັຖານີກຳຈັດຂະຍະຂອງເທັບປາລເວີ່ຍເຊີ່ຍແສນ ໃຫ້ພື້ນທີ່ປະມານ 100 ໄຟ³

³ ກາລສ້າງພື້ນທີ່ກຳຈັດຂະຍະໃນບຣິເວນທຸ່ງເລື່ອງສັດວົງ ອູ້ນັ້ນຜ່ານໜ້າທ້ວຍເກື່ອງເທັບປາລເວີ່ຍເຊີ່ຍແສນໄດ້ນໍາຂະຍະມາທີ່ແບບຝຶກລົບແລ້ວປະມານ 2 –3 ປີ ປັຈຈຸບັນໄດ້ຮັບປະປະມານເພີ່ມເຕີມ ສ້າງບ່ອກຳຈັດຂະຍະເພື່ອຮອງຮັບຂະຍະຈາກຈຳເນົາໄກລ້າເຄີຍ ດື່ອ ຈຳເນົາແມ່ຈັນ ແລະ ຈຳເນົາແມ່ສາຍ ອູ້ຮ່ວ່າງກາຣເສັອໂຄງກາຣ ຂຶ້ງຄົນໃນຊຸມຊັນສບວກເພີ່ມໄດ້ຮັບທຣາບຂໍອມລາກາຣທີ່ຈະປັບປຸງພື້ນທີ່ຮອງຮັບຂະຍະ 3 ຈຳເນົາ ເມື່ອປະມານ 2 – 3 ເດືອນທີ່ຜ່ານມາ ແລະທີ່ປະຊຸມຫາວ້າບ້ານເມື່ອເຮົາ ຈັ້ງໄດ້ຫຍົບຍົກຈື້ນມາກ່າວເຖິງວ່າ ຄວາມທີ່ສບວກເປັນພື້ນທີ່ທ່ອງເຫິວທີ່ສຳຄັນ ແລ້ວຕ້ອງມາ

ส่วนที่สอง เป็นเขตพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน มีคนจับจองแล้วเต็มพื้นที่ ปัจจุบันอยู่ระหว่างดำเนินการให้เป็นพื้นที่ปฏิวัติดินเพื่อการเกษตร (สปก.)

การรุกคืบของราชการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ชาวบ้านได้จับจองมาเป็นเวลากว่า 20 ปีนี้เอง ที่กำลังจะเกิดความขัดแย้งขึ้น ชาวบ้านที่เคยใช้ประโยชน์ในการทำกิน ซึ่งปัจจุบันมีการปลูกไม้ผล อาทิ มะม่วง ลำไย ส้มโอ หรือพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ยาสูบ ผักกาด ฯลฯ บางรายปลูกสร้างอาคารเรียบร้อยแล้ว แต่เมื่อขอนทับกับพื้นที่ที่มีหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง(นสล.) ประเด็นปัญหานี้อยู่ระหว่างการเจรจา โดยชาวบ้านยังไม่ได้เคลื่อนไหวเพื่อต่อรองสิทธิของตน เพียงแต่ระดับปัจเจกได้ออกมาแสดงทัศนะว่า ที่ดินดังกล่าวควรที่จะเป็นสิทธิของตนที่ใช้ประโยชน์มานานจากการสัมภาษณ์และประเมินสถานการณ์ ผู้วิจัยคาดว่า สถานการณ์ดังกล่าวอาจจะนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงระบบการจัดการพื้นที่สาธารณะของชุมชนและราชการ

นอกจากการเพาะปลูกยาสูบแล้ว ข้าวไว้หรือข้าวนำดำ ก็ยังคงทำอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่จะเลือกทำได้เฉพาะบางพื้นที่ ที่มีน้ำหวยเข้าถึงเท่านั้น ข้าวพันธุ์สม ที่เกษตรตำบลแนะนำ เกิดการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวนำดำ จากเดิมมี พันธุ์ข้าวแดงน้อย ข้าวแดงหลวง ข้าวเหວดา ข้าวหลวง ข้าวตันแข็ง เมื่อประมาณ 20 ปี หรือราว พ.ศ. 2520 ต้นๆ เปลี่ยนเป็นข้าวขาว. โดยเฉพาะพันธุ์สันป่าตอง ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดระหว่างพันธุ์เก่ากับพันธุ์ใหม่ คือ ข้าวพันธุ์ใหม่ปลูกแล้วเก็บเกี่ยวได้ผลผลิตมากกว่า แต่ไม่สามารถเก็บพันธุ์ไดนาน หรือเก็บได้เพียง 1 – 2 รุ่นเท่านั้น หมายถึงปลูกและเก็บไว้ปลูกได้อีก 1 – 2 ปี นอกจากนั้นก็จะไม่สามารถนำมาเป็นพันธุ์ได้อีก ต้องไปซื้อที่เกษตรตำบลหรือที่นาคราเพื่อการเกษตรและสหกรณ์/รกส. (สัมภาษณ์นายคำจันทร์ ทันใจ อายุ 71 ปี)

ในชุมชนบ้านสบรวมนั้นมีรถไถเดินตาม ในระหว่าง พ.ศ. 2517 – 2518 นี้เอง การเข้ามาของรถไถเดินตามเป็นส่วนสำคัญที่ให้การใช้แรงงานจากวัวควายลดลง โดยเฉพาะครัวเรือนที่ใช้แรงงานใน

เป็นพื้นที่ร่องรับขยายจำนวนมหาศาล จะต้องกรบทบกับการทำท่องเที่ยวของพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำแนวอนัน ลิ่งที่ชาวบ้านชื่อคือ องค์กรบริการส่วนตำบลดำเนินการเสนอโครงการโดยไม่มีการแจ้งข้อมูลให้คนในท้องถิ่นทราบ ผลกระทบที่ท้องถิ่นจะต้องรับโดยตรง ดังนั้น ชุมชนอาจจะต้องมีการเคลื่อนไหวเพื่อที่ไม่ให้โครงการดังกล่าวสามารถดำเนินการได้ ขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการหารือภายในชุมชน

การไถนาเป็นหลัก พอก้าที่เข้ามาซื้อวัสดุจากลำปาง เชียงใหม่ก็หายไป คนในท้องถิ่นลงความเห็นว่า เป็นเพรเวการใช้แรงงานสัตว์เพื่อการเกษตรนั้นลงลงในเกือบทุกพื้นที่ จึงทำให้การซื้อขายวัสดุลงลงเช่นกัน แม้การจ้างงานของรถไถเดินตามมีจำนวนน้อย คนท้องถิ่นยังมีการใช้แรงงานวัสดุอยู่บ้าง แต่ก็ลงลงตามเงื่อนไขของการเพาะปลูกข้าวไว้หรือข้าวน้ำ คนเชียงแสนในช่วงนี้นิยมปลูกยาสูบมากกว่า เพราะได้ราคาดี บางคนถึงกับยอมซื้อข้าวกินจากคนแบบชำนาญแม้จัน หรือพื้นที่ตำบลอื่นๆ ของอำเภอเชียงแสนที่มีพื้นที่ปลูกข้าวในบริมาณที่มากกว่า เช่นพื้นที่ตำบลโยนก ตำบลครีดอนมูล เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของลาวในปี พ.ศ. 2518 มีการอพยพข้ามฝั่งแม่น้ำของพื้นดองลาวในแถบวรมฝั่งแม่น้ำโขง อีกทั้งผู้คนในตำบลเดียงที่เคยใช้พื้นที่ชายฝั่งโขงของลาวในการเพาะปลูกต่างก็ต้องอพยพกลับมาบุกเบิกที่ดินในฝั่งเชียงแสน จึงเกิดชุมชนที่ขยายออกไป เช่น กีดบ้านห้วยเกียง ที่แยกจากบ้านเวียงเหนือ บ้านป่าสักทางเดียง แยกจากบ้านเวียงใต้ และบ้านเชียงแสนน้อยแยกจากบ้านสบคำ เป็นต้น นอกจากนี้การขยายตัวของชุมชนยังมีสาเหตุจากการอพยพของแรงงานแรงงานจากลำปาง พะ夷า หรือແບນແມ່ຈັນ เข้ามาทำงานในโรงบ่มใบยา ซึ่งในแถบเดียงเก่ามีการตั้งโรงบ่มใบยาถึง 10 แห่ง รับซื้อบาัญสูบจากคนในพื้นที่ แต่แรงงานไม่เพียงพอต้องรับมาจากการตั้ง การเข้ามาของแรงงานรับจ้างเหล่านี้นำไปสู่การมีครอบครัว แต่งงาน และขยายที่อยู่อาศัยและที่ทำการในเขตชุมชนเดิมออกไป และในช่วงนี้เองที่กิจการโรงบ่มเริ่มเปลี่ยนเจ้าของโดยการเข้ามาซื้อควบคุมกิจการโดยพ่อเลี้ยงณรงค์ วงศ์วรรณ จากจังหวัดแพร่ ในนามของบริษัทเทพวงศ์

ในช่วงเวลาดังกล่าวชาวลาวที่ไม่ได้อพยพเข้ามาอยู่ฝั่งไทย ก็จะเข้าไปอยู่ในศูนย์อพยพก่อนถูกส่งตัวไปอยู่ยังประเทศที่สาม(โดยเฉพาะประเทศไทย) พ่อเม่ชาวลี้ภัยแห่งวงศ์ปัญญา ปัจจุบันอายุ 72 หรือ 73 ปี (ตัวพ่อเม่เองก็ไม่แน่ใจในวันเดือนปีเกิดของตนเอง) เป็นคนเมืองยอน ผู้ห้วยทราย ให้สัมภาษณ์ว่า ตัวพ่อเม่เองไม่ต้องการที่จะไปอยู่ต่างบ้านต่างเมืองต่างภาษา ลูกหลานหลายคนไปอยู่ที่อเมริกา จึงเลือกที่จะมาอยู่กับที่สาว ซึ่งอพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านสบคำ ช่วงหลังสองครั้งโลกครั้งที่สอง

พ่อเม่แหงซึ่งได้ให้ภาพของการค้าขายระหว่างเชียงแสนกับหลวงพระบางไว้อย่างน่าสนใจ ว่า หลังจากปี พ.ศ.2500 ไม่นานนัก พ่อเม่อายุประมาณ 30 กว่าปี ดำรงตั้งหนึ่งเป็นตาแสง หรือผู้ใหญ่บ้านอยู่ที่เมืองยอน ได้ทำการค้าขายโดยใช้เรือถ่อ 7 – 9 แรง ซื้อขาย พริกแห้ง เขากวาง

หนังสัตว์ หมู ไก่ จากเชียงแสนและเชียงของ ล่องไปขายที่หลวงพระบาง เพราะที่นั่นค่อนข้างอดอยาก พื้นที่ของหลวงพระบางส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ ปลูกข้าวไร่ก็ไม่งาม เลี้ยงสัตว์ก็ไม่ได้ จะทำกินได้ก็เฉพาะที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงสำหรับปลูกพืชผักเท่านั้น นอกจากคำขายสินค้าที่กล่าวมาแล้ว พ่อแม่ยังรับส่งหมูจีนอื่นของกองพลกัมินตั้งที่เข้ามาอยู่แทนน้ำยอน พ่อแม่จึงรับโดยสารย่อขึ้นลงลำน้ำโขง ได้เงินวันละ 2 – 3 พันบาท ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2510 กว่าๆ (คาดว่าอยู่ในช่วงของปฏิบัติการปฏิริคุณของพระคocomมิวนิสต์) คำขายมีเงินมากขึ้น พ่อแม่ได้ซื้อเรือยนต์ขนาดใหญ่ ราคา 60,000 กว่าบาท รับจ้างบรรทุกข้าว เกลือ และอาหารอื่นๆ สำหรับห้ารของรัฐบาลลาว เรียกว่าการระดมต่างของหลวง มีเรือบรรทุกสินค้าจากเชียงแสนและเชียงของสู่หลวงพระบาง ต่ำสุด 30 ลำ และมากที่สุด 60 ลำ เรือของพ่อแม่สามารถบรรทุกสินค้าได้ประมาณ 60 ตัน นอนกลางทาง 2 – 3 คืน หรือ 4 – 5 คืนบ้าง ขึ้นอยู่กับว่าจะถูกสกัดจากอัยนอง(สมาชิกพระคocomมิวนิสต์) หรือไม่ บางครั้งขณะที่บรรทุกข้าวหลวงไปหลังพระบางนั้น พ่อแม่ก็จะเอาเข้าข้าวไปขายของส่วนตัวด้วย รับจ้างขนของให้หลวงได้เที่ยวละ 20,000 กว่าบาท ไม่ค่อยคุ้มเท่าไร เพราะลูกเรือเยอะและไม่ค่อยปลอดภัย ลูกเรือของพ่อแม่กลัวตาย จึงเลี่ยงที่มาทำการค้าเองบ้าง เอาข้าว เกลือ และน้ำปลาเป็น例 โดยรับจากท่าเรือที่เชียงของ ส่วนสินค้าประเภท หมู ไก่ หรือข้าวบางส่วนก็มารับที่เชียงแสน โดยจะมีมาตรฐานของหมูจากพ่อค้าคนเจื่นที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง บริเวณบ้านเรียงใต้ ครั้งละ 20 – 30 ตัว โดยพ่อค้าเจื่นก็จะรับซื้อมากจากชาวบ้านอีกทอดหนึ่ง แต่ไม่เท่านั้นพ่อแม่ยังเรื้อรังจากชาวบ้านโดยตรงอีก ทั้งจากชาวบ้านฝั่งไทย และลาว โดยเฉพาะชาวเมียน และ มังที่เมืองน้ำยอน การค้าแต่ละเที่ยวต้องได้หมู 300 – 400 ตัว รวมกับสินค้าข้าว เกลือ น้ำปลา หัวหอม และจึงจะคุ้มค่ากับการเดินทาง

พอกลังการปฏิริคุณปี พ.ศ. 2518 พ่อแม่ก็เลิกทำ และถูกจับไปสัมมนาเป็นเวลา 6 เดือน พ่อแม่เล่าไว้ว่า “เข้าเราเราไปสอนการบ้านการเมือง สอนลักษณะของเข้า เอาเราไปอยู่บุนดอย บ้านไปในที่หัวยทราย ขายอบรมให้เรามาสอนลูกหลวงไม่ให้หนีจากบ้านจากเมือง ที่สมมนาหวานมาก เอกคนเข่าคนแก่ไปทำงานหนัก ไม่มีวันหยุด การกินก็ให้หากินเอง เคยอยู่ร่วมกันนับร้อยสองร้อย อดอยาก เจ็บเด็นแน่นใจวิงๆ ” พอกลับจากสัมมนาพ่อแม่หางษ์กันนีมาอยู่กับพี่สาวที่บ้านสบคำ

ก่อนสังคมโลกครั้งที่สอง (ประมาณปี พ.ศ. 2440) สมัยที่รัฐบาลไทยให้สัมปทานป่าไม้ สักแก่บริษัทของชาวอังกฤษ แต่ไม่มีหลักฐานทางราชการที่แน่ชัด และชาวบ้านบางกลุ่มยืนยันว่า ต้นสักที่เรียงรายอย่างหนาทึบตลอดระยะเวลา ประมาณ 6 กิโลเมตร ขนาดไปกว้างล้ำน้ำใจและทุ่ง เลี้ยงสัตว์จากบ้านเรียงกันถึงสบรวม และหายไปหมดเพียงแค่ช่วงเวลา 2 – 3 ปี ในช่วงของการ เริ่มกลับเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำกินฝั่งไทย หลังจากที่ลาวได้เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2518นี้เอง ชาวบ้านเกือบจะทุกคนที่ยังคงจำความได้หรือได้พบเห็นป่าไม้สักผืนนั้น ต่างอธิบาย เป็นเสียงเดียวกันว่า เป็นป่าสักตันใหญ่ หนาทึบ ใช้หนังสติกยิง ลูกหินไม่มีทางลอดไปได้ ในช่วงที่ บริษัททำไม้ของชาวอังกฤษเข้ามาตัดไม้นี้เอง ชาวบ้านก็มีการลักลอบตัดด้วย บางรายแอบซัก ลากเอาไม้ที่ฟรังลำเลียงลงน้ำโขงเพื่อล่องไปทางใต้ ชาวบ้านอาศัยความมืดในเวลากลางคืน แอบ ลากเข้าฝั่ง แล้วนำไม้ปะронไว้ บางคนเอาไปขาย บางคนเอาไปสร้างบ้าน

ช่วงปี พ.ศ.2521 – 2530

ในปี พ.ศ.2524 เป็นปีที่การปลูกและค้าขายยาสูบมีความรุ่งเรืองมากที่สุด ช่วงเวลา ประมาณ พ.ศ.2520 – 2524 นี้เองที่มีผู้คนอพยพเข้ามายากเยี่ยงราย พะ夷า เทิง เข้ามารับจ้างใน โรงบ่ม หรือมาเช่าที่ปลูกยาสูบ การจ้างงานในโรงบ่มส่วนใหญ่จะเป็นงานชั่วคราวที่เข้ามายังช่วง nokdud การเพาะปลูกหรือการเก็บเกี่ยว การจ้างงานในโรงบ่มต้องการแรงงานคนมาก คนท้องถิน นิยมปลูกยาสูบมากกว่ารับจ้างแรงงาน เพราะได้ผลตอบแทนที่สูงกว่า โรงบ่มจะต้องมีหัวหน้า คนงาน เสมียน และแรงงานจำนวนมากคือผู้ที่ขึ้นใบยาเข้าสู่เตา การคัดแยกใบยา การบ่มใบยา ในแต่ละเตา โดยใบยาที่อบแล้วจะส่งให้กับบริษัทรับซื้อซื้อ เวอร์จีเนียร์ ซึ่งเป็นของผังเศส

การจัดระบบรับซื้อใบยาสูบนั้น เมื่อมีคนที่ปลูกยาสูบมากขึ้น เจ้าของโรงบ่มจึงจัดการให้มี ระบบ "ลูกเต่า" หรือ "ลูกสมาร์ชิกโรงบ่ม" โดยชาวสวนยาสูบจะต้องไปขึ้นทะเบียนรายชื่อการรับ กล้าพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเมพันธ์สัญญาที่จะต้องนำเอกสารมาขายให้กับโรงบ่มที่ตนเป็นลูก สมาร์ชิก แล้วโรงบ่มจะหักค่าต้นทุน ที่เหลือคือราคาก่อขายยาสูบที่ชาวสวนใช้แรงงานและดูแล เมื่อ ครั้งที่ทำการปลูกใบยาสูบในฝั่งลาวนั้น ไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงเลย ลูกเต่าก็เพียงแต่ มา收取กล้าพันธุ์แล้วนำมาขายให้กับโรงบ่มที่ตนเองรับไป แต่เมื่อกลับมาใช้พื้นที่ที่จำกัดในฝั่งไทย แล้ว จึงต้องให้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง เพราะต้องมีการปลูกข้าวในพื้นที่เดิม ผลผลิตจึงไม่ดี ใบยาไม่ งาม

ช่วงหลังปี พ.ศ. 2524 โดยประมาณ โรงบ่มที่มีอยู่ในเขตเดียวแก่และส่วนรวม จำนวน 4 แห่ง ได้ให้ชาวบ้านที่ปลูกยาใช้ยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมี เงื่อนไขของการเป็นสมาชิกลูกเต้าและการตอกอยู่ในภาวะของการเป็นหนี้เจ้าของโรงบ่มของชาวสวนยานี้เอง ที่ทำให้คนในท้องถิ่นเริ่มที่จะไม่ปลูกยาสูบ เพราะไม่คุ้มกับภาระหนี้สินที่โรงบ่มจัดการให้ บรรยายกาศของการทำสวนยาจึงเป็นไปในลักษณะที่โรงบ่มจึงบังคับให้ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ต้นทุนทั้งหมดผู้ปลูกยาต้องรับผิดชอบเอง ดังนั้นจึงมีการเรียกร้องให้ห้ามยาในราคากลางขึ้น ก็ไม่สำเร็จ หน้าห้ามเจ้าของโรงบ่มยังสร้างเงื่อนไขในการซื้อมาขึ้น เช่น ต้องนำใบยามาเสียบเป็นแ肠 โดยเหลาไม้ไฟให้บางแล้วเสียบพร้อมสำหรับการรอบได้ทันที เพื่อลดต้นทุนการจ้างแรงงานในโรงบ่ม หากใบยาไม่ด่านก็ตัดราคากล การปลูกยาแบบมีพันธุ์สัญญา กับโรงบ่มในยุคนี้ทำให้ชาวบ้านอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ การต่อต้านโรงบ่มเริ่มปรากฏชัดเจน และมีหลายคนเลิกปลูกยาไปเลียนนั้น การที่โรงบ่มห้ามให้ชาวบ้านปลูกผักอื่น เช่นระหว่างแปลงยาสูบ โดยอ้างว่าเหตุที่ใบยาไม่ได้มาตรฐานเป็นเพราะพืชผักเหล่านั้นแห้งปูด และน้ำ ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเลิกปลูกยา ให้เหตุผลว่า “ยานั้นเราปลูกไว้ขาย ไม่ได้มีไว้กิน ที่เรา กินเข้าไปทุกวันนี้มันคือผักไม่ใช่เครื่องที่เราปลูกไว้ ตอนปลูกผักผู้สาวาก็ทำแบบนี้ ตอนเย็นก็มีผัก กกลับมาทำอาหารกิน โรงบ่มมาห้ามปลูกผักอย่างนี้เราเกียจไม่ได้” และช่วงเวลาดังกล่าวก็มี เกษตรตำบลที่เข้ามาส่งเสริมให้ปลูกมันสำปะหลัง แต่ก็ได้ราคาไม่ดี จึงไม่เป็นที่นิยม

ช่วงเวลานี้เองที่พื้นที่แบบนี้เริ่มจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยว การเตรียมการ ก่อนที่จะมีโครงการปีท่องเที่ยวไทยในปี พ.ศ.2530 ศูนย์บริการและการค้าเริ่มที่จะเข้ามาในพื้นที่ โดยเฉพาะแบบส่วนรวมเป็นที่ตั้งของเดน สามเหลี่ยมทองคำอันเลื่องชื่อ และ ความเป็นเมือง โบราณที่มีความอุดมสมบูรณ์ของชาติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเรื่องราวในตำนาน พงศาวดาร จากราก ที่สะท้อนถึงความเก่าแก่และรุ่งเรืองในอดีตของเชียงแสนจึงกลายมาเป็นจุดขาย ของพื้นที่เดียวแก่ อีกพื้นที่หนึ่งที่มีการปรับตัวกับการทำท่องเที่ยวอย่างมาก และซับซ้อน คือ พื้นที่ชุมชนสามเหลี่ยมทองคำ หรือส่วนรวม (จะกล่าวถึงรายละเอียดในช่วงต่อไป)

ช่วงปี พ.ศ.2531 – ปัจจุบัน

แม้ว่าในปัจจุบัน การทำการเกษตรยังเป็นอาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ในท้องถิ่นและนี้ แต่ การทำการเกษตรของชุมชนนั้นมิได้เป็นการผลิต ที่ยืนอยู่บนฐานการใช้ประโยชน์และจัดการ ทรัพยากรบุน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่ชุมชนสามารถจัดการได้ แต่ผู้คนที่ทำการเกษตรนั้น ต่างผลิตบนพื้นที่ของตนเอง และเพาะปลูกภายใต้การจัดการทรัพยากร้าง น้ำ ที่ดิน ฯลฯ โดยรัฐ

ช่วงนี้เองที่ธุรกิจการซื้อขายที่ดินเริ่มเป็นที่สนใจ ซึ่งคนในห้องคืนเงิน ก็ยินยอมที่จะขายที่ดินให้กับผู้มาอยู่ใหม่ ช่วงหลังปี พ.ศ.2530 ที่มีการเคลื่อนไหวของภารค้าที่ดินขายที่ดินและการเข้ามาของเรือสินค้าจากประเทศจีน ภาพของการค้าขายที่ดินในช่วงนี้ จากการสัมภาษณ์กำนันบุญชู ทิวงศ์เวียง ซึ่งเป็นกำนันและเป็นนายหน้าระหว่างชาวบ้านกับผู้มีกำลังซื้อจากนอกชุมชน โดยเฉพาะจากบางกอก กำนันบุญชูเล่าว่า

“ ผมเรียนจบช่างกล ทำงานขับสิบล้อขันไม้แปรรูปจากโรงเหล็กที่ลาว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ที่พ่อค้าจีนเข้าซื้อมาแล้วจ้างผมชน พ่อค้าจีนมีรถบรรทุก วิ่งซื้อตามหมู่บ้านแล้วเอามาให้ผมชนไปส่งที่กรุงเทพ ได้เงินเดือนประมาณ 2,000 บาท ผมเป็นคนที่ 3 ของเชียงรายที่สามารถขับรถเชียงราย-กรุงเทพได้ ทำอย่างนี้เรื่อยมา ก็ได้แค่เงินค่าจ้าง ผมมาตั้งตัวได้ก็เมื่อสมัยพลเอกชาติชายเป็นนายกฯ ผมเลิกส่งของแล้ว เป็นกำนัน กินเหล้าเก่งและพุดเก่ง มีคนสนิทที่ดินผมก็เอาที่ดินไปขายให้คนที่กรุงเทพฯ มีครัวหนึ่งผมเจราเพียงช่วงเวลาเย็นวันหนึ่งเท่านั้น ผมได้เงินมา 200,000 บาท ตื่นเต้นและดีใจมาก ช่วงเวลาจากนั้นมา 8 ปี ผมทำเงินได้ 6 ล้านบาท บางที่ผมซื้อไว้ บางที่ก็มัดจำ บ้านดอยจันชนซื้อ 450 ไร่ ขายไปแล้ว บ้านแซวชนซื้อ 300 ไร่ ขายแล้ว เช่นกัน ผมเป็นพ่อค้าที่ดินรายแรกของที่นี่ บางที่ผมซื้อไม่ถึงแสนบาท ผมขาย 3 แสนกว่าบาท บางที่ไม่รกร้างและเป็นป่าหมาไม้ย ผมซื้อได้ราคาถูก ประมาณ 18,000 บาท เป็นที่ริมฝั่งโขง ทิวทัศน์สวยงาม ผมจัดการจ้างคนผ้าว้าง สร้างกระท่อมเล็กๆ ปลูกไม้ผล และล้อมรั้วไม้ไผ่ หมอดเงินไปไม่เท่าไหร่ คนกรุงเทพฯ มาขอซื้อผม 350,000 บาท นักการเมืองซื้อดังของไทยหลายคนก็มาซื้อที่ผม ”

และการซื้อขายที่ดินในชุมชนสบคำ พบร้า ที่ดินริมฝั่นแม่น้ำกาและแม่น้ำคำร้อยละ 80 – 90 โดยประมาณ เป็นของนายทุนทั้งสิ้น หลายคนกล่าวว่า ชุมชนสบคำและสบรวม เกือบจะทั่วพื้นที่เป็นของนายทุนไปหมดแล้ว ในช่วงนี้เองที่มีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์

ทั้งในรูปของโอนด หรือ นส.3 ของคนในท้องถิน เพราะนายทุนบางรายต้องการซื้อที่ดินที่ไม่เอกสารสิทธิ์ แต่นายทุนบางคนก็ซื้อก่อนแล้วค่อยติดต่อเรื่องการมีเอกสารสิทธิ์ภายหลัง โดยมีคนในท้องถินเป็นผู้ช่วยดำเนินการให้ ซึ่งนั่นหมายถึงชาวบ้านก็ต้องขายสิทธิ์การท作กินนั้นในราคาน้ำเสีย ทำให้พื้นที่น้ำลายแห่ง ถูกทำให้กลายเป็นที่ดินมีเอกสารสิทธิ์อย่างรวดเร็ว ยกเว้นที่บริเวณทุ่งเลี้ยงสัตว์เท่านั้นที่ไม่สามารถจะออกโอนดหรือเอกสารสิทธิ์ให้ผู้ใดได้ ผู้คนในท้องถินที่จับจองที่ดินในทุ่งเลี้ยงสัตว์เมื่อครั้งที่ยกย้ายฐานการเพาะปลูกจากฝั่งล้ำมาไทย ก็สามารถขายได้เพียงสิทธิ์ในการท作กินเท่านั้น เพราะมีนายทุนบางรายที่ซื้อสิทธิ์ต่อโดยคำนึงถึงเอกสาร

การที่พื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ไม่สามารถขายและออกโอนดในท่ามกลางการผลิกฟืนดินให้กลายเป็นท้องเช่นนี้ พ่อแม่ในท้องถินหลายคนให้ความหมายและชื่นชมว่าเป็นพระคุณความดобраดดาดของคนในอดีตที่ห่วงเห็นไว้สำหรับลูกหลาน จึงได้ขึ้นทะเบียนเป็นที่สาธารณะของชุมชน แต่ถ้ามุ่งหนึ่ง คือที่ดินดังกล่าวเป็นสิทธิ์ของรัฐ ตามหนังสือสำคัญสำหรับที่หลังที่ขึ้นทะเบียนว่าเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ ให้ชุมชนใช้ร่วมกัน แต่นากรัฐจะใช้ประโยชน์ก็สามารถจะใช้ได้ทุกเมืองปัจจุบันทางหน่วยงานราชการได้เข้าไปใช้ประโยชน์บ้างแล้ว¹⁰

บทสัมภาษณ์และข้อมูลข้างต้นเป็นภาพสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลง ที่พอกจะเห็นภาพของเทคนิคในการเพิ่มมูลค่าให้กับที่ดินของคนท้องถิน และกระแสของทุนที่เข้ามาทุ่มซื้อที่ดินในเดือนนี้ นั่นหมายถึงเงินที่ได้จากการขายที่ดินเหล่านั้นมาอยู่ในมือของคนท้องถิน ฐานการผลิตถูกเปลี่ยนไป ก็ให้คนท้องถินหลายคนมาเป็นเจ้าของกิจการร้านค้าได้ในเวลาต่อมา แต่ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินจริงๆ นั้นได้เงินจำนวนน้อยมาก แต่ประเดิมที่สำคัญกว่าการได้รับเงินจากการขายที่ดินของคนท้องถิน คือ ที่ดิน อันเป็นฐานการผลิตเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว หลายคนกล่าวสภาพมาเป็นแรงงานรับจ้างภาคเกษตรฯ บางส่วนต้องเข้าที่ทำการเกษตร เป็นต้น

¹⁰ ในแผนของหน่วยราชการในอำเภอเชียงแสนจะย้ายศูนย์ราชการทั้งหมดไปตั้งบริเวณทุ่งเลี้ยงสัตว์ แต่ยังไม่ประกาศขัดเจน ขณะเดียวกันภายในได้ร่างโครงการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย ของสำนักงานคณะกรรมการประสานการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากที่ได้ร่างโครงการที่เสนอโดยบริษัทพอล คอเนชั่ลแทนที่ จำกัด พื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ของชุมชนท้องถินแห่งนี้ ต้องถูกปรับเป็น ท่าเที่ยบเรือ เขตประกอบอุตสาหกรรม สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานนานาชาติ ฯลฯ ซึ่งปัจจุบันสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานนานาชาติได้เริ่มทำการก่อสร้างแล้ว

**ตารางสรุปพัฒนาการเงื่อนไขและเปลี่ยนแปลงของชุมชน
กับ ระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น**

ช่วงเวลา	วิถีการผลิต	การเปลี่ยนแปลง	ลักษณะความสัมพันธ์
ช่วงการ ปักครื่องสมัย รัชการที่ 5 ถึง ช่วง สังคมโลก ครั้งที่สอง	<ul style="list-style-type: none"> - ทำไร่ข้าว - หาของป่าและจับปลาในแม่น้ำและหนองน้ำ - เลี้ยงสัตว์ - แกะเปลี่ยนสินค้าจำเป็นในการบริโภค(ผ่านเงิน) เช่น เกลือ ปลาทูผ้าห่ม ข้อม ไก่ หมู ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ใหม่จาก เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง - มีการอพยพของผู้คนจากจากฝั่งพม่า และลาวเข้ามาตั้งบ้านเรือน ขณะเดียวกันผู้คนฝั่งไทยก็เข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ดินเพื่อการเพาะปลูกและอยู่อาศัย - ในระหว่างสังคมโลกการเข้ามาของทหารและคนภายนอก นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เช่น การย้ายชุมชน การตั้งหน่วยทหาร การเกิดขึ้นของถนนหนทาง และการระดมกำลังแรงงานชาวบ้านในการเป็นลูกหาบส่งความสัมพันธ์ของการผลิตทั้งการจัดสรรพิณที่อยู่ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทรัพยากรธรรมชาติมีลูกให้และกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ร่วมกันโดยเครื่องข่ายของคนในชุมชน - ประเพณี Jarvis และศตวรรษ ได้รับการทำบุญและปฏิบัติ - ภูมิปัญญา สืบทอดสู่ลูกหลานผ่านการบอกรเล่าและปฏิบัติ - ฐานความสัมพันธ์เครือญาติสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ของการผลิตทั้งการจัดสรรพิณที่อยู่
ช่วงหลัง สังคมโลก ครั้งที่สอง ถึง ปี พ.ศ. 2500	<ul style="list-style-type: none"> - ทำไร่ข้าวและนาข้าว - สวนยาสูบ - หาปลา - เลี้ยงสัตว์ - ค้าขาย 		<ul style="list-style-type: none"> - ความสัมพันธ์ภายในและระหว่างชุมชนไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงที่ 1 การผลิตยังคงดำเนินอยู่บนฐานของการใช้และจัดการทรัพยากรโดยชุมชนและเครือข่าย

ช่วงเวลา	วิถีการผลิต	การเปลี่ยนแปลง	ลักษณะความสัมพันธ์
		<ul style="list-style-type: none"> - ผู้คนอพยพเข้ามามากขึ้น เนื่องจากภาระสังคม โดยเฉพาะกลุ่มของผู้暮ีเรื้อรั่วจากหลังพระบรม เข้ามาตั้งโรงบ่มใบยาสูบ ในปี พ.ศ. 2460 ก่อให้เกิดอาชีพการปลูกยาสูบส่งโรงบ่ม - เริ่มมีการใช้เครื่องเครื่องยนต์ จากการเดินทางอาศัยลำนำ้ไข่ เป็นหลัก เปลี่ยนมาเป็น手段ทางบกมากขึ้น โดยใช้ถนนที่มีการตัดผ่านในช่วงสังคม 	ธรรมชาติของชุมชน ในฐานะของคนท้องถิ่นเดียว กัน และเครือญาติการสืบทอดภูมิปัญญาโดยชุมชนเริ่มสั่นคลอน วัดและครอบครัว ส่งมอบภาระดังกล่าวให้โรงเรียน
ช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 ถึงปี พ.ศ. 2520	<ul style="list-style-type: none"> - ทำนา - เลี้ยงสัตว์ - สวนยาสูบ - ค้าขายระหว่างชุมชนและภายในชุมชน - เปิดกิจการร้านค้าและบริการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ขยายสินค้าเกษตร และผลผลิตของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหน่วยงานรัฐเข้ามายกปฏิบัติการในพื้นที่มากขึ้น ทั้งทหาร ตำรวจ หน่วยงานปกครอง โรงเรียน ฯลฯ พร้อมทั้งได้ยกฐานะจากกิจกรรมคือเชียงแสนหลวง เป็นอำเภอเชียงแสนหลัง เป็นอำเภอเชียงแสน - กรมศิลปากรเข้ามาสำรวจและตั้งสำนักงานในพื้นที่รัฐยกเลิกการเก็บภาษีค่าแรงแทนเกณฑ์(ภาษี 4 บาท) หลังปี พ.ศ. 2475 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการทรัพยากรโดยรัฐเข้ามายกแทนที่กูรabe ประจำปีของชุมชน - เกิดภาวะสับสน การสืบทอดภูมิปัญญา ถูกแทรกด้วยระบบห้องโถงทางสังคมใหม่ ทั้งโดยรัฐและทุน

ช่วงเวลา	วิธีการผลิต	การเปลี่ยนแปลง	ลักษณะความสัมพันธ์
ช่วงปีหลัง ปี พ.ศ.2520 ถึง ปี พ.ศ.2530	<ul style="list-style-type: none"> - ทำนา - เลี้ยงสัตว์ - สวนยางสูบ - ปลูกพืชเศรษฐกิจ อื่น เช่น มัน จำเปาะหลัง ข้าว โพดเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ - รับจ้างแรงงาน - มีอาชีพรองรับการ ท่องเที่ยว ทั้งการ ค้าเชิงพาณิชย์ และบริการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปีพ.ศ. 2518 เกิดการส่งเสริมพื้น ที่ท่องเที่ยวและการค้าบริโภค¹ สามเหลี่ยมทองคำ - รัฐใช้มาตรการเข้ามามีบทบาทในการ จัดการทรัพยากรชุมชนเริ่มปรับ ตัวกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ ส่วนราชการ 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการทรัพยากร โดยรัฐเข้ามาแทนที่กฎ ระเบียบของชุมชน - เกิดภาวะสับสน การ สืบทอดภูมิปัญญา ถูก² แทรกด้วยระบบหรือ โครงทางสังคมใหม่ ทั้ง โดยรัฐและทุน - ความสัมพันธ์ในลักษณะ เครือข่ายรวมชาติ ระหว่างชุมชนเมืองกล้าย มาเป็นความสัมพันธ์ที่ เป็นทางการมากขึ้น ภาย ใต้รูปแบบของการบริหาร ของมหาดไทย
ช่วงหลัง ปี พ.ศ.2530 ถึง ปัจจุบัน	<ul style="list-style-type: none"> - ทำนา - เลี้ยงสัตว์ - สวนยางสูบ - ปลูกพืชเศรษฐกิจ อื่น เช่นมัน จำเปาะหลัง ข้าว โพดเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ - รับจ้างแรงงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มมีเรือนสินค้าจากเมืองจีนมาขึ้น ท่าเรือที่เชียงแสน เกิดอาชีพการ ให้เช่าที่ ร้านอาหาร รับจ้างแรง งานขนสินค้า และการเป็นพ่อค้า - เมื่อค้าผลไม้มีเมืองหนอง เช่น แอปเปิล สาลี ฯลฯ - มีนิယabayเกี่ยวกับการค้าชาย แดน 4 ประเทศ และเปิดให้ล้ำ น้ำโขงเป็นน่าน้ำการค้าสากล 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการทรัพยากรโดย รัฐเข้ามาแทนที่กฎ ระเบียบของชุมชน - เกิดภาวะสับสน การ สืบทอดภูมิปัญญา ถูก² แทรกด้วยระบบหรือ โครงทางสังคมใหม่ ทั้ง โดยรัฐและทุน

ช่วงเวลา	วิถีการผลิต	การเปลี่ยนแปลง	ลักษณะความสัมพันธ์
	- รับจ้างและเจ้าของกิจกรรมของรับการท่องเที่ยว ทั้งการค้าเชิงพาณิชย์และบริการ	มีสินค้าจากเมืองจีนมากขึ้น - เรื่องราวประวัติศาสตร์อาณาจักรและประเพณีท้องถิ่น เริ่มจัดขึ้นในช่วงเวลาที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยว เช่น การจัดงานแสงสีเสียงเมืองเชียงแสน ประเพณีไฟลูโรไฟฯลฯ	- ความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายชุมชนที่รวมชาติ ระหว่างชุมชนเมืองกาญจนบุรีเป็นภารกิจที่สำคัญ ทางการมากขึ้น ภายใต้รูปแบบของการบริหารของมหาดไทย ความเป็นชาติพันธุ์ได้ถูกหยิบขึ้นมาแสดงความเป็นคนไทย กลุ่ม/ชุมชนเดียวกันมากขึ้น

นัยของการแบ่งช่องตารางซึ่งให้เห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างช่วงเวลา วิถีการผลิตของชุมชน เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง และลักษณะความสัมพันธ์ของผู้คน “ช่วงเวลา” นั้นอาศัยการแบ่งโดยคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งจะพบว่าเวลาแต่ละช่วง มีจุดแบ่งความต่างและความเปลี่ยนแปลงที่วิถีการผลิต และเงื่อนไขบริบททางสังคมขณะนั้น วิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของผู้คน

เช่น การเปลี่ยนจากปลูกข้าว และผัก มาเป็นการปลูกยาสูบในช่วงหลังสงครามครั้งที่สอง ซึ่งอิทธิพลทางการเมืองในแอบกุมภิภาค มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของผู้คน โดยปรากฏการณ์หนึ่งที่ชัดเจนคือ ผู้มีอันจะกินและชนชั้นปักครองเดิมของลาวจากหลวงพระบาง ได้เข้ามาตั้งโรงปมและรับซื้อใบยาสูบจากคนในท้องถิ่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดหักเหของการเพาะปลูกจากเดิมที่ปลูกเพื่อบริโภค และขยายบ้านบางอย่าง เช่น ข้าวที่เหลือจากการกินในแต่ละปี นำต้นอ้อมสำหรับย้อมผ้า และของป้าทั้งที่เป็นพืชผัก ยาสัคชาโต และสัตว์ป่า ถือได้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การเกษตรเพื่อเงินตราเงินท้องถิ่น เป็นไปเพื่อการยังชีพมากกว่าการสะสม ยกเว้นบางรายที่ทำการค้าร่วมกับการเพาะปลูก นำมาซึ่งความมั่งคั่งและเป็นเจ้าของที่ดินที่มากกว่าผู้อื่น แต่ไม่มีรายละเอียดของการแข่งขัน ต่อมาเมื่อการเพาะปลูกเริ่มที่จะเพื่อเงินตรามากขึ้น คนหันมาปลูกยาสูบมากขึ้น เพราะเป็นแหล่งนำมายังเงิน เงินเริ่มมีความจำเป็นขึ้น ไปพร้อมกับการเข้ามาของสินค้าสมัยใหม่ อาทิ เสื้อผ้าสำเร็จรูป เริ่มมีการใช้เครื่องยนต์ในการเดินเรือแทน

แรงคนถือ นั่นหมายถึงชุมชนต้องพึ่งพาสินค้าหรือเทคโนโลยีที่ไม่สามารถผลิตได้เอง ขณะเดียวกัน นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย ถือได้ว่าเป็นช่วงของการพัฒนาและสร้างความเป็นปึกแผ่นของรัฐไทย พื้นที่แบบนี้ถือได้ว่าเป็นขอบเขตของอาณาจักร และมีความอ่อนไหวต่อความมั่นคงของ “ชาติ” ดังนั้นจึงมีหน่วยงานราชการเข้ามาด้วยและปฏิบัติการในพื้นที่ ทั้งส่วนการปกครอง ทหาร ตำรวจ โกรธียน หรือแม้แต่กรมศิลปากรเข้ามาสำรวจพื้นที่ในยุคนี้เช่นกัน

จากตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงที่มีการแพร่ขยายขอบเขตของอำนาจจราจร ไม่มาปกคลุม อาจจะไม่แตกต่างจากพื้นที่หรือท้องถิ่นอื่น ๆ เท่าใดนัก แต่ผู้วิจัยครุฑ์ให้เห็นว่าเงื่อนไขของการเข้ามาของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการควบคุมดูแล อย่างกำลังตำรวจ ทหาร หรือภาครัฐ ของการพัฒนาคุณภาพชีวิต อย่างโกรธียน โกรธยาบาล ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ในชุมชน อย่างน้อยการควบคุมดูแลหรือการจัดการความขัดแย้งของชุมชน จากเดิมที่ระบบของเครือญาติ อาชูโส และ Jarvis ประเพณีเคยทำหน้าที่อย่างเข้มข้น ก็ถูกเข้ามาแทนที่ด้วยมาตาการทางกฎหมาย ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งบทบาทของการปกครองแบบหมู่บ้าน ตำบล มีความเข้มข้นขึ้นหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา

จากการส่วนของระบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยใช้คำว่า “ระบบการสืบทอดภูมิปัญญาเริ่มสั่นคลอน นั่นหมายถึง ส่วนของการจัดการความขัดแย้ง กฎหมายที่ใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและสมบัติส่วนรวมของชุมชน เปลี่ยนไป เพราะชุมชนมิได้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของ และมีอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือสิ่งนั้นอีกต่อไป อาทิ การจัดการศึกษาจากเดิมที่เน้นการสั่งสอนและถ่ายทอดในระดับของครอบครัวและชุมชน ถูกเข้ามาแทรกด้วยระบบโรงเรียน เดิมสำหรับผู้ชาย อาจจะมีโอกาสกว่าคือการได้บวชเรียนในวัด แต่ท้ายที่สุดการเรียนอันนั้นก็กลับมาตอบสนองต่อชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะกลับมาเป็นพระพราหมาที่วัดในชุมชน หรือการสืกออกมาเป็นผู้นำท้องถิ่นตามบทบาทของ “หนาน” หรือ “ทิด” ที่มีภูมิความรู้มากกว่าคนอื่น หรืออาจจะเห็นรูปธรรม ของการจัดการและกำหนดกฎหมายที่ใช้ทรัพยากรของชุมชน ผ่านการจัดการและใช้ประโยชน์ ทุ่งเลี้ยงสัตว์ของชุมชน ที่มีทั้งการปะทะและการประนีประนอม ถ้อยที่ถ้อยอาศัย เป็นต้น

ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนในลักษณะที่อาศัยฐานความสัมพันธ์ของเครือญาติ และเครือข่ายธรรมชาติของชุมชน แต่เดิมที่มีขอบเขตเป็นสี่เหลี่ยมแบ่งที่ทำให้เห็นความเป็นกลุ่มก้อนระดับย่อย มาอยู่ภายใต้การกำหนดขอบเขตของชุมชนหมู่บ้านตามแบบการปกครอง ภายใต้รัฐราษฎร์ ทำให้การเพิ่งพิงกันในระดับของชุมชนนั้นลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด สามารถอธิบายได้จากการณ์ของการจัดการทุ่งเลี้ยงสัตว์ จากเดิมที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์เป็นของชุมชน การจัดการทั้งในส่วนของการใช้ประโยชน์ หรือแม้แต่การจับจองที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกในช่วงหลัง ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งมีมีเนื้อที่ต่อการเกิดความขัดแย้งในเรื่องของกรรมสิทธิเอกสาร แต่ก็ไม่เกิดกรณีปัญหาใด จนเมื่อรัฐราษฎร์เริ่มเข้าไปแทรกแซงใช้ประโยชน์ ระบบกรรมสิทธิ์เริ่มมีความสำคัญ การอ้างสิทธิประโยชน์ในฐานของปัจเจกเริ่มมีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน ที่เริ่มมีการพูดถึงการออกเอกสารให้เป็นที่สปก. และการเข้าไปจับจองที่ดินที่โดยรัฐผ่านเอกสารหนังสือสำคัญสำหรับที่ดิน (นสล.) อันหมายถึงระบบหรือกฎหมายเดิมที่ชุมชนร่วมกันตั้งไว้นั้น ไม่สามารถนำมาใช้ได้ ต้องอาศัยตัวบทกฎหมายเท่านั้น

⁴ หลงน้ำ เป็นภาษาท้องถิ่นที่ใช้เรียก พื้นที่บริเวณใกล้ปากแม่น้ำ ที่มีน้ำท่วมถึงในช่วงฤดูฝน ส่วนในฤดูแล้งจะกล่าวเป็นพื้นที่ที่ทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์ อันหมายถึงการมีปลา สตั๊ว หรือพืชผักนานาชนิด ที่ชุมชนสามารถใช้ร่วมกันได้ (ทรัพยากรศาสตร์ในรูปของหลงน้ำ นั้น คุณผู้วิจัยได้พบตัวอย่างของหลงน้ำมาก ซึ่งแต่เดิมหลายชุมชนใช้วร่วมกัน แต่ต่อมา ถูกอ้างสิทธิโดยหมู่บ้านเดียว และจัดการการเข้าใช้ประโยชน์โดยปะรุงเป็นตัวเงิน)

ส่วนสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ถูกเข้ามาแทนที่ด้วยระบบการศึกษาแบบใหม่ โรงเรียนนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่มิใช่เพียงแต่เปลี่ยนหัวเรือถ่ายโอนอำนาจในการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น เท่านั้น ตัวความรู้ที่ระบบโรงเรียนได้ถ่ายทอดให้เด็กนั้น ได้แยกห่างตัวของพวากเขาออกจากความเป็นชุมชนท้องถิ่น สะท้อนจากความกังวลของผู้เฒ่าผู้แก่ ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคนรุ่นใหม่ ที่ไม่สนใจวัฒนธรรมประเพณี ภาษา หรือถ้อยคำสlangs ของผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งบางอย่าง ขัดแย้งกับหลักของเหตุผล ที่รับมาจาก การศึกษาในระบบ อันมีวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐาน หากพิจารณาผิวนอกอาจจะเป็นเพียงคำบ่นของคนแก่ที่สูญเสียการยอมรับในความรู้ที่ตนเองมี หากแต่มองอีกลักษณะหนึ่งของเหตุผล ประเพณีและวัฒนธรรมที่พวากเขากังวลใจว่าการที่คนรุ่นใหม่ไม่ดีมีดีมีซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งเดียวที่จะชี้ว่าตัวเขายังเป็นใคร และมีจุดอ้างอิงที่มาที่ไปของคนได้ดังนั้นจึงพบว่ามีการสร้างกลไกใหม่ขึ้นมาเพื่อให้เกิดการไม่ขาดความต่อเนื่องของความเป็นชุมชน ท้องถิ่น เช่น การผลิตซ้ำเรื่องราว ความเชื่อ ประเพณี ให้มีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

(3) พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนกรณีศึกษา 3 ชุมชน

ในกระบวนการศึกษาคณะผู้วิจัยจึงได้เลือกพื้นที่ศึกษาใน 3 ชุมชน ที่มีทั้งความเหมือน และแตกต่าง มีทั้งการผนวกกลืนและแบ่งแยกกันตามชาติพันธุ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งจากรายงานความก้าวหน้าในระยะแรกนั้น ได้แบ่งเป็น 3 ชุมชน ตามลักษณะความสัมพันธ์บนฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในระยะที่สองคณะผู้วิจัยพบว่า การจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ข้อนทับไปกับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ด้วย และสิ่งที่เป็น “สาขาวัสดุ” หรือ “หน้าหมู่” นั้นมีทั้งสิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นดังที่กล่าวมาข้างต้น แนวทางของการศึกษา คณะผู้วิจัยได้ยึดเอาประเด็นที่คนในท้องถิ่นสนใจและให้ความสำคัญเป็นหลัก อันได้แก่ การอธิบายอดีตหรือประวัติศาสตร์ของตนเองและชุมชนผ่านวัฒนธรรมย่อยของท้องถิ่นและความเป็นชาติพันธุ์ วิถีชีวิต(อันหมายถึงการผลิต การดำรงชีวิตทั้งร่างกายและสังคม) ที่สัมพันธ์กับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังรายละเอียดการศึกษาต่อไปนี้

ชุมชนสบรวม หมู่ที่ 1 ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนบ้านสบรวม เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำравกที่มาบรรจบกับลำน้ำโขง เป็นเขตราชย์ต่อระหว่าง 3 ประเทศ คือ สนgapพม่าหรือเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และไทย หรือที่รู้จักกันในชื่อของ สามเหลี่ยมทองคำ มีประชากรทั้งสิ้น 1,524 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวยาไทยเชื้อสายไทยใหญ่(เชียง) มีชาวไทยลือแลคคนเมืองบางส่วน หากจะสืบเสาะหาความเป็นมาของ การตั้งชุมชนสามารถสืบย้อนกลับไปได้ 2 ชั่วอายุคนแรกเริ่มเมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา¹¹ มีคนเข้ามาอยู่ประมาณ 7 – 8 ครอบครัว ผู้ที่เริ่มเข้ามาใช้ชีวิตตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านนั้นทั้งหมดเป็นชาวยาไทยใหญ่จากเมืองสาด ซึ่งหลบหนีจากภัยสงครามเข้ามาทาง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ ให้เหตุผลว่ามาอยู่ในเมืองไทยไม่ต้องเสียภาษีมากนัก เก็บหัวละสิบบาทเท่านั้น และบางส่วนมาจากเมืองพง ซึ่งอยู่ชายแดนของรัฐฉาน ประเทศไทยม่า ผู้ต้องช้ามกับหมู่บ้านสบรวมในปัจจุบัน โดยผู้ที่มาจากการเมืองพงนั้นได้พากวาวความและสัตว์เลี้ยงอื่นๆ อยพหนีจากโกรະบาดมาอยู่พื้นที่บ้านสบรวม ซึ่งเป็นพื้นที่ราบชายฝั่ง มีห้วยหนอง และต้นไม้ใหญ่ โดยเฉพาะไม้สักหมายแก่การตั้งบ้านเรือน แต่เดิมเมื่อครั้งที่อยู่เมืองพง ก็เคยมาที่สบແມ่น้ำรากเพื่อหาปลาและหาของป่า พบร่องที่แห่งนี้มีชากอิฐที่ปรักหักพังอยู่ท่าบวิวน บางแห่งมีลักษณะเป็นกำแพงเมือง ผู้คนในละแวกนี้เรียกว่า “เมืองเกียง”¹²

เหตุที่เลือกเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ นอกจากจะเป็นทำเลที่ตั้งทางกายภาพที่เหมาะสมแล้ว นั้น ความเป็นเมืองเก่าแม่จะร้างผู้คนมานาน แต่หากเข้ามาอยู่แล้วดูแลพัฒนาให้บริเวณเมืองเก่าแห่งให้ดีขึ้น ก็อาจจะสร้างความเจริญให้กับพวกรตนได้บ้าง ตระกูลที่เข้ามาอยู่ในช่วงแรกเริ่มได้แก่ 4 ตระกูลใหญ่ในปัจจุบัน คือ พรหมปัญญา ไกภูยี คำชอน และนันทวดี ไม่นานก็เริ่มมีการติดต่อกันในหมู่เครือญาติที่อยู่ในชุมชนบ้านเกิดและเริ่มอยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ ผู้คนในชุมชนผังลายแบบบ้านบุญเรือง บ้านกว้าน แขวงบ่อเก้า(เดิมเป็นแขวงหลวงน้ำทา) โดยผู้ที่เข้ามาอยู่ภายนหลังนั้น สามารถที่จะแผ่ถึงพื้นที่อยู่ได้ตามแต่จะพอใจ ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ริมฝั่ง

¹¹ ประมาณการจากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าอายุ 85 ปี ซึ่งเกิดที่บ้านสบรวม

¹² คำว่า “เกียง” นั้นมีความหมายเรียกใน 2 ลิ่งคือ การนับเดือนลำดับที่ 1 ของคนໄ泰 ขันหมายรวมถึงไทยใหญ่ คนเมือง และกลุ่มชาติพันธุ์ในแถบนี้เรียกไปถึงเชียงตุง และอีกความหมายหนึ่งนั้นเป็นชื่อของต้นไม้ห้อมตระกูลเดียวกันตั้นเดียว มีลักษณะลำต้นและใบคล้ายคลึงกัน แต่ต้นเกียง

แม่น้ำ โดยเฉพาะลำน้ำโขง แต่ก็ต้องขยายบ้านเรือนอยู่เรื่อยๆ เนื่องจากสบรวมเป็นพื้นที่รองรับแนวคดิ้งของสายน้ำโขง ทำให้มีที่ดินชายฝั่งพังทลายอยู่ตลอดเวลา ที่ตั้งบ้านเรือนบางหลังปัจจุบันห่างจากจุดแรกที่อยู่ประมาณ 100 เมตร เมื่อมากขึ้นก็จะระบาดกันอยู่ในบริเวณ บ้านกลุ่มบ้านก็จะเรียกตนเองว่าบ้านสบบง บ้านสบรวม ตามแต่ว่ากลุ่มบ้านไหนจะกระจุกตัวอยู่ในบริเวณที่เรียกว่าอย่างไร การตั้งบ้านเรือนจะให้รวมกลุ่มกันส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องกัน และประการสำคัญการตั้งบ้านเรือนโดยเดียวออกไปนั้นไม่มีใครกล้าทำเนื่องจากเดือและสัตว์ป่าขนาดใหญ่ยังซุกซ่อนอยู่มาก เกรงอันตราย จากการบอบคลานผู้เฒ่าผู้แก่ ในความรู้สึกว่ามีคนบ้านเดียวกันนั้น ไม่เฉพาะบ้านสบบงกับสบรวมเท่านั้น แม้กระทั่งบ้านกวาง และบ้านบุญ เอิงก็มีความรู้สึกว่าเป็นคนบ้านเดียวกัน จนกระทั่งเมื่อทางราชการไทยเข้ามา และให้รวมกลุ่มบ้านทั้งหมด(ยกเว้นกลุ่มบ้านที่อยู่ในเขตลาว)เข้าเป็นบ้านสบรวม เมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. 2500 ที่มีการจัดการปกครองใหม่หลังจากยกฐานะเป็นอำเภอ

แต่การไปมาหาสู่และความรู้สึกว่ามีคนในท้องถิ่นแบบนี้ยังคงมีมาอย่างต่อเนื่อง งานบุญงานกุศลมีการไปช่วยงานกันได้ จำนวนมากเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2518 ที่ลาวมีการปฏิวัติและเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบคอมมิวนิสต์ ชึ่งชาวบ้านเรียกว่าเป็นช่วงเวลาที่ลาวขาวเปลี่ยนเป็นลาวแดง เหตุการณ์หนึ่งที่ยืนยันความตึงเครียดทางการเมืองในแบบนี้คือ ผู้คนจากบ้านกวางได้พากันอพยพข้ามฝั่งแม่น้ำอยู่ที่บ้านสบรวม อยู่กับญาติพี่น้อง ที่ไร่นากับบ้านที่ป่า บางรายไม่มีญาติก็ซื้อในราคากลูก การเดินทางสัญจรของผู้คนແ penetrate เปลี่ยนจากเรือมาเป็นการเดินทาง เนื่องจากมีเหตุการณ์ที่คนไทย 2 คน ถูกจับในวันที่ 2 ตุลาคม 2518 ขณะเดินทางทางน้ำผ่านด่านท่าหารลาว และ 1 ในจำนวน 2 คนเป็นอาสาสมัครป้องกันภัยของเชียงแสน ชึ่งพกปืนไปด้วย ทหารของลาวจึงจับตัวและตั้งข้อหาว่าเป็นสายลับ ถูกนำตัวไปจำคุกที่เมืองอย หลวงพระบาง เป็นเวลา 4 ปี คนไทยจึงได้หันมาใช้เส้นทางเท้าแทนการเดินเรือ

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม ที่สัมพันธ์กับรัฐและทุน

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนสบรวม มีเงื่อนไขของความเป็นชุมชนที่เป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของชุมชนฝั่งไปไทยบนพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ มีการปรับตัวทางเศรษฐกิจและสังคมต่อตลาดและทุนที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ในระยะเวลาระยะหนึ่ง 100 ปี ชุมชนที่ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และขายของป่า กลายมาเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวสำคัญ ชุมชนเองก็ปรับเปลี่ยนทั้งวิถีการผลิตและวิถีการดำรงชีวิต สามารถแบ่งช่วงเวลาและการเปลี่ยนแปลง

ได้ทั้งหมด 3 ช่วงใหญ่ คือ (1) ช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชนยังชีพด้วยการเกษตรเป็นหลัก (2) ช่วงของการคีบเข้ามาของรัฐและทุนในรูปของการท่องเที่ยว ในราชปี พ.ศ. 2517 - 2530 และ(3) ช่วงของการเคลื่อนตัวเข้าสู่การท่องเที่ยวโดยสมบูรณ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ถึงปัจจุบัน

ช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชนและยังชีพด้วยการเกษตรเป็นหลัก

ในช่วงเวลาแรกเริ่มก่อตั้งชุมชนนั้น การดำรงชีวิตของคนส่วนใหญ่ที่การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการทำของป่า ส่วนหนึ่งเพื่อบริโภค และอีกบางส่วนเพื่อจำหน่าย เพราะในช่วงเวลานั้น เริ่มมีผู้คนเข้าไปปัปสัมพันธ์กับชุมชนมากแล้ว มีทั้งฝรั่งที่เข้าไปทำไม้ในฝั่งลาว พากคำ斐น และชาวเชียงแสนที่เข้าไปซื้อขาย เฉพาะอย่างยิ่งในช่วงก่อนสงกรานต์ครั้งที่สอง นายฝรั่งทำไม้มาสร้างตลาด โดยใช้พื้นที่โล่งกว้างในฝั่งบ้านตันผึง ประเทศลาว ประกาศให้ชาวบ้าน นำเอกสารนัดหมาย ไม่ว่าจะเป็นพืชผัก ของป่า ซัง หมู ไก่ วัว ควาย ไม่ใช่เฉพาะคนในละแวกเท่านั้น มีผู้คนที่เดินทางไกลทั้งจาก 3 ฝั่งประเทศมาซื้อขายสินค้าด้วย ดังนั้นนอกจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนค้าแล้วนั้นยังมีการเล่นการพนันกันเป็นกลุ่มๆ กระจายตามขอบฯ พื้นที่ซื้อขาย ช่วงเวลาดังกล่าวพื้นที่แอบนี้ใช้เงินสกุลของอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศส ร่วมกับเงินบาทไทย โดยชาวบ้านจะเรียกว่าเงินอังกฤษว่า เงินແດນ และส่วนของฝรั่งเศสเรียกว่า เงินหมัน เงินหักสองแบบเป็นเนื้อเงิน ร้อยละ 75 เมื่อกัน แต่เมื่อนำมาแลกกับเงินบาท แล้ว เงินແດນจะแลกได้ 80 สถาค์แดง ส่วนเงินหมันจะแลกได้ 65 สถาค์แดง ตลาดนายฝรั่งนั้นเป็นการจัดในลักษณะของตลาดนัดสินค้า ปีละ 1 ครั้ง ครั้งละ 15 วันโดยประมาณ โดยจัดติดต่อกัน 3 ปี¹³ ผู้คนฝั่งไทยที่ข้ามไปตลาดนายฝรั่ง

วิถีชีวิตและการยังชีพหลักของคนส่วนใหญ่ที่เด่นชัดอยู่ 3 อย่าง คือ การปลูกพืช หาของป้าจับปลา และการเลี้ยงสัตว์

การปลูกพืช ในพื้นที่ โดยพืชที่ปลูกจะมี 2 ประเภทได้แก่

ประเภทแรก ปลูกเพื่อบริโภคได้แก่ข้าวไว้ใช้พื้นที่ขายผึ้งน้ำใจและเนินเขาในบริเวณเมือง พง ฝั่งประเทศพม่า และบ้านบุญเยือง เมืองมอม และบ้านกวาง ฝั่งลาว ปลูก 1 ครั้งต่อปี ส่วน

¹³ นายฝรั่ง หมายถึง ชาวฝรั่งเศสที่ทำปาğıไม้อยู่ในเขตบ้านกรีน เมืองตันผึง ฝั่งประเทศลาว (สัมภาษณ์พ่ออุ้ย ม้าว พรมปัญญา)

¹⁴ สัมภาษณ์พ่ออุ้ยแก้ว ศรีบัน อายุ 82 ปี ส่วนพ่อแม่บางคนบอกว่าจัดเพียงปีเดียว แล้วก็ไม่จัดอีก

ใหญ่จะพอกิน การใช้พื้นที่การเกษตรผึ่งล้านนั้น สามารถจับจอง แผ้วถางทำได้โดยตามกำลังความสามารถ และไม่มีการกีดกันแม้ว่าจะมีบ้านอยู่ในเขตของไทย เพราะในมโนทัศน์ของชุมชน ถนนนี้คือชุมชนขนาดใหญ่ ที่สามารถใช้ทรัพยากรุกโภคภัณฑ์ร่วมกัน และนอกจากนั้นก็จะใช้พื้นที่บริเวณริมชายฝั่งแม่น้ำโขงใกล้บ้านปลูกผักสวนครัวต่างๆ อาทิ ผักกาด ผักชี หัวมันเทศ ฯลฯ

ประเกทที่สอง ปลูกเพื่อใช้และจำหน่าย ได้แก่ ใบยาสูบและต้นย้อม ใบยาสูบนี้จะปลูกในพื้นที่ผึ่งล้านน้ำ บ้านกว้านเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนต้นย้อมนั้นมีทั้งที่ชาวบ้านปลูกและขึ้นเองตามธรรมชาติ การปลูกต้นย้อม นั้นเริ่มมาภายหลังเมื่อมีคนต้องการซื้อ โดยเฉพาะนำไปขายในตลาดนายฝรั่ง และตลาดในเวียงเก่าเชียงแสน บางครังก็จะมีฟองค้าเข้ามาซื้อในหมู่บ้าน ซ้อมราคาดีมาก เพราะจะขึ้นได้เฉพาะบางที่เท่านั้น ในละแวกนี้มีที่ป่าหวยซ้อมที่เดียว ราคาดกประมาณ 3 – 6 บาก ต่อ กิโลกรัม ราคาดีกาวข้าวและยาสูบมาก การปลูกซ้อมเริ่มที่จะลดลงหลังสงครามโลกครังที่สอง ความนิยมในการย้อมผ้าด้วยซ้อมก็ลดลงเมื่อมีสีเคมีย้อมเข้ามา โดยจะมีขายที่ตลาดในชุมชนเวียงเก่า และบางครังก็มีคนจีนหาบเร่เครื่องย้อมผ้าเข้ามาสรับจ้างย้อมในหมู่บ้าน

นอกจากนั้นยังมีการปลูกอ้อยตามริมฝั่งแม่น้ำ ที่บัวไทรก่อนปีใหม่(สงกรานต์) แบ่งขายบ้างแต่ไม่มากนัก การเก็บภาษีที่ดินในสมัยนั้น คิดไว้ละ 10 สถาค์ ไม่มีใบเสร็จหรืออะไรให้มาทุกคนจะจำพื้นที่ของตนว่ามีประมาณเท่าใดแล้วพ่อค่อน(กำหนด)จะเป็นผู้เก็บราชร่วมไปส่งที่เวียงเก่า ส่วนที่ดินผึ่งล้านนั้น ก่อนสงครามโลกยังไม่มีการเก็บภาษี เริ่มเก็บหลังจากสงครามโลกแล้ว ราคาดีเก็บก็ไม่สูงมากนัก ชาวบ้านบางรายที่ทำกินในที่ใกล้ๆและปลูกยาสูบเป็นครั้งคราว ราษฎรของลาว ก็ไม่เก็บ เพราะเดินทางมาไม่ถึง การปลูกยาสูบเริ่มขึ้นเมื่อประมาณ 40 – 50 กว่าปีที่ผ่านมา จากเดิมปลูกแล้วนำมายาขายที่โรงบ่มเวียงเก่า แต่ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2502 มีเข้ามาตั้งโรงบ่มหัวหมูบ้าน ซึ่งในช่วงแรกเริ่มก่อตั้งโรงบ่มจะมีคนงานเป็นพวกร่มหุหรือลาวเทิง ต่อมารองบ่มขยายใหญ่ขึ้น มีคนงานเข้ามาอยู่ประจำมากขึ้น ช่วงเวลาดังกล่าวมีคนเข้ามาอยู่ในชุมชนสบราชอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะคนเมือง ซึ่งทางโรงบ่มไปหาจ้างงานจากอ.แม่ใจ จ.เชียงราย(ปัจจุบันอยู่ในเขต จ.พะเยา)มาเป็นคนงานประจำ ส่วนลาวเทิงนั้นหายากในระยะหลัง อีกทั้งคนในชุมชนสบราชก็ไม่นิยมไปทำงานในโรงบ่ม จะเป็นผู้ปลูกยาสูบส่งเสียมากกว่า

การปลูกข้าวนั้นส่วนใหญ่จะปลูกบริโภค เยกเว้นกลุ่มผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี¹⁵ จะมีเหลือขาย โดยพ่อค้าคนกลางเข้ามาซื้อในหมู่บ้านแล้วนำไปขายให้กับพ่อค้าเรือที่ติดต่อค้าขาย ข้าวกับหลวงพระบาง และนำไปส่งต่อที่โว้สีขันดาใหญ่ในอำเภอแม่จัน การขายข้าวในช่วงนี้ของ คนในชุมชน จะมีพ่อเฒ่าม้าวหรือส่างม้าว พรหมปัญหา เป็นผู้นำในการเจรจาขาย ทั้งนี้อาจจะไม่ใช่การเป็นการนำในการเจรจาต่อรองกับพ่อค้าแทนคนในชุมชนทั้งหมด หากแต่คนในชุมชนจะผ่าน รอว่าเมื่อใดที่พ่อเฒ่าม้าวขายข้าว หรือขายให้ใคร เพราะถือว่าเมื่อพ่อเฒ่าม้าวตัดสินใจขายให้ใคร แล้วหมายความว่าได้ราคากด หรือเป็นการค้าขายที่ดีที่สุดแล้ว ชาวบ้านก็จะพากันขายข้าวให้กับ พ่อค้าคนนั้น อาจจะเป็นด้วยเหตุที่ว่าชุมชนสนับรวมกันนั้นเป็นพื้นที่ห่างไกลเมือง ผู้ใดที่ได้พบปะ กับผู้คนมากหนาหลายตา เป็นผู้นำหมู่บ้านในการติดต่อกับราชการบ่อยครั้ง จึงกลายมาเป็นผู้ที่ คนในท้องถิ่นไว้เนื้อเชื่อใจ อีกประการหนึ่ง พ่อเฒ่าม้าวถือได้ว่าเป็นผู้ที่กว้างขวางทั้งในระดับของ สายเครือญาติที่ใหญ่ และการเป็นผู้นำในการเจรจาความทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ร้าย การทะเลาะ เบาะแส้งทั้งภายในและนอกชุมชน

การหาของป่าและการจับปลา การหาของป่าและการจับปลาเป็นไปเพื่อการบริโภค เสียมากกว่า และอาจจะทำไปพร้อมกับการไปทำไร่กينا เพราะเมื่อมีเวลาว่างก็จะเดินหาของป่า ไม่ว่าจะเป็นเห็ด หน่อไม้ หางหาย ซึ่งส่วนใหญ่จะเดินในพื้นที่ฝั่งลากเสียมากกว่า เพราะอุดม สมบูรณ์กว่า การล่าสัตว์เป็นเก็บกวางหรือหมูป่า มีปั่งบางคราวเมื่อต้องการจะบริโภคเท่านั้น การหาฟืนและหามาไม่สำมาทำเป็นตอกเพื่อซ้อมบ้านหรือมัดสิ่งของ การหาของป่ามักจะเป็นหน้าที่ ของผู้ชาย จะเดินเท้าหรือใช้เรือขึ้นอยู่กับความใกล้ไกลของพื้นที่ จะไปด้วยกันไม่มากคนนัก ครั้ง หนึ่งประมาณ 2 – 3 คน ยกเว้นจะเป็นการล่าสัตว์ใหญ่(ซึ่งมีไม่บ่อยนัก) ส่วนการหาปลาทั้นไม่จะ เป็นต้องออกแรงมากนัก เพราะชุมชนทั้งในลำน้ำโขงและน้ำรวง อุปกรณ์จับปลา มีหลายชนิด ได้แก่ แทะ มอง สอง เบ็ด หลาด ยอด เฟือก หิง แซะ ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของปลาที่จะ จับ ปลาเป็นสิ่งที่ไม่มีการซื้อขายกันระหว่างชาวบ้านในตลาดนายผัว เพราะสามารถจับได้ง่าย

¹⁵ ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ทำการค้าระหว่างเชียงแสน เมืองเลืน เชียงตุง โดยการนำเอา เกลือ ปลาทูไปขาย แล้ว เอกฝั่นเดิบหรือสัตว์เลี้ยงประเภทหมูไก่ กลับมาขาย ที่เชียงแสน ซึ่งถือว่าเป็นรายได้ที่ รับเป็นเงินตามที่ดีมาก และคนกลุ่มเหล่านี้เองที่จะมีเงินมาเป็นค้าจ้างในการเบิกงานที่ทำกิน และมีข้าวเหลือพอ ขาย

หากันนำไปขายก็ไม่มีราคากอร์ด บางครั้งจอดเรือไว พอดีน้ำเข้ากับว่ามีปลากระโดดเข้ามาเต็มท้อง เรือ หรือบางครั้งอาจน้ำเต้าขนาดใหญ่จะกระดับขึ้น แล้วนำไปแขวนไว้ เอาลูกอมเดือสุกложอยข้างใน จะเห็นปลามากินลูกอมเดือ ยกขึ้นก็จะได้ปลามากิน

การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพที่ทำมาดั้งเดิมตั้งแต่บรรพบุรุษยังคงอยู่ที่ประเทศไทย
พม่า ชุมชนสบรวมหั้งหมดมีวัฒนาณ 3 – 4 ร้อยตัว ส่วนใหญ่จะเป็นความมากกว่า เพราะ
ได้อาศัยแรงงานในการไถนาและเที่ยมเกวียนเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิต ส่วนวัวจะเลี้ยงเพื่อขาย ไม่
นิยมบริโภคนเนื้อวัวควย โดยให้เหตุผลว่าคนรุ่นก่อนๆ ก็ไม่กินเนื้อวัวควยก็เลยปฏิบัติตามกันมา
จะกินก็แต่เพียงเนื้อหมู ไก่ ปลา และสัตว์ป่าขนาดเล็กอย่างหมูป่า เก้ง หรือกรวงเท่านั้น การซื้อ
ขายวัวควยขณะนั้นราคาประมาณ 3 – 4 แสนต่อตัว ถ้าตัวใหญ่มากๆ ก็จะราคาสูงถึง 5 – 6 แสน
จะมีพ่อค้าจากลำปาง เชียงใหม่เดินทางมาซื้อถึงสบรวม เพื่อขายในเชิงพาณิชย์ การเลี้ยงก็จะไม่ค่อยได้ดูแลมากนัก
เพราะจะปล่อยให้สัตว์ไปหากินเอง ในบริเวณป่าหัวห้องซึ่งเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ที่มีข้อตกลงและใช้
ประโยชน์ร่วมกัน ระหว่าง ชุมชนสบรวม เวียงแก่น ปงสนุก ญี่เตา และดอยจัน รัศมีประมาณ 5 – 6
กิโลเมตรครอบ ๆ ทุ่งเลี้ยงสัตว์ เหตุที่เลือกใช้ในการเลี้ยงสัตว์ เพราะ มีบริเวณที่ราบทว่าง ขนาดไม่
ตามลำน้ำไข่ กับลำน้ำไข่ และเนินเขา มีแอ่งน้ำธรรมชาติดินอยู่ใหญ่ประมาณ 10 แห่ง ที่ใหญ่ๆ
และมีน้ำตลอดปีได้แก่ หนองบัว หนองอ่อง อ่องหัวตึง เมื่อปล่อยสัตว์ออกไปหากินแล้ว จะออก
ตามจับและไล่ต้อนเข้ามาในแหล่ง (คอกสัตว์ชั่วคราวทำจากไม้ไผ่) ในช่วงต้นฤดูฝนก่อนการปลูก
ข้าว เพื่อเอาวัวควยมาใช้แรงงาน และพ่อค้าก็มักจะมาหาซื้อในช่วงเวลาดังกล่าว

ในช่วงหลังส่งความโผลครั้งที่สอง มีการทําถนนตัดผ่านหมู่บ้าน จากเวียงเก่าเชียงแสนไปถึงแม่สาย เป็นทางลูกรัง จากเดิมที่เป็นทางเดินเท้าและเกวียนเที่ยมรัศมายแคบๆ และมีหมู่บ้านขึ้นรากสองข้างทาง ก็มีการปรับให้เรียบและกว้างขึ้นเท่านั้น ชุมชนสบรวมเง็กไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการเดินทางสัญจรเท่าใดนัก ยังคงใช้เส้นทางเรือถือตามลำน้ำโขงดังแต่ก่อน เพราะสะพานกว่าอีกหันยังรู้สึกว่าเส้นทางดังกล่าวเปลี่ยว เกรงสัตว์ร้าย และบางคราวอาจจํากัดวัยสาวงามไม่โดยเฉพาะยามค่ำคืน จะไม่มีครุภัติที่จะเดินทางเท้า สองข้างทางเต็มไปด้วยดงสัก ชุมชนสบรวมเริ่มขยายและมีผู้คนเข้ามาอาศัยมากขึ้นเมื่อหลังส่งความโผลครั้งที่สอง การค้าฝั่นที่มีการทํากันอย่างเป็นล้ำเป็นสัน แต่จะเป็นการค้าในบริเวณที่สามเหลี่ยมรอยต่อ 3 ประเทศ และเฉพาะในเขตของพม่าและลาวเท่านั้น ผู้จะมีการปลูกมากทางตอนเหนือของพม่าและขันลงมาที่บริเวณ

สามเหลี่ยมทองคำ(ขณะนั้นยังไม่ได้ใช้ชื่อนี้) โดยนำมาพักไว้ที่บ้านเมืองพง และขณะทางเรือไปขึ้นท่าฝั่งบ้านบุญเรือง บ้านกวน และจะมี เอลิคอบเตอร์มารับไปอีกทอดหนึ่ง ในราปี พ.ศ. 2490 – 2500 มีการค้าฝั่งแอบนี้รุ่งเรืองมาก ชาวบ้านในชุมชนสบรวมเข้าไปมีส่วนร่วมบ้างไม่มากนัก โดยจะมีผู้ที่เป็นเจ้าของเรือยนต์ขนาดเล็ก 2 ลำ ที่ค่อยรับจ้างขนฝั่งข้ามฝั่งแม่น้ำ ได้ค่าจ้างเป็นเงินແຕบ หากคิดเป็นเงินไทยตกเที่ยวละประมาณ 2 – 3 ร้อยบาท แต่มีพ่อค้าบางกลุ่มเดินทางโดยเรือมาจากหัวหลวงพระบาง เวียงจันทร์ มาซื้อฝั่งดิบโดยอัดเข้าไปในเครื่องปั้นดินเผาประภานม้อ ในดินเผา ซึ่งคนเมืองพงปั้นขาย แม้ว่าเมื่อก่อนลักษณะมีการสูบผืนกันอย่าง stere แต่การค้าก็ต้องหลบๆ ซ่อน เพราะฝั่งเปรียบเหมือนกับของมีค่า อาจจะถูกปล้นระหว่างทางได้ อย่างไรก็ตามการค้าฝั่งที่ขึ้นมาตลาดฝั่งไทยนั้นก็มีอยู่บ้าง โดยจะมีพ่อค้าฝั่งจากลำปาง เชียงใหม่ เดินทางเป็นหมู่คณะประมาณ 7 – 8 คน ส่วนมากจะเดินทางกลางคืน แต่สำหรับในพื้นที่เองข้อมูลจากการสัมภาษณ์บางส่วนพบว่ามีการใช้ฝั่งดิบเป็นค่าจ้างแรงงานภาคเกษตรให้กับชาวเขาหรือผู้ที่อพยพมาอยู่ภัยหลัง โดยเฉพาะชุมชนอาข่าบ้านดอยสะไภ่¹⁶ ที่มีการมารับจ้างแรงงานภาคเกษตรและรับค่าจ้างเป็นฝั่งดิบ

ราปี พ.ศ.2495 – 2496 กรมศิลปากรเริ่มเข้าไปสำรวจหากโบราณสถานและโบราณวัตถุ ในพื้นที่เมืองเกียง อันเป็นที่ตั้งของชุมชนสบรวม อยู่อาศัยกันประมาณ 40 – 50 ครัวเรือน การเข้ามาสำรวจของกรมศิลปากรครั้งนั้น ทำให้ชาวบ้านตื่นตัวในความเป็นเมืองเก่าแก่มากขึ้น อีกทั้งการบูรณะโบราณสถานในช่วงเวลาต่อมา ก็ยิ่งทำให้ปรากฏว่าเมืองเก่าแห่งนี้มีโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมาย มีชาวบ้านบางรายสนใจและคิดไปถึงการฝังสมบัติไว้ในเมืองเก่า หลายคนชุดใหญ่เพื่อปักบ้านก็พบว่ามีของมีค่าที่ฝังอยู่ได้ในจำนวนมาก บางอย่างพบในแม่น้ำลำห้วย เป็นเชื่นมาก เครื่องประดับ เป็นทองคำหรือโลหะผสม แต่รูปแบบและการประดิษฐ์นั้นวิจิตร งดงามมาก ชาวบ้านบางคนเก็บไว้ แต่เมื่อกรมศิลปากรประกาศว่าทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุทั้งหลายที่อยู่ในเมืองเกียงแห่งนี้เป็นสมบัติของราชการ หากใครชุดพบสิ่งใดที่เป็นวัตถุโบราณ ก็ให้สงมาให้กรมศิลปากรดูแล แต่ก็พบว่ามีชาวบ้านหลายคนที่ชุดได้ แล้วนำไปซ่อนไว้ บางคนกล่าวว่ากรมศิลปากรจะรู้ว่าตนมีของโบราณไว้ที่บ้านก็จะใช้มั่นทุบให้แบบก่อนนำไปเก็บไว้ และ

¹⁶ เป็นชุมชนของคนอาข่า จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าอาข่า ทราบว่าอพยพมาจากทางตอนใต้ของจีนเมื่อราว 100 – 150 ปี อยู่ในพื้นที่ตำบลครัวดอนมูล แต่อยู่ใกล้กับสบรวมมากกว่า อดีตเคยเป็นชุมชนที่พ่อค้าฝั่งใช้เป็นเส้นทางการค้าในฝั่งไทย ก่อนที่จะส่งไปยังต่างประเทศ

นำไปขยายร้านทองหรือให้กับคนจีนในตลาดใหญ่ในเชียงราย เพราะเกรงว่าห้ากรรมศิลปกรูปเข้ากลายเป็นความผิดหรืออาจจะยึดไปเป็นของราชการเสีย จึงได้เปลี่ยนสภาพให้กลายเป็นเงินเก็บไว้แทน

ช่วงของการคืบเข้ามาของรัฐและทุนในรูปของการท่องเที่ยว ปี พ.ศ. 2520 – 2530

การดำเนินชีวิตของชุมชนสบรวมก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงมากนักจากช่วงก่อนหน้านี้ แต่อาจจะต้องกล่าวถึงสถานการณ์ที่ควบคุมอย่างลับไปประมาณปี พ.ศ. 2517 - 2518 ที่มีผู้เช้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น มาในลักษณะของการทัวร์ป่าเป็นกลุ่มๆ เนื่องจากมีคนต่างชาติเข้ามามากนั้น อาจเป็นเพราะ มีผู้เชี่ยวชาญด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติ เช่น ดร. ประเสริฐ เกษตร์ ที่ได้อ่านบทความเชื่อเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพของดินแดนรายต่อ 3 ประเทศเป็นภาษาอังกฤษ เผยแพร่ทั่วไป ทำให้บริษัททัวร์หรือผู้ที่ได้อ่านบทความนั้นสนใจและเข้ามาเที่ยวมากขึ้น ในช่วงนี้จึงเกิดชื่อ สามเหลี่ยมทองคำขึ้น โดยชาวบ้านเป็นผู้ตั้งเอง เพื่อที่จะเชิญชวนให้ผู้คนต้องการที่จะมาเที่ยวชม สวนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ ทั้งที่เข้ามาด้วยตนเอง หรือมัคคุเทศก์พามาเริ่มมีร้านค้าเริ่มรายริมฝั่งถนน ใกล้กับพื้นที่สามารถมองเห็นสามเหลี่ยมจากทางพรมแดน 3 ประเทศ เมื่อมีนักท่องเที่ยวหลังไหลมากขึ้น ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสาย กิริบวรรณ และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ชื่อ นายม้า พรมปัญญา และนายดาบตำรวจศักดิ์ ได้ให้ลูกน้องที่เป็นตำรวจ เครื่องแบบ มากันแล้ว มาก่อนหน้า ครั้งแรกจะให้ชื่อว่า สามแคน ตามกลุ่มผู้ค้ายาเสพติดเรียก แต่ท้ายที่สุดได้เลือกชื่อว่า “สามเหลี่ยมทองคำ” เพราะมีพ่อค้าขายยาเสพติดจำนวนมาก เงินหรือัญญาร่วง เงินรูปปอนเดียบ แลกกัน

จากความข้างต้นเสมือนว่าตัวตนของ สามเหลี่ยมทองคำ เกิดขึ้นจากคนท้องถิ่น ขณะที่ในงานศึกษาของวิทย์ เที่ยงบูรณะธรรม(2521) สามเหลี่ยมทองคำ มิได้หมายถึงพื้นที่หรือสถานที่ (place) ดังที่พ่อแม่ชาวกล่าวถึง แต่หมายถึง ส่วนของอาณาบริเวณควบคุมเกี่ยว 3 ประเทศ ระหว่างไทย ลาว และพม่า โดยกินพื้นที่ทั้งภาคเหนือตอนบนของไทย ภาคเหนือของลาว และทางใต้ของรัฐชานและรัฐคันธินของพม่า กำหนดขอบเขตของสามเหลี่ยมทองคำผ่านกิจกรรมทางธุรกิจการค้าฝืนและเอโรインเป็นสำคัญ และสำหรับพ่อค้าค้าฝืนและเอโรインแล้ว สามเหลี่ยมทองคำ หมายถึงเส้นทางระหว่างเมืองหลวงของทั้ง 3 ประเทศ คือ วังกุ้ง กรุงเทพฯ และเวียงจันทร์ แล้วหากเส้นทางระหว่างกันเป็น 3 เหลี่ยม (วิทย์, 2521 : 78)

ผู้วิจัยมองว่า “สามเหลี่ยมทองคำ” มีผู้ผลิตความหมายและตัวตนของพื้นที่ที่หลากหลาย ในส่วนของงานวิจัยจะเลือกเฉพาะ ความหมายที่ท้องถิ่นเป็นผู้สร้าง ท้องถิ่nl เลือกอ้างอิง และเกี่ยวข้องสมพนธ์กับชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ นั่นคือ สามเหลี่ยมทองคำในความหมายของพื้นที่รอยต่อ 3 ประเทศ ทัศนียภาพมีน้ำใจ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น ที่ผสมผสานกับตัวตนทางชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันก็มีได้เป็นการสร้างตนเองใหม่ที่แยกขาดจากความเป็นแหล่งค้ายาเสพติด(ในอดีต) ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่า ชุมชนท้องถิ่นสามารถเป็นผู้ที่ผลิตสร้างและกำหนดคุณค่าความหมายให้กับประวัติศาสตร์ในแห่งมุ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีของตนเองตลอดเวลา ภาพสามเหลี่ยมทองคำที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเพียงรูปธรรมหนึ่งที่ชี้ขาดถึงความหลากหลายของชุมปะประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับพื้นที่ (place) สถานการณ์(situation) เรื่องราว(story) ฯลฯ ผ่านมุ่งมองของผู้คนที่แตกต่างกัน ดังนั้น การจะกำหนดหรือตัดสินใจเชิงถูกผิด ว่าชุมคำอธิบายเกี่ยวกับสามเหลี่ยมทองคำชุดใดถูกต้องที่สุด ก็ไม่สามารถกระทำได้ ยกเว้นแต่จะต้องตีความและอธิบายภายใต้บริบทหนึ่งๆ เท่านั้น

ในปี พ.ศ.2518 ชาวบ้านบริเวณสบรวม ต่างนำของมาเรียงรายขาย อาทิ มันแก้ว สำมิโມะพร้าว หรือผลไม้ต่างๆ ที่ชาวบ้านปลูกไว้ การเผยแพร่น้ำกับฟรังนั้น ชาวสบรวมเองก็กล้า ๆ กลัว ๆ สืบสานกันโดยใช้ท่าทางหรือภาษาเมือง ผู้เฒ่าผู้แก่แม่ว่าจะเห็นว่าการขายของให้กับนักท่องเที่ยวจะเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญยิ่งในตอนนั้น แต่ก็ยังไม่มั่นใจที่จะให้เด็กเข้าไปสัมผัสนี้ด้วยมากนัก จึงมีการสร้างเรื่องเล่าว่า หากเด็กเข้าไปป่าเพียงลำพังหรือเข้าไปใกล้ฟรังจะถูกดูดเลือดเอา เพราะฟรังชอบดูดเลือดและกินเนื้อเด็กจึงมีผิวสีขาวและผอมสีแดง

แต่เมื่อผ่านไประยะหนึ่ง เริ่มมีช่องทางในการค้าขายกับฟรังมากขึ้น ความกล้าของคนท้องถิ่นที่จะเผยแพร่น้ำกับนักท่องเที่ยวก็มากขึ้นตาม มีการให้เด็กเป็นผู้ขายของ เพราะฟรังชอบที่จะพูดคุยและล้อเล่นกับเด็กมากกว่า บางรายซื้อเพราะ升สารและชอบในความให้เดียงสาของเด็ก จึงเกิดอาชีพ “นายแบบ” และ “นางแบบ” ขึ้น โดยเด็กชายหญิงในหมู่บ้านจะแต่งกายชุดชาวเขาเผ่าอาช่าและลีซู ไปรอต่ายรูปกับฟรังหรือนักท่องเที่ยว ซึ่งระยะหลังเริ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยมากขึ้น โดยเด็กเหล่านั้นบางส่วนก็เป็นชาวเข้าจริงจากบ้านดอยสะโน ซึ่งเป็นหมู่บ้านของคนอาช่า แต่ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานชาวไทยใหญ่บ้านสบรวม ชาวบ้านบางรายสามารถสร้างบ้านเรือนใหม่ได้ด้วยเงินสบบทบก้อนโตจากลูกหลานที่เป็นทำงานต่ายรูปดังกล่าว

มีการตั้งกลุ่มสหกรณ์จำหน่ายสินค้าที่ระลึกของชุมชน จำหน่ายสินค้าที่ผลิตเองได้แก่ ไม้กวาด ทางมะพร้าว เครื่องจักสาน ข้าวเกรียบ¹⁷ ผลไม้ และเครื่องปั้นดินเผาที่ชื่อมาจากเมืองพง ประเทศพม่า แต่ต่อมาเครื่องปั้นดินเผาถูกทำเองในชุมชน โดยเอกอัตโนมัติหัวย่น้ำเย็น ซึ่งเป็นแหล่งน้ำใกล้หมู่บ้าน สภาพดินเนื้อขาวสามารถทำเครื่องปั้นได้มาก พร้อมทั้งพัฒนารูปแบบของเครื่องปั้นให้มีความหลากหลายมากขึ้น จากหม้อ ไห กะเป็น คันโต ออมสิน หรือภาชนะรูปทรงต่างๆ ทั้งเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและเป็นเครื่องประดับบ้านหรือสำนักงาน

ต่อมาในปี พ.ศ.2528 สินค้าเริ่มเปลี่ยนแปลงมาเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป และของที่ระลึก ซึ่งชื่อมา จากชายแดน อ.แม่สาย จ.เชียงราย ประเภท ไม้แกะสลัก เครื่องปั้นเป็นรูปคนในกาลกิริยาต่างๆ รวมทั้งเครื่องเงินที่ทำเป็นถาดเงenk ประสงค์ ที่ร่องแก้ว ฯลฯ เมื่อตลาดสินค้ารองรับการทำที่เที่ยวมีสูงขึ้น ชาวบ้านเห็นว่ามีรายได้ดีกว่าการทำเกษตร จึงเริ่มที่จะมาทำการค้าขายอย่างจริงจัง โดยไปจับจองที่ริมฝั่งถนนและเชิงเขาติดกับวัดพระธาตุปุยเข้าหรือภูเข้า แรกๆ สร้างเป็นเพิงเล็กๆ วัสดุที่ไม่คงทนมากนัก และทางราชภารก์สนับสนุน มีการทำถนนลาดยางเข้ามาเพื่อความสะดวกของนักท่องเที่ยว ประมาณปี พ.ศ.2527 – 2528 นี้เอง ที่ชาวบ้านเริ่มมีการซื้อเรือเร็ว 2 ตอน เครื่อง ABB 10 ที่นั่ง รับนักท่องเที่ยวที่ไปแสวงบุญที่วัดของครูบาบุญชุม เกจิชื่อดังที่สุดองค์หนึ่งในรอบ 2 ศตวรรษนี้ โดยเฉพาะในช่วงเดือนมกราคมของทุกปีจะมีงานบุญและงานฉลองครบรอบวันคล้ายวันเกิดของครูบา 5 มกราคม ซึ่งคนไทยใหญ่ คนเมือง ที่เป็นศิษยานุศิษย์ และผู้คนที่ครัวจากทั่วสารทิศ ต่างก็เดินทางไปร่วมงานที่วัดพระธาตุดอนเรือง ซึ่งเป็นที่พำนักของครูบาบุญชุม การเดินทางไปวัดพระธาตุดอนเรืองนี้ต้องเดินทางโดยเรือทวนลำนำ้าไปขึ้นไปทางทิศเหนือระยะทางประมาณ 18 กิโลเมตร

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้การดำเนินการเกษตรค่อยลดลงไปส่วนรับคนสบรวม การเลี้ยงสัตว์จากเดิมที่เคยเลี้ยงกันเกือบทุกหลังคาเรือน ก็มีเพียงไม่กี่รายเท่านั้น และจำนวนวัวควายก็น้อยลง ทั้งนี้เงื่อนไขร่วมสำคัญประการหนึ่ง คือในช่วงปี พ.ศ. 2518 ผู้คนผู้ไทยไม่สามารถที่จะเข้าไปใช้ที่ดินทำกินผู้ลาวได้อีก จึงมีการหันมาหักว่างถางพง โดยเฉพาะบริเวณที่เลี้ยงสัตว์ นั้นก็ถูกจับจองเป็นที่ปลูกข้าวเสีย บางส่วนเริ่มจับจองมาก่อนหน้านี้ตั้งแต่หลังอุทกภัย

¹⁷ รับชื่อมาจากบ้านวังลาก ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ขยายไปจากสบรวม เดิมเป็นที่ทำกินก่อน จากนั้นมีการปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่ประมาณ 10 กว่าหลังคาเรือน และในปี พ.ศ. 2518 มีการพยายามของคนหลวงและคนลื้อ ที่มาจากการประเทศลาว มาจำนวนมาก มีคนคอมิรกันเข้าไปทำงานกับผู้อพยพและอบรมทำข้าวเกรียบขาย คนสบรวมจึงไปรับมาขาย

ครั้งใหญ่ พ.ศ.2509 และขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดกรณีขัดแย้งระหว่างผู้ที่ยังคงเลี้ยงสัตว์และผู้ที่ทำการเพาะปลูกอย่างมาก เมื่อพื้นที่เลี้ยงสัตว์ลดลง ประกอบกับชุมชนส่วนรวมมีแหล่งรายได้จากการท่องเที่ยวดีขึ้น ทั้งจากการเปิดร้านจำหน่ายสินค้าและบริการ ขายของที่ระลึก ร้านอาหาร ขณะเดียวกันคนทำการเกษตรเริ่มมีการซื้อขายโภคภัณฑ์ตามมาใช้ ทำให้การใช้แรงงานสัตว์เพื่อการเกษตรลดลง จึงทำให้การเลี้ยงสัตว์ลดลงด้วยเช่นกัน ด้านหนึ่งเป็นเพราะการใช้รถไถนาสามารถที่จะไถพรวนได้อย่างรวดเร็ว เพื่อแบ่งเวลาส่วนใหญ่ให้กับอาชีพนักธุรกิจและการเป็นเจ้าของกิจการน้อยใหญ่

ช่วงของการเคลื่อนตัวเข้าสู่การท่องเที่ยวโดยสมบูรณ์

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 ถึงปัจจุบัน

การที่คนจำนวนมากให้ความสำคัญกับการเคลื่อนตัวของชุมชนส่วนรวมเข้าสู่วิบทของการผลิตและบริการเพื่อรับการท่องเที่ยว เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความเด่นชัดในการเป็นชุมชนที่เปลี่ยนผ่าน(transformation)จากชุมชนเกษตรสู่ชุมชนการค้า ความสามารถในการปรับตัวของชุมชนส่วนรวมดังกล่าว ยืนยันได้ด้วยการเปลี่ยนจากผู้ที่ยังซึ่งพัฒนาการเกษตร ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และหาของป่ามาเป็นเจ้าของร้านขายของที่ระลึก เจ้าของโรงแรมขนาดเล็กและขนาดกลาง Guest House ร้านอาหาร เจ้าของท่าเรือ หรือแรงงานในสถานบริการต่างๆ ทั้งโดยเฉพาะโรงแรมน้อยใหญ่ที่ผุดขึ้นร้าวกับดอกเห็ด

ร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึกที่เรียกว่าริมถนนฝั่งตรงข้ามกับลำน้ำโขงและสามเหลี่ยมทองคำ นับว่าเป็นแหล่งที่กระจายรายได้จากการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างกว้างขวาง เพราะในจำนวนร้านค้ากว่า 20 – 30 ร้านนั้น เจ้าของเป็นคนในชุมชนส่วนรวมทั้งสิ้น ในช่วงนี้รายได้จากการขายของที่ระลึกเป็นรายได้หลักของครอบครัว พื้นที่ทำการเกษตรก็เหลือเพียงที่นาของคนบางกลุ่มเท่านั้น ที่ไม่หรือที่เคยจับจองสำหรับปลูกพืชไว้ ก็ลงไม้ผลยืนต้นที่ไม่ต้องการดูแลเอาใจใส่มากนัก เช่น ส้มโโค ลิ้นจี่ ลำไย ฟรุ้ง ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนในการปรับตัวต่อการท่องเที่ยวของชุมชนส่วนรวม คือ การที่ชุมชนได้ศึกษาและวิเคราะห์ตลาดการท่องเที่ยวแล้วตอบรับได้อย่างรวดเร็ว ดังตัวอย่างสำคัญของ ส่วนคือ (1) การปรับปรุงชนิดของสินค้าเพื่อรองรับการนักท่องเที่ยว และ (2) การขยายตัวของธุรกิจบริการที่คนในชุมชนมีส่วนในการเป็นเจ้าของ ได้แก่ ธุรกิจที่พักและร้านอาหาร และ ธุรกิจท่าเรือน้ำเที่ยว

การปรับปรุงชนิดของสินค้าเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ในช่วงปี พ.ศ. 2530 สินค้าที่จำหน่ายในร้านค้าขายของที่ระลึกได้เปลี่ยนจากสินค้าประเภท สินค้าเกษตรที่เป็นหัวมัน ผลไม้ และข้าวเกรียบ หรืองานฝีมือในท้องถิ่น เช่น เครื่องปั้นดินเผาเป็นสินค้าที่ส่งซึ้งจากต่างถิ่น โดยเฉพาะด้านสินค้าชายแดนอ.แม่สาย ได้แก่ อัญมณีหิน หยก พลอย และเริ่มนั่นเดินทางไปชื้อในเขตท่าขี้เหล็ก แต่ต่อมา มีนักธุรกิจเชื้อสายตะวันออกกลาง นำมาขายให้อีกด้วยหนึ่ง โดยเป็นสินค้าประเภท สร้อยหิน โกลเมน และเครื่องปั้นจากกระดูกสัตว์ ซึ่งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้ความสนใจเป็นอย่างมาก นายหน้าค้าอัญมณีคนดังกล่าว บอกแก่คุณในชุมชนว่า เป็นสินที่นำเข้ามาจากประเทศอินเดีย ต่อมา เมื่อตลาดสินค้าของที่ระลึกแอบสบรวมมีความต้องการมากขึ้น ก็มีพ่อค้าแม่ค้าเดินทางเข้าสินค้ามาเสนอถึงถิน โดยเฉพาะเครื่องเงิน ที่มาจาก อ.ปัว จ.น่าน เสื้อผ้าพื้นเมืองจาก จ.เชียงใหม่ เสื้อยืดจากกรุงเทพฯ ที่มีการปักสัญลักษณ์ของสามเหลี่ยมทองคำ ในรูปของแผนที่บริเวณรอยต่อสามประเทศ และที่ขาดไม่ได้ คือ ดอกผีเสื้อ

ขณะที่มีพ่อค้าแม่ค้าขายส่งนำสินค้ามาเสนอถึงที่ กลุ่มผู้ค้าเองก็ยังหาหนทางที่จะพัฒนา รูปแบบของการจำหน่ายห้างการจัดวางสินค้า การปรับตัวตามความนิยมของนักท่องเที่ยว โดยจะเดินทางไปตามแหล่งจำหน่ายสินค้าที่ระลึกที่สำคัญอื่นๆ เช่น ตลาดในที่ราชวินิจัยใหม่ และเชียงราย เพราะที่นั่นจะทำให้ทราบกระแสความนิยม หรือ Trend ของสินค้าใหม่ๆ อุ่นตลอดเวลา

ลำพังสินค้าที่เป็นไปตามกระแสความนิยมอย่างเดียวไม่เพียงพอ กลุ่มพ่อค้าแม่ค้ายังไม่ละทิ้งสินค้าท้องถิ่นเสียที่เดียว เพราะมีการนำเข้าสินค้าที่ผลิตเอง โดยเฉพาะการถักหินด้วยเป็นสายสะพายกล้องถ่ายรูป หมวด เสื้อ โบว์ผูกผม และข้าวเกรียบของกลุ่มผู้ผลิตบ้านวังลาก ก็ยังคงเป็นที่นิยมอยู่ เช่นกัน ร้านจำหน่ายของที่ระลึกมีจำนวนมากหลายแห่ง พอก็จะรวมรวมเป็นเขตได้ทั้งหมด 4 เขต คือ

- (1) เขตร้านค้าเลี่ยบถนนตรงข้ามสามเหลี่ยมทองคำ จำนวนประมาณ 180 คุหา
- (2) เขตร้านขายของที่ระลึกภูคำ บริเวณทางขึ้นพระธาตุภูข้าวหรือเชียงเมี่ยง จำนวนประมาณ 22 คุหา
- (3) ร้านค้าบริเวณศูนย์จำหน่ายสินค้า(พื้นที่ป่าข้าวเก่า) จำนวนประมาณ 30 คุหา
- (4) ร้านค้าที่ระลึกในลานวิมพัร์แม่น้ำโขงอีก ประมาณ 40 คุหา

การขยายตัวของธุรกิจบริการ

ถนนสายสำคัญจากเชียงแสนถึงแม่สาย ที่จากเดิมเป็นทางลูกวัง เดินทางลำบาก ได้รับ การปรับปรุงให้เป็นทางลาดยางและพื้นดิก เมื่อปี พ.ศ.2534 เรื่อยมาเสร็จสิ้นในปี พ.ศ.2537 ทำให้ปริมาณนักท่องเที่ยวในเชียงแสนเริ่มมากขึ้นเป็น倍ตามตัว โดยเฉพาะในช่วง เทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ หรือวันหยุดราชการติดต่อกันหลายวัน จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมา อย่างหนาตา

ธุรกิจร้านอาหารและที่พัก แม้ว่าจะมีนักลงทุนใหญ่จากต่างถิ่นและต่างประเทศมาลงทุนด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบของโรงแรมใหญ่ เช่น โกลเด้นไออยรา เดอ เมรีเดียน บ้านโนราณ พาราไดซ์รีสอร์ท(ป่อนการพนัน) ฯลฯ แต่คนส่วนใหญ่ก็ปรับตัวเองให้เป็นผู้ประกอบ การค้าที่พักและร้านอาหารได้ เพื่อรับรับกลุ่มลูกค้านักท่องเที่ยวที่กระเปาไม่หนักเท่าได้ โดยเฉพาะตระกูลเก่าแก่อายุ โกญี่เจ้าของบัวคำรีสอร์ท กระกุลพรอมปัญญา เจ้าของโรงแรม99 และ ร้านอาหารที่เรียกว่ายอดูริมฝั่งน้ำส่วนใหญ่ก็เป็นของคนส่วน

ธุรกิจท่าเรือนำเที่ยว กิจการท่าเรือนำเที่ยวเริ่มต้นในรากคลุวรรณที่ 20 แต่เริ่มมี ความเข้มข้นขึ้นหลังปี พ.ศ.2530 มีท่าเรือปริมาณนับสิบแห่ง ออาทิ ท่าเรือสามเหลี่ยมทองคำ ท่า เรือศรีวราษณ ท่าเรือเนื้อสยาม ท่าเรือภูเข้า ท่าเรืออส. ท่าเรือดวงคำ ท่าเรือสามพี่น้อง ท่าเรือ นาวาลูกหลวง ฯลฯ สถานที่ใหญ่เจ้าของจะเป็นคนในส่วนของ หรือข้าราชการในพื้นที่ และสิ่งหนึ่ง สำคัญที่แต่ละท่าเรือมักจะทำและขาดไม่ได้เลย คือ ป้ายไม้หรือปูนที่เขียนคำว่า “สามเหลี่ยมทองคำ” หรือ “Golden Triangle” ไว้กีบจะทุกแห่ง บางแห่งประดับด้วยรูปดอกผิน และแผนที่แสดง ภาพรอยต่อสามประเทศ หากนับรวมทั้งที่อยู่บริเวณริมฝั่งที่ทางราชการและวัดวาอารามสร้างขึ้น ด้วยแล้วมีประมาณ 10 กว่าแห่ง

ความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่สำคัญในช่วงนี้ จะนำเสนอผ่านกรณี ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทของการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2532 ทางองค์กรบริหารส่วนจังหวัด ได้เข้ามาขอใช้พื้นที่ป่าช้าของชุมชน เพื่อจัดให้เป็นศูนย์กลางการจำหน่ายสินค้า โดยเข้ามาขอ ความร่วมมือ พร้อมทั้งกล่าวอ้างว่าจะนำเอกสารนี้อนุมัติเข้ามาตั้งให้ในชุมชน สนับสนุนงบ ประมาณ 40,000 บาทสำหรับการสร้าง พร้อมทั้งสัญญาว่าจะให้เด็กนักเรียนในชุมชนที่จบมัธยม ศึกษาปีที่ 3 แล้ว ไปเรียน(สาขาวัสดุ)เป็นหมอกลับมาอยู่ที่บ้าน ชาวบ้านหลายคนไม่เห็นด้วย

แต่ก็ไม่กล้าพูดหรือต่อรอง ขณะที่กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการ และส่วนราชการจากจังหวัด ก็ดำเนินการต่อไป โดยชาวบ้านเองก็ไม่ได้มีการขัดขวางแต่อย่างใด

ป้าช้าแห่งนี้เป็นป้าช้า สำหรับที่ประกอบพิธีกรรมศพของคนในชุมชน เมื่อไม่สามารถทัดทานได้ จึงได้ย้ายป้าช้าไปอยู่นอกหมู่บ้าน สิ่งที่ชาวบ้านบอกเล่าต่อเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการ “ขายป้าช้า” ของพวากผู้ใหญ่บ้าน กำหนด ปัจจุบันหลายคนมีชีวิตที่แล้วราย เช่น บางคนเสียชีวิต หลังจากนั้น บางคนมีคนในครอบครัวเสียชีวิตหลายๆ คนติดต่อกัน บางคนพิการ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งมีอาการขัดข้อง ไปโรงพยาบาลเชียงแสน ก็ไม่หาย ญาติจึงพาไปสถานร่างทรง ร่างทรงบอกว่า ถูกฝีที่ป้าช้าจับมัดขวัญ ไว้ และทุบด้วยไม้ หากปล่อยไว้อาจจะตายได้ แต่ทุกวันนี้ก็ พิการ และชาวบ้านจะมีการบอกเล่าและคุยสังเกตการเปลี่ยนแปลงที่แล้วรายของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการขายป้าช้ากลุ่มนี้

ในปี พ.ศ.2534 อิทธิพลของการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและสังคม เกิดการแย่งชิงพื้นที่และโอกาสในการรองรับนักท่องเที่ยว โดยหลังจากที่ทางส่วนราชการซื้อป้าช้าแล้วนั้นก็ได้ สร้างให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวมีร้านค้า ศูนย์ข้อมูลแนะนำนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็มีการสร้างป้ายสามเหลี่ยมทองคำขึ้นมาใหม่ในบริเวณดังกล่าว และผู้ที่เป็นเจ้าของร้านค้าในแบบนี้เป็นคนเดียว เก่า และคนต่างพื้นที่ที่เข้ามาอยู่ใหม่เสียเป็นส่วนใหญ่ โดยพื้นที่ค้าขายเดิมของชาวบ้านริมแม่น้ำ เชิงเข้าด้วยพระธาตุภูเข้าไว้ ติดกับพื้นที่ซึ่งทิวทัศน์สวยงามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งเป็นร้านค้าของคนในบ้านส่วนมากเกือบทั้งสิ้น แต่กลับถูกกรรมศิลปกรและกรมทางหลวงให้ทำการรื้อถอน เพราะร้านค้าเข้าไปขอนหักกับพื้นที่ที่หน่วยงานทั้งสองรับผิดชอบดูแล จึงไม่ประสบคุณภาพที่ดี เป็นร้านค้ามีการต่อรองให้ได้ขายของในพื้นที่เดิม แต่ทางหน่วยงานราชการและผู้ใหญ่บ้านใช้อำนาจทางกฎหมายสั่งให้รื้อถอน ชาวบ้านใช้วิธีการเดินทางไปยื่นหนังสือที่สำนักงานรัฐบาล แต่ก็ไม่เป็นผล ท้ายที่สุดใช้วิธีการดื้อดึง โดยอ้างว่าเป็นแหล่งทำมาหากินของชุมชน และยืนยันที่จะตั้งร้านค้าในที่เดิม ชาวบ้านบางรายเกรงกลัวกฎหมาย ยอมรื้อถอน แต่ส่วนใหญ่ไม่ยอม การค้าขายในพื้นที่ดังกล่าวบังคับต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นพื้นที่ร้านค้าที่ไม่ต้องเสียค่าภาษีให้ผู้ใด เพราะไม่มีความชัดเจนว่าเป็นพื้นที่รับผิดชอบของหน่วยงานใด ระหว่างกรมศิลปกร กับ กรมทางหลวง อีกทั้งหากองค์การบริหารส่วนตำบลจะเข้าไปเก็บภาษี ก็เท่ากับยอมรับการตั้งร้านค้าในพื้นที่ดังกล่าวของชาวบ้าน การยังคงปล่อยให้เกิดความคลุมเครือสับสนในการจัดการหนี้อพื้นที่ดังกลับเป็นประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนเวียงเก่า หมู่ 2 และ 3 ต.เวียง อ.เชียงแสน

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนเวียงเก่า มีความแตกต่างกับอีก 2 ชุมชนอย่างมาก คือ ความเป็นมาของชุมชนนั้น เขื่อมโยงกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ส่วนหนึ่งของ ความเป็นมาเมืองเชียงแสน นั้นข้อนทับกับความเป็นมาของชุมชนเชียงแสน อย่างไม่สามารถแยกขาดกันได้ ผู้คนในชุมชนเวียงเก่าต่างก็เขื่อมโยงสันนิทใจตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ว่า มีการ ร้างเมืองเชียงแสนในปี พ.ศ. 2347 อพยพผู้คนไปอยู่ตามที่ต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น แล้วกลับมา มีผู้คนอีกครั้งในปี พ.ศ. 2421 กล่าวคือ กษัตริย์รัชกาลที่ 5 ของรัตนโกสินทร์ ได้โปรดเกล้าให้เจ้าอิน ตีะ บุตรเจ้าบุญมาผู้ครองนครลำพูน อพยพนำผู้คนจากเชียงใหม่และลำพูน จำนวนประมาณ 1,500 ครัวเรือน มาตั้งสร้างบ้านแปงเมืองที่เชียงแสน ต่อมาก็ได้รับพระราชทานสัญญา บัตรเป็น พระยาราชเดชธรรมรงค์ ตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน ต่อมาในปี พ.ศ. 2453 มีการจัดระบบ การปกครองใหม่ เชียงแสนได้ยกฐานะเป็นอำเภอ และย้ายไปอยู่ที่เขตแม่จันในปัจจุบัน ขณะนั้น เรียกว่า อำเภอเชียงแสนแม่จัน หรือเชียงแสนใหม่ และพื้นที่เวียงเก่าก็ลดฐานะเป็น กิ่งอ.เชียงแสน หลวง และยกฐานะกลับมาเป็นอำเภอเชียงแสนในปี พ.ศ. 2500

คนในชุมชนเองก็มีการบอกเล่าถึงภาพรายละเอียดของเดินทางอพยพมาได้ว่าไม่ได้เป็นการเคลื่อนตัวอพยพในลักษณะที่เดินทางมุ่งตรงมาอย่างเชียงแสนเลย จากการสัมภาษณ์กำหนดนบุญชูทิวงศ์เรียง กำหนดตำบลเวียงคนป้าจุบัน อายุ 55 ปี มีความสนใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ทั้งด้านและเรื่องราวของราชอาณาจักร แต่จะเน้นที่ในยุคสมัยหลังที่ที่สามารถเชื่อมโยงกับไปได้กับเหตุการณ์หรือช่องของการเปลี่ยนแปลง เช่น เรื่องราวจากพงศาวดารโยนกเกี่ยวกับการอพยพคนออกไปจากเชียงแสน ในปี พ.ศ. 2347 และนำพากลับเข้ามาอีกในช่วงเวลาไม่ถึง 100 ปี กำหนดนุ่มน้ำตันนั้นขอบที่จะศึกษาเรื่องราวของประวัติศาสตร์ เพราะจะได้รู้ถึงที่มาที่ไปของตน ของผู้คนตลอดจนสถานที่ต่างๆ บางเรื่องราวที่มีคนบันทึกไว้นั้นไม่ได้เชื่อถั่งหนด ตนเคยฟังพ่ออุ้ยแม่อุ้ยเล่าบรรยายการเดินทางอพยพมาจากลำพูน ว่าได้เดินลัดเลาะมาทางแม่น้ำกวง น้ำแม่ลาว แล้วก็น้ำกก เรื่อยมาถึงเชียงแสน ระหว่างทางครอพบว่าที่ไหนอุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การเพาะปลูกหาเลี้ยงชีพแลกอยู่อาศัยก็จะขอตั้งบ้านเรือนในที่นั้นเลย และตอนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนแห่งนี้ใหม่ๆ เต็มไปด้วยป่ารกทึบ ผู้คนไม่ได้กระจุกตัวอยู่แต่ในเขตรอบกำแพงเมืองเชียงเก่าเท่านั้น ขณะนั้นไม่มีผู้ลี้ภัย-ไทย-พม่า บางกลุ่มก็ไปอยู่บ้านตันผึ้ง ผู้ลี้ภัย บ้านเมืองพง ผู้พม่า ครอใจที่จะลง

หลักปักษ์ฐานที่ให้หนึบสามารถทำได้โดย แผ่นดินที่อยู่ที่ทำกินได้ตามแต่สอดคล้อง ส่วนใหญ่ก็จะ กระจุกร่วมกันในหมู่เครือญาติ “ผู้เกิดที่บ้านต้นผึ้ง ครอบครัวของแม่ผู้ชายมาจากลำพูน พ่อแม่ อยู่ผึ้งเชียงแสน ไปแล้วสาหรือต้นผึ้ง และแต่งงานอยู่ที่ต้นผึ้ง ครัวเมื่อยามศึกสงครามโ lakครัวที่สอง มีการมาบ้านเพาเมือง พอก็พาผู้มาอยู่กับอุ้ยที่ผึ้งเชียงแสน แบบบ้านด้วยป่าถ่อน ตำบลศรีตอน นุ่ล ตอนนั้นผู้ชายประมาณห้าสิบกว่าๆ พ้อกอกว่าใบเกิดของผู้เป็นภรรยาบันทึกไว้ในใบลาน แต่ถูก ไฟไหม้หมด” กำนันบุญชูได้ฟังจากพ่ออุ้ยบางคนเล่าว่า การเดินทางอพยพมาตั้น คนที่มาอยู่ เชียงแสนในส่วนของเวียงเก่าเป็นคนยองจากลำพูน¹⁹ กระจายอยู่ทั้งเวียงเก่าฝั่งลาวไทยพม่า แต่ ส่วนใหญ่แบบทางทิศตะวันตกของเวียงเก่า เป็นพื้นที่ตำบลศรีตอนนุ่ล อำเภอเชียงแสนใน ปัจจุบัน ส่วนที่มาจากการเชียงใหม่นั้นไปอยู่ตามเขตอำเภอแม่สาย บางส่วนที่มาจากการล้าปาง (เมื่อได้มี บันทึกในพงศาวดาร) ก็กระจายไปอยู่ที่อื่น ได้แก่พื้นที่แบบอำเภอพาน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียง ได้ของเมืองเชียงราย อยู่ห่างจากเชียงแสนกว่า 100 กิโลเมตร อำเภอเทิง อำเภอพะ夷า(เดิม พระยาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย) และในเชียงแสน แบบพื้นที่ทางใต้ ปัจจุบันเป็นตำบล แม่เงิน

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม ที่สัมพันธ์กับรัฐและทุน

ชุมชนเวียงเก่ากับชุมชนสบรากอาจจะมีพัฒนาในช่วงเริ่มต้นที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือชีวิต ที่ผูกติดกับการเพาะปลูกข้าวและยาสูบ การเลี้ยงสัตว์ และการค้าขายเชิงแลกเปลี่ยน จนกระทั่ง กล้ายมาเป็นเชิงพาณิชย์ในที่สุด ความแตกต่างเริ่มเด่นชัดขึ้นในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา คนในชุมชน สบรากนั้นพลิกบทบาทจากการเป็นผู้ผลิตผลทางการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และการหาของป่า มาเป็น พ่อค้าแม่ค้า เจ้าของกิจการร้านค้า ท่าเรือ และโรงเรม พัฒนาการของชุมชนเวียงเก่าแห่งนี้ สามารถนำเสนอภาพได้เจื่อนๆ จากการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาหลักของพัฒนาการชุมชนในภาพ รวมของท้องถิ่นแบบที่ได้เสนอไปข้างต้น เพราะเป็นเสมือนจุดศูนย์กลางของเหตุและปัจจัยที่เกี่ยว ข้องกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเวียงเก่าไม่มีความชัดเจนมากนัก ด้านหนึ่ง เพราะส่วนใหญ่ แล้วจะเป็นที่ตั้งของส่วนราชการ วัด และพื้นที่โบราณสถานภายใน ได้ก่อรุดและควบคุมของกรม

¹⁹ สอดคล้องกับข้อมูลอื่นๆ ที่กล่าวถึงผู้นำชุมชนในช่วงเริ่มของชุมชน คือ กำนันหมู หรือแขวงหมูที่เป็นผู้นำคน สำคัญในช่วงเวลาหลังการอพยพมาตั้งถิ่นฐานเป็นคนยองมาจากลำพูน

ศิลปการ ผู้คนใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัย กิจกรรมทางธุรกิจส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน และข้าราชการที่เป็นลูกหลานของคนไทยท้องถิ่น มีกำลังพอที่จะดำเนินธุรกิจของตนเอง ขณะเดียวกันผู้คนในชุมชนวิยงเก่าก็มีการอพยพออกไปตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านรอบๆ เวียง ด้วยเงื่อนไขต่างๆ นับตั้งแต่การอพยพไปของชาวบ้านสบคำ ด้วยเงื่อนไขสังคม การเกิดขึ้นของบ้านพระธาตุจอมกิตติซึ่งเป็นคนที่เข้าอพยพนำหัวเมืองใน พ.ศ. 2509 และบางรายไป定居อยู่ในพื้นที่ทำกินทั้งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ และเกิดเป็นการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตาม ระยะ 10 ปีที่ผ่านมา การค้าชายหรือแหล่งธุรกิจในพื้นที่วิยงเก่าเริ่มเปลี่ยนจากการกุมของกลุ่มพ่อค้าชาวไทยเชื้อสายจีนและข้าราชการ มาเป็นกลุ่มพ่อค้าชาวจีนแผ่นดินใหญ่และนักธุรกิจจากที่อื่น เช่น บางกอก เซี่ยงราย เซี่ยงใหม่ แม่สาย ฯลฯ ทั้งนี้เงื่อนไขของการเปิดให้เชียงแสนเป็นท่าเรือแลกเปลี่ยนสินค้า โดยเฉพาะการนำเอกสารไม้สดเมืองหนอง เช่น แอปเปิล สาลี ผลไม้แปรรูป และเม็ดดอกทานตะวันมาขึ้นท่าเชียงแสน พื้นที่ริมฝั่งโขงจึงเปลี่ยนมาเป็นท่าขึ้นสินค้าและมีร้านค้าย่อยตั้งอยู่เรียงราย พร้อมๆ กับการผุดขึ้นของอาคารพาณิชย์ที่สร้างขึ้นเป็นสำนักงานและโกดังเก็บสินค้า หลายแห่งมีเจ้าของเป็นชาวจีนแผ่นดินใหญ่ ในปี พ.ศ. 2543 เทศบาล อ.เชียงแสนร่วมกับกลุ่มพ่อค้าในพื้นที่ ร่วมกันสร้างตลาดสินค้าราคากถุงขึ้น ริมฝั่งโขง โดยคาดหวังเพื่อจะรองรับการเป็นท่าเรือ ภายใต้แผนพัฒนาเชียงแสนให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายแดน พ่อค้าหลายคนคาดหวังว่าในอนาคต เชียงแสนจะกลายมาเป็นแหล่งค้าขายสินค้าราคากถุงที่ผลิตจากประเทศไทย แทนด้านอ.แม่สายและเมืองท่าชี้เหล็ก ประเทศเมียนมาร์ เพราะการขนส่งสินค้าโดยทางเรือมาขึ้นท่าที่เชียงแสนนั้น สามารถลดค่าใช้จ่ายได้มากกว่าการขนส่งทางบก ขณะที่ผู้ประกอบการธุรกิจ ต่างก็เตรียมตัวเตรียมใจที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงจากเมืองแห่งโบราณสถานที่สงบเงียบมา เป็นท่าเรือที่คึกคักไปด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คนท้องถิ่นบางกลุ่มก็ลุกขึ้นมาเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณะ แสดงความเป็นห่วงว่าความสัมพันธ์ในระบบของท้องถิ่น ทั้งวัฒนธรรมประเพณี และวิถีแบบเดิมที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อาทิ สถาปัตยกรรมแบบ(ในส่วนที่คนท้องถิ่นเข้าไปมีบทบาท) โรงเรียน วัด ฯลฯ รายละเอียดและนัยของท้องถิ่น ที่มีปฏิบัติการต่อต้าน ทั้งทางตรงและทางอ้อมจะนำเสนอในช่วงต่อไป

บ้านสบคำ หมู่ 5 ต.เวียง อ.เชียงแสน

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

สบคำเป็นชุมชนเดียวที่สามารถสืบเสาะหาความเป็นมาของก่อสร้างสร้างตัวของชุมชนนับตั้งแต่การอยู่อาศัย จนถึงปัจจุบันได้อย่างชัดเจน ผู้เฒ่าผู้แก่ส่วนใหญ่หรืออย่างน้อยผู้ที่มีอายุ ตั้งแต่ 50 กว่าปีขึ้นไปสามารถบอกเล่าได้อย่างถูกต้อง ชุมชนสบคำเป็นชุมชนของผู้คนที่มีเชื้อสายลาวจากบ้านท่ามุน แขวงไชยบุรี เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2580²⁰ โดยเหตุผลสำคัญคือ ในช่วงเวลานั้นชาวอยุ่ภัยได้การปักครองของฝรั่งเศส มีการเก็บภาษีค่าหัว ที่เรียกว่า “ค่าหัวเหล็ก” (ค่าหัวเลข) สูงมากถึง 1 หมัน อีกทั้งยังต้องใช้แรงงานให้กับรัฐอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่น เมื่อทางราชการลาว(ขณะนั้น)สั่งให้จดหัวคน 10 คน ลงเรือไปขึ้นของที่เรียงของไปหลวงพระบาง ก็ต้องจัดหาให้ได้ อีกทั้งทหารบางส่วนที่เข้าไปอยู่ในละแวกชุมชนก็เข้ามาเกินหมู ไก หรือบางครั้งก็วัวควาย คนบ้านท่ามุนก็ต้องจัดการให้โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใด กระทั้งมีคนบ้านท่ามุนที่มาทำการค้ากับเชียงแสน เดินทางโดยเรือถือ มารับสินค้าประเภท พริก เกลือ น้ำตัน(คนโต) ฯลฯ ไปขาย เห็นว่าที่ทางแบบเชียงแสนนี้อุดมสมบูรณ์ แตกต่างจากบ้านท่ามุน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ที่ร่วนสำหรับเพาะปลูกน้อยมาก²¹ ตระกูลที่เข้ามาแรกๆ ได้แก่ ตระกูลจิตบุญตรง(เข้ามาเป็นตระกูลแรก สุด) สมพันธ์ และมหาเทพ

ความหนักหนาสาหัสของการเก็บค่าหัวเหล็ก และการเกณฑ์แรงงานชาวลาว ภายใต้การปักครองของประเทศเจ้าอาณานิคม นอกจากคำบอกเล่าของคนชาวบ้านสบคำแล้ว ในประวัติศาสตร์ ฉบับกรุงศรีอยุธยา(สมชาย นิลอดิ(ถอดความ),2545) กล่าวถึงภาวะกดดันของคนชาวอยุ่ภัยให้การปักครองของฝรั่งเศสว่า พวกรั่งผู้ขาดงานด้านการทำธุรกิจการค้า ส่วนคนลาวนั้นให้เน้นการเป็นแรงงาน ชุดแร่ สร้างถนน สร้างทางรถไฟ ก็เป็นไปเพื่อการขนส่งสินค้า เส้นทางคมนาคมสำคัญคือทางหลวงหมายเลข 13 จากไช่อนไปถึงหลวงพระบาง และเส้นทางหมายเลข 9 และ 8 ซึ่งนำสินค้าออกทางทะเลที่เวียดนาม ผู้วิจัยรับรู้ถึงความรู้สึกของคน

²⁰ ในรายงานสำรวจข้อมูลพื้นฐานบ้านสบคำของ สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียน อ.เชียงแสน ระบุว่า บ้านสบคำก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2575

²¹ เส้นทางเรือจากท่ามุนมาเชียงแสนนั้นต้องผ่านเมืองใหญ่อย่างเชียงของมา เหตุที่คนสบคำไม่เลือกตั้งบ้านเรือนอาศัยที่เชียงของแม้ว่าจะเป็นเมืองท่าที่ค้าขายได้เงินกัน เนื่องจากเดิมเชียงของไม่มีถนนใหญ่ที่จะติดต่อกับเมืองเชียงรายได้ ชาวบ้านเรียกว่า เป็นเมืองกด จึงเลือกมาที่เชียงแสน

ลาวสบคำที่เล่าถึงการถูกกดขี่อย่างหนัก พร้อมกับเอกสารถอดความของสมชาย ได้ยืนยันถึงค่าหัวเลข ค่าหัว หรือ ส่วย ที่ฝรั่งเก็บประชาชนลาว ว่าในปี 1902 ชาวลาวไม่ว่าหญิงหรือชายอายุตั้งแต่ 18 – 60 ปี ต้องเสียค่าหัวคนละ 2 กิบ ต่อ ปี และค่าส่วยแรงงานอีก 2 กิบ ต่อ ปี และยังบังคับให้เสียค่าหัวสัตว์ เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า ฯลฯ เมื่อขายสัตว์ ก็ต้องแบ่งเงินบางส่วนให้กับรัฐฝรั่งเศส (สมชาย นิลอาทิ(ถอดความ), เพียงข้า : 31) แม้ว่าอัตราค่าหัวที่ได้จากการซื้อมาก่อนแล้วจากเอกสารของกระทรวงศึกษาธิการลาว จะแตกต่างกัน แต่ชาวสบคำได้อธิบายความแตกต่างนี้ว่า ความใกล้ไกลศูนย์กลางอำนาจ ก็มีส่วนทำให้การเก็บค่าหัวแตกต่างกัน เพราะบางส่วนเจ้าหน้าที่ผู้เก็บมักจะเพิ่มอัตราค่าหัวแล้วหักเป็นของตนเองเสีย

ช่วงแรกๆ มาตั้งบ้านเรืออยู่ถนนเวียงเก่า(บริเวณบ้านเวียงใต้ หรือ หมู่ 3 ต.เวียง ในปัจจุบัน) อยู่ได้ไม่นานประมาณ ปี พ.ศ. 2485 หรือในช่วงต้นทรงพระมหาราชวังที่สอง ท่านราไวย์มาแจ้งให้ทราบว่าในบ้านเมืองมีสงเคราะห์ให้คนที่ไม่ใช่คนไทยพอยพอยพอกไปอยู่ที่อื่นก่อน ไปอยู่เรือกสวนไวนากกได้ คนสบคำจึงได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านสบคำในปัจจุบัน ซึ่งแต่เดิมเป็นที่ทำกิน ไว้สำหรับปลูกข้าว เพราะเป็นที่บริเวณสบแม่น้ำ 2 สาย คือสบแม่น้ำคำ และ สบแม่น้ำกอก ซึ่งอุดมสมบูรณ์มาก แรกๆ มีคนลาวท่ามุ่น 6 – 7 ครอบครัวที่ยังไม่ย้ายมาสบคำเนื่องจากเสียดายบ้านเรือน สิ่งปลูกสร้างและต้นไม้ ยังคงอยู่ที่เวียงเก่า ครั้นต่อมาทรงพระมหาราชวังที่สองสั่งสุดลงก็ย้ายมาอยู่ที่สบคำทั้งหมด การเดินทางระหว่างสบคำและเวียงเก่าค่อนข้างจะลำบากถนนที่เชื่อมต่อ ก็เป็นทางเดินเท้าเล็กๆ สวนใหญ่จะเดินทางโดยเรืออีกกว่า การติดต่อกับเวียงเก่าจึงค่อนข้างจะลำบาก ต่อมาก็มีญาติพี่น้องจากบ้านท่ามุ่นทยอยตามมาตั้งกรากอยู่กันมากขึ้น มีบ้านเรือนหลาภยสิบหลัง

ปี พ.ศ. 2502 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชนสบคำครั้งใหญ่ เกือบจะทุกหลังคาเรือน ผู้คนแห่หนีกันเล่าว่า เหตุไฟไหม้ครั้งนั้นมิได้เป็นโดยธรรมชาติ เพราะก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ ชาวบ้านได้ไปล่าสัตว์ในป่า ก็ได้ยินถูกกวางตัวใหญ่ แล้วนำมาแบ่งเนื้อกันกิน ทุกบ้านที่ไฟไหม้จะเป็นบ้านที่กินเนื้อกวางตัวนั้น ขณะที่เกิดไฟไหม้นั้น มีนกตัวหนึ่ง ขนกอาบเลือกสีแดงบินไปจับหลังคาบ้านโน้นบ้านนี้ และทุกหลังที่นกตัวนั้นไปจับก็จะถูกไฟไหม้ เป็นเหตุการณ์ที่แปลกลามสำหรับชาวบ้าน จึงลงความเห็นว่าเป็นอาถรรพ์ของกวางตัวใหญ่ ซึ่งอาจจะเป็นเหตุการณ์ที่เปล่งร่างลงมาทดลองจิตใจมนุษย์ ว่ามีจิตกุศลหรือเปล่าก็ไม่อาจสรุปได้อย่างชัดเจนนัก แต่ก็เป็นเรื่องที่เล่าต่อๆกันมา เหตุ

การณ์ครั้งนี้สร้างความเสียหายให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ต้องเริ่มสร้างบ้านกันใหม่ โดยระดมแรงงานและทรัพย์บางส่วนจากคนในชุมชนช่วยกันเองเป็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่เครื่องญาติกันทั้งสิ้น

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม ที่สมพันธ์กับรัฐและทุน

ชุมชนสบคำ เป็นชุมชนที่ยังคงดำรงชีพบนฐานของเกษตรกรรมอยู่มากกว่าชุมชนอื่นๆ แม้ว่าจะเป็นพื้นที่ที่นี่ที่ระบุว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ แต่ก็เป็นเพียงการมาสักการสักการะพระธาตุผาเงาของนักท่องเที่ยวและผู้คนที่เดินทางผ่านเพื่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ

แม้ว่ากลุ่มคนลาวที่แกร่งเริ่มที่มาอยู่เรียงกันจะเป็นกลุ่มพ่อค้า และชีวิตเมื่อครั้งอยู่ที่บ้านท่านผู้ก่อตั้งได้ทำการเกษตรอื่นๆ ได้ที่ซับซ้อนไปกว่าการปลูกข้าวไว้และขายของป่า แต่เมื่อมาตั้งรกรากอยู่ที่สบคำ ก็เน้นหนักที่การทำการทำเกษตรมากกว่าการค้าขายแบบเดิม พื้นที่สำหรับการเกษตรมีมากสามารถที่จะจับจອງและแฝ່วถางใช้ที่ดินได้อย่างไม่จำกัด การประกอบอาชีพจึงเน้นที่ทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และจับปลาในลำน้ำโขง น้ำตก และน้ำคำ พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของสบคำนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงใหญ่ๆ ตามเงื่อนไขการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต คือ (1) ช่วงการตั้งถิ่นฐานภายนอกการอพยพจนถึง พ.ศ.2518 (2) ช่วงหลัง ปี พ.ศ.2518 ที่лавเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนถึงปัจจุบัน และ(3) ช่วงปี พ.ศ. 2530 ที่มีการเคลื่อนไหวของการซื้อขายที่ดินสูงมาก ถึงช่วงเวลาปัจจุบัน

ช่วงการตั้งถิ่นฐานภายนอกการอพยพจนถึง พ.ศ.2518

ชาวชุมชนสบคำนั้นเลี้ยงชีพด้วยการทำปลูกข้าวและยาสูบ หาของป่า เลี้ยงสัตว์ และจับปลา โดยการปลูกข้าว ยาสูบ และหาของป่าที่ส่วนใหญ่จะทำบนพื้นที่ชายฝั่งโขงเขตลาว ระยะห่างลีกเข้าไปประมาณ 1 กิโลเมตร เช่นเดียวกับชุมชนวิมพั่งโขงในแถบนี้ ส่วนการเลี้ยงสัตว์และการจับปลาจะทำในพื้นที่ฝั่งไทย ข้าวที่ปลูกนั้นก็เก็บไว้เพื่อบริโภค บางส่วนนำไปขายที่เชียงแสน ล่องเรือถือขึ้นไป ขายได้ราคาถังละ 8 – 10 บาท จากเดิมปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองของเชียงแสน ส่วนยาสูบนั้นที่ต้องขายส่งโรงบ่มจะรับกล้าพันธุ์มาจากเจ้าของโรงบ่ม การปลูกยาสูบพื้นเมืองหรือยาชุน เพื่อขายให้กับพ่อค้าที่เข้ามาซื้อในหมู่บ้าน โดยชาวชุมชนสบคำเรียนรู้วิธีการปลูกและซอยใบยาสูบจากคนเมืองบ้านห้วยน้ำراك ป่าสักน้อย ที่อยู่ในเขตคำເກມเม่จัน แต่เข้ามาใช้พื้นที่ริมฝั่งสบและน้ำในการปลูกยาสูบ และส่วนใหญ่จะซอยใบยาอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกันนั้นเอง ชาวบ้านสบคำเข้าไปเรียนรู้ เริ่มปลูกยาสูบพื้นเมืองบ้าง เพราะปลูกง่ายกว่ายาสูบพันธุ์จากโรงบ่ม และมีอิสระในการขาย ต่อมากายหลังจากที่คนจากแม่จันไม่ทำแล้ว จึงขายอุปกรณ์การซอยยาให้กับ

คนແບນນີ້ ຈຶ່ງໄດ້ເຮີມຂໍາຍາຍ ມີຄົນສົບຄໍາທີ່ຫັນມາປຸລູກຍາພື້ນເມືອງນາກຂຶ້ນ ຂະນະເດືອກັນກີ່ງຈົງປຸລູກຍາ ສົງໄວປິມດ້ວຍເຊັ່ນກັນ ຍາສູບພື້ນມືອງນີ້ກ່ອນຂາຍຈະຕ້ອງຫອຍໃບຢາໄທເປັນເສັ້ນລະເອີຍດ ນຳໄປຕາກແໜ່ງ 2- 3 ແດ້ ແລ້ວນຳມາກຳ ຈຸ່ງປັບເລີ່ມຜົນຜ້າ ແລ້ວຂາຍໃຫ້ກັບພ້ອມາຈາກເຊີ່ງແສນແລະເຊີ່ງຮາຍ ໂດຍ ຈະມີທັງທີ່ເຂົ້າມາຂຶ້ອເອງໃນຊຸມໝານແລະນຳອອກໄປໝາຍທີ່ເຊີ່ງແສນ

ກາຣເລື່ອງສັຕ່ວົງຂອງຊຸມໝານສົບຄໍານັ້ນ ໄນໄດ້ມີປົມານນຳມາກທ່າກັບເວີ່ງເກ່າແລະສບວກ ແຕ່ກີ່ມີ ກາຣກັນພື້ນທີ່ຂອງຊຸມໝານເພື່ອທີ່ຈະໃຫ້ເປັນທີ່ເລື່ອງສັຕ່ວົງວ່າມັນ ໂດຍເປັນບົຣົເວນທີ່ກາບຮົມຜົນນໍ້າ ມີຫນອນນໍ້າ ສຳຫັບວ່ວຄວາມທີ່ຈະເລາເລີມໜູ້າ ທ່ານັ້ນຈະເລື່ອງແບບປຸລ່ອຍແລະຕາມໄລທ້ອນເຂົາພະໃນຊ່ວງກ່ອນ ຖຸດູກາຮໍານາເຊັ່ນກັນ ພື້ນທີ່ກັນໄວ້ດັ່ງກ່າວມີໄດ້ເປັນເພີ່ງທີ່ສຳຫັບເລື່ອງສັຕ່ວົງທ່ານັ້ນ ແຕ່ຍັງໃຫ້ສຳຫັບ ເປັນທີ່ອຸ່ປ້າສັຍສຳຫັບຄູາຕິພື້ນອັນຫຼືອຸ່ປ້າທີ່ອພຍພາກາຍຫລັງ ດັ່ງນັ້ນພື້ນທີ່ດັກລ່າງຈຶ່ງມີສຸວນທີ່ຈະລັດ ຈຳນວນລົງເວື່ອຍໆ ກາຣຈັດກາຣພື້ນທີ່ສາຮາຮະຂອງຊຸມໝານເພື່ອໃຫ້ປັບປຸງເປັນທີ່ອຸ່ປ້າສັຍນີ້ ມີຄົນນະ ກຽມກາຣໜູ່ບ້ານແລະຜູ້ອາຖິໂສເປັນເປັນຜູ້ດູແລ ໂດຍຈະພິຈາຮາຈັດສວຣໃຫ້ສຳຫັບເປັນທີ່ອຸ່ປ້າສັຍ ທ່ານັ້ນ ສຸວນທີ່ທຳກິນໃຫ້ຈັບຈອງແລະແຜ້ວຖາງເອງ

ຊ່ວງຫລັງ ປີ ພ.ສ.2518 ທີ່ລາວເປັບປຸງແປ່ງກາຣປົກຄອງ ຈນປັຈຈຸບັນ

ຈາກພື້ນທີ່ສຶກຂາທັ້ງ 3 ຊຸມໝານ ສົບຄໍາດີວ່າເປັນຊຸມໝານທີ່ຍັງຈົງດຳລົງຫຼື່ມທີ່ອີງແຂບກັບກາຣທຳ ກາຣເກົ່າທຣອຢ່າງເໜີຍວແນ່ນທີ່ສຸດ ຍັງຈົງປຸລູກຂ້າວພັນຮູ້ດັ່ງເດີມ ຕ່ອມາປັບປຸງມາເປັນຂ້າວພັນຮູ້ສມ ສັນປາຕອງ ກີ່. ໃນຮາວ ຈຸ່ງ ຕັ້ນປີ ພ.ສ.2520 ໂດຍກາຣນຳເຂົ້າມາຂອງເກົ່າທຣອຕຳບລ ຍາສູບກີ່ງຈົງປຸລູກຍູ່ ແຕ່ເນື່ອຮະຍະຫລັງປະມານຫລັງປີ ພ.ສ.2525 ກາຣປຸລູກຍາສູບເຮີມທີ່ຈະທຳໄດ້ຢາກ ເງື່ອນໄຂຂອງໄວ່ປິມກົງ ມາກດັ່ງເຊັ່ນກັບພື້ນທີ່ຊຸມໝານອື່ນໆ ຈຶ່ງໄດ້ເຮີມທີ່ຈະມີກາຣປຸລູກພື້ນນີ້ອື່ນໆ ຂາຍ ອາທີ ມັນສຳປະຫລັງ ຂ້າວໂພດເລື່ອງສັຕ່ວົງ ຂຶ້ງໄດ້ຮັບອີທີ່ພົລຈາກກາຣເຮື່ອນຈຸ່ວົງກີ່ກາຣປຸລູກແລະກາຣຂາຍຈາກຫາວີສານທີ່ອພຍມາຍູ່ ບົຣົເວນບ້ານສັນຫຼາດຖຸ ຂຶ້ງອູ້ນໍໄກລັນກາຈາກສົບຄໍາ ໃນຊ່ວງຮວ່າງປີ ພ.ສ.2525 – 2530 ມີກາຣອພຍພ ຂອງຜູ້ຄົນຈາກກາຄອືສານຂອງໄທ ເຂົ້າມາອູ້ນໍໃນພື້ນທີ່ແບບຮົມຜົນນໍ້າໃໝ່ເຍຂະໜີ້ ໂດຍສຸວນໃໝ່ຈະ ອູ້ໃນເຂດພື້ນທີ່ຕຳບລບ້ານແຫວ່າ ອ.ເຊີ່ງແສນ

ໃນຊ່ວງເວລານີ້ເອງທີ່ເກີດກາຣເປັບປຸງແປ່ງກາຣໃຫ້ທີ່ດິນຂອງຊຸມໝານສົບຄໍາຢ່າງຫັດເຈັນ ດັ່ງເຊັ່ນຊຸມໝານອື່ນໆ ໃນລະແກກທີ່ເດີມອຸ່ປ້າພື້ນທີ່ທຳກາຣເກົ່າທຣອໃນຜົນປະເທດລາວ ດີວ່າມີເສັນກາຣທີ່ຈະໃຫ້ພື້ນທີ່ ຜົນລາວເພື່ອພະປຸລູກທາງກາຣເກົ່າທຣອແລ້ວນັ້ນ ກີ່ເຮີມທີ່ຈະກັບມາທັກຮ້າງຄາງພື້ນທີ່ໃນຮອບຊຸມໝານມາກ ຂຶ້ນ ທຸ່ງເລື່ອງສັຕ່ວົງບາງສ່ວນຈຶ່ງຖຸກເປັບປຸງມາເປັນທີ່ທຳກິນ ໃນຊ່ວງນີ້ເອງທີ່ມີກາຣເປັບປຸງແປ່ງກາຣໃຫ້ພື້ນທີ່ ທຸ່ງເລື່ອງສັຕ່ວົງຂອງຊຸມໝານ ຈາກເດີມສົງວນໄວ້ເພື່ອເປັນທີ່ເລື່ອງສັຕ່ວົງ ຕັດໄນ້ມາທຳພື້ນ ແລະຈັດສວຣໃຫ້ກັບຜູ້ທີ່

อพยพมาใหม่หรือแต่งงานมีครอบครัวใหม่ ผู้นำชุมชนกลับเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ดังกล่าว โดยได้ใช้สิทธิความเป็นผู้ใหญ่บ้าน ให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินเข้าไปหักร้างถางพง ปรับพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์สำหรับการเพาะปลูก โดยให้เหตุว่าเมื่อไม่สามารถไปใช้พื้นที่ฝั่งล่างไว้อีก ก็ขอให้มีการจับจองได้ และจะให้ทำการเพาะปลูกโดยไม่เก็บเงินเป็นเวลา 3 ปี หลังจากนั้นจะเก็บเงินและนำไปเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชน แต่ภายหลังผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ยอมจ่ายค่าเช่าทำประโยชน์ดังกล่าว อีกทั้งไม่ยอมคืนให้กับชุมชน บางรายขายสิทธิให้กับผู้อื่นไป เป็นปัญหาที่ไม่สามารถหาข้อผูกติดต่อมาผู้ใหญ่บ้านคนดังกล่าวกู้ภัยเสียชีวิต

การจัดการพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ของชุมชนสบคำแห่งนี้ มีความน่าสนใจหลายประการ นอกจากจะมีนัยของการกันพื้นที่ดินไว้ให้กับผู้ที่จากอพยพมาภายหลังและสร้างครอบครัวใหม่แล้ว ชุมชนยังให้ความสำคัญกับการเป็นเจ้าของที่ดินของชุมชน(common property) ที่ชุมชนต้องช่วยกันดูแล พบร่วมในพื้นที่ดังกล่าวสามารถที่จะให้ผู้อื่นเข้ามาใช้ประโยชน์ได้จากสิ่งอื่นๆ เช่น การขายของป่า การตัดไม้ หรือแม้กระทั่งการเข้ามาตั้งโรงบ่มในพื้นที่ โดยมิได้เก็บค่าเช่าแต่อย่างใด หลายคนให้เหตุผลว่าจะได้ขายใบยาสูบให้กับโรงบ่มได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น ส่วนต้นไม้และสัตว์ที่อาศัยอยู่ในเขตของทุ่งเลี้ยงสัตว์นั้นมีได้หวงห้าม เนื่องจากยังมีจำนวนมาก บางคราวยังตัดไปขายทำฟืนให้กับโรงบ่มด้วยซ้ำไป ความเป็นเจ้าของในพื้นที่ดังกล่าวนั้นชุมชนก็มิได้มีการขึ้นทะเบียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะมีข้อตกลงด้วยจาราจาระและมีคณะกรรมการผู้รับผิดชอบ ซึ่งเป็นผู้ที่อาสาเฝ้าระวังในตรวจสอบที่เข้ามาตั้งกรากแต่แรกเริ่ม

ช่วงหลังปี พ.ศ.2530 มีการเคลื่อนไหวด้านการชี้ขาดที่ดินสูงมาก แม้ว่าคนสบคำจะยังคงดำรงชีวิตบนฐานของการเกษตรอยู่ แต่ก็มีหลายคนที่ขายที่ดิน เนื่องจากมีราคาสูง และปัจจุบันก็กล้ายมาเป็นผู้ที่ต้องเช่าพื้นที่ของตนเองในการเพาะปลูก นายทุนได้จ้างคนในชุมชนเป็นผู้จัดการดูแลให้แทน

กล่าวโดยสรุปจากการณีศึกษา 3 ชุมชน พัฒนาการและการสัมพันธ์กับอำนาจจังหวัดทุน ทำให้เห็นภาพของความเป็นชุมชนที่เปลี่ยนแปลงภายใต้อุดมการณ์รัฐชาติ จากข้อมูลการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและการดำรงชีพของชุมชนท้องถิ่นข้างต้นมีความจำเพาะ ซึ่งผู้วิจัยจะต้องพยายามทำความเข้าใจในระบบวิธีคิดเบื้องหลัง เพราะการเปลี่ยนแปลงที่ดูเหมือนว่าจะเคลื่อนตัวเข้าสู่ภายใต้ปีกของรัฐและทุนอย่างยอมจำนนนั้น มิได้เป็นไปอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่อย่างใด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาพปรากฏเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแบบนี้

หลายอย่างสะท้อนว่า พวกรเขามีวิป共建ที่เป็นไปตามระบบคิดเบื้องหลังที่ซ่อนอยู่ เช่น ช่วงเวลา ก่อนสังคมรัฐที่สอง นับตั้งแต่สมัยรัชการที่ 5 ผ่านยุคสมัยของสังคมรัฐที่สอง เรื่อยมาจนกระทั่งจนถึงต้นศตวรรษที่ 20 ที่มักจะมีการกล่าวอ้างถึงอุดมการณ์สูชาติที่เข้มข้น ทั้งระบบอาณา尼คม การสังคมรัฐ และการพัฒนาประเทศ ล้วนแล้วแต่คิดภายใต้กรอบของความเป็นรัฐ ที่ให้ความสำคัญกับอาณาเขตประเทศกันอย่างชัดเจน แต่การศึกษาครั้งนี้พบว่าชุมชนท้องถิ่นแบบนี้ยังคงมองไม่เห็นความแตกต่างนั้น มีการไปมาหาสู่กันฉันญ้ำติดต่อ งานบุญงานกุศลก็เชือเชิญกันมากว่า ลักษณะความสามารถที่จะไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของแต่ละฝ่ายประเทศไทยอย่างไม่มีการกีดกัน ผู้เฒ่าผู้แก่หลายคนเสนอทัศนะว่าที่เป็นเช่นนั้นเพราคนน้อย ไม่ต้องแก่งเปล่งกัน มีพื้นที่ดิน มีของป้าให้หาอย่างไม่จำกัด แต่ผู้วิจัยยังคงยืนยันว่า นั่นเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ อำนาจของอุดมการณ์สูชาติยังเข้าไม่ถึงผู้คนท้องถิ่นแบบนี้ต่างหาก

แม้ว่าอุดมการณ์สูชาติ จะมีปฏิบัติการมาก่อนหน้านี้ ทั้งการเก็บภาษีค่าแรงแทนเกณฑ์หรือภาษี 4 บาท ภาระสังคมที่มีการเกณฑ์ผู้คนไปเป็นลูกหบานในสุนนะประชานของรัฐไทย หรือการหลังไหลเข้ามาของหน่วยงานรัฐราชการ เนพาอย่างยิ่งหลังจากที่เชียงแสนได้ยกฐานะจากกิ่งเป็นอำเภอเชียงแสนในปี พ.ศ.2500 แต่ก็ไม่สามารถที่จะแทรกซึมเข้าไปในระบบความคิดของผู้คนในท้องถิ่นได้ จวบจนกระทั่งเมื่อครั้งที่ลาวมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบคอมมิวนิสต์ ที่มีปฏิบัติการของรัฐชาติโดยตรง ผ่านการการใช้อาชญาณเป็น การจับผู้คนที่ล่วงล้ำอาณาเขต ความรุนแรงที่ได้ประจักษ์ของต่างหากที่เป็นเสมือนการขัดเส้นเขตแดนของรัฐชาติให้มีความเข้ม และคมขึ้น จะเกิดความหวาดกลัว และเกรงที่จะสัมพันธ์กัน

“...เขตลาวก็เป็นวัดห่าง(วัดร้าง)อย่างเรา ก็มีเยอะมาก ดอยลูกไหน ก็มีหมด ตะกอนลุงหนานไปทางกิ่งไม้คุ่มาทำห้องโน่น ไปเสาะเขาที่ เขาทำไร่สวน มันตายแห้งแล้ว ไปพบรัดห่างอยู่ทุกที่ วัดกิ่ว วัดจอม หมอก จอมสววรรณ วัดจอมแจ้ง ห่างอย่างบ้านเรานี้เลย ถ้าเป็นคดอยที่ ไนนก็มีวัดที่นั่น เดียวโน้นข้ามไปไม่ได้แล้ว ครั้นว่าจะข้ามก็ไปทำเรื่องที่ อำเภอเสีย บอกว่าจะไปทำธุระ เสีย 50 บาท เขากะจะข้ามก็เสีย 50 บาท นั่นเรื่อไป ตอนนี้ลุงไม่ค่อยรู้จักคนผ่านโน่น เมื่อก่อนมีเพื่อนเยอะอยู่ ตั้งแต่เขาเดิกไม่ให้ไปทำไร่ผ่านโน่น ลุงกลัวลาวบืนปือกปืนแบ็ก(พูดปลื้นปล้อน)จับเราไป มือยปืนนึงผ่านลามมีงานกินแขกแต่งงานหรือ

อะໄຈຳໄມ່ໄດ້ ມາບອກຝ່າງໄທຍ ດນີ່ເວັກໄປລຳເວື່ອໜີ້ 21 ດນ ທີ່ສຶ່ງ
 ໄນທັນຂຶ້ນທ່າ ກຳລັງຈະລົງເຮືອ ລາວຫຼຸມອູ້ ພອຂຶ້ນຝ່າງເຈົ້າໜ້າທີ່ຕໍ່າວຈອອກ
 ມາຄາມວ່າ ເຈົ້າໄປໄຫນ ໄປທຳອະໄຣ ເວັກບອກວ່າມີບໍ່ກຳນົດແຕ່ງງານບອກໃຫ້
 ເວາມາ ເຊັກບອກວ່າ ດນໄທຍມາຫລາຍຄນຕ້ອງມີໜັງສືອເດີນທາງ ເຈົ້າໄມ່
 ມີໜັງສືອເດີນທາງມາຍ່າງນີ້ ຈະເຂົ້າມາທຳອະໄໄກໄມ່ເຊື້ອ້າ ຕໍ່າວຈລາວກົງຈັບເຂາ
 ໄປ [] ຕັ້ງແຕ່ເຫດຖາວອນຄວິ້ງນັ້ນລຸ່ງໜານກີໄມ່ຄ່ອຍຊ້າມໄປຝ່າງໃນໜັນອີກ
 (ສົມກາຜະໂລງໜານວັງສົງ ວົງໝາ)

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยห้องถีนและการรับรู้ของห้องถีน

การนำเสนอกฎหมายของประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวในอดีตของท้องถิ่นโดยคนที่มีสิทธิอยู่ในที่นั่น ณ เวลาปัจจุบัน นับเป็นสิ่งที่ยากยิ่งสำหรับคณานิตวิจัยที่ต้องพยายามประดิษฐ์ต่อเรื่องเล่าผ่านเสียงความทรงจำของบุคคล กลุ่มคนที่มีการเลือกจดจำ เลือกเล่า ตีความ รวมถึงลืมเลือนและขาดหายไประหว่างการถ่ายทอด การผสมผสานระหว่างเรื่องราวประวัติศาสตร์ในการดำเนินชีวิตประวัติศาสตร์ของสถานที่และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เข้าด้วยกัน นอกจากนั้นยังมีการนำไปปะกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรเชียงแสนในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่ยุคสมัยอาณาจักรสุวรรณโภคคำเรื่อยมากระทั่งถึงการผนวกเข้ากับสยาม

คณะวิจัยจะขอเน้นย้ำถึงแนวทางการนำเสนอองานวิจัยว่า จะให้น้ำหนักกับการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ในชุดที่มุ่งชนท้องถิ่นเป็นผู้เลือกขยายบ้านำเสนอ และบางส่วนอาจจะเป็นการสร้างขึ้นมาใหม่โดยมีจุดใหญ่ใจความอยู่ที่การพิจารณา “ทรัพยากรสาธารณะ” ที่คาดว่าจะเป็นส่วนสะท้อนให้เห็น โครงสร้างและรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนท้องถิ่น ที่มิได้มีความหมายจำกัดเพียงแค่สิ่งที่จับต้องหรือสัมผัสได้อย่างเช่น ที่ดิน แม่น้ำ ป่าช้า หุ่งเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ เท่านั้น แต่หมายรวมถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและสัมพันธ์กับชีวิตของคนท้องถิ่นทั้งที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันหรือเป็นการจินตนาการย้อนกลับไปในอดีต และผลพวงของกระแสท้องถิ่นนิยมหรือการพยายามสนับสนุนให้มีการนำเสนอภาพลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นแนวโน้มภายในหลักด้านการท่องเที่ยวของรัฐ

ชุมชนห้องถินริมฝั่งแม่น้ำโขงของเชียงแสนในภาพปراภูจีกลาวยเป็นพื้นที่สำคัญที่มีการแทรกตัวเข้ามาร่วมกันนิยามความหมายจากหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐในระดับปฏิบัติการ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน กรมศิลปากร หน่วยงานปกครองทั้งระดับภูมิภาคและห้องถิน หรือหน่วยงานผู้รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรงอย่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.) ส่วนของห้องถินเองก็ประกอบด้วยกลุ่มหรือองค์กรที่เกิดขึ้นเพื่อศึกษาและถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของห้องถิน ทั้งที่เป็นประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรและประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของห้องถินที่มีอย่างหลากหลาย ได้แก่ สถาบันธรรมจังหวัดเชียงราย สถาบันธรรมคำເກມเชียงแสน หรือเครือข่ายของผู้ที่สนใจเรื่องราวของห้องถิน เช่น พระสงฆ์ใน

พื้นที่ ข้าราชการเกษตรฯ หลายสิบราย เจ้าของกิจการร้านค้าและบริการในพื้นที่ และประชาชนทั่วไป ซึ่งกลุ่มนักศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้ ต่างก็ให้คุณค่าหรือให้ความหมายกับเรื่องราวที่แตกต่างกันไป ตามแต่จะสอดคล้องกับความต้องการหรือช่องทางการใช้ประโยชน์จากเรื่องราว ประวัติศาสตร์เหล่านั้น อาทิ ผู้ประกอบธุรกิจการโรงเรียนหรือบริการ ก็จะพยายามบอกเล่าเรื่องราว ของความรุ่งเรืองในอดีตของเชียงแสน และความลึกซึ้งข้อนี้ หรือความเป็นพิเศษของพื้นที่

กรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นมากมาย อาทิ ความพยายามค้นหาความจริงเกี่ยวกับพระเจ้าล้านตี้อที่จมอยู่ในลำน้ำโขง การบอกรเล่าอย่างเข้มข้นถึงภินทรารหรือสิงหลีลับที่เกิดขึ้นกับส่วนต่างๆ ของเมืองประวัติศาสตร์ หรือรวมเนียมการเข้ารับตำแหน่งใหม่ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของอำเภอ เชียงแสนที่ต้องมีการศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ของเชียงแสนไว้ เพื่อที่จะรับรองผู้มาเยือน หรือเพื่อเป็นแนวทางปรับตัวเข้าสู่บูนของการสนับสนุนการท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์

เบื้องต้นคนละวิจัยมีข้อสังเกตว่า ในส่วนของผู้คนในท้องถิ่น “ไม่ว่าจะรวมตัวกันในรูปของสถาบัน องค์กรเครือข่ายหรือปัจเจกบุคคลมักจะมองเรื่องราวในอดีตที่ดำเนินไปพร้อมๆ กับเรื่องราวของวิถีชีวิตและอารีตปฏิบัติของท้องถิ่น ส่วนหน่วยงานรัฐหรือเอกชนที่คนละวิจัยขอใช้คำว่า “มุ่งมองภายนอก” นั้น เน้นที่เนื้อหาของความรุ่งเรืองและยานานของประวัติศาสตร์ และความเที่ยงตรงแม่นยำของเอกสารหลักฐาน ที่สามารถยืนยันและพิสูจน์ได้เสียเป็นส่วนใหญ่ (รายละเอียดจะกล่าวถึงในช่วงต่อไป) และมักจะมีการตอบกลับให้มีความนำไปสู่ถือมากขึ้นของประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรผ่านเอกสารจากทั้งของหน่วยงานราชการและผู้ประกอบธุรกิจโรงเรียน ร้านค้า หรือเอกสารราชการต่างๆ อาทิ เอกสารบรรยายสรุปของอำเภอเชียงแสน ที่นำเสนอคำขวัญของอำเภอว่า “ถินอมตะ พระเชียงแสน แคนสามเหลี่ยม เยี่ยมน้ำโขง จารulingคิลปะ” ซึ่งในมันนำไปสู่การท่องเที่ยวและต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม การเน้นย้ำเรื่องราวประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และหน่วยงานราชการจะมีความแตกต่างกันในส่วนของการผสมผสานเรื่องราวประวัติศาสตร์เข้ากับชีวิตของผู้คนและพื้นที่ แต่ก็มิได้แยกขาดจากกันเป็นสองส่วน เพราะบางกรณีผู้คนในท้องถิ่นเองก็พยายามที่จะหยิบยกเอาเรื่องราวประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองมากล่าวอ้าง และแสดงความภาคภูมิใจในความเป็น “คนเชียงแสน” ดินแดนแห่งประวัติศาสตร์

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คำถามประการหนึ่งที่คนละวิจัยสนใจ คือ การรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ทั้งที่เป็นวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรเข้าไปอยู่ในความทรงจำหรือการ

รับรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่นได้อย่างไร คำถามนี้จำเป็นที่จะต้องเข้าใจการนำเสนอภาพประวัติศาสตร์อย่างน้อย 2 หัวข้อหลักๆ คือ “ประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงท้องถิ่นเชียงแสน” และ “ประวัติศาสตร์ที่กล่าวโดยท้องถิ่น” ดังนี้

3.1 ประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงท้องถิ่นเชียงแสน

ส่วนของประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงท้องถิ่นเชียงแสน คณะวิจัยจะนำเสนอเพียงบางส่วนเพื่อทำความเข้าใจและสามารถซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์ที่ irony และบูรณาการในมิติความคิดของคนท้องถิ่น เกี่ยวกับราชอาณาจักรเชียงแสนโดยจะเรียงลำดับเวลาและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่เมืองสุวรรณโภคคำ(อาณาจักรเก่าแก่แห่งขอม) เมืองโบราณพัฒนา เมืองทิรรัญนครเงินยาง จนถึงเมืองเชียงแสน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องราวที่มีการบันทึกไว้ในรูปของพงศาวดาร ตำนาน เรื่องเล่าในบับสา(สำหรับพระเทคโนโลยฯ) ได้มีผู้ศึกษาและจดบันทึกไว้เป็นเอกสารรูปแบบต่างๆ ทั้งการเปลี่ยนแปลงจากต้นฉบับและการวิเคราะห์และตีความมาแล้ว

เมืองเชียงแสน ดินแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงที่มีอดีตอันรุ่งเรือง ยังสามารถประจักษ์ได้จากร่องรอยของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีของผู้คนที่เข้ามาตั้งรกรากบนพื้นที่แห่งนี้ว่า “มีอยู่จริง” ตามที่ตำนานหรือพงศาวดารเหล่านั้นกล่าวอ้างถึง พร้อมกันนั้น เรื่องราวที่บันทึกไว้ในตำนาน พงศาวดาร จดหมายเหตุ ทั้งที่เป็นต้นฉบับเดิมหรือเอกสารที่ได้มีผู้ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ไว้อีกหลายชิ้นก็สามารถที่จะเชื่อมโยงกับปัจจุบันได้อย่างน่าเชื่อถือและมีคุณภาพการต่อศึกษาประวัติศาสตร์อยู่ไม่น้อย แต่อย่างไรก็ตาม งานสำรวจใหญ่ยังคงวนเวียนอยู่กับการสร้างบ้านแปงเมือง การปกคล้องและแย่งชิงอาณาจักร และโครงข่ายของความสัมพันธ์ระหว่างเชียงแสน กับพม่า เชียงตุ้ง ล้านช้าง(หลวงพระบางและเดียงจันทร์) และสยาม อาทิ พงศาวดารยองก ฉบับพระยาประชากิจกรจักร (2507) ที่กล่าวถึงการเข้ามาสร้างบ้านแปงเมือง ตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุวรรณโภคคำเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสยามสมัย การขยายอาณาจักร และแย่งชิงอำนาจปักครอง ที่เน้นบทบาทของชนชั้นเจ้าและกองทัพ ซึ่งเมืองเชียงแสน เป็นเพียงหนึ่งรายๆ อาณาจักร ที่ถูกบรรจุไว้ในในเรื่องราวอันละเอียดที่สุด ให้เห็นว่าอาณาจักรหนึ่งๆ นั้น มิได้มีขอบเขตที่แน่นอนดังอาณาจักรภายในประเทศ แต่เป็นผู้รุกรานและร่วนถอยตามภาวะที่ตนเป็นผู้รุกรานหรือผู้รับในภาวะ สังคม “ชาวบ้าน” หรือคนท้องถิ่นที่ปราภูมิในตำนานหรือพงศาวดาร มีหน้าที่เพียงหลักลี้ สงเคราะห์ ล้มตาย หรือเป็นเพียงทหารเลวในกองทัพ(ส่วนนี้อาจจะไม่ชัดเจนนัก เพราะมิได้กล่าวถึง

ว่าทหารในกองทัพมาจากชาวบ้านหรือไฟร์ของผู้ใด) ดังความใน บริจเจทที่ 22 ของพงศาวดาร โynn ก ว่าด้วยพม่าได้ปราบล้านนา ความตอนหนึ่งว่า

“.....ถึงกราช 1089 ชาวนเชียงใหม่คิดกบฎต่อพม่า มีเหตุสิงห์ชาวเมืองย่วนคนหนึ่ง เป็นหัวหน้ายกเข้าบลันเมืองเชียงใหม่ ในเวลากลางคืน จับตัวไปปั้งแวงราษฎรกองเมืองเชียงใหม่ได้ซ่าเสีย บรรดาพม่า ยกยูซึ่งอยู่เมืองเชียงใหม่พากันแตกหนี้ไปเมืองเชียงแสน กองทัพเมืองเชียงใหม่มีกำลัง 7,000 คน ยกตามขึ้นมาล้อมเมืองเชียงแสน ไว้ตั้งแต่เดือน 4 ขึ้น 5 ค่ำ ถึงวันแรมหนึ่งเดือนห้า เมี้ยງหุ่นจักกายพม่าก์แตกหนี้ละเมืองเชียงแสนเสีย ครั้นนั้นพญาหงส์ตื่นเมืองเชียงแสนมีกำลัง 400 คน ออกโจมตีทัพชาวพม่าในเวลาใกล้รุ่ง กองทัพเมืองเชียงใหม่ก์แตกกต่อยไป ได้เครื่องสรพรหมและช้างพลาย 6 ช้าง กับชลดยชาวเมืองเชียงใหม่เป็นอันมาก ก็ส่งไปถวายเจ้ากรุงอังวะ เจ้ากรุงอังวะจึงตั้งให้พระยาหงส์ตื่น เป็นพระยาครองเมืองเชียงแสน....”

หากเป็นตำนานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา “ชาวบ้าน” ก็เป็นเพียงผู้ที่ครัวเรือนหรือพระสงฆ์องค์เจ้ารูปได้รูปหนึ่ง ดังปรากฏหลายตอนในตำนานเมืองเชียงแสนฉบับรวมความโดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่(2538) ที่ได้รวบรวมตำนานเมืองเชียงแสนจากคัมภีร์ใบลานเล่ม 23 ฉบับ อ即ิ ตำนานช้างแสน ฉบับวัดบ้านดง ต.จันจว้า อ.แม่จัน จ.เชียงราย, ฉบับของคุณทิว วิชัยขัทคะ ตำนานช้างแสน ฉบับวัดสันมะนะ ต.บัวลี อ.เมือง จ.เชียงราย, ฉบับวัดแม่สุก ต.แม่สุก อ.แม่ใจ จ.พะ夷า ตำนานเชียงแสน ฉบับวัดพญาพาบ ต.บ้านกลาง อ.เมือง จ.ลำพูน, ฉบับวัดโพธาราม ต.ศรีถ้อย อ.แม่ใจ จ.พะ夷า, ฉบับวัดหลวง ต.หลวงเนื้อ อ.งาว จ.ลำปาง, ฉบับวัดแสนฝาง อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองเชียงแสน ฉบับวัดหนองแบน ต.สันทราย อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ตำนานเมืองเชียงแสนหลวง ฉบับวัดชัยมงคล ต.ท่าวังตลาด อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ตำนานโยนกครัวชนานีชัยบุรีช้างแสน ฉบับวัดลำเปิง จ.นางแล อ.เมือง จ.เชียงราย เป็นต้น ความโดยย่อนั้น เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงศากยวงศ์ และประวัติของพระพุทธเจ้าโดยละเอียดจากที่ตรัสรู้แล้วได้ทรงแสดงไว้โปรดสัตว์ตามที่ต่างๆ รวมทั้งการแสดงธรรมมาเมืองโยนกนาคพันธุ์ที่สร้างโดยเจ้าชายสิงหนวัติแห่งนครราชคฤต โดยพระพุทธองค์ได้ประทานเส้นพระเกศาให้ไว้บวรุ

ในมาตรฐานกิตติ และได้กล่าวถึงลำดับการเกิดขึ้นของเมืองและสถานที่สำคัญ เช่น เวียงโynกไชย บูรีศรีช้างแส่น ดอยตุง เวียงไชยนารายณ์ เวียงไชยปราการ การปกครองของราชวงศ์ต่างๆ เช่น กำเนิดสิงหนาติ ราชวงศ์ของลาวจักราช การเกิดขึ้นของบูรีลาวาจาก พระยาอชุตราช พร้อมทั้งเหตุการณ์สำคัญ ที่เกิดขึ้น เช่น พระมกุมารปราบขอมคำ พระยาสุธรรมวดีใช้ปราการ เวียงโynกล้มเป็นหนองน้ำ เป็นต้น โดยแต่ละตอนนั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ไม่ต่อเนื่องและประติดประต่อเรื่องราวได้อย่างยากลำบาก²² มีข้อสังเกตว่าดำเนินการหรือพงศาวดาร ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเหล่านี้ มีข้อจำกัดมากหากจะใช้เป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่เน้นการเรียนรู้วิธีคิดหรือการบอกเล่าเรื่องราวของ “ผู้คน” หรือการศึกษาประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตของผู้คน รวมมาสามัญ อันเป็นทิศทางหลักของงานศึกษาชิ้นนี้

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาและเรื่องราวของประวัติศาสตร์เหล่านี้ก็ไม่ได้หลุดลอยไปจากความทรงจำของผู้คนเสียทั้งหมด บางครั้งคนในชุมชนเลือกบอกเล่าเรื่องราวที่อยู่ในตำนานหรือพงศาวดารเหล่านี้ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในความทรงจำ เพื่อบอกเล่าประวัติของบ้านเมืองเชียงแสน ซึ่งตนเองเป็นสมาชิกอยู่ คงจะวิจัยจึงไม่อาจละเลยที่จะศึกษาเอกสารเหล่านี้ได้วย

หลังจากการสำรวจเอกสารต่างๆ ที่มีการเสนอ มุ่งมองต่อประวัติศาสตร์ของเชียงแสน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอประวัติศาสตร์การเมือง การปกครอง การอพยพผู้คนเข้ามาตั้งรกรากโดย กษัตริย์ด้วยชัยภูมิของถินฐานนั้น หมายความว่า การสร้างบ้านแปงเมือง ร่วมกับเรื่องราวที่เป็นอภินิหาร เช่น การเผชิญหน้ากันระหว่างพญานาคกับมนูษย์ ก่อนการสร้างเมืองโynกนาคพันธุ์ เป็นต้น คงจะวิจัยได้ทำการสำรวจและคัดเลือกเฉพาะเอกสารที่มีความเชื่อมโยงกับประเดิมศึกษาของโครงสร้างให้มากที่สุด และพบว่า การกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของเชียงแสนในเอกสารเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นการวิเคราะห์และอธิบายเชียงแสนผ่านสายของผู้ศึกษาหรือผู้เขียน(ตำนาน พงศาวดาร ปั๊บสา) แม้ว่าจะมีเอกสารบางชิ้น ที่สัมภาษณ์ผู้คนในท้องถินบ้าง แต่ก็ยังคงเป็นการสัมภาษณ์เรื่องราวที่ผู้เขียนมีแนวทางการนำเสนอภาพประวัติศาสตร์บ้านเมืองและอาณาจักรอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องการเพิ่มเติมให้เห็นความชัดเจนในบางประเดิมเท่านั้น

²² ดูรายละเอียดใน ตำนานเมืองเชียงแสน เอกสารวิชาการร่วมสมมิง 700 ปีเชียงใหม่ อันดับ 6 ,สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.

เราสามารถจำแนกงานศึกษาเหล่านี้โดยอาศัยแหล่งที่มาของข้อมูลได้ 3 ประเภท อันได้แก่

- (1) เอกสารที่นำเสนอประวัติศาสตร์เชียงแสนผ่าน โบราณวัตถุ และโบราณสถาน ที่สามารถดูค้นได้ในสถานที่ต่างๆ อาทิ ร่องรอยเชียงแสนดีกคำบรรพ์²³ โบราณคดีเชียงราย²⁴ แหล่งชุมชนโบราณ คำacaoแม่สาย คำacaoเชียงแสน คำacaoแม่จัน จังหวัดเชียงราย²⁵
- (2) เอกสารที่เป็นตำนาน หรือพงศาวดารต้นฉบับ อาทิ พงศาวดารโยนก²⁶ ตำนานสิงหนาtic ตำนานเมืองเชียงแสน²⁷
- (3) เอกสารที่นำเสนอประวัติศาสตร์ของเชียงแสนโดยผ่าน ตำนาน พงศาวดาร และปื้นฐาน อาทิ ตำนานเมืองเหนือ²⁸ ประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเมืองพะ夷า(ที่มีการกล่าวถึงเมืองเชียงแสน)²⁹ พื้นแผ่นดินคนเมือง³⁰ พื้นเมืองเชียงแสน³¹

เอกสารบางชิ้นแสดงให้เห็นถึง ความเป็นไปได้ของประวัติศาสตร์ว่าขึ้นอยู่กับการตีความของผู้บันทึกหรือขีดเขียนเรื่องราว ดังที่ปรากฏในเรื่องราวกับตำนานเมืองเชียงแสน ที่รวมโดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2538) ที่กล่าวไปข้างต้น พบราก្យมีใต้ชื่อ “ตำนานเมืองเชียงแสน” นั้นแต่ละฉบับมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งชื่อ

²³ ศักดิ์ รัตนชัย, 2530

²⁴ กรมศิลปากร, 2533

²⁵ ที สมหวัง และคณะ, 2533

²⁶ พระยาประชาภิการราชรัฐ, 2507(พิมพ์ครั้งที่ 5)

²⁷ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538

²⁸ สงวน ใจดีสุรัตน์, 2505

²⁹ ฤทธิเดช วงศ์เทศ, 2538

³⁰ ดิตถ์ ตันทิพนูลย์, 2533

³¹ สรัสวดี อ่องสกุล, 2544

เฉพาะและรายนามของกษัตริย์ของเมืองเชียงแสน แสดงถึงเนื้อความหรือเรื่องราวในรายละเอียดของตำนานจะเป็นไปในลักษณะเช่นใดนั้นขึ้นอยู่กับผู้ประพันธ์

ตัวอย่างงานศึกษาเรื่อง พื้นเมืองเชียงแสน(2544) ของสรัสวดี อ่องสกุล พยายามที่จะนำเสนอกวภาพประวัติศาสตร์ที่มาจากการคิดของคนเชียงแสนหรือให้ได้ใกล้เคียงมากที่สุด ผ่านการสำรวจและวิเคราะห์เนื้อหาของตำนานที่สันนิษฐานว่า มีศูนย์กลางการเขียนอยู่ที่เชียงแสน ซึ่งสรัสวดีได้กำหนดระยะเวลาที่จะศึกษาโดยให้ความสำคัญตั้งแต่กำเนิดราชธานีเป็นต้นมา สมัยพม่าเข้ามาปกครอง จนกระทั่งยุคของการฟื้นฟูบ้านเมืองของราชวงศ์เจ้าจีดอน งานเขียนชิ้นดังกล่าวมีเหตุผลหลักประการหนึ่ง เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของล้านนาจากมุมมองอื่นๆ นอกเหนือจากมุมมองของอาณาจักรเชียงใหม่อย่างที่คุ้นเคย รวมทั้งพยายามที่จะเพิ่มหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ขาดหายไปในช่วงเวลาของพัฒนาการ แม้ว่าการค้นคว้าและทำความเข้าใจเรื่องราวใหม่ๆ โดยเฉพาะช่วงที่พม่าเข้ามาปกครองเมืองเชียงแสนจะเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการของการแสวงหา เติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับล้านนาที่น่าสนใจ แต่ตัวงานยังคงอ้างอิงอยู่บนหลักฐานการบันทึกเป็นหลัก

จากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้คนในพื้นที่ พบว่าพัฒนาการของความรู้เกี่ยวกับเมืองเชียงแสนนั้น สามารถที่จะแบ่งออกเป็น 2 ยุค ได้แก่ 1. ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และ 2. ยุคประวัติศาสตร์ตำนานและพงศาวดาร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) ยุคก่อนประวัติศาสตร์

ยุคนี้ระบบความรู้หรือความทรงจำของคนในท้องถิ่นไม่สามารถที่จะบอกเล่าหรืออธิบายถึงได้อย่างแน่นอน มีผู้คนบางส่วนที่กล่าวถึงเชียงแสนและเขตใกล้เคียง ว่าเป็นพื้นที่ที่มีคนอาศัยอยู่มาก่อนเป็นระยะหนึ่งๆ ปี แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก

ดังนั้นความรู้ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่จึงปรากฏในเอกสารที่เริ่มต้นตั้งแต่การขุดคันพบร่องรอยทางโบราณคดี ในแบบที่รากลุ่มเชียงราย ในงานเขียนเรื่อง โบราณคดีเชียงรายของกรมศิลปากร(2533) หรือร่องรอยเชียงแสนเด็กคำบรรพ์ ของศักดิ์ วัตనชัย(2530) เสนอเนื้อหาการสำรวจของ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปี พ.ศ. 2513 ได้ทำการขุดคันที่ลุ่มแม่น้ำโขง และแม่น้ำคำ พบร่องรอยหินกะเทาะครั้งแรกบริเวณที่ลาดตีนดอยคำ ริมถนนลูกรังที่ตัดจากตัวเมืองเชียงแสนไปทางทิศใต้สู่หมู่บ้านสบกง เครื่องมือที่พบเป็นเครื่องมือหินกรวดขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือที่มีน้ำหนักมาก ใช้คมชุดและสับ บางชิ้นเป็นเครื่องมือคล้ายขวนกำปั้น บาง

ชี้เป็นเครื่องมือปลายแผลมสำหรับชุดอาหารหรือเป็นอาหาร หินที่ใช้ทำเครื่องมือเป็นหินกรวดรูปร่างแบบซึ่งสามารถหาได้่ายในบริเวณนั้น และในปี พ.ศ.2514 ได้ทำการสำรวจขึ้นไปทางทิศเหนือของเมืองเก่าเชียงแสน ระยะ 10 กิโลเมตร คือบริเวณสบแม่น้ำ枉(บ้านสบ枉) และล่องลงไปทางทิศใต้จุดหาดสวนดอก (ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลบ้านแซว อ.เชียงแสน) ได้พบว่าตามริมฝั่งแม่น้ำคำก้มีการค้นพบเครื่องมือกระเทาะหินเพิ่มเติม

จึงสามารถสรุปได้ว่าบ่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงตั้งแต่บ้านสบ枉 ไปจนถึงหาดสวนดอก ระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตรนั้น พบเครื่องมือหินกระเทาะซึ่งแสดงว่ามีผู้คนอาศัยอยู่ และเป็นเครื่องมือในยุคหินเก่า สันนิษฐานว่า อาจจะมีความสัมพันธ์ทั้งทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมกับมนุษย์ยุคหินเก่าในประเทศจีนและเป็นลักษณะเช่นเดียวกับอีกหลายพื้นที่ในเอเชียอาคเนย์ ซึ่งในคราวรัชทางโบราณคดีจัดว่าอยู่ใน “วัฒนธรรมไฮบิเนียน” และในเชียงแสนนั้นอาจจะมีผู้คนอาศัยอยู่ยาวนานจนถึงยุคหินใหม่ สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นพวก “มิลากะ” ที่กล่าวไว้ในพงศาวดารก็เป็นได้

หากจะย้อนถึงช่วงเวลาของการอยู่อาศัยของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ในเอกสารหลักฐานชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ โบราณดีเชียงราย(2533) ก็ได้กล่าวถึงการสำรวจในครั้งเดียวกันของวีรพันธุ์ มาไlayพันธุ์ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ว่า บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำคำ อ.เชียงแสน ที่มีการขุดค้นพบเครื่องมือหินกระเทาะนั้น เชื่อว่า ควรจะมีอายุอยู่ในสมัยไฟลสโตซินตอนปลาย มีอายุเก่าแก่ประมาณสองแสนหรือหนึ่งหมื่นปีผ่านมา

(2) ยุคประวัติศาสตร์ต้นนาและพงศาวดาร

ต้นนาหรือพงศาวดารที่เกี่ยวข้องกับเชียงแสนมีอยู่ 3 ต้นนาหลัก คือ ต้นนาสุวรรณโคมคำ ต้นนาสิงหนาติ และพงศาวดารเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน โดยคณะกรรมการวิจัยได้ศึกษาและค้นคว้า เพื่อจะนำเสนอบางส่วนบางตอนที่ทำให้เห็นภาพของการดำรงอยู่ การเคลื่อนไหวของผู้คน ตลอดจนการลั่นลายของอาณาจักร ในแต่ละกาลสมัยของต้นนาและพงศาวดารดังนี้

ต้นนาเมืองสุวรรณโคมคำ

นับว่าเป็นต้นนาที่กล่าวข้างต้นแลนแห่งนี้ได้ยานานที่สุด โดยกล่าวว่าบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ค่อนไปทางทิศใต้บริเวณสบแม่น้ำกอก เป็นที่ตั้งของเมืองสุวรรณโคมคำ ของชาวกรอม หรือ

ข้อม มีลักษณะเป็นเกาะเนินทรายอยู่กลางแม่น้ำโขง ดังปรากฏใน พงศาวดารโยนก ภาคสุวรรณ โคมคำว่าด้วยขอมสมัย บริจเจทที่ 1 ว่าด้วยภูมิประเทศ ที่ตั้งเมือง กล่าวถึงการขยายตัวของคน ข้อม ความตอนหนึ่งว่า "...ครั้นเมื่อน้ำแห้งเกิดดินดอนมากขึ้นแล้ว ก็มีคนตั้งคามเขตเป็นถินฐาน บ้านเมือง ตามสองฝ่ายผู้ร่วมแม่น้ำขะลันที่(สันนิษฐานว่าเป็นแม่น้ำโขง) มีมนุษย์ชาติขอมหลง อัน มาตั้งแวนแควนโพธิสารหลวงเดิม(คือที่ตั้งเมืองหลวงพระบาง...)” โดยเนื้อความกล่าวว่าผู้ที่มา ก่อ ตั้งเมืองสุวรรณโคมคำนั้น เป็นชาวขอมจากเมืองโพธิสารหลวง การล้มสลายของอาณา กล่าวถึง ความเกี่ยวข้องของพญานาคกับผู้คนในเมืองสุวรรณโคอมคำ โดยผูกเรื่องราวว่า มีชายคนหนึ่งที่ทำ ไร์อยู่ริมฝั่งแม่น้ำขะลันที่ ในตอนกลางระหว่างเมืองสุวรรณโคอมคำ และ เมืองโพธิสารหลวง ซึ่งถูก ชิตาพญานามากินเข้าในนาเสียหาย พญานาคจึงได้สถาปัตยนาคเป็นผู้รับใช้ชายผู้นี้ และได้ช่วยเนรมิตเรือให้ชายผู้นี้นำไปค้าขายต่างเมือง เมื่อมาค้าขายกับเมืองสุวรรณโคอมคำ กลับ พบร่วมกับในเมืองต่างก็กลับแกลงและสร้างอุบายนิ่งเพื่อวิบัติน้ำของเข้า แม้กระหั้นเจ้า เมืองสุวรรณโคอมคำเอง ก็เล่นกลโงในการพนันกับชายผู้นี้ ซึ่งชิตาพญา_naคจึงได้ไปกราบบุญ บิดา ให้ยกพลโดยฐานามาชุดครั้งต่อไปค้าขายต่างเมืองที่ ผู้คนล้มตาย หรือหน้าไปอยู่เมืองอื่น ทำให้ สุวรรณโคอมคำร้างผู้คน จะมีแต่เพียงพวกคนมิลักษุที่อยู่ตามซอกหัวยราเวษา(พงศาวดาร โยนก,2507)

ตำนานสิงหนวัติ

ในตำนานสิงหนวัติได้กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้ง 132 ปี ก่อนพุทธกาล (ตำนานสิงหนวัติ บางฉบับ กล่าวถึงช่วงเวลาว่าเป็น 151 ปีก่อนพุทธกาล) สิงหนวัติกุมา ซึ่งเป็นโอรสองค์ที่สอง ของพระเจ้าเทวกาล กษัตริย์ผู้ครองราชคฤห์นคร ได้นำไฟร่อนบันสนคนอพยพลงมาตามแนวแม่น้ำโขง ใช้ระยะเวลาเดือนทาง 4 เดือน จนกระทั่งมาถึงบริเวณอาณาจักรเมืองสุวรรณโคอมคำเก่า เห็นว่าเหมาะสมแก่การสร้างบ้านแปงเมือง จึงได้สร้างเมือง “โยนกนาคพันธุ์” ความตอนหนึ่งใน ตำนาน กล่าวว่า

“...เมื่อไปถึงประเทศไทยนั้น มีสถานอันรายเรียงงาม มีแม่น้ำ
ใหญ่ แม่น้ำสาม น้ำน้อยมากนัก บ่ พอกใกล้แม่น้ำชนที่(แม่น้ำ
โขง)เท่าใด คือว่ามีน้ำหัวยน้อยอันจักสร้างไว้แต่งนาดีนัดแล เป็น

ແຄວັນເມື່ອງສູວາຮັນ ໂຄມຄໍາແຫ່ງຂອມໃບຮານແຕ່ເກົ່ານັ້ນ..”

(ດິຕົກ,2543)

ແຕ່ພື້ນທີ່ດັ່ງກລ່າວກົມໄດ້ຮັກຮ້າງຜູ້ຄົນເສີຍທີ່ເດືອຍເພຣະມີມິລັກຊູ ຊາວປ້າ ລະວ້າ ລາວ ອາສີຍອູ່
ເປັນໜຸ່ງໆ ຕາມແນວກູ່ເຂົາ ມີຫົວໜ້າເຮັດວຽກກັນວ່າ ປູ້ເຈົ້າລາວຈາກ ທີ່ມີຈອບຊຸດດິນມາກກວ່າ 500 ຂັ້ນສໍາຮັບ
ແຈກຈ່າຍໃຫ້ໜຸ່ງປະບວງຢືນທຳໄວ່ນາ ສຖານທີ່ທີ່ປູ້ເຈົ້າລາວຈາກອູ່ນັ້ນເຮັດວຽກວ່າ ດອຍສາມເສົ້າຫົວດອຍສາມ
ຍອດ (ປັບປຸງເຮັດວຽກວ່າດອຍຕຸງ) ເມື່ອສຶກໜ້າວັດຖຸມາຮັກບັນຍາມາຄື່ງພື້ນທີ່ນີ້ ກົດໝັ້ນກອງໜູ່ທີ່ວິມີຝຶ່ງແມ່
ນໍ້າລະວ່ານທີ່(ແມ່ນໍ້າສາຍ) ອູ່ໜ້າຈາກຝຶ່ງແມ່ນໍ້າ 7,000 ວາ ຄວັນນັ້ນນາຄຕ້ວහີນີ່ຈຳແລງເປັນພຣະມຄນ໌
ຂຶ້ນມາກລ່າວປົງສັນຄາຈຳວ່າ ແລະແສດງຕົນວ່າເປັນນາຄຜູ້ອາວັກຂາສຖານທີ່ແໜ່ງນີ້ມີຂໍ້ວ່າ “ພັນຄຸນາຄຣາຊ”
ແລ້ວກົດລ່າວອນຸ່າດໃຫ້ສ້າງເມື່ອງ ແຕ່ຂອໃຫ້ສຶກໜ້າວັດຖຸມາປົງຄູ່າມຕົນວ່າຈະອູ່ໃນສີລສັດຍສຸຈິຕຣວມ
ຈາກນັ້ນກົດຈຳລາໄປ ຄືນັ້ນເອງ ນາຄຕ້ວນນັ້ນກົດແສດງອກນິຫາວໂດຍກາຣຄວັກຂວິດພື້ນດິນເປັນຄູ່ຮອບພື້ນທີ່
ຕັ້ງເມື່ອງ ສໍາຮັບເປັນປ່າງການ ຄວັນສ້າງບ້ານແປງເມື່ອງສໍາເວົ້າ ຈຶ່ງໄດ້ຕັ້ງຂຶ້ອວ່າ ເມື່ອນາຄພັນຄຸນສຶກໜ້າວັດ
ນຄຣ ທີ່ນີ້ເປັນສ້າງເມື່ອງເສົງຫຼັງສຶກໜ້າວັດຖຸມາກົດເຮັດວຽກ ມິລັກຊູແລະຂອມທີ່ອາສີຍອູ່ໃນບຣິເວັນ ໃຫ້ເຂົ້າມາ
ອູ່ກ່າຍໃຕ້ພຣະບຣມໂພທີສມກາວ ແຕ່ພວກຂອມໄມ່ຍອມ ຈຶ່ງມີກາຣົບພຸ່ງ ແລະຂອມຮັນຄອຍໄປ(ພງສາວດາວ
ໂຍນກ,2507)

ตำนานเมืองหริรัญนครเงินยาง

เมืองหริรัญนครเงินยาง หรือเมืองเงินยางปราภูในตำนานพื้นเมืองแห่งหนึ่งเก่าแก่ทุกเล่ม แลกกล่าวตรงกันว่า ผู้สร้างเมืองคือ ลาจักราช หรือ ลาวจักราช ผู้เป็นต้นวงศ์ของราชวงศ์มังราย ในตำนานไม่อาจบอกริมายาของลาวจักราชได้อย่างชัดเจน แต่กล่าวตรงกันว่า เป็น บุตรของเทวดา บาง เป็นโภปaticก³¹ บ้าง ล้วนแล้วแต่เป็นการกล่าวอ้างถึงในส្នานะผู้ที่มีบุญญาธิการ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แอบดอยดุง เมืองหริรัญนครเงินยังนั้นเป็นเมืองที่ตั้งขึ้นเมื่อราพุทธศตวรรษที่ 12 และรุ่งเรืองมาถึงพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งมีการขยายอำนาจสู่ลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนในช่วงพญามังราย จนในที่สุด รวมรวมเป็นอาณาจักรล้านนา(สิริกุล,2533) แต่ในช่วงที่ขยายอาณาจักรนั้นพระเจ้ามังรายได้ไปสร้างเมืองกุมการที่บันฝั่งน้ำระมิงค์ ทำให้หริรัญนครเงินยางกลายเป็นเมืองร้าง ต่อมาพระองค์จึงได้ให้เจ้าแสนภู օรสสองค์แรก มาสร้างบ้านแปงเมือง โดยในล่องเรือมาตามแม่น้ำกก ในปี พ.ศ. 1830(ส่วน,2505) และการบูรณะเมืองโดยนกนาคพันธุ์ของเจ้าแสนภูนี้เอง ที่มีเรื่องราวบรรยายถึง เมืองเก่าเชียงแสนในรูปลักษณะที่ปราภูชาากเมืองเก่าดังที่เห็นในปัจจุบัน มีการสร้างประตูเมือง ดังความว่า

“...เจ้าพระยาแสนภูชี้่ครองเมืองเชียงราย มีพระราชนิเวศฯ สร้างพระนครอยู่ในเมือง จึงได้แสวงหาชัยภูมิอันดีแก่การเป็นราชธานี และได้เลือกเอาเมืองรอยเก่าริมน้ำของ(แม่น้ำโขง) อันเป็นแวนแควน โคนน้ำยังน้ำ แต่ด้านตะวันออกเว้นไว้เอามาแม่น้ำของเป็นคูปราการเวียง ตั้งพิธีกัลปบทองหลักเมือง ในวันศุกร์ เดือน 7 ขึ้น 2 ค่ำ ปีมะโรง สัมฤทธิ์ศก จุลศักราช 690 ยามแตรค่ำ ไว้ลักษณะในราชวีดุล วงปราการด้านกว้าง 700 วา ด้านยาวไปตามแม่น้ำแม่ของ 1,500 วา มีประตู 5 แห่ง คือ ประตูทางเทิง(นางเชิ่ง)³² ประตูหนองมุด ประตูเชียงแสน (ประตูป่าสัก) ประตูท่าม่าน(ทับม่าน) และ ประตูดิน ขอ...” (พระยาประชาภิจกรจักร,2515.)

³¹ หมายถึงผู้ที่เกิดขึ้นเอง

³² ในวงเล็บ เป็นชื่อที่ผู้คนในห้องคินใช้เรียกชื่อประตู

และบูรณะวัดวาอารามที่ร้าง พระธาตุจอมกิตติ พระธาตุภูเข้า พระเจ้าแสนภูครองเมือง เชียงแสนอยู่ 25 ปี แล้วลงไปเสวยราชย์ ณ เมืองเชียงใหม่

เหตุการณ์หนึ่งที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ต้านทาน และอยู่ในความทรงจำและชาวบ้าน ส่วนใหญ่สามารถบอกเล่าได้อย่างไม่แตกต่างกัน ความดังต้านทานเมืองเชียงแสนฉบับที่รวมโดยพระครุฑองสืบ วิสุทธาจาริ จัดทำเพื่อถวายแด่วัดพระเจ้าล้านตอง อุทิศถวายเป็นราชกุศลแด่พระมหากรหัตวิรย์เมืองเชียงแสนในอดีตทุกพระองค์ โดยแยกในงานวางศิลาฤกษ์ศาลหลักเมืองครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. 2533 ขอนกลับไปถึงเมืองเชียงแสนที่เป็นเสมือนหน้าด่านสำหรับการบุกเชียงใหม่ ของพม่า ดังนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงเจ้าอาณาจักรผู้ครอบครัวเชียงแสนอยู่เป็นนิจ

เหตุการณ์ครั้งสำคัญที่ชาวบ้านจดจำ คือ ในปี พ.ศ. 2244 ที่พม่าครองเมืองเชียงแสน ทำให้เมืองเชียงแสนขึ้นตรงต่อกรุงอังวะ ไม่ใช่เชียงใหม่ ยกให้เป็นประเทศาชสืบต่อ กันมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2322 พระยาจ่าบ้านผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ซึ่งในสมัยนั้นขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรี พระยาจ่าบ้านได้ยกพลขึ้นไปตีเชียงแสน ทำให้เมืองเชียงแสนร้างไป ขณะเดียวกันก็มีการเข้ามาตั้งทัพของพม่าเพื่อรอบกวนเมืองเชียงใหม่อยู่รำไร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ทรงเห็นว่า หากปล่อยให้พม่าอยู่ในเชียงแสนนานเกินไป จะเป็นอันตรายมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2347 เดือน 5 จึงได้โปรดให้พระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพรัตน์ พระยาธรรมราชน ยกกองทัพขึ้นมาสมบทกับเชียงใหม่เพื่อไปตีเชียงแสน ซึ่งพม่าเองก็ตั้งมั่นสรุบ กองทัพสยามปิดล้อมอยู่ 2 เดือน สะเบียงขัดสนกองทัพจากสยามจึงถอยลักษบไปก่อน คงเหลือแต่กองทัพเชียงใหม่ เมื่อพม่าเห็นว่ามีกองทัพเคลื่อนกลับก็คิดว่าถูกหมด จึงเปิดประตูเมือง ทำให้กองทัพเชียงใหม่บุกเข้าตีและยึดเชียงแสนได้

เมื่อกองทัพเชียงใหม่ยึดเชียงแสนได้ ก็ให้รื้อเพาเมืองและวัดวาอาราม เพาะาะเกรงว่ากำลังของพม่าจะบุกมาอีก อพยพคนเชียงแสน 23,000 คนเศษ แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ให้ไว้ในเมืองเชียงใหม่ 1 ส่วน, นครลำปาง 1 ส่วน, เมืองน่าน 1 ส่วน, เมืองเวียงจันทร์ 1 ส่วน(บางตำนานระบุว่าเป็นหลวงพระบาง) ที่เหลือถวายลงไปกรุงเทพฯ ซึ่งโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สระบุรี และราชบุรี ซึ่งยังมีหมู่บ้านของชาวเชียงแสนอยู่ที่ตำบลเส้าให้ จ.สระบุรีและราชบุรี เรียกตัวเองว่า ยวน หรือ ไทยยวน อันหมายถึงชาวโนนกเดิม มีคำบอกเล่าต่อๆ กันว่า ในการอพยพครัวเรือนของเชียงแสนในครั้งนั้น เพื่อมิให้ราชภูมิที่ถูกกว้างต้อนพระวัวพะรัง ที่จะต้องเอาลูกเล็กเด็กแดงไปด้วย ทำให้การการเดินทางชักช้า กองทัพเชียงใหม่จึงได้นำเค้าเด็กเล็ก ที่ยังเดินทางไม่ได้ปล่อยไว้ในนา

แล้วทุดน้ำเข้าจันเต็มให้จมน้ำตาย หมวด ส่วนเด็กที่โตขึ้นหาด 4 – 5 ขวบ ยังเดินทางไกลด้วยตนเองไม่ได้ ให้ให้น้ำบรรทุกเรือไปลุ่มเสียกลางแม่น้ำโขง และหลังจากนั้น เชียงแสนก็ได้กลายเป็นเมืองร้างเป็นเวลานาน(ส่วน, 2505)

3.2 ประวัติศาสตร์ที่กล่าวโดยคนท้องถิ่นเชียงแสน

แม้ว่างานศึกษาชิ้นนี้ จะให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เน้นประสบการณ์ชีวิตของผู้คน หรือเรื่องราวในอดีตผ่านการบอกเล่า แต่แน่นอนว่าต้องมีการคาดคะเนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์รูปแบบอื่นด้วย ดังนั้นการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเชียงแสนสามารถช่วยให้คนจะค้นควัดข้อมูลที่เข้าใจ และรับรู้เรื่องราวของท้องถิ่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนพาอย่างยิ่งสิ่งที่ปรากฏในคำบอกเล่า จากผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่นั้น มักจะมีการผสมผสานกันระหว่างเรื่องราวตำนานที่ได้รับการถ่ายทอดหรืออ่านจากเอกสาร การจินตนาการและการคาดเดา พิจารณาทั้งการเลือกจำจดหรือบอกเล่าในบางสีสันของประทับใจ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในที่นี้หมายถึง การศึกษาโดยอาศัยการร่วมคิด ให้ข้อมูลโดยการบอกเล่าเรื่องราวและความรู้สึกจากผู้คนในท้องถิ่นโดยตรง อันเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของงานศึกษาชิ้นนี้ อย่างไรก็ตามงานศึกษาลักษณะของหลักฐานและการจดบันทึกนับว่ามีคุณภาพอย่างมากต่อการทำความเข้าใจและขยายความเป็นเชียงแสนในเชิงพัฒนาการได้เป็นอย่างดี ทั้งสำหรับวงการประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และส่วนราชการปกครอง หรือแม้แต่กับผู้คนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในเชียงแสนเอง อย่างน้อยก่อเกิดความภาคภูมิใจที่เมืองเชียงแสนแห่งนี้มีความเป็นมาที่ยาวนาน เงื่อนไขของ “เวลา” และ “หลักฐาน” ที่ชุดคันโดยนักโบราณคดีหรือนักประวัติศาสตร์ สะท้อนถึงความเก่าแก่ บ่งบอกว่ามีผู้คนอาศัยบนพื้นดินและมีชีวิตที่ผูกพันกับแม่น้ำโขงหรือชุมชนที่แห่งนี้มาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่อานาจกรสรุรณ์โคมคำแห่งขอมสมัย ถูกอ้างอิงทั้งเอกสารและถ้อยคำของบุคคลว่ามีความเก่าแก่กว่าเมืองสำคัญ ๆ อื่นของล้านนา เช่น ลำพูนเชียงใหม่ เชียงราย และลำปาง

สิ่งที่คุณจะสนใจคือ การรับรู้ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับท้องถิ่น กับการบอกเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนแห่งนี้ มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ? และมีแนวโน้มที่จะอธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าวในลักษณะที่ท้องถิ่น ที่เป็นผู้กำหนดความสัมพันธ์ของตัวเองกับโครงสร้าง

และโครงข่ายของคำนاد ทั้งคำนادปกครองและคำนادของความรู้จากภายนอกที่เข้ามาพร้อมกัน เป็นต้นพบว่าการรับรู้และการอธิบายประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น ไม่ได้เป็นไปในลักษณะของ การยอมรับหรือปฏิเสธเนื้อหาสาระของเอกสารหรือเรื่องราวอย่างเด็ดขาดด้วยเห็น ค่อนข้างที่จะยอมรับในเรื่องราวที่เกี่ยวกับการสร้างบ้านแปงเมือง และแม้กระทั่งการค้นพบซากมุชช์ยัง และ อุปกรณ์การดำรงชีพโบราณ ก็ถูกนำมาใช้ถึงความมีรายธรรมมาต์โบราณก่อนประวัติ ศาสตร์ แต่สิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิตของผู้คนมากที่สุด และบ่งบอกถึงความเป็นคนเชียงแสนนั้นผู้คน ในท้องถิ่นกลับให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมปะ儈ນ จาริตปฏิบัติที่มีมาแต่อดีตมากกว่า โดย แบบแผนการดำเนินของชีวิตและชุมชนนั้นมีที่มาในระบบการเรียนรู้และสืบทอดจากหลายแหล่ง อาทิ บางพิธีกรรมเรียนรู้มามาจากบ้านสาใบลานที่กล่าวถึงความเป็นมาและวิถีชีวิตของเชียงแสน³³ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เคยบวชพระ ปะ儈ນหนึ่งที่เรียนรู้มามาจากบ้านสาใบลานและปฏิบัติกันมายาวนาน ปะ儈ນพระธาตุเจดีย์หลวงและพระธาตุจอมกิตติ เดือน 7 เป็น ชั้น 15 ค่ำ ที่มีการร่วมกันของคนทั้งเชียงแสน เชียงราย แม่จัน รวมไปถึงศาสนาจากฝั่งพม่าและลาว แต่ส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ

สำหรับชุมชนท้องถิ่นนั้นการศึกษาเชิง “ประวัติศาสตร์” ที่หมายถึงการย้อนกลับไปทำ ความเข้าใจอดีต ทั้งระบบความสัมพันธ์ เงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หรือการพยายามสืบค้นเรื่องราวในอดีตของตนเองหรือท้องถิ่นของตนเองนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในมิติคิดของผู้คนในท้องถิ่นมาแต่เดิม จากการสัมภาษณ์พบว่าการจดจำหรือบอกเล่าเรื่องราว ต่างๆ นั้น คนท้องถิ่นจะบอกเล่าเรื่องราวที่แยกขาดจากกันระหว่าง ประวัติศาสตร์วิถีชีวิต กับ ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักร ซึ่งประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรนี้เริ่มเข้ามานือทิพลด้วยความคิด ของชุมชนท้องถิ่นแบบนี้หลังปี พศ. 2500 นี้เอง โดยสามารถยืนยันได้จากการพยายามที่จะ

³³ ปัจจุบันบ้านสาลี่ในใหญ่ถูกเก็บไว้ที่สวนราชการ และกระจายไปตามวัดอื่น ๆ ทั่วพะ夷า ลำปาง เชียงใหม่ หรือเชียงราย และคนท้องถิ่นไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหนบ้าง จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ให้ความตั้งกันว่า สวนใหญ่ต้นน้ำหรือเรื่องราวของเชียงแสนจะอยู่ที่เชียงตุง บางท่านเคยไปแล้วได้เห็น อธิบายว่าเมื่อครั้งที่ล้านนามีอาณาเขตครอบคลุมไปจรดเชียงตุง ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของพม่า มีการเผยแพร่พุทธศาสนาจากล้านนาเข้าไปทางเหนือ มีพระสงฆ์จากเชียงแสนหลายรูปที่จาริกไปสร้างวัดและนำเอาบ้านสาใบลานไปด้วยมากมาย และเมื่อถึงเวลาที่อังกฤษเข้ามายึดและปกครองพม่า ล้านนาก็ไม่สามารถที่จะเอกลัษบมาได้(ข้อมูลจากลุงหนานวงศ์ วงศ์ ศา)

ประดิษฐ์ต่อเรื่องราว และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรของท้องถิ่นนั้น เกิดขึ้นภายหลังจากที่ มีการเข้าไปชุดคันและสำรวจโบราณสถาน โบราณวัตถุ และหลักฐานบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับ เชียงแสน โดยหน่วยงานศิลปากรที่ 4 และพิพิธภัณฑ์เชียงแสน ที่ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2500 แต่เริ่มทำการศึกษาและชุดคันก่อนหน้านี้ประมาณ 5 – 6 ปี จากการสัมภาษณ์พ่อคุย แก้ว ศรีปัน อายุ 83 ปี ซึ่งเป็นลูกหลานของกำนันหมู จันทaphun ต้นตระกูลคนยองท่อพยพจาก ลำพูน ภายใต้การนำของเจ้าอินตีะ ในปี พ.ศ.2421 ตอนที่เข้ามาอยู่ใหม่ในนั้น พื้นที่เรียงเก่าเชียง แสนมีซากปรักหักพังของวัดวาอารามและซากพระพุทธชูปีกของสมุกไรัตนา Konดันไม่ใหญ่ ผู้คนก็ ไม่ใครจะสนใจหรือนำมาเก็บไว้เป็นของตนเอง ด้วยเกรงคำจากราเมืองทั้งส่วนที่เป็นเมืองเก่า เมือง ร้าง และพื้นที่แอบนั่งก็เป็นวัดวาอาราม จึงปล่อยให้ทุกอย่างคงอยู่ตามเดิม ผู้คนท้องถิ่นที่อาศัย อยู่ในช่วงเวลานั้น ก็เลือกเอาพื้นที่ที่ราบพอปลูกสร้างบ้านเรือนเท่านั้น บางคนก็ไปตั้งบ้านเรือนใน ทางฝั่งตะวันออก อันเป็นที่ของประเทศไทยในปัจจุบัน เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ราบ平坦ของแม่น้ำโขงเสีย น้ำโขง และเหมาะสมแก่การเพาะปลูก หลายคนจึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงเสีย เนื่องจากใกล้พื้นที่เพาะปลูก พ่อคุยแก้ว เล่าต่อว่าเมื่อครั้งที่พ่อคุยยังเป็นเด็กอายุ 5 – 6 ขวบ (ประมาณปี พ.ศ.2469) ราชการได้เกณฑ์คนมาผัว atan เพื่อรับเด็จบะประปากเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัช กาลที่ 7) โดยมีชาวบ้านเชียงแสน นอกเมืองเชียงแสน ใกล้ไปถึงเมืองจัน มากว่ากันผัว atan พื้นที่ บริเวณเดียวกัน คันละ 15 วัน ตอนนั้นก็ชาวบ้านเองก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับความเป็นเดียว เก่า เชียงแสน แต่จะรู้สึกตื่นเต้นกับการได้เข้าฝึกซัตรiy สยามเสียมากกว่า แต่ละวันจะมีชาวบ้านไป ยืนมองอยู่ใกล้ๆ พลับพาที่ประทับ ที่ตั้งเรียงราย 5 – 6 หลังอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ต่อมาก่อนที่กรม ศิลปากรจะเข้าไปทำการสำรวจพื้นที่ ได้มีชาวฝรั่งเศสล่องเรือมาจากหลวงพระบางเข้ามาชุดพระ และขนเอกสารพระพุทธชูปีกของสมุกไรัตนา Konดันไม่ไปเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านแถบนี้เองก็มิได้ห้าม ปราบ ไม่ได้รู้สึกหวงเหงาเป็นของตน และประการสำคัญของกล่าวต่อคำจากราษฎรและศาสนาและ วิถีชีวิต ขันย้ายไปกับพวกราชที่เข้ามาตั้งกองอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ส่วนผู้ที่ทำการค้าขายก็มีบาง กลุ่ม เป็นพวกราช และคนจีน³³ ส่วนคนในท้องถิ่นมีไม่กี่ราย ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่าท้ายที่สุดแล้ว ชีวิต ของคนพวgnั้นก็วิบัติ มีพวกรคนหนึ่งตายอย่างธรรมดากะก่อนสิ้นใจนั้นในท่าขัดสมາชิ เมื่อถูกัน

³³ ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้คำว่า “หมูเจ็ก” แล้วตามด้วยซึ่.... ซึ่งคณะวิจัยของสงวนนามเนื่องจากลูกหลานของพวกร เข้าเหล่านั้นยังอยู่อาศัยและทำมาหากินในเชียงแสน

พระพุทธชูป อยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถเคลื่อนกายหรือเปลี่ยนท่าได้ นำความทุกข์ทรมานมาให้เจ้าตัว อยู่ในสภาพเช่นนี้จนกระทั่งเสียชีวิต

ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรเริ่มเข้ามายังอิทธิพลต่อความคิดและการรับรู้ของชุมชนท้องถิ่น ในราว 30 – 40 ปี หลัง พ.ศ.2500 เมื่อก่อนหน้านี้เรื่องราวของเมืองเชียงแสนเมื่อครั้งอดีต กacula จะมีการศึกษาและบอกเล่าสู่กันฟังในท้องถิ่น ผ่านพระสงฆ์ที่มีการเทศนาเรื่องราวของเมือง เชียงแสนผ่านกัณฑ์เทคโนโลยีปั๊บสา ซึ่งขณะนั้นมีพระจำพรรษาอยู่เพียง 3 วัดเท่านั้น ได้แก่ วัดพระล้านตอง วัดปงสนูก และวัดพันตอง³⁴ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่พบว่า ผู้คนในชุมชน เดียงเก่าที่เคยได้ฟังพระเทศน์เกี่ยวกับเมืองเชียงแสน ก็รู้สึกภูมิใจที่ได้มาอยู่อาศัยในที่ที่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ส่วนชุมชนสบรวมและสบคำนั้นส่วนใหญ่ไม่เคยฟังและไม่เคยรับรู้เรื่องราว เกี่ยวกับเวียงเก่าเชียงแสนเลย อาจจะกล่าวได้ว่า การเข้ามาของกรมศิลปากร เป็นตัวกระตุ้นให้ชาวบ้านได้สนใจในความเป็นเมืองเก่า และมีความเป็นของราชอาณาจักรที่ยาวนาน แต่ก็ไม่มากนัก จะมีเพียงบางกลุ่มคน เช่น ข้าราชการในพื้นที่ พระสงฆ์ หรือผู้เฒ่าผู้แก่บางรายที่สนใจและให้ความสำคัญอย่างจริงจัง โดยเฉพาะท่านพระครูทองสีบ วิสุทธาจาริ เจ้าอาวาสวัดล้านตอง ปัจจุบัน ซึ่งว่าท่านเป็นผู้นำของคนท้องถิ่นที่ทำการศึกษาเรื่องราวของราชอาณาจักรเชียงแสน และบันทึกความเป็นมากต่าง ๆ อย่างจริงจัง และผู้คนในท้องถิ่นมักจะกล่าวข้างถึงท่านพระครู ทองสีบ ในฐานะของผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงแสน จากการสัมภาษณ์ ในราว 10 กว่าปีก่อน (ช่วงประมาณหลังปี พ.ศ.2530) ท่านเริ่มให้ความสนใจประวัติศาสตร์เมืองเชียงแสนจากปั๊บสา ที่มีกราจารีกเป็นภาษาเมืองเหนือก่อน แล้วจากนั้นก็ศึกษาจากพงศาวดาร เช่น พงศาวดารโยนก พระราชนพงศาวดาร ตำนานลิงหนวดตี ตำนานเชียงแสนฯลฯ

(1) ประพณ์และ Jarvis ในฐานะประวัติศาสตร์ท้องถิ่น:

กระบวนการดำเนินอยู่และรือฟื้น

คงจะวิจัยให้ความสำคัญกับประพณ์และ Jarvis ในฐานะของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพราะระบบความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าว มิได้เป็นเพียงกฎหมายหรือติกาทางสังคม ที่มิได้เพื่อปฏิบัติตาม

³⁴ ได้ย้ายมาตั้งในพื้นที่ของวัดผ้าขาวป้าในปี พ.ศ.2490 เนื่องจากที่ตั้งเดิมของวัดเป็นพื้นที่ลุ่ม อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าบ้านเรือนของชาวบ้านบางหลัง ผู้เฒ่าผู้แก่จึงได้ย้ายไปไว้ที่วัดผ้าขาวป้า ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่นแม่น้ำโขงและอยู่ในระดับที่สูงกว่าที่อื่นๆ

หรือเพื่อตอบสนองในส่วนของสุนทรียะหรือความบันเทิงเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อคนท้องถิ่นทั้งในชีวิตประจำวัน อาย่างมาก สาระที่ซ่อนอยู่ในตัววัฒนธรรมเปรียบเสมือนเครื่องควบคุม สมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบความเชื่อ/ศาสนา มนุษย์กับธรรมชาติ หรืออาจจะสรุปว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของผู้คนว่าอยู่ในกลุ่มสังคมใด ชาติพันธุ์ใด มีความเป็นมาอย่างไร

จาเร็ตเพร์ลี บางอย่างมีการถ่ายทอดและปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน บางอย่างเป็นลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ และบางอย่างเป็นการรือฟื้นและสร้างใหม่ ชุมชนท้องถิ่นได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับจาเร็ตและเพร์ลีในฐานะของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไว้อย่างกว้างไกล ระบบความเชื่อและวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่จะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนท้องถิ่นของตนได้ ดังนั้น การดำรงอยู่ของจาเร็ตและเพร์ลีนั้นมีความหมายว่าเป็นการอนุรักษ์ไว้เท่านั้น แต่เป็นการย้ำให้สามารถเข้าใจเรื่องราวของตน ก่อให้เกิดสำนึกร่วมในการเป็นสมาชิกของชุมชน และนำไปสู่พลังของชุมชนที่จะต่อรองและแข็งแกร่งขึ้น

โดยมีแบบแผนการปฏิบัติผ่านประเพณีและจาเร็ต โดยภาษาท้องถิ่นเรียกว่า ป่าวนี และยึด ความแตกต่างระหว่างทั้งสองสิ่งมีดังนี้

สิ่ต	ป่าวนี
1. เป็นข้อห้ามที่ต้องปฏิบัติ มีการบังคับ มีบทลงโทษ โดยคนในชุมชนร่วมกันกำหนด เช่น การผิดผีของหนุ่มสาว ต้องไปเสียผี ของตระกูลฝ่ายหลိing , การล่วงละเมิดสิ่งหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ต้องทำพิธีขอมา , การลักขโมยของผู้อื่น ต้องมีการปรับใหม่ฯลฯ	1. เป็นสิ่งที่ควรกระทำเมื่อครบกำหนดเวลา หรือจังหวะโอกาส ไม่บังคับ เช่น งานบุญ การทำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในวันปีใหม่ ป่าวนีพระราตรี การจัดการงานศพ แต่งงาน ฯลฯ
2. มีหน้าที่ในการจัดระบบความสัมพันธ์ให้คนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข (ป้าจูบันบางอย่างซ่อนทับกับกฎหมายของรัฐ)	2. ทำหน้าที่ในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคน ความเชื่อ ศาสนา ความเป็นหมู่เดียวกัน ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะสามารถจำแนกให้เห็นความต่างกันของจาติและประเพณีท้องถิ่นแต่ทั้งสองส่วนก็มิได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากกันโดยสมบูรณ์ เพราะอย่างยิ่งส่วนที่เกี่ยวข้องกับศรัทธาความเชื่อ เช่น เกี่ยวกับผีเจ้าเมือง ในแต่ละปีต้องมีการเลี้ยงผีเจ้าเมืองเมื่อถึงกำหนดเวลาตามแบบประเพณี และสามารถขอชุมชนของจะต้องไม่ไปละเมิดศาลาเจ้าพ่อหรือป่าเจ้าเมืองเมื่อในชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกันการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อหรือเจ้าเมือง นั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความเคารพและไม่ละเมิดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เบื้องต้นคุณะวิจัยจะนำเสนอด้วยภาพรวมของประเพณีท้องถิ่นในรอบปีที่มีความเหมือนและแตกต่างกันระหว่าง 3 ชุมชน ที่ยังคงมีการปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน จากนั้นจะนำเสนอในรายละเอียดของบางประเพณีหรือพิธีกรรม ที่จะสามารถสะท้อนให้เห็นระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในท้องถิ่น พร้อมทั้งวิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการ และระบบคิดของชุมชนที่ซ่อนอยู่ภายใต้พิธีกรรมทางสังคม รวมไปถึงการหายไปและรื้อฟื้นขึ้นใหม่สำหรับบางประเพณี

ประเพณีในรอบปีของชุมชนสบรวก

เดือนมกราคม-เดือนสาม	ว่างเว้นประเพณี
เดือนกุมภาพันธ์-เดือนสี่	ประเพณีทานข้าวใหม่ ทำพร้อมกับการบวชส่างลอง(บัวเนร)
เดือนมีนาคม-เดือนห้า	ประเพณีนมัสการพระธาตุดอยตุง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5
เดือนเมษายน-เดือนหก	ประเพณีสงกรานต์
เดือนพฤษภาคม-เดือนเจ็ด	ประเพณีนมัสการพระธาตุดอยเชียงเมียง/ภูเข้า(ก่อมเข้าพรวชา)
เดือนมิถุนายน-เดือนแปด	ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าเมือง
เดือนกรกฎาคม-เดือนเก้า	ประเพณีเข้าพรวชา
เดือนสิงหาคม-เดือนสิบ	ประเพณีສลาภภัต
เดือนกันยายน-เดือนสิบเอ็ด	ว่างเว้นประเพณี
เดือนตุลาคม-เดือนสิบสอง	ประเพณีออกพรวชา
เดือนพฤศจิกายน-เดือนเกี้ยง/เจี้ยง	ประเพณีนมัสการพระธาตุเชียงเมียง(หลังออกพรวชา)
เดือนธันวาคม-เดือนยี่	ว่างเว้นประเพณี

ประเพณีในรอบปีของชุมชนเวียงเก่า

เดือนมกราคม-เดือนสี่	ประเพณีตานข้าวใหม่ เป็นช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว นำข้าวมาถวายพระที่วัด และมีการนำไปไหว้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือด้วย โดยนำข้าวใหม่ที่สุกแล้วพร้อมเครื่องคาวหวานและดอกไม้ไปตานข้าวใหม่
เดือนกุมภาพันธ์-เดือนห้า	ว่างเว้นประเพณี
เดือนมีนาคม-เดือนหก	ประเพณีสรงน้ำพระธาตุเจดีย์ทั่วโลกและพระธาตุจอมกิตติ (รายละเอียดจากกล่าวในช่วงต่อไป)
เดือนเมษายน-เดือนเจ็ด	ประเพณีสงกรานต์ วันสังขารล่อง 13 เข้ามืดของวันนี้เชื่อว่าปั้สังขารย่าสังขารจะลดลงตามแม่น้ำใหญ่/ลำน้ำโขง พอตกลายข้าวบ้านก็จะไปชำระร่างกาย สรงน้ำ หรืออาบน้ำ ที่ที่นอนมุ่งผ่าห่มออกมากซัก เชื่อว่าเป็นการทำชำระสิ่งสกปรกให้ลอดไปกับสังขาร วันเนา 14 จะไม่กล่าวคำที่ไม่ดี ขนทรายเข้าวัด เตรียมเครื่องคาวหวาน ไว้สำหรับไปทำบุญที่วัดและดำเนินงานแต่คนแก่ในวันพุธวัน 15 ซึ่งในวันนี้จะมีการสรงน้ำพระดำเนินงานแต่คนแก่ที่เคารพนับถือ และวันที่ 16 ก็เป็นวันปากปี หรือวันแรกของปี ก็จะเน้นที่การปฏิบัติในครัวเรือน นิยมทำน้ำแขงขันนุ่น ถือว่าโชคชะตาดีหากน้ำแขงดี ให้ได้ไปตลอดปี
เดือนพฤษภาคม-เดือนแปด	ประเพณีบูชาดอยตุง ชาวบ้านจะไปร่วมพิธีกรรมที่วัดพระธาตุดอยตุง หากไม่ไปดอยตุงก็จะทำที่วัดพระธาตุจอมกิตติแทนก็ได้ บูชาเจ้าพ่อป้าสัก จะมีการถือยี่ห้อที่ศาลเจ้าพ่อ และจุดบั้งไฟบูชาพระธาตุจุพามณี
เดือนมิถุนายน-เดือนเก้า	ประเพณีเข้าพรรษา
เดือนกรกฎาคม-เดือนสิบ	ว่างเว้นประเพณี
เดือนสิงหาคม-เดือนสิบเอ็ด	ประเพณีสลาภภัต
เดือนกันยายน-เดือนสิบสอง	ประเพณีออกพรรษา
เดือนตุลาคม-เดือนเกียง	ประเพณีลอยกระทง
เดือนพฤศจิกายน-เดือนยี่	ว่างเว้นประเพณี
เดือนธันวาคม-เดือนสาม	ประเพณีในรอบปีของชุมชนสบคำ

เดือนมกราคม

ประเพณีทำบุญขึ้นปีใหม่ โดยจะไปทำบุญตักบาตรและฟังเทศน์ที่วัด / เกิดในช่วง 30 – 40 ปีที่ผ่านมา

เดือนกุมภาพันธ์

ประเพณีบุญข้าวจี่ (งานข้าวใหม่) ความเป็นมาของงานบุญข้าวจี่ คือ เมื่อครั้งพุทธกาล มีท้าสในครอบครัวของเศรษฐีคนหนึ่ง ต้องทำงานหนักทุกวัน อดมื้อกินมื้อ วันหนึ่งเขานิ่งไม่มีอะไร กิน จึงได้อ Era รำข้าวละเอียด มาคลูกับน้ำแล้วนำไปปั่นไฟโดยหวังว่าจะนำมากิน แต่ปั่นเอยู่ได้พอกับพระพุทธเจ้า เสด็จมาผ่านทาง เขามีจิตให้นำข้าวจี่นั้น回去 หลังจากที่ถวายเสร็จแล้ว เขายังไม่แน่ใจว่าพระองค์จะฉันหรือไม่ จึงเดินตามไป และพบว่าพระองค์ฉันข้าวจี่นั้น จึงเกิดความปิติในการทำบุญ และการทำบุญครั้งนี้ก่อนสิ่งใดก็ตาม ก็ได้หลุดพ้นจากการเป็นทาส คนลาวจึงได้จัดให้มีการทำบุญข้าวจี่ขึ้นตั้งแต่นั้นมา / เป็นประเพณีเก่าแก่มาแต่บรรพชน

เดือนมีนาคม

ประเพณีการเข้าบวชสาวก่อนงานวันพบหลวงพ่อผาenga โดยพระและสามเณรที่วัดผาenga และนิมนต์จากวัดเครือข่ายมาร่วมด้วย เป็นเวลาทั้งสิ้น 9 – 10 วัน และจะกำหนดช่วงเวลาที่แน่นอนเพื่อที่จะให้เสร็จสิ้นก่อนวันพบหลวงพ่อผาenga 1 วัน (พบหลวงพ่อในวันที่ 18 มีนาคม 2519) คนสบคำจะทำบุญตักบาตรและสนับสนุนตลอดกิจกรรม เชื่อว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีการบวชสาวกเปรียบเหมือนกับการชำระความชุ่นข้องหม่องใจ หรือชำระบาปที่ได้กระทำมาในช่วงที่ผ่านมา / เกิดขึ้นหลังจากปี พ.ศ. 2519

เดือนเมษายน

ประเพณีสงกรานต์ จะคล้ายกับของคนเมือง คือ เป็นวันสังฆารล่อง หรือวันสงเคราะห์ 13, วันเนา 14 และ วันพญาวัน 15 แต่สำหรับสบคำจะแตกต่างคือ ในวันที่ 13 จะนำพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในวิหารลงมาไว้บนแท่น ในลานวัน เพื่อให้ชาวสบคำมาสรงน้ำ โดยชาวบ้านทุกครัวเรือนจะมาพร้อมกันที่ลานพิธีแล้ว

ทำการสรงพระพุทธชูป่าก่อน จากนั้นจะสรงพระสงฆ์และสามและ
เณรในวันทุกวูป จะนำพระกลับขึ้นไปประดิษฐานไว้ที่เดิมเมื่อผ่าน
พั้นเดือนเมษายนไปแล้ว และวันที่ 15 เป็นวันເຄາໂຫຼວກເຂົ້າຍ ວັນນີ້
ຈະມີ “ກາງັນ” ໂດຍຫາວຳບ້ານເກືອບທຸກຄວ້າເວືອນຈະມາຮັມຕົກກັນ ວ້ອງ
ຈຳກຳເພັນ ເຄລືອນໄປຕາມບ້ານຕ່າງໆ ເວີມຈາກບ້ານຜູ້ແຫຼ່ງບ້ານ ແລະ
ບ້ານຕ່ອງໄປ ອາຈະໄຟ່ຄວບຖຸກຫັ້ງຄາເວືອນ ແຕ່ຈະກະຈາຍໃຫ້ໄດ້ມາກ
ທີ່ສຸດ ເຈົ້າຂອງບ້ານທີ່ມີຄົນເຂົ້າໄປງັນຈະຕ້ອງເລີ່ມຂ້າງປາກອາຫາວ ແລະ
ເຄື່ອງດືມ ໂອກສິ້່ຫາກບ້ານໄດ້ມີຜູ້ແຜ່ຜູ້ແກ່ ກົດທຳການດຳໜ້າໄປ
ພ້ອມກັນ

ເດືອນພຸດທະນາຄມ

ປະເພນີສຽງນໍ້າພະຫາດຸພາເງາ

ເດືອນມີຄຸນຍາຍນ

ປະເພນີເລີ່ມເຈົ້າພ່ອສບຄຳ ອ້ອການເລີ່ມຫອ ອ້ອການຄໍາຫອ
ໜ້າສບຄຳເຊື່ອວ່າ ເຈົ້າພ່ອສບຄຳ ດືອ ສິ່ງສັກດີສີທີ່ທີ່ຄອຍປົກປ້ອງ
ບ້ານເວືອນ ຜູ້ຄົນ ແລະໜູ່ບ້ານ ໃຫ້ອຸ່່ຍ່ອງວ່າມເຢັນເປັນສຸຂ່າ ຖຸກຄວ້າ
ເວືອນຈະມີສ່ວນວ່າມໃນການເລີ່ມ ທັ້ງບໍລິຈາກເງິນທອງ ຊ້າວຂອງ
ປະກອບພິທີກຣມຫ້ອການເຂົ້າມາວ່າມໃນບົດເວນປະກອບພິທີກຣມ
ແລະຫັ້ງແລ້ວຈີ່ຈະມີການເລັ່ນສະບຳ ຊັກຂະເຢ່ອ(ດຶງສ້າງ)

ເດືອນກຽກງາຄມ

ປະເພນີເຂົ້າພວ່າຫາ

ເດືອນສິງຫາຄມ

ປະເພນີທານຂ້າວໜ້ອ ເປັນກາວອຸທືສ່ວນກຸດລີໄປໃຫ້ກັບນູາຕີພື້ນ້ອງ
ທີ່ລ່ວງລັບ

ເດືອນກັນຍາຍນ

ປະເພນີທານຂ້າວສາກ(ສລາກກັດ) ຈະເປັນທຳນູນໃຫ້ນູາຕີພື້ນ້ອງທີ່
ລ່ວງລັບໄປແລ້ວອີກຄັ້ງໜຶ່ງ ທຳໃນວັນຂຶ້ນ 15 ດຳ ເຊື່ອວ່າເປັນວັນ
ປລ່ອຍຝີ

ເດືອນຕຸລາຄມ

ປະເພນີໄຫລເຮືອໄຟໃນວັນອອກພວ່າຫາ ເຊື່ອວ່າເປັນກາວນູ້ຫາແມ່ນໍ້າ
ແລະຄົນສບຄຳໄຫລເຮືອໄຟເພື່ອນູ້ຫາອຍພະຫຼອບາຫຼຂອງ ອົງຄໍພະ
ສົມນາສົມພູທອເຈົ້າ ທ່ວິມື່ງນ້ຳໃນເມື່ອງຫລວງພະບາງ ປະເທດລາວ

ເດືອນພຸດຈິກຍາຍນ

ວ່າງເວັນປະເພນີ

ເດືອນຮັ້ນວາຄມ

ປະເພນີເລີ່ມເຈົ້າພ່ອສບຄຳ (ຄັ້ງທີ່ສອງ)

จากการพูดของประเพณีข้างต้นนั้น รูปแบบและการปฏิบัติมิได้หยุดนิ่ง หากแต่เปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและพิธีการอยู่เสมอและต่อเนื่องภายใต้บริบทที่เปลี่ยนไป ซึ่งคนจะวิจัยจะได้กล่าวถึงประเพณีและการเปลี่ยนแปลงรวมทั้งระบบคิดและความเข้าใจในสาระของประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการจัดระบบความสัมพันธ์ทั้งภายในครอบครัว เครือญาติ ชาติพันธุ์ ชุมชน และระหว่างชุมชน โดยคนจะวิจัยได้เลือกเน้นศึกษาประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและการจัดระบบความสัมพันธ์ของผู้คนท้องถิ่น และสะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวของประเพณี ทั้งในระบบคุณค่ากับความสัมพันธ์ทางสังคม

ห้างนี้ได้เลือกหยิบเค้าประเพณีที่มีความเฉพาะของแต่ละชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีรายละเอียดทั้งความเชื่อและแตกต่างกันของทั้ง 3 ชุมชน โดยเลือกประเพณีเลี้ยงผีเจ้าเมือง และความหมายของผีเจ้าเมืองที่มีอิทธิพลต่อคนในชุมชน

(2) ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าเมืองหรือเจ้าพ่อ

ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าเมืองเป็นประเพณีที่ชุมชนทั้ง 3 แห่งปฏิบัติมาทุกปี โดยมีรายละเอียดของความเชื่อและพิธีกรรมของแต่ละชุมชน คือ

ชุมชนสบรวมก ฝีเจ้าเมืองของชุมชนสบรวม เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิที่ค่ายดูแลรักษาบ้านเมืองแห่งนี้มายาวนานตั้งแต่เมื่อครั้งที่เป็นเมืองเกี่ยงในอดีต จากการบอกรเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนสบรวม กล่าวว่าฝีเจ้าเมืองนี้ มิได้นำมาด้วยเมื่อครั้งอพยพ เพราะต่างคนต่างมาจากหลายบ้านหลายเมือง และความเชื่อหนึ่งที่ติดตัวมาคือการเคารพนับถือฝีเจ้าบ้านเจ้าเมือง และชุมชนแต่ละแห่งก็ต้องมีเจ้าเมือง เมืองเกี่ยงเองก็ต้องมีเช่นกัน พ่อเฒ่าชาวไทยใหญ่ที่อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่เดียวกัน จึงได้หาสถานที่ที่คิดว่าฝีเจ้าเมืองสิงสถิตอยู่ และได้เลือกเอาพื้นที่เนินเขาเตี้ยๆ มีต้นไม้ใหญ่คู่ 2 ต้น และเป็นป่ารกทึบ สำหรับเป็นสร้างศาลาเจ้าเมือง แต่พ่อเฒ่ามัวว พรหมปัญญา เล่าว่า

“ที่จริงแล้วคนเม่าคนแก่ได้เล่าเกี่ยวกับผีเจ้าเมืองสีบต่อ กันมาว่า มีปู่เจี้ยวชาลายขายผี ตัวใหญ่เป็นเงิน 1 ช้อนย ตัวน้อย 3 บาท ปู่เจี้ยวชาลายเป็นผู้ที่แกร่งกล้าหาคอม ทั้งอาวุธดาบ หน้าไม้ม แต่มีอยู่หนึ่งปู่เจี้ยว robe ไม่มีอะไรกิน จึงເຄາີກະເຕັງໃສ່ຫາບ

ขาย มีตัวเล็กนั้น คนเมือง³⁵ ชื้อเอาไว้ ส่วนผู้ตัวใหญ่ขายไม่ออก เพราะราคาแพง กินเยอะมาก ปืนนึงกินໄเก่ตัง 8 คู่ จึงเอาไปฝากไว้ที่ตันไม่ใหญ่ หนึ่งปีจะมาเลี้ยงหนึ่งครั้ง จึงได้มีการเลี้ยงผู้มานานถึงทุกวันนี้”

การเลี้ยงผู้เจ้าเมืองจึงต้องเลี้ยงทุกปีสืบต่อ กันมา ในช่วงเวลาเที่ยงวันของวันขึ้น 12 ค่ำ จนถึงเที่ยงวันของวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 8 (ตรงกับเดือน 7 ของคนเมืองเหนือทั่วไป) โดยเครื่องไหว้และสิ่งของสำหรับประกอบพิธีกรรมนั้น จะระดมมาจากสมาชิกของชุมชนทุกคน หากไม่มีเงินก็อาจนำเอกสารสิ่งของหรือไก่ สำหรับทำพิธีมายอม(สมทบ)ก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเงินมาซ้อมกันมากกว่า โดยเริ่กเงินดังกล่าวว่า “เงินเอ่งแಡ็ก” เครื่องไหว้จะประกอบไปด้วย ไก่ 8 คู่ และอาหารคาวหวานตามแบบของไทยใหญ่ที่คุณในชุมชนช่วยกันทำ จะมี “หมомเมือง”³⁶ ผู้ประกอบพิธีกรรมและเป็นตำแหน่งผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผู้เจ้าเมืองโดยเฉพาะ พิธีกรรมเริ่มจากหมอมเมืองใช้แขนตัวเองวัดไม้ไผ่ลำโพงเหมาะสมแล้วตัดความยาว 1 วาเศษ นำมาม้วงไว้พร้อมเครื่องคาวหวาน គอกไม้ ชูปเทียน และไก่ พร้อมหั้งกล่าวต่อเจ้ามาเมืองว่าลูกหลวงมาเลี้ยง ของให้ชุมชนอยู่ยืนเป็นสุข ข้าวน้ำ อุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาล จากนั้นก็จะเอาไม้ไผ่ที่เตรียมไว้มาวัดความยาว 1 วาเศษของตนนั้นมาวัดใหม่ หากไม่นั้นยาวกว่าการวัดครั้งแรก แสดงว่าเจ้าเมืองรับเครื่อง เช่นไว้แล้ว รอสักครู่ใหญ่ หมอมเมืองก็จะกล่าวคำลาเจ้าเมือง และนำเครื่องเช่นไว้ห้ามให้คน กิน คนในชุมชนทุกคนจะต้องร่วมกินอะไรสักอย่างหนึ่งในครื่องเช่น เพื่อที่จะได้มีศรีดี ปลดด ภัยจากอันตรายทั้งมวล สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอมเมืองนั้นคนเดียวแก่ในหมู่บ้านจะรวมกันเลือก แล้วเข้าไปขอให้มาเป็นหมอมเมือง คุณสมบัติสำคัญคือ ต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจดี ไม่ด่างพร้อย ทางด้านการละเมิดศีลอดย่างน้อยก็ ศีล 5 ของพุทธศาสนา เคยมีอดีตหมอมเมืองคนหนึ่งที่นำเด็กหญิงชาวเขามาเลี้ยงเป็นลูก แต่ลูกเลี้ยงกลับดังครรภาร้ายขึ้นมา เมื่อชาวบ้านทราบจึงปลดออกจาก การเป็นหมอมเมืองทันที

³⁵ คนเมือง ในที่นี้หมายถึงคนຍวน

³⁶ หมอมเมือง มีนัยที่แตกต่างไปจากหมอมเมืองหรือหมอบ้านที่ทำการรักษาโรค ในชุมชนแต่ภาคเหนือของไทย

กฎข้อบังคับในช่วงครอบครองในการเลี้ยงผีเจ้าเมือง โดยสมาชิกในชุมชนจะต้องไม่ทำงาน วางแผน ฯลฯ ก็ไม่สามารถทำได้ ทุกคนต้องเตรียมตัวสำหรับการ “เข้าก้าว” ในช่วงเวลา ให้ผีเจ้าเมืองเท่านั้น แต่ระหว่างประกอบพิธีกรรม ห้ามพะสะหว์ หันมีครรภ์และสามีเข้าร่วมพิธี แม้กระนั้นจะเอามาชื่อของหือเริงแข่งแค็กมาซ้อมก็ไม่ได้ ในอดีตเคยมีหนูน้ำพิการมีครรภ์โดยไม่มีพ่อเข้าไปร่วมพิธี พอหลังจากนั้นกลางคืนก็จะมีเสือมาเดินอยู่ในหมู่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ก็คิดว่าเป็นเพราะใครเข้าไปทำอะไรไม่ดีที่ดอยเจ้าพ่อແນ່แล้ว แต่ก็ไม่พบ จึงสงสัยว่ามีผู้หนูน้ำพิการเข้าร่วมพิธี จึงได้จัดการเลี้ยงของข้ามเจ้าพ่ออีกครั้ง ต่อมามีรูปร่างผู้หนูน้ำพิการนั้นห้องแล้วไม่รู้ว่าห้องเข้าไปร่วมพิธี อีกรายมีหนูน้ำพิการหนึ่งท袍ผ้าในระหว่างวันเลี้ยงผีเจ้าเมือง พอถึงกลางคืนตื่นมาเข้าห้องน้ำ เห็นเสืออยู่ใต้ในบริเวณบ้าน ตกใจลัวร้องเรียกชาวบ้านให้มาดู กลุ่มชาวบ้านจึงรวมกันจุดไฟล้อมจุดที่หนูน้ำพิการนั้นพับเห็นเสือไว้จนถึงเข้า ก็ไม่พบว่ามีเสือ จึงสรุปกันว่าเป็นผีเจ้าเมือง นอกจากนี้มีการปิดทางเข้าออกหมู่บ้าน คนในห้ามออกคนนอกห้ามเข้า และหากทำผิดหรือละเมิดต่อข้อห้ามผู้นั้นจะต้องขอมาและปรับใบอนุญาตให้เข้าเลี้ยงเจ้าเมืองอีกครั้ง เพราะเกรงว่าจะเกิดภัยพิบัติต่อชุมชนได้ แต่จะเป็นการเลี้ยงที่เล็กกว่าการเลี้ยงประจำปี และกฎข้อบังคับต่างก็สามารถทำปฏิบัติได้มาตั้งแต่แรกเริ่ม ยกเว้นเงื่อนไขของการปิดหมู่บ้าน ไม่สามารถทำได้อีกหลังสงกรานต์ คงครั้งที่สอง ปี พ.ศ.2484 โดยประมาณ เนื่องจากการเข้ามาคนนี้ที่สร้างขึ้นเพื่อการสงกรานต์ กองทัพและทหารจำนวนมาก ที่ต้องผ่านทางเพื่อเดินทางสู่แม่น้ำแม่สายและเชียงตุง เมื่อก่อจลาจลในเช่นนี้ หมู่เมือง ชุมชนจึงได้หารือกัน และท้ายที่สุดให้หมู่เมืองเป็นผู้ไปขอร้องผีเจ้าเมืองให้ยอมรับเงื่อนไขดังกล่าว โดยจากคำสัมภาษณ์ของพ่อคุณอุ๊ย คำสอน อดีตเมือง กล่าวว่า

“คุณในฐานะที่เป็นเจ้าเมือง ก็ต้องไปขอรับผีเจ้าเมืองว่าเจ้านายเป็นมา ยามศึกสงกรานต์ เราห้ามเป็นไม่ได้ อีกอย่างพวงหนาร เป็นคนของพระเจ้าแผ่นดิน ขอให้เจ้าเมืองคุ้มครองด้วย”

โดยให้เหตุผลว่าเราไม่รู้ว่าจะไปปะอุกับใคร พุดไปครกไม่เชื่อ แต่เราสามารถไปปะอุกับเจ้าบ้านเจ้าเมืองที่เราเลี้ยงมาทุกปีได้ ซึ่งคนละวิจัยให้ความสำคัญประเต็นนี้อย่างยิ่ง เพราะนั่นหมายถึงการที่ชุมชนห้องถีน เลือกที่จะต่อรองกับอำนาจที่ตนเองจัดการได้นั้น อย่างเจ้าเมืองมาก

กว่า อำนาจจารว্ধหรือหัวร ชีงหากชุมชนเลือกจัดการกับอำนาจนอก อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งได้

ปัจจุบันการเลี้ยงผึ้งเจ้าเมืองยังคงทำมาทุกปีไม่เคยขาด แต่อาจจะเปลี่ยนไปในบางขั้นตอน ที่ชัดเจนที่สุดคือไม่สามารถปิดหมู่บ้านแล้ว สวนนมหรือเครื่องคาวหวานก็จะซื้อเสียมากกว่า เพราะส่วนใหญ่จะมีเพียงหมอมีองและคนในชุมชนส่วนหนึ่งเท่านั้นที่เข้าร่วมพิธีกรรม สวนใหญ่ จะมีส่วนร่วมด้วยการออกเงินหอมหรือแบ่งแค็กแทน นอกจากผู้เจ้าเมืองจะทำหน้าที่ในการปักปักรากชาชุมชนและคนในชุมชนแล้ว ต่อมาในระดับปัจจุบันก็สามารถที่จะเข้าไปขอให้เจ้าเมืองช่วยในเรื่องต่างๆ อาทิ ขอให้เดินทางไกลปลดภัย ขอให้หายจากการเจ็บป่วย ของให้สอบผ่านการคัดเลือก เป็นต้น เคยมีเหตุการณ์อดีตเจ้าเมืองคนหนึ่ง ที่ไปขอความช่วยเหลือจากผู้เจ้าเมือง บันไว้ แต่ไม่ไปแก็บบัน จึงต้องเสียชีวิตไปโดยชาวบ้านต่างกล่าวขานว่าเป็นเพราะไม่แก็บบันเจ้าเมือง และอดีตหมอมีองเล่าไว้ เมื่อก่อนการทำผิดหรือละเมิดต่อเจ้าเมืองจะมาในรูปของเสือทำร้าย ปัจจุบัน ไม่มีเสือก็จะมาในรูปของคุบติเหตุแทน

ชุมชนเดี่ยงเก่า พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อป่าสัก สำหรับเจ้าพ่อป่าสักนั้นจากการสัมภาษณ์ ไม่สามารถหาคำอธิบายที่แน่นชัดได้ว่าเป็นผู้ใด บางคนบอกว่าเจ้าแสงภู บางคนบอกเป็นทหารก้า ของเจ้าแสงภู ฯลฯ แต่จากการสัมภาษณ์พ่อคื่นแก้ว อายุ 68 ปี ที่เป็นผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อป่าสักคนปัจจุบัน กล่าวว่าที่ศาลเจ้าพ่อป่าสักนี้มีเจ้าพ่อหลายองค์ ได้แก่ พ่อปูหรือเจ้าพ่อป่าสัก(ใหญ่ที่สุด) เจ้าพ่อแสงภู เจ้าพ่อแสงคำลือ เจ้าพ่อแสงฟ้าหลวง เจ้าพ่อเชียงแสน เจ้าพ่อผาภูเรียง เจ้าพ่อแสงแซ่ และเจ้าพ่อคอกกุเหล็ก โดยได้ฟังมาจากคนเฒ่าคนแก่เล่าต่อๆ กันมา ไม่ทราบข้อมูลแน่นชัด ว่าเจ้าพ่อที่อยู่ที่ศาลนี้เป็นผู้ใด มาอยู่ได้อย่างไร เดิมแต่ก่อนศาลเจ้าพ่อเป็นศาลไม่เล็กเหมือนกับศาลผีปุย่า ในปี พ.ศ.2509 มีน้ำท่วมใหญ่ กระแสน้ำเขียวกรากมาก แต่ศาลก็เพียงแต่โอบไปโอนมา ไม่ถูกทำลาย คนในชุมชนจึงกล่าวกันว่าเป็นพระท่านศักดิ์สิทธิ์ และได้มีการบูรณะให้เป็นศาลาที่มั่นคง มองด้วยกระเบื้องเซ้งแรงเมื่อ ปีพ.ศ. 2517 นี้เอง แต่ก่อนที่จะมีน้ำท่วมก็มีคนมาเคาะพในความศักดิ์สิทธิ์อยู่แล้ว เพราะชุมชนเดี่ยงเก่ามีพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อป่าสักทุกปี ในเดือน 9 รวม 9 ค่ำ โดยโดยเริ่มมาตั้งแต่รุ่นปุย่าตายาย แรกๆ เป็นการเลี้ยงเฉพาะคนในพื้นที่เดี่ยงเก่าเชียงแสน นำโดยพ่อแขวนหรือกำนัน นำเครื่องคาวหวาน เช่น ขันม ดอกไม้ ชูป เทียน วัว ควา หมู ไก่

ฯลฯ โดยสัตว์ที่นำมาประกอบพิธีนั้นจะทำก้าวมาและประกอบอาหาร โดยเฉพาะลาบดิบแบบคนเมืองเพื่อถวายเจ้าพ่อ และมีร่างทรงเจ้าพ่อซึ่งเป็นคนในห้องถินซึ่ง นางฟองจันทร์ นาราเรศ เป็นร่างทรงในการถือถีบเจ้าพ่อ อาหารที่เหลือหลังจากเลี้ยงเจ้าพ่อแล้วก็จะรับประทานในหมู่ผู้ที่เข้าร่วมพิธี และหากเหลือก็จะนำกลับบ้าน ในอดีตชาวบ้านทุกหลังค่าเรือนจะต้องเข้าในพิธีกรรมดังกล่าว ต่อมาเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา ชุมชนใกล้เคียงอื่น ทั้งจากตำบลลื่นเชียงแสน หรือบางรายมาจากอำเภอแม่จันมาร่วมในพิธีด้วย ร่างทรงเจ้าพ่อซึ่งมีเครื่องข่าย ของที่นั่งผี หรือเจ้าพ่อจากที่อื่นๆ มาร่วมด้วย ภาคเข้าเป็นพิธีกรรมตามแบบของชุมชน แต่กิจกรรมในภาคบ่ายเป็นพิธีกรรมของเหล่าร่างทรงจำนวนนับ 20 – 30 คน ความเข้มข้นที่ชาวบ้านของเวียงเก่า เชียงแสนที่จะมาร่วมพิธีลดลงไป คนเวียงเก่าลดน้อยลง จะนำข้าวของหรือเงินทองมาร่วมยอด (สมทบ) ในพิธีลดลงด้วย และรูปแบบพิธีกรรมที่เคยนำสัตว์ใหญ่ไปส่งที่หน้าศาลเจ้าพ่อ ก็เปลี่ยนไปส่งที่โรงฝ่าสัตว์แทน

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในเขตเวียงเก่าเกี่ยวกับการเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อ หลายคนอ้างเหตุผลว่าไม่มีเวลา เพราะต้องทำงานหากิน ขณะเดียวกันบางความรู้สึกเหมือนกับเกิดความขัดแย้งภายในว่าการที่ผู้คนเข้ามาเชียงแสนหลากหลาย การเลี้ยงเจ้าพ่อเจ้าเมืองนั้นอาจจะถูกมองว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดี หลายคนท้าทายเจ้าพ่อโดยการหลบหลีด้ายว่า จะ ต้อมาก็มีอันเป็นไป ความคลุนเครื่องของคำน้ำใจเจ้าพ่อที่ไม่แน่ใจว่าจริงหรือไม่จริงนั้น ทำให้คนท้องถินส่วนใหญ่ยังคงที่เคารพและไม่หลบหลีดเจ้าพ่อ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามในการนำเศษผ่านหน้าศาลเจ้าพ่อ เป็นสิ่งที่เล่าสืบท่อ กันมาแต่อดีต หากจำเป็นให้อ้อมไปทางถนนด้านหลังศาลเจ้าพ่อ เพราะเชื่อว่า หากมีคราบน้ำเสียห้ามผ่านหน้าศาลเจ้าพ่อ ผู้คนในเวียงเก่าจะเสียชีวิตติดต่อ กันหลายคน ซึ่งที่ผ่านมาหากเหตุการณ์คนในหมู่บ้านเวียงเก่าเสียชีวิตติดต่อ กันหลายคน ก็จะเริ่มน้ำเสียสาเหตุที่ศาลเจ้าพ่อ ว่าอาจจะมีคนนำเศษผ่านหน้าศาลเจ้าพ่อ และเมื่อขอมาแล้วเหตุการณ์ก็ดีขึ้น ปัจจุบันมีป้ายห้ามน้ำเสษผ่านหน้าศาลเจ้าพ่อป้าสัก ติดไว้ตรงกำแพงเมือง ก่อนเข้าสู่เวียงเชียงแสน สาเหตุหนึ่งอาจจะเป็นเพราะโรงพยาบาลเชียงแสน ได้มาตั้งในปี พ.ศ. 2521 และประตูทางออกของโรงพยาบาลอยู่ใกล้กับประตูป้าสัก อันเป็นทางผ่านหน้าศาลเจ้าพ่อป้าสัก ด้วยเช่นกัน

ในระยะหลังประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา การขับรถราเข้าทางประตูป้าสักของเวียงเก่าเชียงกง กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ผู้ขับขี่ต้องกดแทร 2 – 3 ครั้งเพื่อแสดงความเคารพ พ่อแม่ผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อกล่าวว่า “ตอนนี้เจ้าพ่อป้าสักเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะคนเชียงแสน

เจ้าพ่อป้าสักเป็นเจ้าพ่อของทุกคนที่เข้ามาเชียงแสน” สำหรับความรู้สึกของกำนันบุญชู ชิวงศ์เกียง ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อ กล่าวว่า จริงๆแล้วตนเองก็ได้เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อป้าสักอย่างที่คุณให้ความหมายกัน แต่ก็ได้ลับหลู่ การเลี้ยงผีเจ้าเมืองตนก็ปฏิบัติทุกปีอย่างเคร่งครัด แม้ว่าจะไม่มีทุกคนในชุมชนไปร่วมเหมือนกัน แต่ก็มีความจำเป็นต้องทำ เพราะส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับพิธีเลี้ยงเจ้าพ่ออยู่ ตนก็จะทำการเลี้ยงทุกปี ทั้งเพื่อการแสดงความเคารพต่อเจ้าพ่อ และเพื่อรักษาความรู้สึกและให้เป็นไปตามความเชื่อของลูกบ้านที่ตนปกคล้องอยู่ การที่ตนไม่ละเลยต่อประเพณี การเคารพนับถือของชาวบ้านก็มากขึ้น การเคารพเจ้าพ่อของคนในชุมชนแม้จะไม่ได้พูดเห็นในเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนดังเช่นพิธีกรรมในอดีต แต่ก็มีการเคารพแล้นบถือเจ้าพ่ออย่างเข้มข้น สำหรับคนบางกลุ่ม เข้ามานบบ้านเพื่อให้สุขภาพดี สอบเข้ารับราชการได้ ถูกหวย หรือวางแผนมหักร่องสืบ³⁷ (เป็นหวยสัตว์ 36 ตัว ออกรุกวน วันละ 2 ครั้ง) เป็นต้น พ่อเม่าผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อจึงได้ทำเทียนสะเดาะเคราะห์ และรับโชคขายสำหรับผู้ที่มาบูชาเจ้าพ่อ ราคาเดี่ยมละ 10 บาท เป็นรายได้ที่ได้รับรายเดือนจากคณะกรรมการหมู่บ้านในชุมชนเรียงกัน 2 หมู่บ้าน จำนวนเดือนละ 500 บาท แต่ตนก็จะได้เพิ่มเติม จากนักเที่ยวหรือนักแสวงโชคต่างถินที่มาบูชาเจ้าพ่อแล้วสำเร็จ กลับมาเลี้ยงเจ้าพ่อ ให้ค่าตอบแทนเล็กน้อยแก่ต้น บางครั้งได้สูงถึง 1,000 บาท ต่อวัน

ชุมชนสบคำ ก่อนที่ชุมชนสบคำจะมาตั้งบ้านเรือนในที่นี่ในปี พ.ศ.2485 เป็นป่าทึบ มีสัตว์อาศัยอยู่มากโดยเฉพาะเสือ มักจะเข้ามากินไก่หรือสัตว์เลี้ยง จึงได้คิดว่าเมื่อตั้งบ้านเรือนแล้ว น่าจะมีเจ้าพ่อคอยปกปักษ์รักษาชุมชน เหมือนกับที่เมื่อครั้งอยู่ในลาว จึงได้สร้างหอเจ้าพ่อขึ้น โดยคนในชุมชนเชื่อว่าเจ้าพ่อที่นั้นเป็นสมภือนเทพที่จะคอยดูแลทั้งคนและสัตว์ รวมทั้งความอุดมสมบูรณ์ ของการทำนาหากิน จึงได้สร้างศาลเจ้าพ่อสบคำ หรือ “คำหอ” และจัดให้มีพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อขึ้น 2 ครั้งต่อปี คือในเดือนมิถุนายน และเดือนธันวาคม โดยมีได้กำหนดวันที่แน่นอน จะทำการเลี้ยงในวันที่คนในชุมชนสบคำมากที่สุด โดยจะยกเว้นวันพระ วันข้างขึ้น วันข้างลง และวันแปดคำ โดยมี “คนคุณหอ” เป็นผู้นำในการเลี้ยงและประกอบพิธีกรรม คนคุณหอนี้จะเลือกจากบุคคลที่ประพฤติตลอดอย่างเคร่งครัด ที่ผ่านมานับตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน มีคุณหอมาแล้ว 3 คน ปัจจุบันเป็นคนที่ 3 คือนายมา อินทัจกร อายุ 63 ปี สวนคนในชุมชนสบคำ จะต้องเรียกเงินคนละ 1 บาท โดยนับ

³⁷ เป็นหวยสัตว์ 36 ตัว ออกรุกวน วันละ 2 ครั้ง เข้าบ่าย ได้รับอิทธิพลมาจากชุมชนไทยในญี่ปุ่นแบบเชียงตุง

ตามจำนวนคนในครัวเรือน เก็บคนละ 1 บาทมาตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน แต่หากมีผู้ที่ครัวเรือนมากจะบริจากเงินมากกว่าก็ได้

การเลี้ยงเจ้าพ่อสถาบัน หรือ คนท้องถิ่นเรียกว่าการ “คำหอ” นี้ หากเป็นการให้ไว้ในลาบ้านเกิด จะต้องปิดหมู่บ้านคนในไม่ให้ออกคนนอกไม่ให้เข้า แต่พอมาอยู่ที่บ้านสถาบันช่วงที่มีภาระส่งค่าสาธารณูปัตติชุมชนจึงไม่สามารถทำได้ ช่วงต้นๆ ของการก่อตั้งชุมชน ยังสามารถปิดหมู่บ้านได้ แต่พอถึงจนถึงปี พ.ศ.2497 มีถนนตัดผ่านกลางหมู่บ้าน ผู้คนสัญจรไปมา ไม่สามารถปิดหมู่บ้านในวันเลี้ยงเจ้าพ่อได้ จึงไม่ได้เครื่องครัตมากันนัก และไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ว่าคนในชุมชนทุกคนต้องมาร่วม เพียงแค่ต้องออกเงินเรียวก่อนละ 1 บาทอย่างให้ขาด แต่ก็มีผู้คนมาร่วมให้หวัศลเจ้าพ่อเป็นจำนวน ส่วนหนึ่ง เป็นเรื่องลังเลรักสินพิธีกรรรมเลี้ยงเจ้าพ่อแล้ว จะมีการละเล่นหรือ “การจัง” การกินเลี้ยงกัน โดยนำอาหารที่เหลือจากการจัดมาเลี้ยง และการละเล่น เช่น ดึงส้า(ซักเย่อ) เล่นสะบ้า เล่นหลบบอก(ซ่อนหา) ส่วนมากจะแบ่งฝ่ายผู้แข่งขันเป็นหญิงกับชาย มีการถูกเนื้อต้องตัวกันบ้าง แต่ก็ไม่ถือสา เป็นโอกาสหนึ่งในการพบปะและสนิทสนมของหนุ่มสาว

การเลี้ยงเจ้าพ่อสถาบันนั้น นอกจากจะทำเพื่อให้เจ้าพ่อค่อยปักธงชาบ้านเมือง และผู้คนในชุมชนสถาบันแล้ว ยังมีผู้ที่ค่อยบันหรือขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อ และส่วนใหญ่จะมีผู้ที่ได้รับตามที่บันไว้ ระยะ 10 ปีที่ผ่านมา จึงมีผู้คนจากนอกชุมชนมาบ้านบาน และหลายคนสำเร็จผลตามที่ตั้งใจก็มาบูรณะศาลาเจ้าพ่อ ส่วนการบูรณะครั้งใหญ่นั้น เกิดจากการรวมแรงร่วมใจกันของคนสถาบัน ที่เห็นว่าศาลาเจ้าพ่อเป็นเพียงศาลมีที่ทຽอดโถมแล้ว ในปี พ.ศ. 2543 วันสงกรานต์ชาวบ้านได้จัดให้มี “การจัง” แล้วเดินไปตามบ้านเรือนของคนสถาบัน เพื่อขอรับเงินสนับสนุนการบูรณะศาลาเจ้าพ่อ จนได้เงินก้อนหนึ่งนำมาบูรณะในปี พ.ศ.2544

ความเชื่อเกี่ยวกับศาลาเจ้าพ่อสถาบันนั้น มีการก่อตั้งเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์อยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนนั้น ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่แบบบริเวณดังกล่าว ศาลาเจ้าพ่อสถาบันจึงได้ตั้งอยู่ในพื้นที่ดินของชาวบ้าน คือ นายด่วน เดชดี ต้อมมีคนอพยพเข้ามามากขึ้น ที่อยู่อาศัยขยาย จึงได้ย้ายศาลาเจ้าพ่อไว้ในพื้นที่ส่วนหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า “ทุ่งเลี้ยงสัตว์” แต่ในช่วงหลังปี พ.ศ.2510 ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นได้นำเอาที่ดินส่วนของชุมชนให้มีการซื้อขายแล้ว ชาวบ้านจึงต้องการหาที่ตั้งศาลาเจ้าพ่อใหม่ ครั้นเมื่อปี พ.ศ.2519 มีการขุดคันพับพระที่วัดพระธาตุผาเงา และชาวบ้านได้ย้ายวัดของชุมชนจาริมผึ้งโขงไปตั้งที่วัดผาเงา จึงได้ย้ายศาลาเจ้าพ่อให้ไปอยู่ที่เชิงเขาบริเวณวัดพระธาตุผาเงา ซึ่งในระหว่าง

นั้นก็ได้กรณีผู้ใหญ่บ้านเสียชีวิต เพราะๆ กูรยิง ชาวบ้านหลายคนจึงให้ความเห็นว่าเป็นเพราะเบียดบังที่ของเจ้าพ่อ ทำให้มีอันเป็นไป³⁸ และอีกเหตุการณ์หนึ่งคือประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา นายศรีอ่อน วงศ์เดช จู่ๆ ก็กินข้าวสาร เช่นน้ำที่เพื่อนบ้านแช่ไว้เตรียมนึ่งในเช้าของวันรุ่งขึ้น นายอ่อนศรีสามารถกินข้าวสาร เช่นน้ำได้จนหมดหม้อ ชาวบ้านก็สงสัย คิดว่าเป็นเรื่องที่ไม่ปกตินัก สงสัยว่า นายศรีอ่อนจะไปบนเจ้าพ่อไว้แล้วไม่ไปแก็บบัน เจ้าพ่อจึงมาทรงร่าง จึงได้ให้ผู้คนหอไปขอขอมาเจ้าพ่อแทน ปรากฏว่าเจ้าพ่อ ก็ออกจากการร่างนายศรีอ่อน เพื่อบ้านสอบถูกตามแล้วเข้าไม่รู้สึกตัวว่าทำอะไรลงไปบ้าง ทำให้ผู้คนยิงเขื่อมันและครัวท่อนในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อสบคำมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า “ผีเจ้าเมือง” หรือ “เจ้าพ่อ” ของทั้งสามชุมชนนั้นมีความหมายที่ค่อนข้างจะคล้ายกันของทั้งสามชุมชน คือ จะทำหน้าที่ปกปักษากษัตริย์ในชุมชนท้องถิ่นให้อยู่เย็นเป็นสุข การทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อเวลาผ่านไป บริบทของชุมชนเปลี่ยนไปหน้าที่(function)ของผีเจ้าเมืองนั้นมีมากขึ้น ปัจจุบันสามารถเข้าไปขอรับความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นได้เอง นอกจากดูแลชุมชนแล้วมียังสามารถที่จะบนหรือขอรับความช่วยให้คุ้มครองเฉพาะบุคคลได้ด้วยสัมพันธ์กับเงื่อนไขการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่น จากเดิมที่ต้องมีการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ทั้งการระดมกำลังแรงงาน การใส่ใจเข้าว่ามีพิธีกรรมของสมาชิกในชุมชนทุกคน

คณะกรรมการว่าแม่รูปแบบขั้นตอนของพิธีกรรมจะเปลี่ยนไป แต่แก่นสาระของความเชื่อที่ฝังลงไว้ในตัวของปัจเจกบุคคล ผ่านพื้นที่ทางมนต์ที่หลักหลาย อาทิ สำนักร่วมชุมชนท้องถิ่น สำนักทางชาติพันธุ์ หรืออุดมการณ์การจัดความสัมพันธ์ทางสังคม อย่างระบบเครือญาติ ทั้งโดยสายเลือดและโดยระบบวัฒนธรรม อาทิ การแต่งงาน เป็นต้น และเมื่อพิจารณาความเชื่อเกี่ยวกับ “ผี” แบบต่าง ๆ สิ่งนี้ไม่สามารถที่จะแยกขาดออกจากมนต์สำนักของคนทุกกลุ่มวัฒนธรรมได้ ดร.ช. มนีผ่อง(2546) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับมนุษย์ ว่าความเชื่อหนึ่ง มิได้ดำรงอยู่ในตัวบุคคลอย่างมั่นคงและยั่งยืน มีการลืมเลือน รื้อฟื้นกลับไปมา ขึ้นอยู่กับบริบทและเงื่อนไขสถานการณ์ ดร.ช. อธิบายพลวัตของระบบความเชื่อ ผ่านกรณีของผู้เจ็บป่วยในระยะวิกฤต ว่าท้ายที่สุดแล้วในภาวะที่ไม่มีทางเลือกใดอีกแล้ว มนุษย์มิยอมหยุดนิ่งและรอบรับ

³⁸ เป็นเพียงทัศนะหนึ่งของคนสบคำเกี่ยวกับการตายของผู้ใหญ่บ้านคนดังกล่าว เพราะบางส่วนวิเคราะห์ว่าเป็นเพราะชาวบ้านบางกลุ่มไม่พอใจที่นำเอาพื้นที่ของชุมชนไปให้ปัจเจกบุคคลหาประโยชน์

จะตากรرم หากแต่พยายามค้นหาความรู้ทั้งภายนอกและภายในในตน รือฟิน ตีความ และกำหนดคุณค่าใหม่ และสามารถที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพลังของป้าเจก และอาจรวมไปถึงการสร้างพลังของชุมชนด้วย³

³ ดรากลระเกียดใน นิวัช มณีผ่อง, 2546

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะ “ทรัพยากรสามารถ”

คำถ้ามของการวิจัยที่เน้นการศึกษาประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ผ่านการจัดการทรัพยากรสามารถของชุมชน "...คำว่าทรัพยากร ไม่มีในคำเมือง สิ่งไหนเป็นเราอะไรเราเรียกว่าสิ่งนั้น เช่น หัวย หนอง แม่น้ำ หัวดอย ชุนน้ำ ป่าไม้ ป่าชา ป่าเสือบ้าน ดอยเจ้าเมือง ฯลฯ ..." ในอดีตทุกสิ่งเป็นของเจ้าป่า เจ้าเขา ผู้คนน้ำ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ดูแลรักษา และมนุษย์เป็นเพียงผู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกัน แม้ว่าบางครั้งอาจจะไม่ต้องขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ดูแล แต่เมื่อใช้แล้วอาจจะต้องมีพิธีกรรม เพื่อแสดงความถูกต้อง หรือขอสุมา(ขอภัย,ขอโทษ) สิ่งเหล่านั้น ที่เราได้ล่วงล้ำเข้าไปใช้ประโยชน์ แต่บางครั้งอาจจะต้องทำพิธีกรรมเพื่อขอให้งานสำเร็จลุล่วงตามที่มุ่งหวัง

การประกอบพิธีต่างๆ เหล่านี้ เช่น การทำพิธีสูญวัณนา ทำก่อนการปลูกข้าว โดยใช้ดอกເຂົ້າອໝາຍนา³⁹ และตาแหนล ปักลงไว้ในสี่มุมของผืนนา เพื่อให้ข้าวในนาเจริญงอกงาม "ไม่มีศตวรรษพีชมา robe กวน หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วก็ต้องทำอีกครั้งหนึ่ง" และส่วนใหญ่การประกอบพิธีกรรมนี้รวมไปถึงการสูญวัณนา ที่พากษาอาศัยใช้แรงงานในการไถนาและซักลาก การสูญวัณนี้แสดงความเคารพง่อนໄถหรือคาดที่ใช้ประกอบการทำไร่ไถนาด้วยเช่นกัน สะท้อนถึงมิติคิดที่ว่า ที่นาคaway หรือแม้กระทั่งอุปกรณ์อย่างໄถและคาดนั้น มิได้เป็นเพียงสิ่งของหรือที่ดินที่ตนเองเป็นเจ้าของเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีอิทธิพลต่อการผลิตของชawn โดยพิธีกรรมนี้ปรากฏทั้งในกลุ่มคนเมียว คนยอง และคนยวน

การเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้มีสิทธิในการใช้ประโยชน์ การอนุญาตให้ใช้ประโยชน์หรือยุติการใช้ ประโยชน์จากสิ่งของหรือพื้นที่หนึ่งๆนั้น ในมิติคิดของชุมชนการเป็นเจ้าของมิได้หมายถึงการเป็นเจ้าของอย่างเด็ดขาด อาทิ พื้นที่ป่าบางแห่ง คนในชุมชนทุกคนมีสิทธิใช้ได้โดยไม่ต้องขออนุญาต แต่ไม่มีสิทธิเป็นเจ้าของหรือห้ามมิให้ผู้อื่นใช้ร่วม แม้ว่าจะไม่ต้องขออนุญาตใครในชุมชนก่อนใช้ บางอย่างควรก็ต้องขออนุญาตจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่าเจ้าเขา ก่อน ดังนั้นผืนป่าแห่งนั้นมิได้เป็นของใครผู้ใดอย่างชัดเจน อีกทั้งยังคลุมเครือระหว่าง "มนุษย์" กับ "สิ่งศักดิ์สิทธิ์" หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมเหนือธรรมชาติอีกด้วย

³⁹ ชื่อคือกล่าวไม่ชนิดหนึ่ง

การกล่าวอ้างสิทธิในมโนทัศน์สากลนั้น มักจะประกอบไปด้วยสิทธิ 2 แบบ คือ สิทธิส่วนบุคคล กับ สิทธิของรัฐ แต่ในพื้นที่ศึกษา ว่าด้วยเรื่องสิทธินั้น มีทั้งส่วนที่ซ้อนกัน แยกขาด และส่วนที่คลุมเครื่อไม่ซัดเจน ขึ้นอยู่กับว่าเป็นสิทธิเหนือใครหรือสิ่งไหน ดังตัวอย่างเช่น การใช้ประโยชน์จากทุ่งเลี้ยงสัตว์ เมื่อเอาสัตว์ไปปล่อยให้อยู่ในทุ่งแล้ว เจ้าของยังต้องฝากสัตว์เหล่านั้นให้กับเพาอาไว้ให้ช่วยดูแล และพยายามที่จะไม่ละเมิด ขโมยหรือทำร้ายสัตว์ของผู้อื่น เพราะมีสิ่งตักดีสิทธิในทุ่งแห่งนี้คือดูแลอยู่

ทุ่งเลี้ยงสัตว์เป็นพื้นที่ที่ผู้คนจาก 3 ชุมชน มีข้อปฏิบัติและหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์ร่วมกัน เมื่อการให้เลี้ยงสัตว์ แต่หากผู้ใดจะเพาะปลูกก็ได้ แต่ต้องล้อมรั้วต้นไม้ของตน ขณะเดียวกัน สิทธิการเป็นเจ้าของยังเป็นของชุมชนอยู่ จนกระทั่งปัจจุบันพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ทั้งหมด ไม่สามารถที่จะออกโอนดให้แก่ผู้ใดได้ แม้ว่าการเลี้ยงสัตว์จะลดลง เหลือเพียง ไม่เกิน 20 ราย ในทั้ง 3 ชุมชน และมีการเข้าไปทำประโยชน์ทั้งการปลูกพืชไร่และพืชสวนยืนต้น และมีความพยายามที่จะเจรจา ระหว่างผู้ที่เข้าไปจับจองใช้สิทธิเพาะปลูกพืชกับผู้ที่เลี้ยงสัตว์อยู่ รวมทั้งชาวบ้านบางกลุ่มเลิกเลี้ยงสัตว์แล้ว แต่ไม่ต้องการให้สิทธิประโยชน์ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนตุผลหนึ่งที่ใช้อ้างความชอบธรรมให้คงอยู่เป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ คือ (1) แม้ว่าปัจจุบันจะไม่มีการเลี้ยงสัตว์แล้ว แต่อนาคตอาจมีการหันกลับมาเลี้ยงสัตว์อีกได้ เพราะแนวโน้มว่าอนาคตภาครัฐฯจะแพงขึ้น ในครั้นจะนำเข้ากีมิโตรราบاد ดังนั้นอาศิพเลี้ยงสัตว์ก็ยังคงจำเป็นอยู่ และอาจจะกลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้งในอนาคต (2) หากจะยกเลิกการเป็นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์จริงๆ ก็ต้องไปขุดเอกสารของพ่อแคร์นและพ่อนลงทั้งสามที่ตกลงกันขึ้นมาลงชื่อยกเลิก เพราะไม่มีโครงสร้างที่แน่ได้ เนตุผลที่สองนั้นหากจะพิจารณาว่าเป็นการตอบแบบกำปั้นทุบดินหรือไม่มีเหตุผลก็อาจจะไม่ผิดนัก แต่หากได้สัมผัสและรับรู้เรื่องราวที่ลุงม้าว พรมปัญญา (อายุ 85 ปี) ได้บอกเล่าอย่างเชื่อมโยงเรื่องราวในอดีตกับปัจจุบันว่า “คนโบราณสร้างไว้ให้แล้ว เป็นมงคลแก่หมู่บ้าน” เห็นว่าการทำให้เป็นที่ชุมชนนั้นมันอยู่ได้นาน หากว่ายังคงเป็นป่าสงวนหรือที่แบบอื่นๆ ป่านนี้มันคงออกมาระบุคนของนายทุนแล้ว ขนาดปัจจุบันนี้เราไม่ทะเบียนตีตราไว้แล้ว ยังมีนายทุนบางรายจะมาซื้อไปอีก คนสมัยนี้ไม่วีบัญญาคิดได้หรอก”

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ ในมิติคิดของคนท้องถิ่นนี้ก็มิได้รับรองสิทธิของชุมชนอย่างเป็นเอกภาพ เพราะมีหลายคนอธิบายว่า ทุ่งเลี้ยงสัตว์เป็นของหลวงที่อันญ่าตให้ชาว

บ้านใช้ เมื่อได้ที่หลังต้องการใช้ประโยชน์สามารถทำได้ทุกเมื่อ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องเอง ก็ใช้คำขอเชิญในชุดเดียวกัน แต่กลับพบว่าเมื่อรู้เข้าไปใช้พื้นที่ดังกล่าวจริง มีชาวบ้านลูกขี้นมา ยืนหนงสือต่อต้าน เหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 2539 – 2540 ทางสำนักงานปศุสัตว์ อำเภอเชียงแสน ได้เข้าไปใช้พื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ เป็นแหล่งพักสัตว์ที่นำล่องลำไยมาจากการจีน และนำมาพักเพื่อตรวจโรคก่อนการขนย้ายไปจำหน่าย ชาวบ้านที่ลูกขี้นเรียกร้องคือกลุ่มผู้ที่ยังคงเลี้ยงสัตว์อยู่ โดยให้เหตุผลว่าสัตว์จากจีนนั้นจะนำโรคมาแพร่ให้กับสัตว์เลี้ยงของตนได้ เพราะสัตว์ที่กักกันนั้นบางส่วนหลุดรอดออกจากวัว และไปกินหญ้าร่วมกันสัตว์ของชาวบ้าน อีกทั้งมูลสัตว์เหล่านั้นก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจะมีเชื้อโรคแปลปลอมใด ลุงอ้าย(นายคำจัน ทันใจ) อายุ 71 ปี เป็นแก่นนำชาวบ้านที่เรียกร้องกล่าวว่า

“มันเป็นของชุมชนบ้านเรา ของให้ใช้หน้าหมู่บ้านจริง แต่หากเป็นสัตว์ที่ย้ายมาจากที่อื่น เรายังไม่ยอมให้นำเข้ามา เราพูดอย่างนี้เจ้ายังเป็นไม่พึงเรา แรก ๆ เป็นบวกกว่าไม่เห็นมีสัตว์เลี้ยงสักตัว แล้วจะมาเรียกร้องเอาอะไร ผู้คนบอกว่า ถ้าท่านไปกลางวันจะเห็นอะไรเล่า ถ้าต้องการเห็นสัตว์ให้ไปตอนเย็น ถ้าไม่มีผู้ให้ตัดคอกผูมได้เลย ต้องพูดแรงอย่างนี้เป็นจึงจะยอม”

จากข้อมูลในพื้นที่ พบร่วมกันที่เคยเป็นหน้าหมู่ของชุมชน มีการเปลี่ยนผ่านความหมายไปเป็นของ รัฐ หรือเอกชนไป บางอย่างเป็นไปโดยฉับพลัน บางอย่างค่อยๆ เปลี่ยนความหมาย ดังตัวอย่างเช่น “วัด” แต่เดิมวัดความทั้งเรียงเก่าเชียงแสน และ เมืองเกียง นั้นผู้ที่ดูแลและบูรณะ คือ ชุมชน อันหมายถึงกลุ่มคนที่เป็นครัวเรือนนั้น ๆ ซึ่งในแต่ละปีจะมีพิธีกรรมที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่าง วัด พระสงฆ์ และ ศรัทธาวัด การที่ใช้คำว่าศรัทธาด้านนั้น มีนัยของความเชื่อมโยงกันของผู้คน เป็นพันธกิจที่ชาวบ้านจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบทันบุญวัดและพระที่ตนเป็นครัวเรือนด้วยความเต็มใจ และที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นด้วยดี พระสามารถสั่งสอนชาวบ้านได้ ขณะเดียวกันชาวบ้านผู้มาทำบุญก็สามารถสอดส่องและใช้แรงศรัทธาเป็นตัวกำหนดพุทธิกรรมของพระให้อยู่ในครรลองครองธรรมได้ เช่นกัน แต่ในระยะหลัง เมื่อกรมศิลปากรเข้ามาสำรวจซากโบราณสถานและโบราณวัตถุประมาณปี พ.ศ. 2598 และจัดตั้งสำนักงานในพื้นที่เมืองปี พ.ศ. 2500 ช่วงแรกเริ่มก่อตั้งพิพิธภัณฑ์และมีปฏิบัติการในพื้นที่ เกิดปัญหามากมาย โดย

เฉพาะการซ่อนทับกันระหว่าง ที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน กับสถานที่ที่กรมศิลปากรจะประกาศให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ พร้อมกับขึ้นทะเบียนว่าอยู่ภายใต้การดูแลของกรมศิลปากร ช่วงนี้อกเหนือจากการกำหนดขอบเขตของพื้นที่อนุรักษ์ไปอีกสถานแล้ว คนในท้องถิ่นหลายคนเกิดความสับสน เกี่ยวกับการเป็นเจ้าของศาสนสถาน โดยเฉพาะวัดเจดีย์หลวง และวัดพระธาตุจอมกิตติ

ในวันทำบุญพระธาตุผู้คนในเวียงเก่าเชียงแสน และผู้ที่ครัวท้อพระธาตุจากทั่วสารทิศ จะต้องมาจ่วงกันจัดงานประเพณีพระธาตุ โดยจะจัดในเดือน 7 ขึ้น 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ ติดต่อกันโดยจะเริ่ม 14 ค่ำที่พระธาตุเจดีย์หลวง ผู้ที่ครัวท้อพระธาตุจะเดินทางรอบแม่น้ำหลายคืนจากแม่น้ำ หรือจากฝั่งพม่าและฝั่งลาว จะหาบเคารีองครัวและที่หลับที่นอนมา นอนใต้ต้นลักษ ช่วยกันแผ่ถางพื้นที่รอบพระธาตุให้สะอาดแล้วประกอบพิธีบูชาพระธาตุในเวลาค่ำ เข้าอบรมกัน(ฟังเทศน์) พ่อรุ่งเข้าอีกวันหนึ่งก็เก็บข้าวของแล้วเดินขึ้นไปประกอบพิธีบูชาพระธาตุจอมกิตติต่อ เสร็จพิธีก็แยกย้ายกลับ ปฏิบัติแบบนี้ทุกๆ ปี ระยะหลังเริ่มหายไป ลุงสุดใจ เชื้อเจ็ดตน อายุ 72 ปี ตั้งข้อสงสัยว่า

“เมื่อก่อนวัดเป็นของหมู่เรา จะต้องค่อยทำนุบำรุง ตอนนี้
มีกรมศิลป์มาดูแลแล้ว เราเกิดเฉพาะวัดที่เราเป็นครัวท้อ อีกอย่าง
หนึ่ง ปัจจุบันการเดินทางไปมาก็สะดวก ไม่ต้องมานอนค้างข้าง
แม่น้ำนานขึ้นพระธาตุ พอดีเวลา ต่างคนก็ต่างมาให้ มากทัน
แล้วก็ลับ งานประเพณีพระธาตุช่วงหลังจึงกร่อยๆไป”

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีความรู้สึกขัดแย้งภายในว่า จริงๆแล้ววัดเป็นของใคร ในฝั่งของชุมชนก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “วัด” และการปกป้องดูแลรักษาของมีค่าในวัด พ่อน้อยเมืองแก้ว สุทธาวงศ์ อายุ 57 ปี เล่าว่า มีการบอกรเล่าและเทคนاسั่งสอนว่า วัด 3 แห่งของเชียงแสนนั้นมี yen ต่ออยู่แล้วรักษาอยู่ โดย yen หมายถึงค่าที่กำกับไว้ในสถานที่ของวัด หรือบางแห่งเป็นผ้ายันต์ ยันต์นี้นอกจากจะเป็นค่าตอบแทนแล้วยังสามารถที่จะรับผู้ที่เข้ามาในพะหรือของมีค่าของวัดด้วย โดยวัดที่มี yen ทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุเจดีย์หลวง⁴⁰ มี yen พัน ซึ่งมีอุโมงค์ลับที่สันนิษฐานว่า

⁴⁰ เป็นวัดสำคัญที่พระเจ้าแสนพุ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1875 (พระสวรรค์, 2526)

จะมีพระและของมีค่าอยู่ หากใครสอดมือเข้าไปในอุโมงค์ก็จะถูกฟันเมื่อขาด วัดพระธาตุจอมกิตติ⁴¹ มีียนต์ลง หากมีคนเข้าไปขโมยหรือเออบชุดพระและของมีค่า จะเกิดเป็นฝันลมขึ้นมาทันที เคยมีคนขึ้นไปขโมยของที่วัดพระธาตุจอมกิตติ และชาวบ้านสามารถล้อมจับได้ เพราะฉะนั้น ห้องฟ้าที่สดใสกลับมีดครึ่ม และมีลมพัดแรง จึงพา กันไปคุ้มที่วัดพระธาตุจอมกิตติ ก็พบว่ามีคนกำลังจะขโมยพระจริง ๆ ชาวบ้านจึงช่วยกันจับได้ และอีกแห่งหนึ่งคือ วัดผ้าขาวป่าน⁴² มีียนต์คัน ผู้ที่เข้าไปทำมิเติมร้าย ขโมยของ ก็จะมีอาการคันตามร่างกาย จนทนไม่ไหว ต้องนำเคมาคืนที่วัด เมื่อพิจารณาแล้วเรื่องเล่าเหล่านี้พ่อจะสามารถตั้งข้อสังเกตในเบื้องต้นได้ว่า วิธีการบอกเล่าเรื่องราวเหล่านี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านยังคงมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎหมายที่จะดูแลวัดวาอาราม หรือมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของศาสนสถานเหล่านี้ อันสะท้อนถึงการต่อต้านในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ที่ไม่สามารถที่จะเชิญหน้ากับอำนาจรัฐและกฎหมาย

ของหน้าหมุนหากพิจารณาอย่างละเอียดแล้ว พบร่วงที่อนรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนได้หลายลักษณะ ของหน้าหมุนแต่ละอย่างนั้นมีระดับหรือขอบเขตเป็นชั้นๆ ของผู้ที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์และร่วมจัดการ มีเงื่อนไขที่หลากหลายพอดีสมควร ดังเช่นกรณี ของผู้คนในชุมชนสบคำที่อพยพมาจากลาว แรกเข้ามาอยู่ร่วมกันคนเมืองในเขตเวียงเก่า และความที่เป็นผู้ที่ศรัทธาในพุทธศาสนาเหมือนกัน ชีวิตประจำวันต้องเกี่ยวข้องกับ “วัด” ทั้งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การทำบุญตักบาตร ซึ่งมีครั้งที่เข้ามาอยู่เชียงแสนใหม่ๆ คนลาวสืบทรัมภ์ความแตกต่างกันในรายละเอียดของพิธีกรรมและเจริญปฏิบัติ แต่ก็ต้องอนุรักษ์องค์ความเชื่อที่อยู่ก่อนพยาภรณ์เรียนรู้และปฏิบัติตาม ละเอียดอ่อนเม็กะระทั้งรูปแบบของการใส่บาตร ขันตอนพิธีกรรมอาทิ การทำบุญข้าวจี หรือจะประกอบพิธีให้เรือไฟตามแบบที่เคยปฏิบัติตามในบ้านท่านุนกไม้สามรถทำได้ แม้ว่าวัดจะเป็นของที่เป็นหน้าหมุน คนในชุมชนไม่ว่าอยู่มานานหรือเพิ่งอพยพเข้ามา

⁴¹ มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับเรื่องราวดังเด่นๆ ด้านในสมัยของพระองค์พระมหาธรรมกุมาร ก่อตั้งพระมหาธรรมบทในชาจารย์แห่งเมืองศูนย์รวมวัด (เมืองสะเตเมินดินแดนมอญ) เดินทางมายังไยนกไซบุรีเชียงแสน พร้อมด้วยน้ำพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุไว้ที่ดอยน้อยหรือดอยจอมกิตติ ในปีพ.ศ. 1473 และต่อมาปีพ.ศ. 2030 เจ้าเมืองเชียงแสลงได้สร้างพระเจดีย์พระธาตุจอมกิตติ พร้อมด้วยวิหาร (พระสวารุป, 2526)

⁴² เป็นตัดที่ปราภูในยุคของด่านาน กລ່າວສຶງ ລາວເກົ່າຮາຊບຸດຮອງລາຈັກຮາຊ ເສຍຮາຍໃນເວີ່ງທີ່ຮັບນຽມເຈັບ
ຢາງໄຊຍນຸ້ວີເຊີ່ງແສນ ໄດ້ຮັບນາມວ່າ ລາວເກົ່າແຜ່ນມາເມື່ອງ ໄດ້ເກີດຄວາມສ້າງເຈົ້າຢູ່ບວງຈຸພະຫຼາດຕູ້ນ(ພຣ
ສະວັດ, 2526)ບວງຈຸມີມັງແມ່ນໜ້າໃຈທີ່ຕໍ່າພ້າຂາວ(ຄນໃນທ້ອງຄືນບາງຮາຍຕີຄວາມວ່າເປັນແມັກີ້ ທ້ອງ ທີ່ເຮັດກວ່າ ພ້າ
ຂາວ) ທີ່ຕໍ່າຢ້າງແລ້ວລອຍມາຕິຫາຍີ່ປັ້ງບວງຈຸນັ້ນໃນປີ พ.ສ. 1304

ต่างก็มีสิทธิที่จะเข้าไปใช้และปฏิบัติศาสนพิธี หากแต่สำหรับคนล้วนๆความรู้สึกว่าเงื่อนไขความต่างของชาติพันธุ์ อีกทั้งเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่ภายหลัง ทำให้ไม่สามารถแสดงตนได้อย่างเต็มที่ ครัวเรือนมีเงื่อนไขของทางการเมืองและภาวะสังคมฯ ที่ต้องยกย้ายชุมชนออกไปจากพื้นที่เดิมเก่าไปอยู่ยังพื้นที่ที่กำกินของพวกรำบวงสรวงแม่น้ำคำอันเป็นที่ตั้งของชุมชนสบคำในปัจจุบัน การเริ่มต้นแปลงสภาพของพื้นที่ที่กำกินให้เป็นชุมชน ต้องมีการสร้างใหม่ทั้งวัด โรงเรียน และสิ่งอื่นๆ ที่ชุมชนเคยมี โดยเฉพาะวัด ครัวเรือนนั้นคนสบคำสร้างวัดด้วยอาคารไม้แบบอย่างของคนล้วนท่านั่น อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เพราะช่วงเวลาอันนั้นการเดินทางสัญจรให้เรือเป็นพาหนะหลัก วัดจำเป็นต้องอยู่ติดแม่น้ำและหันหน้ารับผู้คนที่จะขึ้นมาจากท่าเรือ การสร้างวัดผู้คนในหมู่บ้านมามีส่วนร่วมนับตั้งแต่กราหาเสาน้ำ ปั้นกระเบื้องเองโดยช่างในหมู่บ้าน ผู้คนในชุมชนต่างก็ช่วยกัน เด็กๆก็มาช่วยขันหรายจากลำน้ำโขง

ต่อมาในปี พ.ศ.2519 ถนนเริ่มมีตัดจากเชียงแสนไปเชียงของ ผ่านกลางหมู่บ้านสบคำ ผู้คนเริ่มสัญจารทางบกมากขึ้น เพราะถือเรือต้องใช้กำลังมาก อีกทั้งพื้นที่ริมฝั่งโขงเริ่มพังทลายมากขึ้น จึงได้ย้ายวัดมาและสร้างรากไม้ที่วัดพระธาตุพางฯ ซึ่งขณะนั้นเป็นเพียงซากวัดเก่า มีซากปรักหักพังของโบราณสถานเจดีย์ คนในชุมชนก็ช่วยกันมาผ้าใบ ใช้เวลาเพียงหนึ่งวันเท่านั้นก็เห็นสภาพพร้อมที่จะเป็นวัด และทำการบูรณะเรื่อยมา ความเป็นเจ้าของหรือสิทธิหน้าหมู่ของชุมชนเนื่อง “วัด” ระหว่างนี้ไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจน จนกระทั่งเมื่อประมาณปี พ.ศ.2530 – 2531 เจ้าอาวาสวัดรูปที่สอง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาสำนักดังแห่งหนึ่งจากภาคกลาง ในช่วงเวลาอันนี้กำลังมีเชื้อเสียงและเผยแพร่ความเชื่อในระบบของตนออกสู่สำนักหรือพระปฏิบัติ เหตุการณ์ครั้งนั้นคือพระจากสำนักดังกล่าวมาจัดกิจกรรมและเน้นวิถีการปฏิบัติตามหลักของสำนัก แรกๆ ชาวสบคำเองก็ไม่มีปฏิกริยาต่อต้านแต่อย่างใด เนื่องจากมิได้ก่อภัยผู้ที่อยู่ในครัวเรือนพุทธศาสนา เมื่อคน กัน แต่พ่อนานวันเข้าพระในสำนักดังกล่าวกลับห้ามไม่ให้ชาวสบคำประกอบพิธีกรรมหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง หรือการถวายทานให้กับผู้ล่วงลับ ตลอดจนพิธีกรรมที่สื่อนัยของความเชื่อเกี่ยวกับชาติพิพ รูปแบบการตักบาตร การทำบุญ และแม้กระทั่งสาระในคำสอนด้วย การเข้ามาแทรกแซงเจ้าอาวาตปฏิบัติของชุมชนที่เคยกระทำมาแต่นาน จนอาจจะไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ระหว่างชีวิตและความเชื่อครัวเรือน และปฏิเสธงานประเพณีของท้องถิ่น ช่วงเวลาบ้านได้มาบึงเขากับทางเข้าอาวาสก่อนเกี่ยวกับความไม่สอดคล้องกันระหว่างเจ้าอาวาตปฏิบัติตั้งเดิมกับรูปแบบของสำนักใหม่ แต่ก็มิได้รับการตอบสนอง จึงได้รวมตัวกันขึ้นไปโดยวิธีการที่รุนแรง ใช้อาวุธ

ทุบและทำลายประตูและผนังภูมิเจ้าอาวาส กล่าวอีนยันเจตนา ในการกระทำ จนพระเจ้าอาวาส ขณะนั้นและพระจากสำนักใหม่ต้องย้ายออกไป ชาวสบคำจึงได้มีมนต์พระที่เป็นคนท้องถิ่นขึ้นมา เป็นเจ้าอาวาสแทน ซึ่ง ท่านพระครูไพบูล พัฒนาภิรัติ โดยท่านมีลักษณะพิเศษของพระนัก พัฒนา และมีท่าที่ในการเจรจาที่เน้นการประนีประนอมสูง และดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระ ธาตุพามาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

เรื่องราวและปรากฏการณ์ข้างต้น นำไปสู่การทบทวนถึงค่าว่า ของหน้าหมู่ ของสาระและ ของหลวง จากการสัมภาษณ์การรับรู้และทัศนะของคนท้องถิ่น พบว่า ในส่วนของค่าว่า “ของหน้าหมู่” นั้นมีนัยว่าเป็นของที่ชุมชนเป็นเจ้าของมากที่สุด หมายถึงสิ่งที่คนในชุมชน ได้ลงทุนลงแรงและแนวทางในการใช้หรือจัดการต้องสอดคล้องกับวิถีและระบบคิดของ ท้องถิ่นเป็นสำคัญ รองลงมาคือของสาธารณะอันหมายถึงครก็สามารถใช้ประโยชน์ร่วม กันได้ ระดับของการจัดการและความจำเป็นที่ต้องมีแนวทางที่สอดคล้องกับระบบบริเวณ ของท้องถิ่นนั้นน้อยกว่าของหน้าหมู่ และท้ายที่สุดคือของหลวง ซึ่งมีนัยว่าราชการเป็น เจ้าของ อำนาจในการจัดการน้อยลงตามลำดับ

อย่างไรก็ตามการอธิบายเช่นนี้ ผู้วิจัยมิได้เจตนาที่จะให้น้ำหนักกับการมองว่าอำนาจ เห็นใจทรัพย์สินใดๆ มีความเข้มข้นอยู่ที่ใดที่หนึ่งเท่านั้น บางครั้งชุมชนท้องถิ่น อาจจะแกร่งตัวเข้า ไปจัดการ ต่อรอง หรือเรียกว่าองค์ธิในการของตนเองในพื้นที่ของ ของหลวงก็ได้ อารี กรณีการ เรียกว่าองค์ธิของคนในชุมชนสบรวมที่จะใช้พื้นที่ร่วมผูกพันตรงข้ามกับพื้นที่สามเหลี่ยม ทองคำ จากเดิมที่ชาวบ้านเริ่มน้ำของมาขายในบริเวณดังกล่าวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 รายละเอี่ยด ตั้งที่ให้กล่าวไว้ในหัวข้อผ่านมา เหตุการณ์ความขัดแย้งที่บุกและก่อให้เกิดการข้างสิทธิ์ของคน ความเป็นคนท้องถิ่นของคนสบรวม เมื่อปี พ.ศ. 2534 กรมทางหลวงเข้ามาสร้างการเป็นเจ้าของ ถนนที่ใช้สัญจรระหว่างเชียงแสน สบรวม และติดต่อถึงอำเภอแม่สาย จากเดิมที่รพช. เป็นผู้ดูแล ถนนก็ยังคงเป็นหินลูกรัง กรมทางหลวงเข้ามาซื้อเจนและให้ชาวบ้านรื้อถอนร้านค้าออกไปจากสอง ฝั่งถนน เพราะจะทำการลาดยางและฟันติกส์ โดยให้ค่ารื้อถอนสำหรับชาวบ้านที่สร้างเพิงชาย ของ พร้อมทั้งแนะนำให้ไปขายในพื้นที่ที่ราชการจัดไว้ให้ ชาวบ้านพิจารณาแล้วว่าพื้นที่ที่ทางราช การจัดไว้ให้นั้น เดิมเป็นที่ป่าซึ่งเก่าของชุมชน เมื่อไปขายแล้วต้องเสียค่าเช่าเดือนละ 1,000 บาท และที่สำคัญไม่เหมาะสมที่จะขายสินค้าของพากตน เนื่องจากอยู่ห่างออกไปเดิมจนไม่สามารถมอง

เห็นพื้นที่หาดทรายรูปสามเหลี่ยม อันเป็นสัญลักษณ์สำคัญของสามเหลี่ยมทองคำที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ชาวบ้านบางคนรับค่ารือถอนเพราะเกรงต่ออำนาจจารัส แต่ก็มีไม่น้อยที่ไม่สนใจ ยังคงปักหลักขายของอยู่ในที่เดิม

ใช้เวลาในการขึ้นไปมาระหว่างชาวบ้านกับกรมทางหลวงอยู่ 2 ปี จนกระทั่งปลายปี พ.ศ.2536 จึงเกิดเหตุการณ์ประทักษิณอย่างรุนแรงระหว่างชาวบ้านสบรวมที่เป็นพ่อค้าแม่ค้า ซึ่งส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติอยู่ใน 2 – 3 ตระกูลหลัก โดยมีตระกูลพรหมปัญญาซึ่งมีเครือญาติมากที่สุดเป็นแกนนำ นับแล้วกลุ่มชาวบ้านมีจำนวนประมาณ 100 คน เพชญาน้ำกับเจ้าหน้าที่ราชการที่เกี่ยวข้อง ตำรวจ และอาสาสมัครของตำรวจนครบาล 200 คน เหตุผลซึ่งของชาวบ้านคือพวกรต้นทำกินมานานแล้ว และพื้นที่ที่ตั้งร้านขายของก็เป็นเพียงพื้นที่ข้างถนนเท่านั้น การประทักษิณนี้มิได้รุนแรงถึงขั้นบาดเจ็บ แต่แกนนำกลุ่มชาวบ้านก็ถูกจับไป 8 คน ระหว่างทางไปโรงสารสามารถนี้รอดมาได้ 2 คน ที่เหลือถูกดำเนินคดีข้อหาทำร้ายเจ้าหน้าที่ใช้เวลาทั้งหมด 4 ปี สุดท้ายชาวบ้านถูกปรับคนละ 5,000 บาท แม้ว่าจะมีการข่มขู่ให้ชาวบ้านรื้อถอนและเลิกขายของบริเวณถนนทางหลวง ชาวบ้านเองก็ไม่เกรงกลัวส่งตัวแทนชุมชนเดินทางไปเรียกร้องที่หน้าศาลผู้แทนราษฎร ร่วมกับสมชชาและชาวบ้านที่เดือนร้อนในปัญหาอื่น ๆ ที่ปฏิบัติกันท้ายที่สุดกรรมทางหลวงกยอมที่จะจัดสรรวันที่รื้อถอนผังที่ติดกับเชิงเขา ยาวตลอดแนวถนนให้ชาวบ้านขาย โดยแรกจะจัดเก็บค่าเช่าที่ด้วย แต่เกิดกรณีที่ไม่สามารถตอกลงกันได้ระหว่างกรมทางหลวง กับ สำนักงานศิลปากร ว่าหน่วยงานใดเป็นเจ้าของพื้นที่ เพราะเชิงเขាតั้งกล่าวเป็นเขตพื้นที่ของวัดพระธาตุภูเข้าหรือเชียงเมือง ซึ่งกรมศิลปากรดูแลอยู่ ดังนั้นชาวบ้านจึงให้ช่องว่างดังกล่าวไม่ยอมจ่ายค่าเช่าให้กับหน่วยงานใด จนกระทั่งทุกวันนี้ชุมชนก็ยังคงใช้พื้นที่ดังกล่าวขายสินค้าโดยไม่ต้องเสียค่าเช่า อาจกล่าวได้ว่าแม่ชุมชนแห่งนี้สามารถใช้ความเป็นคนห้องลินมาเผชิญหน้ากับอำนาจจารัสที่เข้าไปจัดการ ทั้งกรมศิลปากร และกรมทางหลวง แต่ช่องว่างของอำนาจจารัสที่ไม่สามารถจัดการได้อย่างเบ็ดเสร็จจึงเป็นโอกาสให้ชาวบ้านเรียกร้องสิทธิในการใช้ของตนเอง ส่งผลให้คนสบรวมสามารถใช้พื้นที่ดังกล่าวได้

นอกจากนี้นัยของการเป็นเจ้าของร่วมกัน และการจัดการทรัพยากรสากลรัตนะ ในรูปแบบใหม่ๆ อย่างเช่นป้ายบอกสถานที่ คุณค่าความหมายที่ซ่อนอยู่นั้นเองที่นำไปสู่การอ้างสิทธิร่วมใน การเป็นเจ้าของ สามารถอธิบายได้ชัดเจนจากกรณีของการเมืองว่าด้วยป้ายสามเหลี่ยมทองคำ

จากเดิมที่คุณในชุมชนสบรวมได้ร่วมกันจัดทำป้าย “สามเหลี่ยมทองคำ” แล้วได้รับการถอนออก เลขายามาอยู่อีกบริเวณหนึ่งที่ทางองค์กรกรารบริหารส่วนจังหวัดและองค์กรบริหารส่วนตำบล ร่วมกับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านบางส่วน จัดพื้นที่บริเวณป้าซ้ำเก่าให้เป็นศูนย์ จำหน่ายสินค้า โดยพยายามสร้างความภาคดันให้พ่อค้าแม่ค้าห้องถินย้ายมาเข้าพื้นที่ที่จัดไว้ให้ เต็มบ้านยังคงยืนยันที่จะขายของที่เดิม ที่อยู่ใกล้กับพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำมากกว่า พร้อมทั้ง พยายามที่จะประสานหน่วยงานราชการให้มาร่วมป้าย “สามเหลี่ยมทองคำ” ขึ้นมาใหม่ ท้ายที่ สุดทุกคนก็สร้างป้ายขึ้นตามจุดที่ธุรกิจของตนเองดำเนินการอยู่ ไม่ว่าจะเป็นบริเวณหน้าร้านค้า ท่าเรือ ร้านอาหาร ฯลฯ ผู้วิจัยมองว่าป้ายที่สร้างขึ้นมาันนี้ นอกจากนัยของการบอกชื่อสถานที่ แล้ว ยังเป็นสิ่งที่แสดงสัญลักษณ์ของพื้นที่ให้แก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเกิดมีประเพณีว่ามาถึงถี่น แล้วต้องถ่ายภาพกับป้ายสามเหลี่ยมทองคำ และขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดอาชีพนายแบบและนางแบบ ของเด็กในชุมชนที่แต่ก่อนชุดลีซูแล้วมาค่อยถ่ายภาพกับนักท่องเที่ยวเพื่อแลกกับเงิน นั่น หมายความว่า “ป้าย” ได้กลายมาเป็นทรัพย์สินสาธารณะที่ใช้ร่วมของชุมชน

ดังนั้น “ของหน้าหมู่” นอกจากจะเป็นสิ่งที่ชุมชนใช้ประโยชน์และจัดการร่วมกันแล้ว ความเป็นเจ้าของหรือสิทธิ์ได้เกิดขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์หนึ่ง ที่สอดคล้องกับวิถีของห้องถิน นั้นเท่านั้น มิได้เป็นสิ่งที่จะนำไปอธิบายได้กับพื้นที่ สถานที่ หรือสิ่งที่เป็นสาธารณะอื่น และ ประการสำคัญความคิดเกี่ยวกับ “ของหน้าหมู่” ในบริบทห้องถินແบนี้ คือ จะเป็นสิ่งหนึ่งที่เกิด จากการร่วมแรงรวมใจกัน อาจจะเป็นแรงงาน กำลังทรัพย์ หรือมีข้อตกลงในการใช้ประโยชน์ใน แนวทางเดียวกัน ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ สถานที่ หรือสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ทั้งที่ เป็นครอบ อาย่าง ที่ดิน แม่น้ำ วัด โรงเรียน ฯลฯ กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น Jarvis ประเพณี เรื่อง เล่าเกี่ยวกับห้องถิน, สถานที่, สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ฯลฯ เหตุที่ผู้วิจัยมองว่าสิ่งที่เป็นนามธรรมเหล่านี้ เป็นของหน้าหมู่ เพราะเป็นสิ่งที่ชุมชนห้องถินเป็นเจ้าของและถือปฏิบัติ ประกอบด้วยข้อตกลง และพันธะสัญญาต่างๆ ที่ต้องร่วมกันกำหนด นับตั้งแต่รูปแบบและขั้นตอนพิธีกรรม ช่วงเวลาใน การประกอบพิธีกรรม บางอย่างสามารถที่จะยึดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ขึ้นอยู่กับการตัดสิน ใจของสมาชิก

อย่างไรก็ตามสามารถมองเห็นพัฒนาการเกี่ยวกับของหน้าหมู่ หรือทรัพย์กราชานะที่มี การเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและบริบทของชุมชน โดยเฉพาะวิถีการผลิต จากเดิมที่คุณห้องถิน ส่วนใหญ่ค่าเงินชีวิตด้วยการอิงอยู่กับการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ จับปลา และหาของป่า ทรัพยากร สาธารณูปโภคจะเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้เป็นหลัก อันได้แก่ พื้นที่ริมฝั่งลำน้ำโขง แม่น้ำ หนอง ทุ่งเลี้ยงสัตว์ การค้าเชิงแลกเปลี่ยน ฯลฯ ต่อมาเมื่อมีวิถีการผลิตเริ่มที่จะหันมาพึ่งพิงกับการค้า เชิงพาณิชย์และการบริการ การท่องเที่ยว และแรงงาน ทรัพยากรสาธารณูปโภค เริ่มที่จะมีความหมาย ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น ที่ริมฝั่งถนน ทำเลใกล้สามเหลี่ยมทองคำ พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำที่ศูนย์กลางลำน้ำโขง ป้ายบอกชื่อสถานที่ ฯลฯ จากเดิมที่คุณห้องถินเองก็ไม่เคยคิดว่าสิ่งเหล่านี้จะกลายมาเป็นทรัพยากร สาธารณูปโภคที่ต้องใช้เป็นฐานการผลิตและตั้งกฎเกณฑ์การใช้ร่วมกัน

4.1 จากของ “หน้าหมู่” สู่อัตลักษณ์ห้องถินในบริบทการท่องเที่ยว

ท่ามกลางบริบทของการเปลี่ยนแปลง เฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยว/การค้าระดับนานา ชาติ บวกกับนโยบายของรัฐบาลที่เน้นขยายการท่องเที่ยว ทุกอย่างสามารถขยายได้ บางอย่างในอดีตไม่เคยคิดว่าจะเป็นสิ่งที่ขายได้ อาทิ หิ่งห้อยกับต้นลำพู ของชุมชนบางลำพู ในกรุงเทพ หรือ แม้กระทั่งกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คน (โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์บันพันธ์สูง) นับตั้งแต่ตื่น นอนจนกระทั่งเข้านอน นั่นขายดีในรูปของกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบ Home Stay และการใหม่ กระหน่ำของรัฐโดยผ่านกระทรวงต่าง ๆ โดยเน้นหนักที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ชุมชนริมฝั่งโขงที่เป็นพื้นที่วิจัยของโครงการฯ นับว่าเป็นพื้นที่ เป้าหมายของการรณรงค์การ ท่องเที่ยว นับตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 30 ในยุคของรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกชาติชาย ชุณหะ วนิช ที่ได้กำหนดให้มีปีการท่องเที่ยวไทย ในปี พ.ศ.2533 พื้นที่อำเภอเชียงแสนอันเป็นดินแดนที่มี รอยต่อของสาม ประเทศ ได้รับการนำเสนอให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย รัฐ บาลโดยหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.)ได้สนับสนุนงบประมาณ เพื่อพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเชียงแสน โดยเฉพาะบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ และในปี พ.ศ.2537 เชียงแสนได้รับคัดเลือก โดยคณะกรรมการปักครอง กระทรวงมหาดไทย ให้เป็น 1 ใน 20 อำเภอ อำเภอ แม่บทในการพัฒนาอำเภอใหม่ ที่มีกระบวนการพัฒนาที่เน้นทั้งเชิงรุกและรับ อันเป็นโครง การนำร่องเพื่อทดสอบแผนพัฒนาอำเภอ 5 ปีแบบเดิม ที่ใช้ในการพัฒนาหน่วยงานระดับอำเภอ ต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน โดยในกระบวนการพัฒนาแนวใหม่นี้จะเน้นการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและ เอกชน (เชียงราย 2000, 2538)

ขณะเดียวกันระดับของการพัฒนาจังหวัด ภายใต้ “แผนพัฒนาจังหวัดยุทธศาสตร์” อันเป็นเป้าหมายที่จัดขึ้นโดยกระทรวงมหาดไทย จังหวัดเชียงรายได้รับคัดเลือกเป็น 1 ใน 6 จังหวัดนำร่อง¹ โดยการดำเนินงานภายใต้โครงการตั้งกล่าว จังหวัดเชียงรายมีโครงการพัฒนาที่เป็นยุทธศาสตร์หลัก คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและคมนาคม ที่เรียกว่า “ยุทธศาสตร์ห้าเชียง” อันได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง เชียงรุ่ง และเชียงทอง(หลวงพระบาง) ซึ่งอำเภอเชียงแสนเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญภายใต้แผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว เชียงแสน ถูกกำหนดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักทั้งด้านความเป็นจุดเชื่อมต่อดินแดนสามประเทศ ความเป็นเมืองโบราณ และทัศนียภาพธรรมชาติทึงดงงาม โครงการหนึ่งที่สำคัญและระบุเป็นแผนปฏิบัติการของยุทธศาสตร์ห้าเชียง คือ การบูรณะอุทยานประวัติศาสตร์เชียงแสน ให้เป็นแหล่งความรู้ทางประวัติศาสตร์และเป็นสถานที่ท่องเที่ยว(ยุทธศาสตร์5เชียง,2536)

นอกจากนี้ เรื่องราวประวัติศาสตร์และสถานที่ในเชียงแสนยังมักจะปรากฏในเอกสารแนวนำการท่องเที่ยวฐานะแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดเชียงราย อันได้แก่ พิพิธภัณฑ์เชียงแสน ดินแดนสามเหลี่ยมทองคำ ทะเลสถาบันเชียงแสน และวัดต่าง ๆ อาทิ วัดเจดีย์หลวง วัดพระพราหมาตุจอมกิตติ วัดพระธาตุพางฯ วัดป่าสัก วัดล้านตอง วัดปูเข้า ดอยเชียงเมี่ยงหรือสบรวม เป็นต้น

พร้อมทั้งมีปฏิบัติการในพื้นที่ของรัฐ ตามแผนพัฒนาตามยุทธศาสตร์ข้างต้น ได้แก่ การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์พื้น โดยความร่วมมือของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง เช่นพื้นที่ของกรุปปามี บริเวณห่างจากจุดสามเหลี่ยมทองคำประมาณ 2 กิโลเมตร เน้นการแสดงประวัติความเป็นมาของผืน กับบทบาทที่มีต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตัวผืนในฐานะของสิ่งแสพติด(ชีววิทยาและการแพทย์) กระบวนการค้าผิดกฎหมาย บทบาทของผืนที่ผูกโยงอย่างหนึ่งแน่นเข้ากับพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ และเรื่องราวของชนกลุ่มน้อย เป็นต้น อีกโครงการหนึ่งที่สำคัญคือ การสนับสนุนให้มีการปรับภูมิทัศน์ของพื้นที่ทั้งบริเวณเวียงเก่าและสามเหลี่ยมทองคำ

¹ 6 จังหวัด ในการดำเนินงานแผนพัฒนาจังหวัดยุทธศาสตร์ ได้แก่ สิงห์บุรี ศรีสะเกษ ชลบุรี นครศรีธรรมราช ภูเก็ต และเชียงราย

ตลอดจนกิจกรรมทางด้านประเพณีท้องถิ่นที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อาทิ งานประเพณีสงกรานต์เชียงแสน ที่จัดอย่างยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงมาเป็นเวลา久ว่าสิบปี โดยเฉพาะการแข่งเรือข่องชุมชน โรงแรม และห้างร้านต่างๆ , งานโดยกระทรวง ที่พยายามผูกโยงเข้ากับความรุ่งเรืองของราชอาณาจักรเชียงแสน ฯลฯ

หรือกิจกรรมพิเศษ เช่น การจัดมหกรรมคอนเสิร์ตมิติรภาพสามเหลี่ยมทองคำ เมื่อวันที่ 23 – 25 พฤษภาคม 2544 ที่ผ่านมา โดยเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล(ตามน้อยบายรูปบาลชุดปัจจุบัน) และเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับประเทศภาคีการค้าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อันได้แก่ พม่า จีน ลาว และไทย

จะเห็นได้ว่า ทั้งสภาพภูมิประเทศ ประวัติศาสตร์โบราณคดี(เวียงกè) ประวัติศาสตร์สถานที่(สามเหลี่ยมทองคำ) ฯลฯ ต่างก็เป็นเป้าหมายสำคัญของการทำให้เป็นสินค้าชั้นนำในตลาดการท่องเที่ยว ซึ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นปฏิบัติการของภาครัฐหรือหน่วยงานภายนอกที่เข้าไปจัดการและนำเสนอความเป็นท้องถิ่นในฐานะ “สินค้า”

รองนาย วินิจฉากุล (2543) กล่าวถึงกระบวนการการทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นสินค้า ว่า ครั้งหนึ่งความเป็นท้องถิ่นที่ดำรงอยู่อย่างแตกต่างหลากหลายนั้น เป็นภัยอย่างยิ่งต่อมนุษย์ของชาติ ในสายตาของผู้ปกครองในยุคของการรวมชาติไทย แต่เมื่อการก่อการร้ายในประเทศและสังคมฯ เย็นยุติลงในปี พ.ศ.2523 เป็นต้นมา ภัยของความมั่นคงที่หลอกหลอนผู้นำของชาตินั้นก็หมดไป ความหลากหลายของท้องถิ่นจึงเริ่มที่จะเป็นที่ยอมรับมากขึ้น วัฒนธรรมและความทรงจำของศูนย์กลางเริ่มปล่อยเป็นที่ว่างให้แก่ท้องถิ่น มีปฏิบัติการที่สะท้อนว่ามีการให้หายาดีต่องกลุ่มคน เริ่มจากปัญญาชน ที่มีการรวมกลุ่มพิมพ์ สิ่งประดิษฐ์ หรือข้าวของต่าง ๆ นำมารวมกันในรูปของพิพิธภัณฑ์บ้าง จัดนิทรรศการบ้าง เหล่านั้นท่านอาจารย์ยังชี้มองว่าเป็น การสะสมเพื่อความมั่นคงทางจิตวิญญาณ เพื่อเข้าใจกระแสชีวิตที่ดีขึ้น และมองว่าศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วงนี้ มิใช่เรื่องของรายแยกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นออกจากศูนย์กลาง หรือเพื่อให้เกิดเอกสารลักษณ์ที่แปลกด yok ก็ไม่ได้เป็นการย้อนกลับไปหาอดีตของชุมชนมากกว่า

ต่อมาพบว่า การให้หายาดีต่องกลุ่มมาเป็นสินค้า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นไปเพื่อตอบสนองการบริโภคของปัญญาชน ทั้งในรูปของ การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ การจัดนิทรรศการ การสัมมนาหรือการเปิดสอนในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งแนวโน้มของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นให้ความสนใจพิธีกรรม งานศิลปะ หรือสิ่งที่ผลิตภายใต้เงื่อนไข

ของวัฒนธรรม (เช่น ผ้าทอ) ซึ่งจะแสวงหาในมิติเดียวไปสู่การคุกคามกับรัฐไทย ในทางตรงข้าม อาจารย์คงชัยมองว่า มันเป็นการสนองตอบการให้หัวรากของมนุษย์ และเป็นเรื่องของการหากำไรในแบบเศรษฐศาสตร์

ข้างต้นเป็นทัศนะ มุ่งมอง และปฏิบัติการของการทำให้ประวัติศาสตร์ห้องถินกลایมา เป็นสินค้า ในบริบทของกลุ่มนักกฎหมายที่มีการศึกษาสูง สะท้อนภาพลักษณ์เมือง ซึ่งมีทั้งจุดที่ เหมือนและแตกต่างกับการเปลี่ยนประวัติศาสตร์ห้องถินให้เป็นสินค้าที่ผู้วิจัยจะนำเสนอใน งานศึกษาชิ้นนี้ โดยผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวคิดของอาจารย์คงชัย และมองว่าการทำให้วัฒนธรรม กลایมาเป็นสินค้านั้น มิใช่การเลือกหยิบวัฒนธรรมหรือประเพณีออกมายاخะเป็นส่วน ๆ หากแต่ ในชีวิตประจำวัน ที่นำเสนอนั้น เป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ หรือ อัตลักษณ์ของคนห้องถิน รวม เข้าไปด้วย อันหมายถึงกระบวนการคิดที่สับซ้อนก่อนที่จะตัดสินใจหยิบเอาส่วนใดส่วนหนึ่ง ของวัฒนธรรมหรือความเป็นท้องถินออกมายاخะ และมีความหมายหลานนั้น เช่น การผลิตและ จำหน่ายผ้าทอลายเชียงแสนของ พิพิธภัณฑ์ผ้าทอล้านนาเชียงแสน ภายใต้การดำเนินการของ พระครูไพบูลพัฒนาภิรัต วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน มิได้เป็นเพียงลำพังการนำเสนอภาพ ของอดีตผ่านผ้าทอหรือขยายอีกต่อหนึ่ง แต่การเลือกหยิบเอาผ้าทอเชียงแสนมาขำยของคนลาว สบคា มีนัยยะของการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในพื้นที่สาธารณะ ที่สะท้อนให้เห็นความพยายามที่ จะเชื่อมโยงกลุ่มคนห้องถินที่เป็นชาวพยพ เข้ากับราชอาณาจักรเชียงแสน

ขณะเดียวกันก็มิได้เป็นราชอาณาจักรเชียงแสนที่ปราฏตามหลักฐานตำนานพงศาวดาร แต่เป็นการเชื่อมเข้ากับความเป็นเชียงแสนสมัยใหม่ เป็นอัตลักษณ์ของความเป็นคนเชียงแสนที่ สร้างขึ้นเพื่อกำหนดที่ยืนของห้องถินเชียงแสนสมัยใหม่ต่อสาธารณะ อันเป็นการต่อตับและล้อ รับกับประวัติศาสตร์หลักฐานที่กล่าวว่า คนเชียงแสนสุดปัจจุบัน ไม่มีผู้ใดที่มีรากเหง้าเชื่อมโยงกับ ความสืบเนื่องยาวนานของอดีตอันรุ่งโรจน์ เพราะเจ้าของห้องถินเชียงแสนในอดีตนั้น ปัจจุบัน กระจัดกระจายไปตามที่ต่าง ๆ อาทิ สระบุรี นครราชสีมา ราชบุรี เชียงใหม่ น่าน และหลวงพระ บาง ฯลฯ つまりอยู่ในฐานะ “คนยวน” อพยพ

ส่วนคนเชียงแสนปัจจุบัน อพยพมาจากเชียงใหม่ ลำพูน เมืองสงสาร เมืองหลวงพระบาง เมืองสาด เมืองยอน เมืองยอง เมืองเชียงตุง ฯลฯ ดังนั้นความเป็นเชียงแสนที่สร้างขึ้นมาใหม่นี้ จึงมีความหมายที่มากไปกว่าการย้อนกลับไปในอดีต หรือการสืบค้นหาหลักฐานเพื่อเทียบเคียงกับ ความเป็นจริงในอดีตเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้และสร้างอัตลักษณ์ของคนเชียงแสนใหม่

ผ่านการเป็นผู้ที่ต้องอยู่และเป็นเจ้าของห้องถินเชียงแสนอันเคยรุ่งเรืองในอดีต เป็นความภูมิใจที่ต้องดำเนินรักษาไว้ รวมที่จะท่อนให้เห็นแนวคิดของคนห้องถินดังกล่าว เช่น การสืบเสาะและค้นหาเรื่องราวของวัฒนธรรมประเพณีห้องถินของเชียงแสน แล้วนำมาสร้างแบบแผนปฏิบัติ เช่น ประเพณีบูชาพระธาตุ ที่ปรากฏในคัมภีร์ล้านที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์เชียงแสน หรือหากเป็นเรื่องราวของประวัติศาสตร์บ้านเมืองรวมไปถึงวัดวาอาราม ที่ปรากฏมากให้เห็นในปัจจุบัน ก็มีการสร้างแบบแผนปฏิบัติและให้ความหมายแก่สถานที่นั้น โดยมีพงศาวดารโynnกเป็นคัมภีร์หลักในการสืบค้น

นอกจากนี้การสร้างตัวตนของพระเจ้าแสนพูในจินตนาการของชาวเชียงแสนปัจจุบัน ในฐานะบรรพบุรุษของคนเชียงแสน แบบแผนปฏิบัติอันหนึ่งที่สำคัญและสะท้อนความเป็นคนเชียงแสน คือ ต้องเป็นผู้ที่เคารพต่อพระเจ้าแสนพู อันเป็นอดีตกษัตริย์ผู้มานบูรณะและปกคล้องเชียงแสน การเคารพในพระเจ้าแสนพูของคนเชียงแสนมีความเข้มข้นมาก ยืนยันได้โดย เมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา มีผู้เข้าไปสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าแสนพูขึ้น ที่เชิงเขาวัดพระธาตุจอมกิตติ ไม่ปรากฏข้อมูลแน่ชัดว่าใครเป็นผู้สร้าง แต่ชาวบ้านและพระที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงเล่าว่า เป็นผู้ที่มาจากที่อื่นมาสร้างอนุสาวรีย์โดยนำเรื่องราวจากภารวนิมิตเห็นและเชื่อว่ามีความสัมพันธ์กับพระเจ้าแสนพู จึงมาสร้างอนุสาวรีย์ขึ้น

ปัจจุบันอนุสาวรีย์ดังกล่าวก็ยังคงตั้งอยู่ในสถานที่เดิม คนในเวียงเก่าเชียงแสนก็จะเข้าไปสักการะบูชาในโอกาสสำคัญ เช่น สงกรานต์ หรืองานบุญงานประเพณีต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่จะไม่ให้ความสำคัญว่าใครเป็นผู้สร้าง สร้างเพื่อวัตถุประสงค์ใด แต่เมื่อสร้างมาเป็นอนุสาวรีย์ของพระเจ้าแสนพูแล้ว ก็ย่อมเป็นที่สักการะบูชาของคนเชียงแสน ซึ่งผู้เฝ้าผู้แก่นลาย คนต้องการให้ย้ายอนุสาวรีย์ดังกล่าวไปไว้ในพื้นที่วัดกาເដືອກ ซึ่งอยู่ใกล้กลางเวียงเก่าเชียงแสน เพื่อที่จะให้เป็นที่เคารพสักการะของคนเชียงแสนและบุคคลทั่วไป แต่ต้องให้บุปผาจำนวนมากมาก กำลังอยู่ระหว่างการหารือของสภาวัดมนธรรมเชียงแสนและชุมชนผู้สูงอายุเชียงแสน ซึ่งอาจออกอาจะเป็นการระดมทรัพย์จากคนในห้องถินที่เคารพและนับถือพระเจ้าแสนพู และอีกประกายการณ์หนึ่งที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้เห็นขอบเขตของ “ความเป็นคนเชียงแสน” คือ การเคารพเจ้าพ่อป้าสัก อันเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษผู้เคยปกป้องคุ้มครองเชียงแสนมาก่อน เหล่านี้เป็นการกำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นคนเชียงแสนปัจจุบัน กับ พื้นที่และเรื่องราวใน

อดีตของเชียงแสน หลักการเหล่านี้หากผู้ใดปฏิบัติแล้ว จะเกิดสำนึกร่วมหรือสามารถผูกโยงตัวเองเข้ากับกลุ่มคนเชียงแสนในท้องถิ่นปัจจุบันได้

4.2 อัตลักษณ์ท้องถิ่น: การผลิตสร้างและปฏิบัติการ

สำหรับท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยนั้น พบร่วมความพยายามที่จะทำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กลายมาเป็นสินค้า อาทิ วัฒนธรรมประเพณี ผ้าทอ อัตลักษณ์ของเมืองโบราณเชียงแสน ความเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ยาเสพติดก้องโลกของสามเหลี่ยมทองคำ หรือความเป็นท้องถิ่นที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย(ไทยใหญ่ และลาว) เป็นต้น รูปแบบของการทำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้า ผู้จัดแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก การกลายมาเป็นสินค้าในพื้นที่ของตลาด(โดยเฉพาะการท่องเที่ยว) เช่น ผ้าทอ สัญลักษณ์สามเหลี่ยมทองคำบนเสื้อยืดคอกลม เทศกาลสงกรานต์เชียงแสน ประเพณีแหลกเรือไฟ ฯลฯ และลักษณะที่สอง การกลายมาเป็นสินค้าเพื่อเผยแพร่ขายนอกชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

โดยจะนำเสนอรูปรวมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีการรื้อฟื้นและหยิบยกเอาส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นมาดำเนินรูปของสินค้าที่หลากหลาย และแต่ละชุมชนก็มีปฏิบัติการในการทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องหรือรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ให้กลายมาเป็นสินค้าที่แตกต่างกันตามเงื่อนไขเฉพาะของชุมชน โดยเงื่อนไขสำคัญ คือ ระดับความเข้มข้นของการเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่แตกต่างกันของทั้งสามชุมชน ทั้งนี้ เพราะเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากระดับโครงสร้างและนโยบายของรัฐเป็นสำคัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) ชุมชนสบรวม

ความเป็นสามเหลี่ยมทองคำ กระบวนการทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกลายเป็นสินค้าของชุมชนสบรวม ถือว่ามีความเด่นชัดอย่างยิ่ง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเป็นดินแดนสามเหลี่ยมทองคำ อันเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงและมีความทรงจำร่วมกับสังคมในระดับสาขาวณและระดับนานาชาติ หลายคนกล่าวว่าหากบอกแก่คนทั่วไปว่าอยู่บ้านสบรวม ไม่มีใครรู้จักมากนัก จึงต้องอ้างอิงถึงสามเหลี่ยมทองคำถึงจะมีผู้รู้จัก

“สามเหลี่ยมทองคำ” ถูกนำเสนอในฐานะของประวัติศาสตร์ห้องถินที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างขึ้น นอกจะจะเป็นเรื่องราวที่สามารถขยายในตลาดการท่องเที่ยวได้แล้ว ยังพบว่าในช่วงระยะเวลาหลังปี พ.ศ. 2530 ที่มีกระแสการท่องเที่ยวในพื้นที่มากขึ้น สินค้าที่ชุมชนนำมายกแก่นักท่องเที่ยวเริ่มจากสินค้าเกษตร ผลไม้ เรือมajan เป็นเครื่องประดับ เสื้อผ้า ฯลฯ พบร่างหนึ่งที่เป็นสินค้าขายดีของท้องถินที่สามารถจำหน่ายให้ได้ทั้งกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ คือเสื้อยืดคอกลมและหมากแก้วที่มีลักษณะของสามเหลี่ยมทองคำ โดยมีจำนวนแบบมากกว่า 15 แบบ ทั้งการ สมรื่นสี และการปักด้วยไหมพรมสีต่าง ๆ มีภาพดอกฝัน, ภาพแพนที่แสดงรอยต่อ 3 ประเทศ, ภาพชุมชนป่าและป้ายสามเหลี่ยมทองคำ บางชิ้นงานเสนอเป็นภาพแพนที่ประกอบด้วยภาพพระอาทิตย์ตกดิน โดยเพิ่มความเป็นชนบทและธรรมชาติที่บิสุทธิ์ของห้องถินลงไปเป็นต้น

รายละเอียดที่แตกต่างกันของภาพที่เสนอในสินค้านั้น มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับความสนใจของลูกค้าและจินตนาการร่วมของห้องถินผู้ผลิต เมื่อทดลองผลิตแล้วขายดีก็ทำต่อไป แต่หากขายไม่ดีก็เลิก แล้วคิดรูปแบบใหม่เรื่อย ๆ อาจจะเรียกได้ว่าเป็นภาพของความเป็นสามเหลี่ยมทองทำที่เปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตนั้น มีผู้ที่ร่วมผลิตสร้าง ทั้งจากฝ่ายคนในและคนนอกในฐานะนักท่องเที่ยว แต่ก็มีบางส่วนที่เป็นการพัฒนาระบบธุรกิจของห้องถินเอง โดยการเรียนรู้มากจากการผลิตสินค้าอื่น ๆ ที่มีการประกอบเรื่องราว ความทรงจำร่วม และสถานที่ที่ปรากฏและมีจำหน่ายในตลาดท่องเที่ยวทั่วไป เช่น การไปสำรวจตลาดสินค้าที่รีลิกในตลาดในทบานาร์เชียงใหม่ ตลาดจตุจักรในกรุงเทพฯ นอกจากนี้อิทธิพลนโยบายของรัฐก็มีส่วนสำคัญในการผลิตสร้าง เพราะปัจจุบันภาพแพนที่สามเหลี่ยมทองคำ ได้เพิ่มดินแดนของประเทศไทยเข้าไปด้วย ตามกระแสนโยบายการพัฒนาสีเหลี่ยมเศรษฐกิจ

ความน่าสนใจของการใช้สัญลักษณ์ที่บ่งบอกเรื่องราวของสามเหลี่ยมทองคำบนผืนผ้า และสินค้าอื่น(อาทิ หมาก รูปภาพ ฯลฯ) คือ เป็นการเลือกหยิบใช้เรื่องราวประวัติศาสตร์ที่ห้องถินเกี่ยวข้องและมีส่วนในการประดิษฐ์สร้างขึ้นมา ใช้เป็นสินค้าในพื้นที่การท่องเที่ยว แม้จะไม่ใช่กระบวนการผลิตสร้างเรื่องราวที่ดำเนินการโดยลำพังห้องถิน ผู้วิจัยสนใจที่การรับรู้ ประยุกต์และจินตนาการในส่วนของห้องถิน ในฐานะผู้เลือกหยิบเอาเรื่องราวเหล่านั้นมาเป็นฐานการผลิตที่สำคัญในตลาดการท่องเที่ยวของตนได้

ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ เริ่มต้นจากการคิดและผลิตโดยคนไทยในชุมชนส่วนราชการ โดยมีหัวหน้าชาวไทยใหญ่ในสายตระกูลพรมปัญญาเป็นผู้ริเริ่ม คิดตลาดลายและเรื่องราวที่จะนำเสนอ แล้วส่งไปยังโรงงานในกรุงเทพฯ เพื่อผลิตออกมานew เป็นสินค้าจำนวนมาก ๆ จากนั้นกระจายไปตามร้านค้าในพื้นที่จำนวนกว่า 100 แห่ง และเชือผู้นี้ก็เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์สินค้าดังกล่าวด้วย

สิ่งนี้เป็นเพียงรูปธรรมที่ชัดเจนตรงไปตรงมาของการนำเอาร่องรอยของท้องถิ่นมาเป็นสินค้าที่จับต้องได้ และเป็นกระบวนการผลิตโดยชุมชนเอง บทบาทของ “สามเหลี่ยมทองคำ” ในฐานะสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวซึ่งมีความสำคัญในระดับภายนอกยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการสร้างพิพิธภัณฑ์ฝั่ง ของรัฐและเอกชน ที่เข้าไปลงทุนในพื้นที่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการนำให้เรื่องราวของสามเหลี่ยมทองทำเป็นหัวใจสินค้าในการท่องเที่ยว และเป็นสินค้าสำหรับการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน

การรื้อฟื้นความเป็นไทยใหญ่ ภาพของความเป็นชุมชนไทยใหญ่ ของชุมชนส่วนภูมิภาคในพื้นที่ของการท่องเที่ยว ด้านหนึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่จะกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวโดยจะเห็นว่าในระยะ 4 – 5 ปีที่ผ่านมา มีความพยายามที่จะเสนอต่อสาธารณะว่า สมควรเป็นชุมชนไทยใหญ่ โดย การเปลี่ยนป้ายหมู่บ้าน จากเดิมที่เป็นป้ายไม้เรียบ ๆ ที่บอกเพียงชื่อหมู่บ้าน ก็เปลี่ยนเป็นป้ายชื่อหมู่บ้าน อยู่ภายใต้ร่มหลังคาไ吏ระดับเป็นชั้น ๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนไทยใหญ่ นายสุเทพ ชัยชนะ ชาวบ้านในชุมชนไทยใหญ่กล่าวว่า “การใส่หลังคาที่ป้ายหมู่บ้านนั้น นอกจากจะสวยงามแล้ว คนที่มาเที่ยวก็จะรับรู้ได้ในทันทีว่า ส่วนนี้เป็นชุมชนของไทยใหญ่อย่างแน่นอน” ขณะเดียวกันความเป็นไทยใหญ่ที่สนองตอบต่อการท่องเที่ยวนั้นยังปรากฏในงานประจำต่าง ๆ เช่น ลอยกระทง เข้าพรรษา ฯลฯ จะมีการแสดงที่สะท้อนความเป็นคนไทยใหญ่ อีกที การรำนางนก(หรือรำนกกึงก่า) การเล่นโนต(คล้ายการเชิดสิงโตของจีน) การเล่นผีดุ(การใส่ชุดผีต่างๆ คล้ายกับผีตาโขนของทางภาคอีสานเนื่อง) ฯลฯ

แม้ว่าการแสดงหรือนำเสนอภาพของความเป็นไทยใหญ่ในพื้นที่ก้าวท่องเที่ยวนั้นอยู่ในวงจำกัดกว่าเรื่องราวของสามเหลี่ยมทองคำ แต่ก็มีความพยายามที่จะจัดพื้นที่ให้กับความเป็นใหญ่ได้ยืนในขอบเขตของการท่องเที่ยวอยู่ตลอดเวลา เช่น การประชุมหมู่บ้านเมื่อเดือนมิถุนายน 2545 ที่ผ่านมา มีข้อตกลงหนึ่งของหมู่บ้านว่า จะรณรงค์ให้เจ้าของร้านค้า(ที่เป็นผู้ใหญ่)แต่งกายชุดประจำวัฒนธรรมไทยใหญ่ โดยอาจจะเริ่มจากการใส่ในช่วงเทศกาล วันหยุดสุดสัปดาห์ ที่มี

นักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมากเป็นพิเศษ เพื่อนำเสนอความแปลกใหม่และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

ความพยายามที่จะหาพื้นที่ของชาติพันธุ์บันดาลที่การท่องเที่ยว ด้วยการรื้อฟื้นหรือนำเสนocommunity ให้เป็นไทยให้กลับคืนมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งได้รับคำอธิบายจากผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ พระ หรือพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนท้องถิ่นว่าเป็นไปเพื่อให้ชุมชนเองได้เรียนรู้ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าที่มาร่วมงานเข้าพรรษาในปี พ.ศ. 2544 อันเป็นตัวอย่างหนึ่งของการพยายามรื้อฟื้นความเป็นไทยให้กลับเพื่อให้คนในชุมชนทั้งรุ่นเก่าและใหม่ รับรู้และเกิดสำนึกในความเป็นคนไทยให้กลับคืนมาอย่างต่อเนื่อง ผ่านประเพณีและการละเล่น ในปี 2544 นับเป็นปีแรกที่มีการรื้อฟื้นการแสดงต่าง ๆ ขึ้นมา ทั้งการเล่นโต ฝีลู และการร่ายรำประกอบเพลงไทยให้กลับคืนมาอย่างชัดเจน โดยในชุมชนได้แบ่งออกเป็น 10 เขต(ปีกบ้าน)ตามอาณาบริเวณที่ตั้งบ้าน และแต่ละเขตจะขบวนแห่และการแสดง 1 ชุด ซึ่งจะต้องมีการเตรียมการและจัดอุปกรณ์ข้าวของสำหรับขบวนแห่ ทุกเขตมีการเก็บรวบรวมเงินและจัดส่งตัวแทนมาร่วมคิดและสร้างรูปแบบขบวนแห่ของตน ซึ่งในระหว่างการเตรียมการของแต่ละเขตจะมีผู้คนทั้งคนเฒ่าคนแก่ คนวัยหนุ่มสาว และเด็กเล็กมาร่วมกันหยิบจับอุปกรณ์ ซึ่งมีได้เน้นความวิจิตรของงานฝีมือมากนัก แต่พยายามให้เห็นถึงประเพณีปฏิบัติของไทยให้กลับเป็นหลัก

นอกจากนี้ได้เชิญกลุ่มไทยให้กลับมาอยู่ในพื้นที่ อ.แม่สายให้มาร่วมแสดงบนเวทีด้วย บรรยากาศในงานผู้คนที่เข้าร่วมงานมีส่วนใหญ่เป็นคนในบ้านสบรวม คล้ายกับเป็นงานภายในของท้องถิ่น กิจกรรมในงานนอกจากการแสดงบนเวทีแล้ว ยังมีการจุดบังไฟดอก² การเล่นเกมบิงโก และการจำหน่ายสินค้าทั้งที่เป็นอาหารรถเข็นทั่วไป และเป็นขนมไทยให้กลับคืนมาอย่าง

อย่างไรก็ตามกิจกรรมที่เป็นประเพณีไทยให้กลับคืนมาอย่างต่อเนื่องและถือว่าเป็นเวทีหรือโอกาสที่ให้เด็กได้เรียนรู้และซึ้งชั้บอาวีชีคิดของไทยให้กลับคืนมาอย่างร่วมใจและส่วนของพิธีกรรม จะสังเกตได้ว่าในชุมชนสบรวม เมื่อคราวที่ผู้ใหญ่ไปทำบุญที่วัดตามโอกาสต่าง ๆ จะพาเด็กเล็กไปด้วย หลายคุณแต่งชุดนักเรียนไปวัดก่อนจากนั้นค่อยไปโรงเรียน พ่อคุยม้า พร้อมปัญญา ให้สัมภาษณ์ว่า “การให้เด็กมาร่วมในกิจพิธีอย่างนี้ ก็ถือว่าได้เรียนรู้ไปด้วย บางอย่าง

² เป็นดอกไม้ไฟขนาดใหญ่บูรพาในกระบวนการไม้ไฟที่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 – 10 เซนติเมตร เมื่อจุดไฟร้อนเมื่อติดไฟจะแผ่ร้าวแรงประมาณตันโพธิ์ขนาดใหญ่

ไม่ต้องสังสอน อย่างพิธีกันตอ³ เด็กบางคนมากับพ่อแม่ที่วัด แล้วเห็น ทำตาม พ่อติมาหน่อย หัวข้อของเองได้ก็มาทำได้เลย ไม่ต้องสอนขั้นตอน”

แม้ว่าจะมีความพยายามของชุมชนที่จะให้ความเป็นไทยใหญ่ มีพื้นที่ในตลาดการท่องเที่ยว แต่ก็มิได้ให้น้ำหนักเท่ากับความต้องการที่จะเน้นให้คนในชุมชนมีความรู้สึกว่ามีความเป็นใหญ่ ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยใหญ่ของคนส่วนรวม นั้นอาจจะสามารถอธิบายได้จากปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นจากการวันอนุรักษ์มรดกล้านนา 2 – 3 เมษายน 2545 ซึ่งตามกำหนดการเดิม ชุมชนส่วนรวมจะต้องรับหน้าที่ในการนำเที่ยวชมสามเหลี่ยมทองคำ วัดและโบราณสถาน ในชุมชน ในช่วงอาหารกลางวันของวันที่ 3 เมษายน 2545 ซึ่งการต้อนรับดังกล่าวที่ประชุมเตรียมงานต้อนรับ ตกลงกันว่าจะเน้นการแต่งกายดูดีให้ไทยใหญ่ พร้อมกับอาหารทั้งคาวหวานที่จะต้อนรับ ก็ต้องเป็นของไทยใหญ่ โดยกลุ่มแม่บ้านได้เตรียมอาหารแต่เช้ามี⁴ ซึ่งความพยายามที่จะเน้นให้ทุกอย่างเป็นการแสดงออกความเป็นไทยใหญ่ ด้านหนึ่งเพื่อสื่อสารกับให้คนภายนอกได้รับรู้ถึงความเป็นไทยใหญ่ ผ่านการแต่งกาย อาหาร และภาษาพูด แต่ก็มีด้านหนึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นการสื่อสารภายในของกลุ่มที่บ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มก้อนที่เข้มแข็ง ซึ่งในช่วงเวลาของการดำเนินชีวิตในภาวะปกติความเป็นไทยใหญ่เหล่านี้อาจจะไม่จำเป็นต้องนำเสนอความโดดเด่นในส่วนนี้อีกมากนัก อาหารที่รับประทานทุกวันอาจจะไม่ใช่ของไทยใหญ่ แต่หากเมื่อถึงภาวะที่ต้องเผชิญหน้ากับวัฒนธรรมหรือกลุ่มคนที่แตกต่าง ความเป็นไทยใหญ่จะเข้มข้น และส่วนใหญ่มีความยินดีและเต็มใจ ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยใหญ่ที่เกิดขึ้นในภาวะเช่นนี้

³ การแสดงความเคารพผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้อาวุโส ด้วยเครื่องคาวหวานและดอกไม้ และผู้เฒ่าก็จะให้พรแก่ลูกหลานที่น้ำข้าวของมา “กันตอ”

⁴ แต่ไม่ได้เลี้ยงต้อนรับเนื่องจากมีการเปลี่ยนกำหนดการและคณะกรรมการชุมชนไทยยวนจากสระบุรีและราชบุรี ได้เดินทางกลับก่อนกำหนด และไม่มีการประสานงานในระดับพื้นที่ ดังนั้นอาหารที่จะจัดเลี้ยงจึงได้นำไปถ่ายพระที่วัดพระธาตุพางฯ สร้างความผิดหวังให้กับผู้ที่เตรียมงานเป็นอย่างมาก

ชุมชนเวียงเก่า

ความเป็นคนเชียงแสน ดังที่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของการพยาบาลที่จะอธิบายความเป็นคนเชียงแสนของผู้คนในท้องถิ่นเชียงแสน โดยเฉพาะอาฒนาบริเวณชุมชนเวียงเก่า นั้นถูกจำกัดด้วยมาตรฐานหลักฐานที่ระบุถึงการอพยพผู้คน ออกจากเมืองเชียงแสนในปี พ.ศ.2347 และการอพยพเข้ามาอีกราว ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แต่คนเชียงแสนปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญกับการเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตของเวียงเก่าอันเคยเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างความเป็นเชียงแสนขึ้นมาใหม่ภายใต้บริบทของประวัติศาสตร์หลักฐาน และพบว่าความเป็นคนเชียงแสนใหม่จะสร้างโดยอิงแอบกับประวัติศาสตร์หลักฐานรูปแบบต่างๆ ที่สร้างขึ้นโดยกระบวนการรวมอาณาจักรล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม

ในระดับของคนในท้องถิ่นนั้นไม่พบความพยาบาลที่จะเชื่อมโยงเชียงแสนเข้ากับรัฐชาตisyam หรือไทย ทั้งในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรหรือในฐานะของพันธมิตร คนเชียงแสนพยาบาลที่จะนำเสนอเชียงแสนในภาพของอาณาจักรโบราณที่เก่าแก่กว่าแต่ครั้งพุทธกาลมากกว่า ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับกระบวนการนักเคลื่อนไหวประวัติศาสตร์จากภายนอกที่เข้าไปแทรกในพื้นที่จินตนาการของคนเชียงแสน

ดังตัวอย่างกรณี งานแสงสีเสียงตា�장นานเวียงเชียงแสน ที่จัดขึ้นในช่วงเทศกาลลอยกระทงประจำปี พ.ศ.2544 ณ ลานที่ว่าการอำเภอเชียงแสน ซึ่งดำเนินการโดยสภាភัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ในเนื้อหาบทบรรยาย “ตា장님เวียงเชียงแสน” โดย อ.ชลendra กัลยาณมิตร สภាភัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายที่ถูกนำเสนอในงานดังกล่าว คือ การเล่าถึงเรื่องราวของการกำเนิดเมืองนับตั้งแต่อำนาจกรสุวรรณโคมคำ หรัณครเงินยาง เรื่อยมาจนกระทั่งเป็นพญวีรีช่างแสนหรือเชียงแสนในตอนปลายอยุทธยา จนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ก่อนหน้านี้เชียงแสนในฐานะอาณาจักรต่าง ๆ มีพื้นที่อยู่ในตា장님และพงศาวดารและเริ่มมีเด็กคงของความเป็นจริงที่คนเชียงแสนปัจจุบันสามารถที่จะโยงเข้าสู่ความเป็นจริงได้ นับตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์นี้เอง ตามบันทึกหลักฐานเหตุการครั้งที่พม่าเข้ายึดครองเชียงแสนและกองทัพสยามร่วมกับล้านนาอันมีเชียงใหม่เป็นฐานที่มั่นสำคัญ ได้เข้ามาช่วยปลดปล่อยให้คนเชียงแสนที่อดอยากและถูกจำกัดอิสรภาพม่า ในปี พ.ศ.2347 ที่ปรากฏตามเอกสารหรือตា장님ต่างๆ ถือเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญ

ในบทบรรยายตำนานเรียงเชียงแสนดังกล่าว อ.ชเลนทร ได้ผูกเรื่องราวเหตุการณ์ครั้งส่งความและมีตัวละครสำคัญ คือ ไอ้แก้วหาญ และ อีคำผง 2 สามีภรรยา ที่ร่วมกับชาวบ้านอีกกลุ่มนึงในการที่จะช่วยกองทัพสยามและล้านนาให้เข้ามาช่วย โดยจะต้องเปิดประตูเมืองให้กับกองทัพหลวงเข้ามา สถานการณ์ที่ถูกหยิบขึ้นมาให้เกิดภาพของการต่อสู้กันระหว่างอุดมการณ์ชาติกับความรักในครอบครัว คือ อีคำผงผู้เป็นภารยากำลังตั้งครรภ์แก่กลัคคลอด ขณะที่เป็นเวลาเหมาะสมที่นัดเปิดประตูเมืองให้กับกองทัพหลวง ไอ้แก้วหาญจึงต้องตัดสินใจไปปฏิบัติภาระกิจเพื่อชาติก่อน แล้วจะกลับมารับขวัญลูกที่กำลังคลอด

ผู้แต่งตั้งใจให้เวลาที่คำผงคลอดลูกเป็นเวลาเดียวกันกับที่ไอ้แก้วหาญ ถูกทหารม่าယิงปืนไฟใส่ร่าง "... พลันร่างของไอ้แก้วหาญ ก็พุบลงในฝืนแห่นдинอันเป็นที่รักยิ่ง วิญญาณ ไอ้แก้วหาญกล้า ปลิวออกจากร่างไปชั่วนิรันดร์ ... ร่างอันไร้วิญญาณของไอ้แก้วหาญกล้าสบบningอยู่ในอ้อมกอดเมียรัก เสียงร้าวให้ของนางเยือกเย็นเหมือนหัวร้อนใจ หลับเด็ดพ้อขวัญหล้า คนกล้าแห่งเวียงเชียงแสน..."

เรื่องราワผ่านมาจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้กล่าวถึงการอพยพคนจากเชียงใหม่ลำพูนมาตั้งรกรากในเชียงแสน "คืนวันหมุนเปลี่ยนไปตามจักรราศี เสียนหนามหมวดไปจากล้านนาแล้ว เสน่ห์ราภาพความมั่นคงดียิ่งขึ้น เชียงแสนที่ต้องตกเป็นเมืองร้างหลายครั้งหลายครา ก็กลับฟื้นคืนมาอีกครั้ง เมื่อรัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าแต่ตั้งให้ เจ้าอินทวิชัย บุตรเจ้าผู้ครองนครลำพูนมาครองเมืองเชียงแสน ในตำแหน่งเป็นพระยาเดชธรรม เซือสายตระกูลเชื้อเจ็ดตน ในครั้งนี้ มีชาวเชียบใหม่ลำพูนที่ติดตามมาเป็นพลเมืองเชียงแสนสืบต่อมานับนี้"

ความตั้งใจของผู้เขียนบทบรรยายที่จะนำเรื่องราวเหล่านี้ถ่ายทอดผ่านชาวบ้านหรือคนธรรมดามาสัญญ พร้อมกับตั้งชื่อว่า ไอ้แก้วหาญกล้า ผู้เสียสละ เห็นแก่ชาติบ้านเมืองยิ่งกว่าความสุขที่จะเกิดขึ้นจากการมีครอบครัวครบพ่อแม่ลูก อ.ชเลนทร กล่าวว่าเรื่องราวของตัวละคร ตนได้เพิ่มเข้าไปเพื่อให้มีสีสัน โดยผู้แสดงหลักนั้นเป็นกลุ่มศิลปินจากเชียงใหม่ ขณะที่ชาวบ้านผู้ร่วมแสดงนั้น มาจากชุมชนบ้านกู่เต้า

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มารับชมงานแสดงที่เป็นชาวบ้านจะสามารถรับสารที่ต้องการจะสื่อได้ง่าย และชาวบ้านหลายคนก็เพิ่งได้รับรู้เรื่องราวเหล่านี้จากการชมแสดงสีเสียง ประทับใจ แต่หลายคนรู้สึกว่าเป็นเรื่องเก่า ๆ ที่นำมากล่าวถึงอยู่เรื่อย ๆ แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ การผลิตซ้ำตัวบทของประวัติศาสตร์ชุดดังกล่าวที่มีอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่า ทั้งคนที่อยู่ในเชียงแสนปัจจุบัน และคนนอกห้องถิน(แต่ยังคงสัมพันธ์กับห้องถิน เช่น สภาวัฒนธรรมจังหวัด ส่วนงานมหาดไทยฯ) บ่งชี้ถึง

ความคิดของคนท้องที่ให้ความสำคัญกับเรื่องหรือตัวบทดังกล่าว เพราะจะทำให้พากษาสามารถไปงความสัมพันธ์ของตนเข้ากับอามาจกร คนเชียงแสนบีจูบันก์เป็นคนของอามาจกรเชียงแสน เช่นเดียวกับอดีตได้ การมีที่ทางในประวัติศาสตร์หลักฐานจึงเป็นโอกาสสำคัญในการรื้อฟื้นหรือ นำมาเป็นหนึ่งของการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของคนเชียงแสน

กระบวนการทำให้ความเป็นคนเชียงแสน เป็นสินค้านี้ไม่มีความชัดเจนในพื้นที่ของเชียงแสนบีจูบัน แต่ในบริบทของชุมชนชาวไทยยวน หรือคนเชียงแสนในอดีตที่อยู่ใน จ.สระบุรี และ จ.ราชบุรี นั้นกลับสามารถขยายได้ในฐานะสินค้า กิจกรรมของชุมชนไทยยวนรวมทั้งวิถีชีวิตไทยยวน มีผู้เข้าชมอยู่อย่างต่อเนื่อง ด้วยความที่ doğรอดูท่ามกลางวัฒนธรรมที่แตกต่าง ความเป็นคนยวน จึงมีความเด่นชัด ขึ้นจากสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน

ดังนั้นความเป็นคนยวนต่างกัน จึงมี 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรกคือ ความเป็นยวน ที่มาจากการเชียงแสนอันเป็นแครวนโยนกเดิม ที่มีการนำเสนอและผลิตช้าอย่างต่อเนื่องในประวัติศาสตร์หลักฐาน ทั้งที่เล่าสืบต่อกันมาและมีการบันทึก แต่อีกลักษณะหนึ่ง ความเป็นคนยวนบีจูบันที่ภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนยวนกับคนอื่น ในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังคำสัมภาษณ์ของ ผู้ที่มาจากชุมชนไทยยวนสระบุรี เมื่อครั้งที่มาร่วมกิจกรรมงานอนุรักษ์มรดกล้านนา 2 – 3 เมษายน 2545 กล่าวว่า คนยวนบีจูบันก์ไม่ได้เป็นเหมือนคนยวน เมื่อครั้งบรรพบุรุษ มีการผสมผสาน และบางคนกล้ายเป็นคนยวนภาคกลาง ไม่ค่อยรู้เรื่องของยวนจริงๆ เท่าใด พอกลับมาสังเคริมให้ doğรอดู ความเป็นยวนมากขึ้น ก็กลับมาเป็นตามแบบที่เขาต้องการจะเห็น

ความเป็นอามาจกรโบราณ การถูกนำเสนอภาพเรียงก่อในฐานะของอามาจกรโบราณ และหมายความว่ารับการมาทศนาันน ส่วนใหญ่ปรากฏในระดับนโยบายและเนื้องานของหน่วยงานภาครัฐ จากเอกสารตำแหน่งเมืองเชียงแสน โดย นายจูญ สุวรรณมาศ หัวหน้าหน่วยศิลปภาครที่ 4 (พ.ศ.2504) กล่าวว่าบันทึ่งแต่ช่วงการเริ่มต้นก่อตั้งหน่วยศิลปภาครที่ 4 ใน อ.เชียงแสน อันเป็นเป็นผลสืบเนื่องจากเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกาเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้เสด็จประภาชลเดิยบ หัวเมืองฝ่ายเหนือในปี พ.ศ.2469 ทรงราชการได้จัดให้มีการแผ่ทางตัดดันไม่ให้ ทำให้พบราก โบราณสถาน รอยถนนเก่า ซากกำแพงเมือง และซากวัด ปราภูชี้อ้นง และไม่ปราภูชี้อ้นง ขณะนี้เชียงแสน doğรอดู สถานะเป็น กิจกรรมเชียง

ครั้นต่อมาในปี พ.ศ.2499 จังหวัดเชียงรายได้ตั้งคณะกรรมการขึ้น เรียกว่า “คณะกรรมการพื้นบูรณะกิ่งอำเภอเชียงแสน” โดยมองว่าเชียงแสนเป็นแหล่งเบื้องต้นกำเนิดประวัติศาสตร์ชนชาติไทย การสำรวจในพื้นที่พบซากปรักหักพังของหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากมาย จึงควรบูรณะให้เจริญรุ่งเรือง และส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศ ได้ชุมและศึกษาหาความรู้ งานบูรณะเมืองเชียงแสนจึงเริ่มต้นอย่างจริงจังในปี พ.ศ.2500 พร้อมทั้งยกฐานะกิ่งอำเภอเชียงแสนเป็น อำเภอเชียงแสน และหน่วยศิลปากรที่ 4 ได้ดำเนินการขุดแต่งบูรณะวัด จัดทำแผนผังโบราณสถาน จัดพิมพ์เอกสารต่างๆ นานาประวัติศาสตร์ และจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ เชียงแสนขึ้น และกลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวชั้นนำของประเทศไทยและโบราณวัตถุ ที่นำเสนอด้วยความภูมิใจ พร้อมกับเรื่องราวความเจริญรุ่งเรืองของราชอาณาจักรแห่งนี้ผ่านตัวอักษร ศิลป์ สถาปัตยกรรม และโบราณสถาน

จนกระทั่ง ในราปี พ.ศ.2530 ที่การท่องเที่ยวในพื้นที่เชียงแสนภายใต้โครงการบูรณะฯ ศาสตร์ 5 เชียง ได้เริ่มมีการนำเสนอภาพของเชียงแสน ที่นอกเหนือไปจากความเป็นอาณาจักรโบราณ เชียงแสนถูกนำเสนอในฐานะของแหล่งธรรมชาติที่สวยงาม มีทะเลสาบเชียงแสน(หนองบึงกาฬ หรือ เวียงหนองล่ม) และเป็นพื้นที่รอย 3 ประเทศในฐานะสามเหลี่ยมทองคำ ได้เข้ามาทำให้ภาพของความเป็นเมืองโบราณนั้นลดระดับความโดดเด่นลงไป

(3) ชุมชนสบคำ

ความเป็นลาว การนำเสนอตนเองในฐานะของความเป็น “ลาวสบคำ” นั้น เป็นภาพความขัดแย้งจากอดีต เมื่อครั้งที่อพยพเข้ามาอยู่เชียงแสนใหม่ ๆ ในรัตนโกสินทร์ที่ 2580 ที่พยายามจะไม่เอียงอิงความเป็นลาว แต่จะพยายามที่จะเป็นคนเมืองเชียงแสน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมหลายอย่างต้องผสมผสาน แต่เมื่อได้มาตั้งชุมชนในพื้นที่สบเม่น้ำคำ และมีความเป็นกลุ่มก้อนของคนลาวมากขึ้น ประกอบกับมีการยอมรับและเน้นให้เชียงแสนเป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายแดน อันอุดมไปด้วยความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คน ความเป็นลาวที่เคยเก็บเอาไว้จึงเริ่มที่จะปรากฏชัดขึ้น ในพื้นที่สาธารณัง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ที่มีกระแสการท่องเที่ยวในพื้นที่เชียงแสนเริ่มมีความเข้มข้นขึ้น

อย่างไรก็ตาม “ความเป็นลาว” ก็ไม่สามารถที่จะขายได้ในพื้นที่การท่องเที่ยวได้มากนัก ดังนั้นพยายามให้กระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยว วัดพระธาตุผาเงาองค์เป็นแหล่งท่องเที่ยวแนะนำชุมชนสบคำจึงคิดที่นำเอาประเพณีไหลเรือไฟ อันเป็นสิ่งที่ปฏิบัติต่อเนื่องมาทุกปี มาเปิดตัวในพื้น

ที่การท่องเที่ยว โดยนำเรือไปไประลจากท่าน้ำหน้าที่ว่าการอำเภอเชียงแสน โดยคาดหวังว่าจะให้เกิดการความสนใจของทั้งคนเชียงแสนและนักท่องเที่ยว แต่ปรากฏว่ามีระดับความสนใจอยู่มาก และสิ่งเปลี่ยนเวลาและบประมาณ ระยะ 4 – 5 ปีที่ผ่านมา ชุมชนสบคำจึงได้เปลี่ยนมาเป็นจัดไฟล์เรือไฟบริเวณท่าน้ำในชุมชน

ท่านพระครูพศาลพัฒนาภิรัติ ให้สัมภาษณ์ว่า “การไปไประลเรือไปที่หน้าอำเภออยุ่งยาก และคนก็ไม่ค่อยสนใจ จึงหันมาทำกันเองในท้องถิ่น ประการสำคัญการไปไประลเรือไฟจากอำเภอเด็กเล็กหรือคนอื่นๆ ในท้องถิ่น ส่วนใหญ่ไม่ได้ไปร่วมด้วย อันหมายถึงเด็กธุ่นในเมืองไม่ได้เรียนรู้ในกระบวนการหรือพิธี ดังนั้นแทนที่จะทำให้อื่นดู ก็จัดกันเองภายใต้ โครงยกดูก็ตามที่สบคำ เด็กๆ ในหมู่บ้านจะได้เรียนรู้ และชุมชนได้โดยไม่ต้องสั่งสอน เพราะโดยตัวกิจกรรมของงานก็มีความสนุกสนานตั้งแต่เตรียมการจึงถึงวันงาน”

ความเป็นคนเชียงแสน การพยายามผูกโยงชุมชนเข้ากับราชอาณาจักรเชียงแสนนั้น ชุมชนลาวสบคำได้มีปฏิบัติการผ่านผ้าทอลายเชียงแสน มีการสร้าง “พิพิธภัณฑ์ผ้าทอล้านนาเชียงแสน” คงจะอุดมด้วยประคุณและชาวด้าน โดยเริ่มแรกเป็นการทำผ้าลือแบบคนลาว ใช้ความรู้เดิมบวกกับการทำรับรองอาชีพทอผ้าจากอุดสาหกรรมจังหวัดเชียงรายและสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเชียงแสน แต่ก็สามารถขยายได้ในพื้นที่จำกัด ต่อมาจึงหารือว่าในเมืองเป็นคนในพื้นที่ อ.เชียงแสน และผ้าทอลายเชียงแสนก็เป็นที่เลื่องชื่อ แต่หาซื้อง่ายมีอีกที่ทอผ้าลายเชียงแสนในพื้นที่ไม่ได้เลย

ในปี พ.ศ. 2538 จึงได้เริ่มที่จะไปค้นหาแหล่งที่มีช่างฝีมือทอผ้าเชียงแสน โดยไปศึกษาดูงานที่ชุมชนไทยยวนสระบุรี ชุมชนไทยยวนราชบุรี ชุมชนทอผ้าอำเภอแม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ฯลฯ และนำมาทอผ้าลายเชียงแสนออกจำหน่าย ปัจจุบันสามารถขายได้ และเป็นแหล่งผลิตผ้าทอลายเชียงแสน จำหน่ายให้กับกลุ่มภาคราชการจังหวัด กลุ่มแม่บ้านในพื้นที่ ข้าราชการในท้องถิ่นเชียงแสน นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัดพระธาตุผางา ตลอดจนคนต่างด้าวที่สนใจชีวิตริบูนของผู้เชียงแสน นุญที่หลังไอลามที่วัดพระธาตุผางา ความน่าสนใจของวัดพระธาตุผางา ที่สามารถสัมพันธ์กับกลุ่มครัวทราของวัดที่มีได้จำกัดขอบเขตเฉพาะพื้นที่สบคำ เชียงแสน แต่เป็นครัวทราที่กระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะกรุงเทพฯ และภาคกลาง

บทที่ 5

คนท้องถิ่นกับสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ระดับวิธีคิดและปฏิบัติการ

งานวิจัยเริ่มต้นที่การพยายามจะศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับวิธีคิด และกระบวนการรับรู้ ถ่ายทอด และปฏิบัติการในส่วนของสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่นำไปสู่กระบวนการเคลื่อนไหวในระดับวิธีคิดและอุดมการณ์ของชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยมองว่าประวัติศาสตร์ไม่ใช่เรื่องของการเรียงลำดับของอดีตตามมิติเวลาแต่เป็นอย่างเดียว แต่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาและเรียนรู้อดีต ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับปัจจุบัน งานศึกษาจึงให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงกลับไปมาระหว่างกันของ “เวลา” กับ “สำนักประวัติศาสตร์” ที่เปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต โดยประวัติศาสตร์ชุดหนึ่งๆ อาจจะถูกลบเลือนแล้วกลับมาใหม่พร้อมกับการเสริมแต่ง(invention) ขึ้นตามกรอบความเข้าใจและเป้าประสงค์ของการบอกเล่า ดังนั้นเมื่อเรายอมรับว่าประวัติศาสตร์แต่ละชุดสามารถที่จะอธิบายได้จากหลากหลายมุมมอง และถึงเวลาแล้วที่ประวัติศาสตร์ชุดของท้องถิ่น จะได้แทรกตัวขึ้นมา มีพื้นที่ในปรากฏการณ์ทางสังคม ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ฯลฯ

แม้ว่างานศึกษาชิ้นนี้จะอธิบายภาพของชุมชนท้องถิ่น ที่ดำเนินไปในเชิงพัฒนาการของชุมชน แต่ผู้วิจัยยังคงยืนยันว่าการศึกษาครั้งนี้มิได้เป็นการสำรวจเพื่อหาข้อเท็จจริง หรือจุดกำเนิดและความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ชุดดังกล่าว และพยายามทำความเข้าใจประวัติศาสตร์และเรื่องราวที่หลากหลายของพื้นที่ ที่ดำรงอยู่ในความทรงจำหรือสำนักประวัติศาสตร์ ที่เป็นทั้งปัจเจกบุคคลและความทรงจำร่วม โดยอาศัยการบอกเล่าผ่านมุมมองของผู้คนในท้องถิ่นเป็นหลัก ว่าพากเขามองประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีลักษณะอย่างไร มีข้อบ雩อยู่ที่ไหน มีระบบความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ชุดต่างๆ อย่างไร ประการสำคัญเรื่องราวหรือความทรงจำเหล่านั้น มีความสำคัญอย่างไรกับชีวิตในปัจจุบันของพากเข้า

จากการศึกษาพบว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงแห่งนี้ มีผู้ที่เข้ามาร่วมถ่ายทอดหรือกำหนดให้เป็นในทิศทางที่หลากหลาย หากเรามองประวัติศาสตร์แต่ละชุดอย่างเข้าใจ โดยเข้าไปยืนอยู่และทำความเข้าใจผ่านตระกะของผู้บอกเล่า ทั้งชาวบ้าน พ่อค้า ข้าราชการ ฯลฯ พบว่าคำอธิบายหรือเรื่องราวแต่ละชุดนั้นไม่สามารถที่จะบอกเล่าหรือนำเสนอภาพรวมทุกเฝ่ มุมของประวัติศาสตร์ได้ แต่ละส่วนล้วนถูกนำเสนอผ่านรูปแบบหรือกระบวนการที่มีเบื้องหลัง

ความคิดที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาที่จะค้นหาว่าประวัติศาสตร์ของห้องถินเหล่านั้น เกิดขึ้นและดำเนินอยู่ภายใต้ระบบคิดใด เพราะนั่นหมายถึงชุดประวัติศาสตร์ดังกล่าวจะนำไปสู่ การจัดระบบความสัมพันธ์ การใช้และจัดการทรัพยากร ตลอดจนเกิดระบบคุณค่าทั้งทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นเอง

เบื้องต้นสำหรับชุมชนท้องถิ่นที่ทำการศึกษาวิจัย สามารถแยกเรื่องราวประวัติศาสตร์ออกได้ 2 แนวใหญ่ๆ คือ แนวทางแรกเน้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวในเชิงประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรที่กล่าวถึงความยาวนาน รุ่งเรืองและล่มสลายเป็นภูมิจักร พยายามที่จะสืบท่อเรื่องราวเหล่านั้นอย่างเป็นระบบ และสร้างความต่อเนื่องให้กับประวัติของพื้นที่(physical space) กับ แนวทางที่สองเน้นทำความเข้าใจเรื่องราวในอดีตจากการบอกเล่าของผู้คน ซึ่งเป็นทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ทั้งในรูปของประสบการณ์ชีวิตของปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีหรือชาติพูดติดต่อของห้องถินที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์การดำรงชีวิตประจำวัน(everyday life) สิ่งเหล่านี้เองที่เป็นตัวสะท้อนระบบความสัมพันธ์ของผู้คนที่ซ่อนอยู่ อาทิ ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ ความเป็นคนห้องถินเดียวกันหรือต่างถิ่น เพราะส่วนใหญ่แล้วคนในห้องถินแบบนี้เป็นกลุ่มคนที่ล้วนเคยพำนາกจากที่อื่น ทั้ง เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน เชียงตุง เมืองสาด หลวงพระบาง ฯลฯ แต่สำนึกร่วมในความเป็นคนห้องถินเดียวกันทำให้สามารถใช้และแบ่งปันทรัพยากรสาธารณูร่วมกัน รูปธรรมที่ชัดเจนคือ การใช้ประโยชน์จากทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ที่สามารถจัดระบบระเบียบการใช้และอนุรักษ์ร่วมกัน

นอกจากนี้รูปแบบและพัฒนาการตามการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน หรือพื้นที่ของพิธีกรรมบางอย่าง ที่มีขอบเขตพื้นที่ของความเป็นคนในและคนนอกอย่างชัดเจน เช่น การไหว้เจ้าเมืองของแต่ละชุมชน สำนึกรของการเป็นสมาชิกของชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมในพิธีกรรม แม้ว่าบางคนอาจจะเพียงแค่ร่วมบริจาคเงินหรือสิ่งของในการประกอบพิธีกรรม จากการสัมภาษณ์พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับอำนาจที่คุ้มครองนั้น แม่ปั้จจุบันบริบทของชุมชน วิถีชีวิตจะเปลี่ยนไปตามกระแสตลาดและทุน แต่ก็ไม่สามารถที่จะยุติพิธีกรรมได้ เพราะท้ายที่สุดแล้วการตระหนักในความสัมพันธ์ระหว่างกัน(sense of belonging) ผ่านความเป็น “คนหมู่เหล่าเดียวกัน” ทั้ง ความคุ้นเคย ความเป็นล้า ความเป็นคนเชียงแสน ความเป็นคนเชียงราย ฯลฯ ก็ทำให้น้ำที่ในระดับของการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับ

เงื่อนไขและบริบท ดังนั้นหากทำความเข้าใจผ่าน ความเป็นคนที่นับถือผู้เจ้าเมืองหรือเจ้าพ่อเดียว กัน ทั้งผู้เจ้าเมืองเกี้ยง เจ้าพ่อป้าสัก เจ้าพ่อสบคำ ก็ทำให้คนมีความรู้สึกว่ามนี่ เพราะเกิดคำ อธิบายที่ว่า “ไม่ว่าลูกหลานจะอยู่ที่ไหน ผู้เจ้าบ้านเจ้าเมืองก็จะค่อยปักธงไว้” เรายังได้พบ เห็นว่ามีการเข้าไปขอผู้เจ้าเมือง หรือเจ้าพ่อ เพื่อที่จะให้บังคับทุกข์ทั้งกายและใจ การปักธงไว้ ลูกหลานใน أيامที่เดินทางไกล ต้องจากไปพำนักอยู่ถิ่นฐานอื่น เฉพาะอย่างยิ่งการเข้ารับราชการ ท่านจากภาระเงินเดือน เป็นต้น

อย่างไรก็ตามอิทธิพลของเหตุผลนิยม(rationalism)มิได้ปราณีต่อทุกส่วนของกิจกรรมใน ชีวิตมนุษย์ ทั้งวงการวิชาการ การศึกษา การปกครอง หรือระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ ละระดับ ไม่เว้นแม่กระทั้งหน่วยย่อยอย่างชุมชนท้องถิ่น เรื่องราวประวัติศาสตร์ที่เน้นความเที่ยง ตรงและมีหลักฐานเชิงประจักษ์ ได้เบียดขับประวัติศาสตร์ชุดอื่นๆ ที่ดำรงอยู่หลากหลายให้หายไป อาทิ เรื่องเล่า นิทาน ประเพณี ฯลฯ

ผู้วิจัยจึงได้ที่จะเรียกประเพณีและ Jarvis ท้องถิ่นเป็นประวัติศาสตร์ เพราะประเพณีและ Jarvis ท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนนั้น เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์(historical space) ที่มีชีวิต เคลื่อนไหวได้ มีได้หยุดนิ่งหรือสิ้นสุดไปในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง สาระสำคัญที่ สติอยู่ในตัวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบนี้ อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ ข้อควรปฏิบัติ หรือขั้นตอนพิธีกรรม ที่มีความสับซับซ้อน ซึ่งจะมีชีวิตได้ก็ต่อเมื่อมี “ปฏิบัติการณ์”(practice)เกิดขึ้น ดังนั้นผู้วิจัย มองว่าประเพณี Jarvis หรือพิธีกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนั้นเป็นสมือนประวัติศาสตร์ที่มี ชีวิต และสามารถที่จะหล่อหลังข้ามเงื่อนไขของ“เวลา”(time)ได้ แม้ในระหว่างช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงอาจมีการปรับตัว ผสมผสาน ลดถอน เพิ่มเติมหน้าที่(function) ตลอดจนรูปแบบ และขั้นตอนของพิธีกรรมไปบ้าง ตามเงื่อนไขและบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยน ตัว อย่างที่ชัดเจนที่สุดคือการลดกฎเกณฑ์บางอย่างในพิธีกรรมให้วางผู้เจ้าเมือง จากเดิม ต้องปิดประตู ทางเข้าหมู่บ้าน คนในห้ามออกนอกบ้านห้ามเข้า แต่เมื่อเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เปลี่ยนไป นับตั้งแต่การตัดถนนผ่านหมู่บ้านเพื่อการสงเคราะห์ จนกระทั่งกลายมาเป็นถนน สาธารณะ เป็นต้น

การคงอยู่ของประเพณีหรือพิธีกรรมที่มีมาแต่โบราณบางอย่างนั้น สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาจากวุ่นสู่รุ่นนั้น การปฏิบัติให้เห็น หรือการเอื้อ

โอกาสให้มีส่วนร่วมของผู้คนหลากหลายรุ่นอายุ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ค่อย ๆ ซึ่มซับ และนำไปสู่ การมีสิทธิอยู่ได้ของประวัติศาสตร์ประเพณีหรือจารีต ยิ่งไปกว่านั้นประวัติศาสตร์ที่มีสิทธิบางอย่าง แม้ว่าจะตายไปแล้วในช่วงเวลาหนึ่ง หากเนื่องไขทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปก็อาจจะสามารถกลับฟื้นขึ้นมาอีกใหม่ได้ ดังรูปธรรมของการรื้อฟื้นประเพณีท้องถิ่นเก่าแก่บางอย่างที่เคยหายไปขึ้นมาใหม่ ท่ามกลางบริบทที่มีการทະกันระหว่าง “โลกาภิวัตน์”(globalization) กับ “ท้องถิ่นนิยม”(localization) ดังเช่น งาน ประเพณีเหลาเรือไฟ จุดธูป งานบุญออกพรรษาฯลฯ แม้ว่าปัจจัยของตลาดการท่องเที่ยวจะมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อย แต่ผู้วิจัยก็ยังคงได้พบเห็น และรับรู้ความรู้สึกของผู้คนท้องถิ่น กับประเพณีที่เคยปฏิบัติมาในอดีต แล้วหายไป การกลับมาของประเพณีต่างๆ ในช่วงระยะเวลา 5 ปี 10 ปี ที่ผ่านมานี้ ก็ยังคงทำให้พากษาสามารถที่จะระลึกย้อนกลับไปถึงอดีตและอธิบายความสัมพันธ์ของประเพณีหรือพิธีกรรมเหล่านั้น กับความเป็นคนท้องถิ่น ความเป็นคนยวน คนยอง คนลาว หรือคนไทยใหญ่ ภาพตัวอย่างของการในการเตรียมงานประเพณีลอยโขมหรือเหลาเรือไฟของพื้นบ้านชาวลาวสบคำ บุญออกพรรษาของบ้านสบคำ ที่มีการร่วมแรงร่วมใจของคนท้องถิ่นอย่างมาก

ประการสำคัญประเพณีบางอย่างมีการปรับให้เข้ากับการทำเที่ยว เช่น งานบุญออกพรรษา จะเดิมที่มีการจัดกันภายในบริเวณวัดของชุมชน ก็มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ในวัด ส่วนการละเล่นหรือมหรสพต่างๆ ก็ถูกจัดขึ้นพื้นที่ใหม่ ที่เหมาะสมให้กับผู้ท่องเที่ยวทั้งในและนอกชุมชนและต่างถิ่น หรืออนุรักษ์เอกลักษณ์ของรัฐที่มีการส่งเสริมการทำเที่ยว เช่น ดังเช่นการจัดงานมหรสพคอนเสิร์ตมิตรภาพสามเหลี่ยมทองคำ ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2544 จัดขึ้นบริเวณสวนสาธารณะริมฝั่งแม่น้ำโขง รายละเอียดของกิจกรรมมีการนำเสนอภาพประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น “เล่าขานตำนานสามเหลี่ยมทองคำ” งานมหรสพและการแสดงที่มีทั้งดนตรีจากบางกอกและการแสดงที่สะท้อนภาพของคนท้องถิ่นในแต่ละชาติพันธุ์ในเขตพื้นที่ชายแดนไทย พม่า ลาว และจีน นอกจากนั้นยังจัดให้มีการจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ของผู้คนในท้องถิ่นและจังหวัดอื่นๆ ทางภาคเหนือ โดยมีหน่วยงานหลักคือ กรมประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และการสนับสนุนของหน่วยงานอื่นๆ อาทิ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการต่างประเทศ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมจังหวัด สาธารณสุขประชาชนจีน สาธารณสุขประชาชนจีน ประจำปี 2544 ประเทศไทยประชาชนลาว สนgapพม่า องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงรายฯลฯ

ดังนั้นการประทับน้ำท่วงท้องถิ่นกับกระแสโลกาภิวัตน์ นำไปสู่การก่อรูปของท้องถิ่นแบบใหม่ขึ้นมา แต่ภายใต้เงื่อนไขปฏิบัติการของชุมชนท้องถิ่นในงานศึกษาชั้นนี้ ท้องถิ่นนิยมมิได้เป็นเพียงมโนทัศน์ทางวิชาการว่าด้วยท้องถิ่นเท่านั้น จะเห็นได้ว่า “ท้องถิ่น” ในที่นี้ มิได้ดำรงอยู่ในฐานะข้ามตรงข้ามกับ “โลกาภิวัตน์” แม้ว่าจะมีนัยของ การการแสดงเจตจำนงที่จะต่อต้านหรือ เตรียมความพร้อมของชุมชนในการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง เพราะภายใต้นโยบายของรัฐ ด้านการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย 3 อำเภอ คือ อ.แม่สาย อ.เชียง ของ และอ.เชียงแสน คาดการว่าจะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน และการใช้ทรัพยากรในพื้นที่แบบนี้อย่างมหาศาล แม้ว่าโครงการพัฒนาภายใต้นโยบายดังกล่าว จะยังอยู่ระหว่างขั้นตอนดำเนินการ แต่ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นสำหรับผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ให้รู้สึก หวั่นเกรงกับการเข้ามาของทุนขนาดใหญ่ จึงมีบางกลุ่มบุคคลที่เริ่มคิดที่จะปักป้องชุมชนอันเป็น เมืองเก่า ทั้งโบราณสถาน วัด หรือแม้กระทั่งพื้นที่ภายในพอย่างพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เช่น กลุ่ม คนท้องถิ่นในสภាពัฒนธรรมเชียงแสน สภាពัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย กลุ่มผู้เม่าผู้แก่ พระสงฆ์ ฯลฯ ยุทธศาสตร์หนึ่งที่ท้องถิ่นได้дарิ่วมกันคือการพยายามที่จะทำให้เชียงแสนกล้ายเป็นพื้นที่ น่าเดิน โดยที่ผ่านมา มีการพยายามศึกษาเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง ต้องมีการสำรวจและทำประวัติศาสตร์ ของเมืองเก่าให้เป็นชุดเดียวกัน หรือมีความจริงแท้ของประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงท้องถิ่นเพียงชุดเดียว

ความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับกระแสโลกาภิวัตน์ ในแง่มุมที่พัฒนา กิติอาชาได้เสนอໄກ ประการหนึ่งว่า รูปธรรมของท้องถิ่นนิยมทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน คติชาวน้ำ บ้าน วรรณกรรมพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเฉพาะลุ่มน้ำ หรือแนวคิดการพัฒนาเชิงต่อต้าน กระแสทุนอย่างวัฒนธรรมชุมชน เป็นสีสันความคิดทางวิชาการ ที่นักวิชาการได้เข้าไปมีส่วนร่วม กับท้องถิ่นในการสร้างกระแสผลักดันให้ท้องถิ่นนิยมในสังคมไทยให้มีความน่าสนใจมากขึ้น (พัฒนา กิติอาชา, 2546 : 98 – 99)

ผู้วิจัยไม่ปฏิเสธว่า นักวิชาการมีส่วนสำคัญในการก่อร่างสร้างภาพของ “ท้องถิ่นนิยม” ขึ้น พัฒนา ได้้มองการเกิดขึ้นและปฏิบัติการของท้องถิ่น ผ่านแuren ของวิชาการ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าสิ่งนี้ ไม่อาจจะบอกได้ว่า บุคคลภายนอก(นักวิจัย)จะเป็นผู้กุมสภาวะของการสร้างภาพแทนความจริง

ท่องถิน หรือสามารถซึ่นนำท่องถินได้ ผ่านงานเขียน งานวิจัย หรือกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคม เพราะผู้วิจัยได้ค้นพบว่า มโนทศน์เกี่ยวกับท่องถินที่มีอยู่ในตัวนักวิจัยและคนละก่อนการลงทำการวิจัยในพื้นที่นั้น ไม่เพียงพอสำหรับการตั้งคำถามและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้คน การบอกเล่าหรืออ้างอิงบางอย่างเกิดขึ้นและเป็นเจตจำนงของท่องถินที่มีอยู่แล้ว เพียงแต่ผู้วิจัยได้เข้าไปเรียนรู้ เรียบเรียงและถ่ายทอดออกตามตารางของผู้เล่า และสามารถเห็นถึงความสามารถในการจัดวางความคิดพร้อมทั้งกำหนดทิศทางการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ท่องถิน ได้ทั้งภาพของกราฟต่อต้านและผนวกกลืนกับประวัติศาสตร์ชุดอื่นๆ และบางบริบทก็ไม่ปฏิเสธความสัมพันธ์ที่จะต้องเดินทางร่วมไปกับกระแสนุ่มนิ่มน้ำ

ดังนั้นจึงพบว่าประวัติศาสตร์ของผู้คนและพื้นที่แบบนี้ มีได้แยกขาดออกจากกันโดยเบ็ดเสร็จเด็ดขาด โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ 2 ลักษณะ ที่ผู้วิจัยได้แบ่งไว้ตามข้างต้น คือ ประวัติศาสตร์ที่เน้นหลักฐาน เชิงประจักษ์ และประวัติศาสตร์บอกเล่า เพราะในปฏิบัติการของชุมชนทั้งสบราก เวียงเก่า และสบคำ จะพบว่าแม้กระบวนการศึกษา การบันทึก/จดจำ หรือถ่ายทอดของประวัติศาสตร์ทั้งสองแบบจะแตกต่างกัน แต่มีความพยายามที่จะเชื่อมทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน ชุมชนท่องถินพยายามที่จะผูกโยงตัวเองกับประวัติศาสตร์ connaîtกรองเชียงแสนหรือประวัติศาสตร์ล้านนา ทั้งการพยายามที่จะสืบเสาะหาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นผู้คนที่อาศัยอยู่ในเชียงแสนหรือประวัติศาสตร์เช่น การข้างหลักฐานทางประวัติศาสตร์การเมืองที่ว่าด้วยการอพยพผู้คนในเชียงแสนออกไปในปี พ.ศ. 2347 ไปอยู่ยังเชียงใหม่ แม่แจ่ม ลำปาง น่าน หลวงพระบาง สระบุรี และราชบุรี ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องราวอดีตของเชียงแสนที่มีการผลิตขึ้นมากที่สุด ทั้งโดยท้องถินเองและบุคคลภายนอกอาทิ พระ ข้าราชการที่มารับตำแหน่งในพื้นที่ กรมศิลปากร นักวิชาการประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น โดยนำเสนอในรูปของเอกสารแจก เอกสารวิชาการ งานแสดงแสงสีเสียงเมืองโบราณ ฯลฯ

สิ่งที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญและสนใจที่จะนำเสนอในงานศึกษา คือ การค้นหาว่าท่องถินพยายามนำเสนอรูปแบบประวัติศาสตร์ในลักษณะที่ผสมผสานตั้งกล่าว เป็นไปเพื่อสนองตอบสิ่งใด และที่ผ่านมาพบว่าการผนวกกลืนของประวัติศาสตร์ทั้งสองชุดมิได้ลดลงเข้าด้วยกันจนเป็น

เนื้อเดียว ทำไม่เจ็บเป็นเช่นนั้น เงื่อนไขได้ที่ประวัติศาสตร์ห้องถินผูกตัวเองเข้ากับประวัติศาสตร์หลักฐาน และเงื่อนไขได้ที่อธิบายตัวเองอย่างเปลกแยกออกไป ซึ่งสามารถทำความเข้าได้ผ่านรูปรวมและปฏิบัติการของชุมชน ที่ปรากฏในแต่ละบริบทของเวลา และสถานการณ์

5.1 ประวัติศาสตร์มีชีวิตเคลื่อนไหวผ่านเวลาและปฏิบัติการของชุมชน

ภาพความเคลื่อนไหวของคนห้องถินที่เลือกนำเสนอภาพประวัติศาสตร์ของตนเอง ซึ่งคณะผู้จัดได้ให้ความสำคัญกับระดับของวิธีคิดและเงื่อนไขทางสังคม ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและเลือกที่จะมีปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์รูปแบบต่างๆ เช่นอย่างยิ่งการบอกเล่าหรืออธิบายตัวตนผ่านประวัติศาสตร์ผสานระหว่างประวัติศาสตร์ของป้าเจกบุคคล ชุมชน และประวัติศาสตร์หลักฐาน ซึ่งผู้จัดได้ให้คุณค่าแก่ “ประวัติศาสตร์ห้องถิน” ในฐานะของปัจจัยที่จะร้อยรัดความสัมพันธ์ของชุมชนในบริบทการเปลี่ยนแปลง

รูปรวมของการเลือกหยิบเอาเรื่องราวในอดีตขึ้นมาใช้เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดความสัมพันธ์ในชุมชน พบว่ามีหลายลักษณะทั้งในพื้นที่ของการต่อรอง การปรับตัว และการประทะประสาณ(articulate) กับปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับห้องถิน ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ ที่มีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงอย่างสูงภายใต้นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐในปัจจุบัน การที่เชียงแสนจะต้องตอกย้ำภายใต้เงื่อนไขที่ทำให้เปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความเป็นเมืองที่มีโบราณสถาน ทัศนียภาพอันสงบนิ่ง ต้องกล้ายมาเป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายแดน ภายใต้โครงสร้างที่เหลือแม่เหล็ก เศรษฐกิจ โดยเชียงแสนจะต้องมีท่าเรือสินค้าขนาดใหญ่ และเป็น 1 ใน 14 แห่ง ที่กำหนดไว้ในเงื่อนไขของโครงการดังกล่าว ปัจจุบันได้ทยอยสร้างมาเรื่อย ๆ จากเมืองเชียงใหม่ มณฑลยุนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน จนถึงท่าเรือสุดท้ายคือ ท่าเรือหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยพื้นที่ร่วมฝั่งโขงของประเทศไทย จะมีการสร้างท่าเทียบเรือขนาดใหญ่จำนวน 2 แห่ง คือ ท่าเทียบเรือเชียงแสน และท่าเทียบเรือเชียงของ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบและจัดสรรงบประมาณ ปี พ.ศ. 2543 – 2545 ให้กับกรมเจ้าท่าดำเนินการ จำนวนถึง 260 ล้านบาท

เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของชุมชนห้องถินเชียงแสน โดยเฉพาะพื้นที่ศึกษาของโครงการวิจัย ซึ่งเป็นตำบลที่มีพื้นที่ภัยภาพในแนวทางด้วยขนาดใหญ่กับลำแม่น้ำโขง และจุดหนึ่งจุดใดจะต้องถูกเลือกเพื่อสร้างเป็นท่าเรือน้ำลึก จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้คนในพื้นที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ส่วนใหญ่คุณในชุมชนจะรับทราบข้อมูลเพียงแค่ระดับของการกล่าวอ้างถึงจากข้าราชการ

การ ว่าจะมีการเดินเรือและขันส่งสินค้าระหว่าง 4 ประเทศมากขึ้น ไม่มีกระบวนการส่งถ่ายซ้ายมูล หรือแผนการจัดการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่อย่างชัดเจนลงสู่ท้องถิ่น ดังนั้นการปรับตัวของชุมชนส่วนใหญ่จึงเป็นการเตรียมตัวเพื่อรองรับกระแสเศรษฐกิจที่จะมีการเปลี่ยนแปลง ในแง่ของการพยายามที่จะแทรกตัวให้สำเร็จอยู่ได้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชุมชนที่ชัดเจน ได้แก่ การเปิดสอนภาษาจีนให้กับพ่อค้า แม่ค้า พนักงานในสถานบริการ และประชาชนทั่วไป หรือการสร้างหอพักหรือแหล่งบริการอื่น ๆ มากขึ้น

อย่างไรก็ตามคนท้องถิ่นบางส่วน¹ หวั่นเกรงกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ ซึ่งจะต้องกระทบกับระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในท้องถิ่นอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ประการสำคัญคือ ชุมชนตระหนักร่วมกันว่าเงื่อนไขของการภายเป็นท่าเรือสินค้า ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงแสนที่เป็นแหล่งโบราณสถาน ความสงบเงียบ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนเชียงแสนภูมิใจยิ่งนั้น จะต้องเปลี่ยนไป ซึ่งขณะปัจจุบันยังไม่ได้มีกระบวนการที่จะปักป้องหรือสร้างระบบการจัดการพื้นที่พิเศษดังกล่าวด้วยวิธีอื่น ๆ นอกจากไปจากการกำกับดูแลของสำนักงานศิลปากร

สำหรับประเทศไทยดังกล่าว ความเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นที่โครงการวิจัยได้เข้าไปทำการศึกษาใน มีแนวทางการปรับระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ โดยการขยายใช้บางส่วนของเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงในระดับของความสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นชาติพันธุ์ (ไทยในญี่ปุ่น ลาว) ถูกนำมาใช้เป็นตัวร้อยความสัมพันธ์มากขึ้น อาทิ การจัดเยี่ยนและพิมพ์ประวัติศาสตร์การตั้งหมู่บ้าน และระบบความสัมพันธ์ภายในของไทยใหญ่ บางพื้นที่ก้าวข้ามขอบเขตความเป็นชาติพันธุ์ เช่น การระดมทุน หรือ “ยอมเงิน” เพื่อบูรณะพระพุทธรูปขนาดใหญ่ใจกลางเมืองโบราณเชียงแสน หรือบางกิจกรรมมีความคลุมเครือในขอบเขตพื้นที่ อาทิ การจัดทำพิธีภักดีท้องถิ่น ที่รวมเอาเรื่องราวการอพยพของผู้คนในชุมชนลาว แต่ผสมผสานเรื่องราวความสัมพันธ์กับกลุ่มคนอื่น ๆ ที่ใช้วิถีอยู่ในแบบริมฝั่งแม่น้ำโขงร่วมกัน(รายละเอียดจะกล่าวถึงในช่วงต่อไป) เป็นต้น โดยปฏิบัติการของชุมชนเหล่านี้ ล้วนแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่ามีความเป็นชุมชน รวมไปถึงการก่อกระแสความรู้สึกร่วมใน การ “เป็นเจ้าของชุมชนท้องถิ่น”

¹ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนมีอายุ พระสงฆ์ และคนวัยหนุ่มสาวบางกลุ่ม เนื่องจากอย่างยิ่งกลุ่มคนที่คณะผู้วิจัยได้เข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้อง

(1) กรณี การจัดงานอนุรักษ์มรดกล้านนา จังหวัดเชียงราย ประจำปี 2545

กิจกรรมนี้เป็นการผสมผสานประวัติศาสตร์ที่ปรากฏตามหลักฐานตำนาน พงศาวดาร โดยเฉพาะพงศาวดารโยนก ซึ่งมีอิทธิพลสูงมากในระบบคิดของคนท้องถิ่น ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของเชียงแสน โดยผู้คนเชื่อว่าประวัติศาสตร์ เช้ากับผู้คน โดยมีวัฒนธรรมประเพณี เป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์ ทั้งการเรียนรู้และเบรียบเทียบวิถีการดำรงชีวิต การกินอาหาร ภาษา พูด การแต่งกาย และเรื่องราวที่ถ่ายทอดจากครุ่นสู่รุ่นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนเชียงแสน ทั้งปัจจุบันและอดีต ซึ่งที่ผ่านมา มีการสัมพันธ์ไปมาหาสู่กัน ในทำนองของการเยี่ยมเยือน หรือ การพาคนจากเชียงแสนไปค้นหาความเป็นเชียงแสนแท้จากคนยวนเหล่านั้น โดยเฉพาะไปดูงานด้านผ้าทอ ที่เป็นลวดลายของเชียงแสนแท้ โดยการนำของพระครูไพบูลย์ พัฒนาภิรัต ในปี พ.ศ.2538 และเริ่มก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ผ้าทอล้านนาเชียงแสนขึ้น جانนั้นก็سانสัมพันธ์กันเรื่อยมา

กิจกรรมการจัดงานอนุรักษ์มรดกล้านนาประจำปีพ.ศ.2545 เดิมเป็นการเริ่มต้นคิด ระหว่าง สภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายและสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงแสน รวมกับชมรมผู้สูงอายุอำเภอเชียงแสน โดยเริ่มต้นจากการไปเชื่อมโยงกับเครือข่ายชาวไทยวน ที่ถูกอพยพไปอยู่ในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดราชบุรี และว่าด้วยร่วมกันว่าจะมีการจัดกิจกรรม “คืนสู่เหย้าบ้านเกิดเมืองเก่า” ของคนกลุ่มดังกล่าว เป็นต้นมีการประชุมหารือกัน และตกลงจัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 2 เมษายน 2545 โดยนัยยะคือ เป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสมบรมราชกุมารี และเป็นวันอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทย การประสานงานเริ่มต้นจากแกนนำของท้องถิ่นเชียงแสนปัจจุบัน โดยมีผู้แทนจากสภาวัฒนธรรมและชมรมผู้สูงอายุเชียงแสน กับแกนนำของชมรมชาวยวนสระบุรี และราชบุรี เป้าหมายของการจัดงาน คือ ต้องการที่จะให้เกิดการเรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ร่วมกัน การพาผู้คนที่เรียกตัวเองว่าคนยวน หรือ อดีตเคยอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าโインกนกรจากทั้งสองจังหวัดมาเยือนบ้านเกิดของบรรพบุรุษนั้น จะเกิดสำนึกรักและเข้าใจความเป็นคนยวนมากขึ้น แต่กิจกรรมที่เครือข่ายของชาวไทยวนในระดับท้องถิ่นที่ร่วมกันคิดนั้น กลับถูกเปลี่ยนแปลงไปโดยสินเชิง ทั้งรูปแบบและบรรยากาศ ดังการเบรียบเทียบในเอกสารกำหนดการที่เครือข่ายเริ่มคิด แล้วกล้ายมาเป็นงานวันอนุรักษ์มรดกไทยของจังหวัดในที่สุด

ความแตกต่างของกำหนดการทั้งสองมาตรฐานให้เห็นถึงที่อยู่เบื้องหลังความคิดว่า ผู้จัดงานต้องการให้เกิดผลอย่างไร กำหนดการเดิมที่เครือข่ายของคนเชียงแสนได้กำหนดไว้้นั้น มี

ลักษณะของการกลับมาเยือนญาติที่จากไปนาน จด 2 วัน คือ วันที่ 2 เมษายน เป็นการนำเที่ยวชมสถานที่สำคัญๆ เพราะมีการรับประทานอาหารร่วมกันของชาวไทยวนต่างถิ่นกับชาวเชียงแสนปัจจุบัน จากนั้นจะมีการพาไปเยี่ยมชมสถานที่ประวัติศาสตร์ สถานธรรมชาติ อาทิ วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุจอมกิตติ วันป่าสัก วัดล้านตอง วัดพระธาตุปูเข้า เกียงปริกษา ทัศนียภาพล้ำน้ำกก ล้ำน้ำโขงฯลฯ โดยมอบหน้าที่ให้ประธานชุมชนผู้สูงอายุคนปัจจุบัน คือ อ.สกอล กันทาเดช เป็นผู้นำเที่ยวชม เน้นให้เห็นว่าประวัติศาสตร์อันรุ่งโรจน์ของโขนก และเชียงแสนในอดีต รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่จะอ้างถึงแหล่งทำมาหากิน วิถีชีวิตของคนเชียงแสนเดิมจนถึงปัจจุบัน ส่วนภาคกลางคืน เน้นการแสดงออกทางวัฒนธรรมและประเพณีพื้นถิ่นห้องคนไทยวนและคนเชียงแสนปัจจุบัน

จากนั้น วันที่ 3 เมษายน 2545 จะมีรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น มีเวทีเสนาภีกวัด ประวัติศาสตร์ร่วมของคนเชียงแสนและคนไทยวน หลังจากนั้นมีขบวนแห่ของผู้ที่เข้าร่วมงาน ซึ่งการเตรียมงานในช่วงแรกนั้นมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการมากนัก เน้นการเรียนรู้ถือชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของคนไทยวนเป็นหลัก แต่เมื่อใกล้วันงาน ทางจังหวัดเชียงรายได้เสนอให้การจัดงานคืนสู่เหย้าเปลี่ยนวันเวลาในการจัดกิจกรรม เพราะทางจังหวัดเองก็จะจัดงานวันอนุรักษ์มรดกไทย เช่นกัน แต่การเลื่อนไปเป็นวันอื่นๆ ที่มิใช่ 2 เมษายน นั้นอาจจะเกิดปัญหาเกี่ยวกับการประสานงาน เพราะเครือข่ายของคนไทยวนได้ประสานงานไปยังสมาคมเครือข่ายที่สัมพันธ์กันแล้ว และอยู่ระหว่างการประสานกับชาวไทยวนที่เมืองหลวงพระบางประเทศลาว คณะผู้จัดงานชุดแรก เริ่ม จึงปฏิเสธที่จะเปลี่ยนวันเวลา ยืนยันที่จะจัดกิจกรรมในวันที่ 2 เมษายน และทางจังหวัดเชียงรายก็จัดกิจกรรมในส่วนของจังหวัด

ท้ายที่สุด ผู้ว่าราชการจังหวัดมีคำสั่งเป็นทางการให้ กิจกรรมคืนสู่เหย้าบ้านเกิดเมืองเก่า กับ งานวันอนุรักษ์มรดกไทยของจังหวัด รวมกันเป็น งานอนุรักษ์มรดกล้านนา และรูปแบบกิจกรรมที่เครือข่ายชาวไทยวนและคนเชียงแสนร่วมกันคิดมาแต่ต้นนั้น ถูกเปลี่ยนแปลงไปเกือบจะสิ้นเชิง กิจกรรมการนำเสนอเยี่ยมชมสถานที่ถูกยกเลิก และแทนที่ด้วยกิจกรรม พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณบรรพบุรุษ² ขบวนแห่ พิธีบายศรีสุขวัฒนแบบล้านนา การอกร้านค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิต

² พระนามบรรพบุรุษ ซึ่งเรียบเรียงโดย พ่อนานอินแก้ว นราธตัง ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงความว่า “พระเจ้าสิงหนวัติราชโอรสของพระเจ้าเทวากาล กษัตริย์ไทยเทศ(ไทยในสมัยโบราณ) ”ได้อพยพมาสร้างครอบครัว มาสร้างเมือง เรียกว่า “เมืองคุณคพันธุสิงหนวัติ หรือเมืองโขนกครุฑ์บุรีศรีเชียงแสน”

กัณฑ์ และการเปลี่ยนแปลงประการสำคัญ คือ เวทีเสวนा จากที่เคยคาดหวังว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถึงความเป็นคนไทยวนที่ดำรงอยู่ในแต่ละบริบท มาเป็นการเสวนาระดับประวัติศาสตร์โภนกานาคพันธุ์ และเชียงแสนในฐานะของราชธานีแห่งแรกของไทย โดยมีผู้นำการเสวนานี้คือ ศ.นพ.สม พร็องพวงแก้ว³ ซึ่งเป็นการกล่าวถึงประวัติศาสตร์หลักฐานในเชิงพัฒนาการที่ว่า ด้วยภูมิปัญญาคพันธุ์ จนถึงเชียงแสนปัจจุบันและเน้นความเป็น “คนไทย” โดยความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงความเป็นมาของการจัดงานว่า

“.....เมืองเชียงรายของเราริ่งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1805 นับว่านานพอ
ควร เป็นแหล่งอารยธรรมของชนชาติไทย โดยเฉพาะเมืองเชียงแสน
อาจเรียกว่าเป็นราชธานีแห่งแรกของชนชาติไทยก็ว่าได้ สิ่งที่เป็นตัว
บ่งชี้ คือ โบราณสถาน วัดวาอาราม กำแพงเมือง โบราณวัตถุ ศิลป
วัตถุ ๆ ฯ

จากความแย้งขัดกันในตระกçeที่ช่อนอยู่ระหว่าง ชี้ให้เห็นว่าหากจะทำความเข้าใจ
จินตนาการร่วมในความเป็นคนเชียงแสนจริงๆ ระหว่าง “ราชธานีท้องถิ่น” กับ “คนท้องถิ่นเชียง
แสน” ฝั่งของราชธานีนั้นเน้นนัยของการร้อยเรียงประวัติศาสตร์ให้มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยง ภาย

ต่อกมาในสมัยพระเจ้าไชยชนะ(พ.ศ.1088 หาศึกษา 467) เมืองนี้ล้มไปในสมัยพระชัยศรี คือ เมืองหนอง ต.ท่า
ข้าวเปลือก อ.แม่จัน พระเมืองรายมีราชบุตรอยู่ 3 พระองค์ คือ 1. พระเจ้าแสนพู องค์ที่ 2. พระเจ้าน้ำท่วม องค์ที่
3 ชื่อว่าเจ้าน้ำ่น พระเจ้าเมืองราย(มังราย) มีรับสั่งกับเจ้าขุนรามว่า จะให้เจ้าแสนพูได้ออกเดินทางไปวัน
อังคาร เดือน 3 คือ เดือน 5 ได้ ขึ้น 5 ค่ำ ศกกราชได้ 659 ตั้งเมืองได้ ปีกุน พ.ศ.1830 ลงเรือล่องไปตามแม่น้ำกก
และขอเชิญดวงวิญญาณ มาเสวยเครื่องบูชา คือ พระสิงหนาติ เจ้าเมืองรายมหาราช พระเจ้าแสนพู พระยาเก้า
แผนมาเมือง พระยาลาภาก้อ พระยาลาภากៅ พระยาลาภากោ พระเจ้าภัคกราช พระเจ้าพรหมมกุمار พระเจ้า
น้ำท่วม พระเจ้าน้ำ่น ของเชิญเสวยพระกระยาหารที่ข้าพเจ้าถวายในคราวนี้ทุกๆ พระองค์เทอนๆ” พ่อหนาน
อินแก้ว เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดผ้าขาวป้าน เป็นผู้อาสาโถในชุมชนที่หน่วยงานราชการให้ความสำคัญในฐานะผู้ริ
ด้านพิธีกรรมและประวัติศาสตร์เชียงแสน

³ ศ.นพ.สม พร็องพวงแก้ว มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้ที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงรายอย่าง
หนึ่ยแย่นน ด้วยบทบาทของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ เชียงราย ด้วยช่วงระยะเวลาที่ยาวนาน
ในอดีต โดยดำรงตำแหน่งแพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลเชียงรายประชานุเคราะห์ ระหว่างปี พ.ศ.2480 –
2494 ประกอบกับมีความสนใจศึกษาประวัติศาสตร์เชียงราย เชียงแสน โดยพยายามเชื่อมโยงเข้ากับประวัติ
ศาสตร์ชาติไทย ในฐานะคำอธิบายของพันเอกหลวงวิจิตรวาทการ

ใต้ความการณ์ชาติ โดยลดทอนความแตกต่างหลักหลายทั้งจิตสำนึกในความเป็นคนห้องถิน สำนึกรากฐานทางชาติพันธุ์ ฯลฯ และทอนความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมหน่วยต่างๆ ให้เหลือเพียง “ชาติ” กับ “ราชภูมิ” ดังนั้นเชียงแสนจึงกล้ายมาเป็นราชธานีแห่งแรกของชนชาติไทย แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับนัยของห้องถินที่พยายามจะตีความและเขื่อมร้อยผู้คน ผ่านประวัติศาสตร์หลักฐานการบันทึก โดยมีความการณ์ของชุมชนทางชาติพันธุ์ “ยวน” มาเป็นจุดเรื่องราว

เชื่อมโยงถึงรายละเอียดของการเสวนานี้ ที่คุณยวนต้องการที่จะให้เป็น “งานพบญาติ” ที่ผลัดพราจากกันนานถึงเกือบ 100 ปี เกิดความไม่ประสานสอดคล้องกันในเรื่องราวที่เสวนานี้ โดย กลุ่มวิทยาการที่เป็นชาวไทยวนนั้นพูดถึงเรื่องราวที่อยู่ในตัวตนของเขาร่อง สิ่งที่เล่าสืบต่อ กันจากรุ่นสู่รุ่น และความเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นกับชาวไทยวนในถินต่างๆ ส่วนวิทยาการอีกกลุ่มหนึ่งก็บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ตามเอกสารและตำนานที่ตนเองศึกษา และพยายามดึงเข้าสู่ประเด็นการเป็นคนไทยในยุคแรกเริ่ม และการเป็นราชธานีแห่งแรกของสยาม ที่มากก่อนสุโขทัย สำหรับคนเชียงแสนในปัจจุบันจากรูปแบบการเสวนานี้ที่จะต้องขึ้นมาแลกเปลี่ยนและต่อข้อซักถาม กลับไม่ได้มีโอกาสสัมภาษณ์พูดเลยแม้แต่นิดเดียว ความคาดหวังของห้องถินที่ต้องการเน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และบอกเล่าเรื่องราวที่เป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับวิถีชีวิตของห้องถิน จากนั้นเมื่อหายไปจนกว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ชาติ และไม่มีพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของคนยวนที่อยู่ในพื้นถินต่างๆ ผู้วิจัยเองก็เข้าร่วมการประชุมเตรียมการหมายครั้ง ได้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

จากกิจกรรมที่จัดขึ้น 2 วันข้างต้น จึงสามารถสะท้อนถึงการประทับประสารกันระหว่าง วิธีคิดประวัติศาสตร์แบบห้องถิน กับ ประวัติศาสตร์ชาติ(ผ่านราชการ) การเข้าไปแทรกแซงโดยรัฐ เจตนา(โดยรัฐหรือไม่ก็ตาม)เบียดขับวิธีคิดแบบห้องถินออกไป โดยความน่าสนใจอยู่ที่เป้าหมายของกิจกรรมเพื่อที่จะขยายขอบเขตความรู้และเรื่องราวประวัติศาสตร์ครั้งนี้ เป็นแหล่งหรือแหล่งที่มาของความคิดนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง แม้ว่าจะเป็นการคิดโดยอิงหลักฐานประวัติศาสตร์ แต่บรรยายกาศการร่วมกันคิดโดยชุมชนนั้นมี ประวัติศาสตร์ชุดดังกล่าวมี “มนุษย์” ในฐานะของคนครรภ์ดามาตั้งแต่เกี่ยวข้อง และเป็นมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์อันทึ่เครือญาติ ร้อยกันด้วยความเป็นยวน แม้ว่าผู้วิจัยจะปฏิเสธการอธิบายลักษณะทางชาติพันธุ์ในลักษณะที่เป็น

แก่นแกน(essence) แต่บริบทของการร้อยผู้คนที่อยู่ต่างพื้นที่แต่มีจุดรวมกันเรื่องราวเดียวกัน ความเป็นยวนจำเป็นจะต้องถูกซูญมานาใน มุมสูงหรือแสดงตัวตนออกมาย่างชัดเจน

ดังนั้นการที่ความเป็นคนเชียงแสนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นในรูปแบบของคนไทยวนที่อนุรักษ์วัฒนธรรม ผ้าทอ ภาษาพูด ฯลฯ จึงถูกนำมาเป็นจุดเชื่อมและเป็นกลไกในการจัดระบบความสัมพันธ์ ทั้งระหว่างเครือข่ายของคนไทยวนในถิ่นต่างๆ และคนไทยวนกับคนอื่น ตัวตนของอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นมาจนอาจจะไม่สามารถอธิบายหรือระบุได้อย่างชัดเจน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ ผู้วิจัยมองว่าอัตลักษณ์ของความเป็นคนเชียงแสน(ทั้งในอดีตและปัจจุบัน)ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างหลวມๆ ช่วยให้แต่ละท้องถิ่นสามารถปรับแต่งและหยิบใช้ได้อย่างมีอิสระ

กล่าวคือ จากการสัมภาษณ์กลุ่มคนเชียงแสน และกลุ่มคนไทยวน ที่มาร่วมกิจกรรม ทั้งในในส่วนของผู้ที่ได้ร่วมจัดกิจกรรมและมาวิ่งงาน พบร่วatem แต่ละกลุ่มนั้นมองความเป็นคนเชียงแสนแตกต่างกัน โดยผู้วิจัยจะแยกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

กลุ่มแรกชาวเชียงแสนถิ่น(จากสระบุรีและราชบุรี)

ด้วยความที่ต้องไปอยู่ในท้องถิ่นที่แตกต่างกับวิถีชีวิตแบบเดิม การรวมกลุ่มของคนเชียงแสนกลุ่มนี้ ในรูปของ “ชุมชนไทยวน” จึงค่อนข้างที่จะสำคัญ และหลายคนเรียกว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องรวมตัวกัน โดยมีกลุ่มผู้ที่ได้รับการศึกษาในระบบมาระดับหนึ่ง เช่น ครู หรือผู้นำชุมชนที่เป็นผู้แม่ผู้แก่ คนกลุ่มนี้เป็นลูกหลานรุ่นที่ 4 – 5 โดยประมาณ นับตั้งแต่การอพยพในปี พ.ศ. 2347 การเรียกตัวเองว่าเป็นชาวไทยวนนั้น เกิดจากปฏิสัมพันธ์กับ “คนไทย” ภาคกลางที่ตนไปอยู่ร่วมด้วย อาจจะเป็นการเรียกเพื่อจำแนกความต่างของกลุ่มชาติพันธ์ นัยยะอาจจะลบหรือบวกในความรู้สึกของคนภาคกลาง แต่จากการสัมภาษณ์แก่นนำเครือข่ายไทยวนจากสระบุรีและราชบุรี พบเข้าพอใจและยินดีที่ถูกเรียกว่าคนไทยวน เพราะทำให้พวกเขารู้สึกว่ามันช่วยสะท้อนและคงความเป็นคนยวนที่มาจากเมืองยินกันรุ่งเรือง เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ที่พวกเขารู้สึกว่าไม่ต้องการที่จะลืม การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายคนยวนเช่นนี้ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มีเรื่องราวที่อ้างถึงเทอกระลอกของของพวกตน

อาจารย์อุดม สมพร จากชุมชนไทยวนราชบุรีกล่าวว่า ตนรู้สึกเจ็บปวดทุกครั้งที่มีคนกล่าวถึงคนไทยวนว่า เป็นเชลยศึก แม้จะเป็นการกล่าวอ้างความจริงในมิติประวัติศาสตร์หลักฐาน อาจารย์อุดมกล่าวด้วยน้ำตาว่าในเวทีเสวนาว่า “วันนี้ผมมาในฐานะของคนไทย ที่ถูกอพยพโยกย้ายไปที่อื่น ไม่ใช่เชลยศึก เราเป็นลูกหลานของคนเชียงแสน” จากนั้น เรื่องราวที่อาจารย์อุดมเลามานั้นก็เต็มไปด้วยปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่าง ตัวเอง กับ เรื่องราวประวัติศาสตร์ของคนญวน ในถิ่นต่าง ๆ เรื่องที่เลือกมาเล่าในเวทีเสวนา จึงเป็นสิ่งที่ออกแบบจากความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ อีกท่านหนึ่งที่เขียนพูดในเวทีเสวนาคือ อ.สมศักดิ์ อมรวัฒนานนท์ จากชุมชนไทยวนสระบุรี กล่าวขัดเจนว่า

“ผมเป็นครูประชาราษฎร ทราบมาว่าเมื่อก่อนถูกห้ามไม่ให้สอนภาษาถิ่น หนังสือใบланที่มีคุณค่าบางอย่างถูกเผาทิ้ง หลายเล่มมีคุณค่าทั้งตำราฯ ตำราดูหมո บรรพนธุ์ชนมให้ฟังว่า เมื่อก่อนนี้ต้องอยู่อย่างระวังเนื้อร่างตัว เจียมเนื้อเจียมตัว อยู่บ้านเป็นเมืองเป็นภาษาพูดของคนญวนก็ต้องแบบพูด อาจเป็นเหตุผลทางการเมือง การปกป้องในยุคก่อน แต่ยุคนี้ ผมและคณะที่ร่วมกันจัดตั้งชุมชนไทยวนขึ้นมา ส่วนใหญ่เป็นครู ตั้งชุมชนขึ้นมาเพื่อฟื้นฟู ศิลปะและวัฒนธรรมของคนญวน ในขณะนี้คนญวนในสระบุรี คิดว่ามีประมาณ 100,000 คน คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสำคัญ ยกตัวอย่างภาษาพูด หลายคนไม่กล้าพูด อย่าง ผมเข้าใจตอนผมเป็นเด็กก็เช่นกัน ไม่กล้าพูดภาษาของตนเอง กลัวถูกกล้อว่าเป็นคนบ้านนอกคงนา หรือถูกกล้อว่าเป็นเชลยศึก เป็นความรู้สึกของคนในชุมชนที่ถูกขับข้าม ด้วยคนอื่น ต้องอยู่ภายนอก ได้กรอบวัฒนธรรมของภาคกลาง”

อย่างไรก็ตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงก้ามีความสามารถที่จะเปลี่ยนสภาพของวิถีชีวิต ความคิด และความเป็นคนญวนที่อยู่ในตัวเองได้อย่างเบ็ดเสร็จ “ภาษาพูด” และ “วัฒนธรรมประเพณี” ดูเหมือนจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเชื่อมต่อเรื่องราวประวัติศาสตร์จากวุ่นสู่รุ่น เยาวชนจากราชบุรีและสระบุรีที่มาร่วมงานบางคนเคยถามพ่อแม่ว่า คนญวนอย่างพากเขามาจากไหน ทำไม่ภาษาพูดจึงแตกต่างจากชุมชนแวดล้อม ผู้ใหญ่หลายคนอ้างว่า คนญวนกับคนเชียงใหม่ ซึ่งเชียงใหม่เป็นเสมือนภาพแทนของความเป็นคนภาคเหนือในบริบท

ของชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคอื่น ๆ การได้มาร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ทำให้เข้าใจและเรียนรู้ถึงสังคมชุมชน ของคนเหนือที่เชียงแสน หลายเรื่องราวได้เรียนรู้จากกิจกรรมครั้งนี้ ดังนั้นการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเชียงแสนในฐานะบ้านเกิดเมืองเก่าของบรรพบุรุษตามประวัติศาสตร์ ช่วยให้พากเข้าสามารถที่จะมีแหล่งข้างอิงที่ชัดเจนขึ้น และเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย

กลุ่มที่สองชาวเชียงแสนปัจจุบัน

กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จัดกิจกรรมและทำหน้าที่เป็นผู้ต้อนรับ หลายคนผิดหวังกับการที่ไม่ได้รับรู้เรื่องราวของคนเชียงแสนในอดีตมากดังคาด ทั้งคนละผู้จัดงานในส่วนท้องถิ่น และผู้เฒ่าผู้แก่หลายคนไม่เข้าร่วมกิจกรรม เนื่องไขสำคัญคือ เมื่อถึงวันงาน ผู้รับผิดชอบและดำเนินการส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะส่วนของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด นัยของความพอใจ จึงอยู่ที่ความสนุกสนานของงานทั้งการแสดง การจำหน่ายสินค้า และการรับแขกบ้านแขกเมืองมากกว่าประเด็นของเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งเชียงแสนปัจจุบัน และเชียงแสนต่างถิ่น ขณะจัดงานท้องถิ่นคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า “ผมเห็นอย่างมาก การประชุมเตรียมการหลายครั้งแบ่งหน้าที่แล้ว แต่พอถึงวันงาน เดียวคนนั้นเรียก คนนี้เรียก มีแต่เจ้านายเต็มไปหมด ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี” แม้ว่ากิจกรรมจะไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวัง คือ การແلاءเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของคนเชียงแสน หลายคนคิดว่าจะจะจัดกิจกรรมลักษณะนี้ขึ้นอีก แต่ต้องคิดรูปแบบใหม่ และให้อยู่ในบรรยากาศของการແلاءเปลี่ยนเรียนรู้จริง ๆ ในครั้งนี้เกิดความผิดพลาดหลายอย่าง เช่น ขณะของชุมชนไทยยวนสรบูรีได้เตรียมการแสดงมาประกอบด้วย การแสดงรูปแบบการแต่งกายได้แก่ ชุดเกี่ยวข้าว ชุดอยู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งจะสะท้อนวิถีชีวิตของคนไทย และเป็นความภาคภูมิใจที่จะได้นำเสนอ “สิ่งที่เหลืออยู่” ของกลุ่มคนในฐานะคนไทย แต่ไม่ได้แสดงเพราะถูกเบียดเวลาด้วยการแสดงของนักเรียนโรงเรียนระดับต่างๆ ใน อ.เชียงแสน ซึ่งเป็นการแสดงที่เน้นความเป็น “รัฐไทย” อาทิ ระบำสีเผ่าไทย การเพลง ฯลฯ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่อยู่ในกระบวนการเรียนการสอนของการศึกษาในระบบ แต่ยังมีบางสำหรับการแสดงของท้องถิ่นที่ได้นำเสนอ เช่น การรำนางนก (นกกึงก่า) และการเล่นโต ของชาวไทยในปัจจุบัน

ความคลาดเคลื่อนของเป้าหมายงานที่กล่าวผ่านมา สะท้อนถึงเบื้องหลังความคิดของผู้ที่เข้ามาจัดกิจกรรม กับ กลุ่มคนในเครือข่ายคนไทยและคนท้องถิ่นเชียงแสน ว่ามีจินตนาการทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน มติคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่เคลื่อนไหวผ่านตัวมนุษย์

นั้น อาจจะไม่สามารถไปด้วยกันได้กับประวัติศาสตร์ชาติในระบบการศึกษา และสามารถมองว่า เป็นตัวชี้วัดหนึ่งของความเข้มแข็งของปฏิบัติการสร้างชาติของรัฐไทยในช่วงระยะเวลา กว่า ศตวรรษ ความพยายามที่จะหลอมรวมເອາຫຼວດືນທີ່ມีความแตกต่างหากหลายเข้าเป็นประวัติศาสตร์ชาติไทย ว่ายังคงมีปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

แม้ในยุคเพื่องพุของกระแสท้องถิ่นนิยมดังเช่นปัจจุบัน “ท้องถิ่น” ยังคงหมายถึงบ้าน เมืองที่มีเชิงรุกรานหรือส่วนกลาง และท้องถิ่นที่มีได้มีความเกี่ยวข้องโยงใยกับ “ชาติ” นั้นนี้ หมายถึง ท้องถิ่นภายในอาณาจักร ที่ประกอบด้วยส่วนภูมิภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล หากแต่ท้องถิ่นที่เกาะเกี่ยวกันด้วยเงื่อนไขหรือระบบความสัมพันธ์อื่น เช่น ความเป็นคนเชียงแสนที่สร้างตัวตนขึ้นโดยคนในท้องถิ่น อันหมายถึงคนเชียงแสนที่มีสืบทอดอยู่ในประวัติศาสตร์และปัจจุบัน เกี่ยวข้องกันในระดับของเครือญาติ หรือสัญลักษณ์ร่วม(อาทิ ภาษาพูด การแต่งกาย ความเป็นคนยวน ฯลฯ)นั้น แตกต่างจากความเป็นคนเชียงแสนในฐานะของประชากรที่อาศัยอยู่ในอำเภอเชียงแสน จ.เชียงราย ตามที่เบียนของกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น หรือหากจะกล่าวอ้างในมิติ ของประวัติศาสตร์ คนเชียงแสนในประวัติศาสตร์เชียงแสน ก็มีความหมายเพียงพสกนิกรของ กษัตริย์เท่านั้น

จากการณีของการงานอนุรักษ์มรดกล้ำนานา นี้จะเห็นได้ว่าความเป็นท้องถิ่นหรือตัวตนของ คนเชียงแสนสร้างขึ้นมาจากการความสัมพันธ์ภายในที่เชื่อมกันทั้งปัจจุบันและอดีตของผู้คนถูกเปลี่ยน ขับ และเป็นการเปลี่ยนขับที่มีได้กระทำอย่างขาดแคลงตรงไปตรงมา อำนาจรับเข้ามาจัดการกับท้องถิ่นในรูปแบบของการเห็นความสำคัญ และสนับสนุน ทั้งบประมาณและบุคลากร สะท้อนถึง “ท้องถิ่น” ที่แตกต่างกันในทัศนะและเหตุผลของการคิด ปัญหานี้อาจจะเป็นกุญแจดอกในญี่ ที่ต้องให้ความสำคัญและต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วน หากระบบการศึกษาในอนาคตที่จะเน้นให้เกิด การเรียนรู้ในท้องถิ่น

หรือสามารถอธิบายในระดับรูปธรรมคือ ระบบการศึกษาที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่น ที่จะอุกมาในรูปของกิจกรรม หลักสูตร ตำรา ฯลฯ จะต้องเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างใน ความเป็น “ท้องถิ่น” ในฐานะของระบบความสัมพันธ์อย่างแท้จริง โดยมีได้กำหนดกรอบให้ท้องถิ่นเป็นเพียงหน่วยย่อยของพื้นที่ภายในโครงสร้างและอำนาจปกครองของรัฐ

(2) กรณีการบูรณะวัดพระนون

การบูรณะวัดพระนونนี้ ริเริ่มจากอาจารย์ศรีนุช วีไล อดีตนายช่างประจำสำนักงานศิลปกรเชียงแสน ปัจจุบันเป็นช่างปูนอิสระรับงานปูนปั้นตามวัดวาอารามต่างๆ ในเชียงราย อาจารย์ศรีนุชเกิดและเติบโตที่เชียงแสน เมื่อครั้งที่ยังรับราชการก็มีความพยายามที่จะให้งานอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมและโบราณสถานตามกรอบการทำงานของราชการ เป็นการอนุรักษ์ที่มีวิชาติตัวอย่างผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว เช่น ประเพณีบูชาพระธาตุ สลากพัตร ฯลฯ เมื่อลากออกจากราชการแล้ว ก็ทำงานด้านการฟื้นฟูวัฒนธรรมต่างๆ เหล่านี้ขึ้นมา โดยคิดว่าความพิเศษของเชียงแสนที่มีเรื่องราวประวัติศาสตร์บันทึกมายาวนาน ในฐานะที่มีประสบการณ์ด้านการอนุรักษ์และสนใจในการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีมานาน โดยเฉพาะงานเยี่ยนและงานปูนปั้น⁴

ความคิดที่จะบูรณะพระนونนั้น เนื่องจากในพื้นที่ของเมืองโบราณเชียงแสน มีแหล่งโบราณสถานมากมาย เกิดคำถามว่าทำไม่ต้องเป็นวัดพระนون อ.ศรีนุช วีไล ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“เมืองโบราณที่ไหนก็มีพระนอนใหญ่ทั้งนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ซึ่งให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง ของเมืองร้างแห่งนั้นในอดีต การบูรณะพระนอนอาจจะเป็นเพียงการเริ่มต้น มีอีกหลายอย่างที่จำเป็นต้องมีการบูรณะ และคิดว่าจะใช้กิจกรรมอันนี้ เป็นตัวเชื่อมให้คนหันเข้าหา

⁴ งานเขียนที่ได้รับความสนใจมากอีกชิ้นหนึ่งของอ.ศรีนุช คือ “ธรรมชาติบันเนื้อไม้” ซึ่งจัดพิมพ์ในหนังสือ สถาบันศรีนุช วีไล : ช่างศิลปกรเชียงแสน โดยศูนย์การศึกษาเอกอิสระเรียนเชียงแสน(2536) งานเขียนชิ้นนี้ ได้บรรยายถึงคุณค่าของศิลปะด้านการแกะสลักไม้ ที่ท่านมองว่าไม่ใช่เพียงแค่การสร้างงานศิลปะขึ้นมาเพื่อที่จะขาย หรือนำไปเป็นวัตถุประดับสถานที่เท่านั้น แต่ มุ่งที่จะสร้างเพื่อให้ผู้ที่ได้พบเห็น เกิดจิตสำนึกเป็นเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ภาพที่อุกมาในงานแกะสลักของสถาบันศรีนุช ไม่จำเป็นต้องร่วงແบบหรือคิดเนื้อหาเรื่องราวะใหม่ สถาบันศรีนุชกล่าวว่า ตนใช้การจิตนาการและระลึกถึงประสบการณ์ชีวิตของตนเองที่ได้ประสบ เนื่องเล่าจากผู้เม่าผู้แก่ที่ตนเคยได้พูดมา ดังนั้น ภาพของต้นไม้ สัตว์ป่า หรือวิถีชีวิตของการผู้คนริมฝั่งแม่น้ำโขง จึงถูกบรรจุลงไปในเนื้อไม้ นอกจากนี้ งานเขียนของอ.ศรีนุชที่น่าสนใจ และเกี่ยวกับกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นเชียงแสนอีกหลายเรื่อง อาทิ ชนเผ่าจอก, ศิลปะวัฒนธรรมล้านนา/สิบสองปันนา, ประเพณีใหม่เมือง, ปฏิกรรมสามสิบห้า เป็นต้น

พุทธศาสนา และรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ของเชียงแสน ซึ่งอาจจะไม่ใช่คนเชียงแสนเท่านั้น บุคคลอื่นที่ไปสามารถที่จะเข้ามาร่วมในการทำบุญตามแต่จิตศรัทธา เป็นการทำบุญร่วมกัน”

แม้ว่าการคิดวิเคราะห์จากการคิดของอ.ศรีนุชเป็นหลัก แต่ก็ได้ปรึกษาหารือผู้เฝ้าผู้แก่หลายท่าน ซึ่งก็เห็นด้วย ความน่าสนใจของกรณีการบูรณะวัดพระนอน คือ ปรากฏว่ามีชาวบ้านในพื้นที่เวียงเก่า และหมู่บ้านตำบลใกล้เคียง ต่างก็ให้ความสนใจและยอมเงิน เพื่อการบูรณะครั้งนี้ อ.ศรีนุชให้สัมภาษณ์ว่า “การบูรณะส่วนหนึ่งเพื่อซ่อมแซมและให้ของศักดิ์สิทธิ์โบราณเหล่านี้อยู่ให้เห็นจนชัดๆ ลูกหลวง อีกด้านหนึ่งคือ เป็นการดึงเอาคนทั่วไปให้เข้ามาสมัพนธ์กับพระ วัดโบราณ หรือ หรือเรื่องราวประวัติศาสตร์ ผ่านศรัทธาที่มีในพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้น คนโบราณสร้างวัดด้วยความด้วยจิตที่เป็นศรัทธาแรงกล้า แล้วคนปัจจุบันจะทำบ้าง ลองดูว่าจะทำได้ไหม”

ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2545 โดยเฉพาะช่วงเดือนเมษายน เป็นช่วงที่เริ่มมีการประชาสัมพันธ์ ว่าจะมีการบูรณะวัดพระนอน วันที่ 2 – 3 เมษายน พ.ศ. 2545 ที่มีกิจกรรมงานวันอนุรักษ์มรดกโลก ล้านนา มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินเพื่อการบูรณะจำนวนประมาณ 30,000 บาท โดยชาวบ้านที่บริจาคหลายคนเห็นด้วยกับการบูรณะพระและได้บริจาคเงินไปมากน้อยตามแต่กำลัง โดยนายศรีบ้านสถาปัตย์ ให้เหตุผลที่นำเสนอใจว่า “โอกาสของคนสมัยนี้ที่จะสร้างพระ สร้างวัดสร้างวันนั้นมีน้อย ไม่เหมือนคนสมัยก่อน โอกาสในการสร้างบุญบารมีสูง เมื่อทราบว่ามีการบูรณะพระนอนจึงรีบไปที่จะมาเงินไปขอมาด้วย”

อย่างไรก็ตามในกลุ่มของผู้ที่เห็นด้วยกับการบูรณะพระนอน ยังคงมีประเด็นที่ต้องถกเถียงคือ พระนอนที่จะทำการบูรณะนั้น นายศรีนุช วีไล ได้ทำการเขียนแบบและวางแผนโครงสร้างขององค์พระในลักษณะที่นอนแหงนพักตร์ขึ้นเล็กน้อย ซึ่งขัดแย้งกับความคุ้นเคยของชาวพุทธส่วนใหญ่ ที่มักจะเห็นว่า พระนอนนั้นจะต้องนอนตะแคงเท่านั้น อย่างไรก็ตามประเด็นของพระอวิယาบท ของพระพุทธอุปนัณ ยังคงเป็นสิ่งที่ต้องเจรจาตกลงกันอีกรอบหนึ่ง แต่สิ่งที่กำลังเป็นประเด็นในการพูดคุยคือ ณ ปัจจุบัน(เดือนพฤษภาคม 2545) ได้ทำการบูรณะส่วนองค์พระไปบ้างแล้ว ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาหลายคนที่นอกจาร่วมระดมทรัพย์ในการบูรณะแล้ว ยังมีการช่วยในลักษณะของแรงงานอีกด้วย ส่วนศิริพระนั้นจะจำลองแบบมาจากศิริพระที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน แต่ยังไม่ได้ดำเนินการ กรมศิลปากรได้ออกหนังสือระงับการบูรณะไว้ก่อน ด้วยเหตุผล

ว่าด้วยไม่มีการอนุมัติให้ทำการบูรณะ เนื่องจากเป็นโบราณสถานที่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของ กรมศิลปากร จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ สำนักงานศิลปากรเชียงแสน ได้ชี้แจงว่า เหตุที่ต้อง ระงับ เพราะอาจจะต้องมีการประเมินและตรวจสอบก่อนการปรับปรุงหรือบูรณะก่อน ไม่ใช่นั้น อาจจะเป็นการลำเลียงหลักฐานทางประวัติศาสตร์บางอย่างได้ และการบูรณะโบราณสถานจะต้อง อาศัยหลักวิชาการโบราณคดีเป็นหลัก

การบูรณะพระนอนขณะนี้ยังอยู่ในระหว่างดำเนินการขออนุมัติ ผู้เฝ้าผู้แก่หลายคนเสนอขอ ให้เป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานศิลปากร กับ ชุมชนของผู้ที่ศรัทธาในการบูรณะ ซึ่งคณะกรรมการ วิจัยจะติดตามและสำรวจข้อมูลในรายละเอียดต่อไป

(3) กรณีการจัดพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์เมืองเกียง ชุมชนสบรวม อ.เวียง อ.เชียงแสน

การจัดเขียนหนังสือเรื่องราวประวัติศาสตร์เมืองเกียงนี้ เป็นความคิดริเริ่มของคุณอิงอร คงเจริญ ผู้ช่วยวิจัยสนับสนุนประจำชุมชนสบรวม ของโครงการวิจัยฯ โดยนางอิงอรกล่าวว่าคิดที่จะ เขียน และบันทึกไว้ เพื่อที่จะให้คนในชุมชนเองได้เรียนรู้ เรื่องราวเหตุการณ์หรือจาเริตปภีบติของชุม ชนไว้ให้หลายอย่างมีการจัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้ลืมเลือน บางครั้งบอกเล่าหรือ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ก็มีสามารถที่จะจดจำหรือให้คำอธิบายแก้เด็กกวนหลังได้อย่าชัดเจ้ง การที่ คุณอิงอรเข้ามาทำงานเป็นเจ้าหน้าที่โครงการวิจัย จึงเป็นโอกาสสำคัญที่จะใช้ประสบการณ์ทั้ง ส่วนตัวที่มีความสนใจในเรื่องราวของชุมชนและความเป็นไทยให้มากก่อนหน้านี้ บวกกับความรู้ หรือเรื่องราวที่ได้รับฟังจากผู้เฝ้าผู้แก่ ในระหว่างการทำงานวิจัยชิ้นนี้

เริ่มต้นด้วยคำถามจากชาวบ้านที่สนใจในการทำงานวิจัย และสอบถามทั้งคนผู้วิจัยและ ตัวของคุณอิงอร ว่ามาทำอะไร เอียนอะไร เมื่อเล่าให้ฟังแล้วหลายคนรู้สึกตื่นเต้นกับเรื่องราว โดยเฉพาะเรื่องราวของกรอพยพ ภารก่อตั้งชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ ความ สัมพันธ์ของผู้คน จนกระทั่งมาเป็นพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำในปัจจุบัน คุณผู้วิจัยจึงร่วมหารือและ สรุปว่า เนื้อหาบางอย่างบางตอน โดยเฉพาะรายละเอียดเหตุการณ์ บุคคล สถานที่ที่สะท้อนถึง ภาพของชุมชนไทยให้ญี่ปุ่นสบรวม หรือเมืองเกียงนั้น คงไม่สามารถที่จะนำเสนอในเนื้อหารายงาน การวิจัยได้อย่างละเอียดทุกแง่มุม ดังนั้น คุณอิงอร จึงคิดที่จะบันทึกข้อมูลชุมชนสบรวม ใน ลักษณะดังกล่าวขึ้น โดยใช้ข้อมูลบางส่วนจากการเก็บข้อมูลหรือร่วมกิจกรรมในโครงการวิจัย และ บางส่วนที่เน้นรายละเอียด คุณอิงอรจะเป็นผู้ที่เก็บเพิ่มเติม และนำมามาจัดพิมพ์ในลักษณะหนังสือ

ประวัติเมืองเกียง เพื่อนำเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจท่องถิน และกระจายไปตามโรงเรียนต่างๆ ทั้งนี้ อาจเพื่อที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท่องถิน และอาจจะนำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูลลักษณะใกล้เคียงกันของชุมชนท่องถินอื่น ๆ

เมื่อพิจารณาถึงความพยายามที่จะเขียนบันทึกเรื่องราวของตัวเอง อิงอรหือหปฏิญาไทใหญ่ที่มีความภาคภูมิใจในความเป็น “ได” ของคนเองกล่าวว่า “การไดเข้ามาร่วมเป็นที่มีวิจัย ถือว่าเป็นโอกาสที่ไดให้เรียนรู้ และต่อยอดในสิ่งที่ตนเองสนใจโดยตลอด ไม่คิดว่าจะมีโอกาสไดเขียนมันขึ้นมา เป็นความภาคภูมิใจที่ไดเป็นผู้บันทึกเรื่องราวนี้ โดยตัวเองได้มีความรู้เพิ่มมากขึ้น บางเรื่องราวเมื่อก่อน ผู้渺่าผู้แก่ เล่าให้ฟังก็ได้สนใจ แต่เมื่อรู้ที่มาที่ไป แล้วทำให้โครงรูปมากยิ่งขึ้น และคิดว่าเด็กรุ่นหลังก็คงจะรู้สึกในสิ่งเดียวกัน” ผู้วิจัยมองว่า ความตั้งใจที่จะถ่ายทอดเรื่องราวของไทยให้บุคคลในรูปของเอกสารที่บันทึก และเผยแพร่出去ของอิหร่าน นอกจากจะเป็นการจดบันทึกประวัติศาสตร์ของชุมชนแล้ว ความรู้สึกหนึ่งที่เกิดขึ้นกับเธอ คือ การที่ไดร่วมเป็นสมาชิกของชุมชนท่องถินในมิติดต่างๆ ทั้งความภาคภูมิใจในความเป็นไทยใหญ่ การมีแหล่งอ้างทางความรู้สึกสำหรับการดำรงอยู่(sense of belong) ว่าตนเองเป็นไทยใหญ่ เป็นคนเมืองเกียง เป็นคนเชียงแสน บ้านอยู่สามเหลี่ยมทองคำ และอีกหลายหลักอ้างที่เธอ หรือผู้คนท่องถินคนอื่นที่มีความรู้สึกเดียวกัน สามารถที่จะอ้างอิงและบอกเล่ากับบุคคลอื่นๆด้วยความภาคภูมิใจ ประการสำคัญ เกิดความรู้สึกเสมอเมื่อนحنนึงว่าตนเองเป็นคนที่มี “สังกัด” โดยสังกัดที่หลากหลายที่กล่าวมานั้น ผู้คนที่รู้สึกว่า สามารถที่จะเลือกหิบใช้ได้อย่างอิสรภาพ ในบริบทความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ เช่น พื้นที่การท่องเที่ยว ความเป็นคนไทยใหญ่หรือชาวสามเหลี่ยมทองคำจะสร้างคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจให้กับสินค้าและบริการ หรือคุณค่าที่เกิดขึ้นภายในตน อันเป็นความพึงพอใจที่จะบอกแก่คนต่างถิ่นว่าตนเองเป็นคนเมืองเชียงแสน ที่มีประวัติศาสตร์และความรุ่งเรืองยาวนาน ซึ่งแตกต่างจากหลักอ้างในความเป็นคนเชียงแสน ที่รู้สึกว่าการมักจะเรียกร้องการกำหนดคุณค่าจากผู้อื่น ดังตอนหนึ่งของเอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง เชียงแสนเมืองแห่งแรกของคนไทย⁵

“....แม้ว่าเชียงแสนจะอุดมสมบูรณ์ด้วยมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า มากมายเพียงใดก็ตาม หากบุคคลอื่นหรือชนชาติอื่นเข้าไม่ทราบ

⁵ เอกสารประกอบการเสวนา เรื่อง เชียงแสน: เมืองแห่งแรกของคนไทย, งานอนุรักษ์มรดกล้ำนานา ประจำปี พ.ศ. 2545 จังหวัดเชียงราย วันที่ 2 – 3 เมษายน 2545 ณ วัดพระธาตุเจดีย์หลวง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

ไม่รู้คุณค่า ไม่เห็นความสำคัญ เมืองเชียงแสน ก็เป็นเมืองเชียงแสน อยู่ เช่นเดิม ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของพวกราทีจะต้องหาวิธียกย่อง เชิดชูให้สังคมรับทราบ รับรู้ว่าเมืองเชียงแสนมีความสำคัญอย่างไร โดยพยายามสร้างกระแสรให้เมืองเชียงแสนเป็นมาตรฐานโลกให้ได้....”

ตรวจสอบการบอกเล่าที่แทรกต่างระหว่างรัฐราชการ กับ คนท้องถิ่นนั้น ซึ่งให้เห็นว่าการกำหนดคุณค่า ของการหลักข้างทางประวัติศาสตร์ ทั้งประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์บ้านเมือง ซึ่งให้เห็นว่าวิธีคิดประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเชียงแสน หรือท้องถิ่โน่นๆ จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจว่า เรื่องราวเดียวกันที่ถูกนำเสนอ แต่มีถ่ายทอดผ่านมุมมองของกลุ่มบุคคลที่ต่างกัน ดังนั้นคุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงต้องเป็นการเลือกบอกเล่า หรือกำหนดคุณค่าผ่านมุมมองและทัศนะของคนท้องถิ่นเป็นสำคัญ

(4) กรณีจัดทำกำแพงประวัติศาสตร์ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น วัดพระธาตุผาเงา ต.เวียง อ.เชียงแสน

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของวัดพระธาตุผาเงา⁶ เป็นสิ่งที่พระครูไพบูลภากล่าวว่า “ได้คำริและดำเนินการมาแล้ว ปัจจุบันอยู่ระหว่างการก่อสร้าง โดยจะเป็นพิพิธภัณฑ์ที่บรรจุเรื่องราวของผู้คนในท้องถิ่นแบบลุ่มแม่น้ำโขง アナบาริเวนที่เกี่ยวข้องระหว่างเมืองเชียงแสน หลวงพระบาง และชุมชนน้อยใหญ่ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะท่านุน เมืองอุน เขตแขวงไทรโยบุรี ของลาว อันเป็นถิ่นดั้งเดิมของผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนสบคำ”

จากการสัมภาษณ์พระครูไพบูลภากล พัฒนาภิรัต กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดทำพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ว่า “ต้องการที่จะให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนรุ่นหลัง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับตัวของผู้คนที่อยู่

⁶ วัดพระธาตุผาเงา เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนสบคำ เป็นวัดที่บูรณณะขึ้นในปี พ.ศ.2519 โดยชาวบ้านในชุมชนสบคำเนื่องจากวัดสบคำเดิมที่ชุมชนร่วมกันสร้างเมื่อครั้งที่ท้อพยพมาอยู่บริเวณสบแม่น้ำคำใหม่ ๆ ซึ่งสังคมรามาลีครั้งที่รายละเอียดในรายงาน 1 ปี)นั้นเป็นพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งจะมีการพัฒนาทลายของที่ดินริมฝั่งแม่น้ำอยู่อย่างต่อเนื่องทุกปีโดยเฉพาะฤดูฝน ทั้งนี้ เพราะชุมชนตั้งอยู่ในคุ้งน้ำที่รับกระแสแม่น้ำโขง ทำให้ริมฝั่งแม่น้ำนั้นมีการพังทลายลงทุกปี ชาวชุมชนจึงเริ่มที่จะหาพื้นที่สร้างวัดใหม่ ที่ห่างไกลจากฝั่งแม่น้ำ จึงร่วมกันแปรทางพื้นที่วัดร้างบริเวณเชิงเขา อันเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุผาเงาในปัจจุบัน

อาศัยในท้องกินແກບນี้เป็นสำคัญ โดยท่านได้อธิบายว่าพิพิธภัณฑ์ของวัดพระธาตุพานฯ จะแตกต่างจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน ที่จะพยายามเน้นให้เห็นถึงสภาพของวิถีชีวิตของผู้คน มี “คนธรรมชาติ” เป็นตัวร้อยเรื่องราว จะนำเสนอภาพการดำรงชีวิตทั้งรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย เช่น การทำนา จับปลา ล่าสัตว์ และภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ ของผู้คนในอดีต พร้อมทั้งนำเสนอบนเชิงของการพัฒนาการที่สืบท่อนให้เป็นการเปลี่ยนแปลงของวิถีดังกล่าวภายใต้เงื่อนไขเวลล้อม ทั้งการเมือง ภัยธรรมชาติ และความเจริญทางด้านวัฒนธรรมและเทคโนโลยี ซึ่งต่างจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสนที่ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 3 ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน โดยท่านพระครูไพศาลาได้แสดงทัศนะว่า พิพิธภัณฑ์ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากรนั้น เน้นหนักที่เรื่องราวของบ้านเมือง พระพุทธรูปศาสนา และความเป็นรัฐหรืออาณาจักรในการปกครอง อาจจะมีบางที่กล่าวถึงกลุ่มของวิถีชีวิตของผู้คน เช่น การหอผ้า หรือส่วนที่นำเสนอเรื่องราวความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งก็เป็นนำเสนอในภาพกว้าง

พิพิธภัณฑ์ของชุมชนแห่งนี้มีความน่าสนใจที่ พระครูไพศาลาท่านได้ darüberว่าเรื่องราวที่ใส่ไว้ในพิพิธภัณฑ์จะเน้นที่ความเชื่อมโยงกันของกลุ่มคนในชุมชนหมู่บ้าน วิถีการดำรงชีวิต และหากมีการเผยแพร่องค์ย้าย ก็จะมีการนำเสนอให้เห็นในเชิงพัฒนาการ ที่จะก้าวข้ามพร้อมเดนของรัฐชาติ ทั้งไทยและลาวที่มีอยู่ อาศัยเรื่องราวและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ที่ผู้คนมาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นสำคัญ และผนังของพิพิธภัณฑ์จะให้มีการคาดภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนลากับคำนับตั้งแต่เมื่อครั้งที่อยู่ในชุมชนท่านนั่น แขวงไทรโยง จังหวัดเชียงราย ที่อยู่มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน คาดว่าจะเสนอประมาณ 10 ภาพ

โดยทั้งสิบภาพนี้ยังอยู่ระหว่างการตัดสินใจเลือกหยิบเอาเหตุการณ์หรือเงื่อนไขสำคัญที่เป็นจุดเปลี่ยนของสถานการณ์ ซึ่งจากการสัมภาษณ์เบื้องต้นคือ ภาพเรื่องราวเหล่านั้นจะเน้นความจริงมากที่สุด⁷ บุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ของประวัติศาสตร์ชุมชนในแต่ละช่วง จะให้ช่างวาด

⁷ ที่ไม่ใช่นวนชั้นปกครอง อاثิ กษัตริย์ ทหาร และเป็นเหตุการณ์ในช่วงประจำวัน มิใชภาวะเงื่อนไขของการสร้างบ้านแปงเมือง

⁸ ประเด็นของการพยากรณ์ที่จะให้มีความเป็นจริงมากที่สุดนี้ผู้วิจัยเห็นว่า มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง สะท้อนถึงวิถีคิดของท้องถิ่นที่จะบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของตนเอง อีกทั้งการเลือกหยิบเอาเหตุการณ์ในระยะเวลาอันสั้น แต่ตั้งแต่ปี 2480 (เลิกน้อยก่อนการอพยพมาเชียงแสน) จนถึงปัจจุบัน กว่า 60 – 70 ปี มาใส่ไว้ในภาพ

ภาพเหมือนโดยนำเสนอชาวบ้านในชุมชนสบคำมาเป็นแบบ หมายคนอยู่ในเหตุการณ์ครั้งอพยพ ส่วนบางคนที่เสียชีวิตแล้วก็จะนำเอกสารถ่ายมาเทียบเคียงแล้วว่า นอกจานนี้ข้อมูลจากความ ทรงจำบางอย่าง เช่น เรื่องต่อที่ใช้ในการเดินทางที่ไม่สามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน เนื่องจากผู้พูดไป และชีวิตปัจจุบันของผู้คนก็มิได้พึงพิจารณาเดินทางโดยเรื่อดังเช่นแต่ก่อน ดังนั้นท่านพระครูจึงจะ ใช้การระลึกเอาจากภาพความทรงจำในอดีต ทั้งของตนเอง และของผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มีประสบการณ์ ร่วม ซึ่งคาดว่าก่อนออกหนีออกจากเรือต่อแล้ว ภาพของสถานที่หรืออุปกรณ์ดำรงชีวิตต่าง ๆ ในอดีต ที่ ไม่ปรากฏในปัจจุบัน ก็อาจจะต้องอาศัยการระลึกย้อนหลังร่วมกันของหลาย ๆ คนในชุมชน

คำบอกเล่าสำคัญของพระครูไพบูล ภานุพิรัต ว่า

“...เป้าหมายของการสร้างพิพิธภัณฑ์อันนี้ คือ การพยายามจะ บอกว่าแท้จริงแล้วเราคือคนไทยเหมือนกัน ในอดีต ก่อนที่ฟรังเศษจะ เข้ามายครอบครอง และแยกดินแดนฝั่งชายของแม่น้ำโขงไป พากเรา (ชาวยั่น) ก็คือคนไทยเหมือนกัน...”

ผู้จัดมองว่าคำกล่าวนี้ได้ชี้ให้เห็นความพยายามที่จะหยิบใช้ชุดประวัติศาสตร์ชาติ มา เป็นหลักอ้างในการผนวกตัวตนของคนไทย(สบคำ)เข้ากับไทย(เชียงแสน) แท้จริงเราคือพี่น้องกัน ดังจะจากการรื้อฟื้นอดีตภัยใต้การนำของท่านพระครู ทั้งการสร้างพิพิธภัณฑ์ การทอผ้า และแม้ กระทั้งการเปิดพงศาวดารโynik ขึ้นมาอ่านและเลือกหยิบเอาประเพณีจุลกฐินขึ้นสร้างให้มีชีวิตอีก ครั้ง ทำให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมิได้เป็นเพียงเรื่องราวของท้องถิ่นดังที่เราเข้าใจ แต่ท้อง ถิ่นมีศักยภาพในการผลิตสร้างประวัติศาสตร์ใหม่เพื่อใช้ในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดย กระบวนการประทับประสาททางประวัติศาสตร์(articulate)ในลักษณะที่เลือกหยิบบางอย่าง ลด ทอนบางอย่าง หรือตีความบางอย่างใหม่

กรณีของการแสดงตัวตนเป็นผู้บอกเล่าประวัติศาสตร์ของคนท้องถิ่นเหล่านี้ สะท้อนให้ เห็นถึงมิติใหม่ของงานประวัติศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ จะมิได้ผูกขาดอยู่แต่เพียง เรื่องราวของกษัตริย์ ราชวงศ์ หรือสังคมอีกต่อไป การกำหนดคุณค่าประวัติศาสตร์โดยคนท้อง

จำนวน 10 ภาพ การเลือกอธิบาย จุดเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในแต่ละภาพมีสำคัญ ผู้จัดจะ ได้นำเสนอและวิเคราะห์ในรายละเอียดของรายงานในช่วงต่อไป

ถินผ่านรูปธรรมต่างๆ ข้างต้นนำไปสู่การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นใหม่ได้ โดยเฉพาะ
เพื่อการจัดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ท่ามกลางการเปลี่ยนผ่าน ดังจะเสนอในบทต่อไป

5.2 อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ในบทที่ 2 และ 4 ผู้จัดได้นำเสนอถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่มีส่วนร่วมอยู่ใน
ท้องถิ่นที่ศึกษา โดยเฉพาะความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ประกอบด้วยคุณลักษณะที่โดดเด่น
ของกลุ่มคน 3 กลุ่ม คือ ไทยใหญ่ ลาว และคนยวน แต่การจัดแบ่งกลุ่มคนทั้ง 3 ชุมชนนั้น มิได้
แสดงถึงนัยเพียงการเป็นชาติพันธุ์(ethnicity)เท่านั้น แต่สามารถอ้างถึงแหล่งที่มา และพื้นที่ทาง
ภาษาพูดของชุมชน ผ่านชื่อเรียก(name pleae) ในชีวิตประจำวันที่แยกความแตกต่างระหว่างชุม
ชน ได้แก่ ເງື່ອງສປຽກ – คนເງື່ອງ/ไม่ใช่ไทยและอพยพมา อยู่อาศัยบริเวณสบแม่น้ำราก ลาวสบ
คำ – คนลาว/ไม่ใช่ไทย อยู่อาศัยบริเวณสบแม่น้ำคำ และคนยวนເງື່ອງเก่า – คนยวน/สີບສາຍมา
จากคนที่มีชีวิตอยู่ในแคว้นโยนก อยู่อาศัยในบริเวณເງື່ອງเก่า ซึ่งในแต่ละช่วงเวลาอัตลักษณ์ทาง
ของชาติพันธุ์ที่ชื่อน้อยในชื่อเรียก มีนัยแตกต่างทั้งสำหรับคนເງື່ອງ คนลาว และคนยวน

ชัยนรดิษ วรรณนภูติ(2543) ได้กล่าวถึงคนเมืองในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ของล้านนา ว่าแท้จริง
แล้วคำว่า “คนเมือง” อาจจะเป็นลักษณะทางชาติพันธุ์หรือไม่ใช่ก็ได้ เพราะ ผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่คุณ
ค่าและความหมายไว้หลายนัยแต่ก็ไม่สามารถมีข้อสรุปสุดท้ายได้ เพราะหากจะหมายถึงคนพื้น
เมือง(indigenous people) ก็ไม่ใช่ เพราะ เมื่อศึกษาผ่านเอกสารแล้วในล้านนา(เขตภาคเหนือตอน
บนของไทย) มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ได้เรียกตนเองว่าเป็นคนเมือง แต่อยู่ในฐานของคนพื้นเมือง
เช่น ลัวะ ข่า มอง และยางแดง(Penth,2000 อ้างใน ชัยนรดิษ,2543) งานของชัยนรดิษไม่ได้มีข้อสรุปชี้
ชัดเพื่อหาคำจำกัดความสุดท้ายของ “คนเมือง” ว่ามีที่มาที่ไปและคุณลักษณะเฉพาะอย่างไร แต่
แสดงให้เห็นว่าคำว่าคนเมือง ถูกผลิตสร้างขึ้น ผ่านคุณลักษณะเด่น เช่น ภาษา จารีตประเพณี
ปฏิบัติ ฯลฯ และเมื่อมีการผสมผสานและรับเอาไว้รวมร่วมระหว่างกลุ่มคน เช่น คนลื้อ ลัวะ
มอง ฯลฯ ในพื้นที่ภาคเหนือปัจจุบันก็รับเอาภาษาและแนววัฒนธรรมของคนเมืองไปปฏิบัติ จนไม่
สามารถแยกออกได้ว่าท้ายที่สุดแล้ว บุคคลหนึ่งจะเรียกตนเองว่าเป็นชาติพันธุ์อะไร ตัวตนทาง
ชาติพันธุ์จึงมิได้เป็นประเด็นทางพันธุกรรมหรือเชื้อชาติที่ตายตัว แต่เปลี่ยนแปลงได้ด้วยปฏิบัติ
การทางสังคมการเมืองในชีวิตประจำวัน(Keyes) 1997 อ้างใน ชัยนรดิษ,2543)

ดังนั้น ความเป็นไทยใหญ่ คนลาว และคนไทย ในงานศึกษาชั้นนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์ นิยาม ตีความและหาข้อสรุป ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนท้องถิ่นหรือ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของคนท้องถิ่น ในบทที่ 1 และ 2 ได้กล่าวถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนท้องถิ่น ในแต่ละช่วงเวลา นับตั้งแต่การอพยพเข้ามา การอ้างอิงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์หรือกีดกัน โดยอัตลักษณ์ดังกล่าวถูกสร้างขึ้นในท่ามกลาง โดยสามารถทำความเข้าใจการจัดความสัมพันธ์ของคนท้องถิ่นกลุ่มต่างๆ ในแต่ละช่วงเวลา กับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบริบทของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความทันสมัย ดังเช่น ความเป็น “ເລື່ອງ” กับ “ລາວ” ที่มีนัยในเชิงลบในปฏิสัมพันธ์ ทั้งสำหรับคนที่ถูกเรียกและผู้เรียก และถือว่ามีความเป็นคืนๆ ซ่อนอยู่ ตัวอย่างที่ชัดเจน คือในช่วงของสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงเริ่มต้น อพยพโดยกัยเข้ามาของคนลาวจากท่านนุ่น เข้ามาสร้างบ้านเรือนอยู่ในແບນຫานเมืองเก่า แต่เมื่อเกิดภาวะสงครามก็ต้องถูกราชการไทยสั่งให้ปอยที่สบແນ้້าคำ ซึ่งห่างไกลจากเก่า ซึ่งได้กล่าวมาเป็นที่ตั้งของกองทัพทหารและตำราวน้ำ

แต่ในทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมากระแสขของการท่องเที่ยวเชิงแสనและสามเหลี่ยมทองคำ กลายมาเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนເລື່ອງกับคนไทย มีความพึงพอใจที่จะประกาศความเป็นເລື່ອງ และ ລາວ ของตนเองอย่างมาก เพราะในพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ถือว่าเป็นจุดที่ดึงดูดผู้คนได้มาก ดังนั้นในบทที่ผ่านมาจะเห็นว่ามีความพยายามที่จะสอดแทรกส่วนนี้เข้าไปอยู่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เรายาจะสรุปได้ว่าสำนึกระหว่างคนท้องถิ่น มีความแตกต่างหลากหลาย และมีได้ darongoy อย่างหยุดนิ่งตายตัว มีชีวิตเคลื่อนผ่านในแต่ละช่วงเวลา กลับไปมาในพื้นที่ของปฏิบัติการ(practice)ของชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแตกต่างจากประวัติศาสตร์แบบอื่นๆ ที่มีกลไกการสืบทอดความต่อเนื่องผ่านระบบโครงสร้างสังคมใหญ่ ทั้งการศึกษา การเมือง ฯลฯ แต่อาศัยตัวบุคคลท้องถิ่นในการเคลื่อนตัวและมีชีวิตต่อเนื่อง ดังนั้นหากมุ่งมองด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขอแต่ละที่แต่ละแห่ง จะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับว่าสัมพันธ์และจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของผู้คนท้องถิ่นนาน้อยเพียงใด ทั้งการดำรงอยู่ในส่วนของการผลิต(mode of production) และความรู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นจ้าของและภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของป้าเจกบุคคล(sense of belong)

บทที่ 6

สรุป

กระแสหลักของงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ มักเน้นศึกษาเรื่องราว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต พยายามย้อนช่วงเวลาแห่งอดีตให้ใกล้ที่สุดเท่าที่จะทำได้ พร้อมทั้งยึดมั่นและอ้างอิงความถูกต้องผ่าน “หลักฐาน” ไม่ว่าจะเป็นชากโบราณตัตๆ โบราณสถาน กากกบันทึกรูปแบบต่างๆ ฯลฯ

การนำเสนอภาพของอดีตเหล่านั้น ผู้วิจัยเรียกว่า “ประวัติศาสตร์หลักฐาน” โดยหลักฐานดังกล่าวแบ่งออกเป็น 2 ช่วงหลักๆ คือ ช่วงแรก ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่คนพยาบาลจะจินตการถึงสภาพสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์จากเรื่องรอยที่ค้นพบ และ ช่วงที่สอง ยุคประวัติศาสตร์ มักจะเป็นส่วนของการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ การศึกษาความการค้นหารากเหง้าที่มาของกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ ทั้งของตนเองและผู้อื่น และดูเหมือนว่าทั้งสองช่วงเวลานั้นจะแยกขาดจากกัน ด้วยเพราะหลักฐานไม่ต่อเนื่อง ดังนั้นนักประวัติศาสตร์จึงได้พยายามที่จะเชื่อมรอยแยกขาดระหว่างทั้งสองยุคด้วย ตำนาน(myth) ความรู้ทางโบราณคดีและการบุคคล เป็นต้น

ในพื้นที่อำเภอเชียงแสน โดยเฉพาะสถานที่ตั้งของเวียงเก่า ประวัติศาสตร์ทั้งยุคข้างต้น ถือว่ามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการก่อรูปความเป็นมาและเชื่อมรอยต่อของ ดังปรากฏในบทที่ 3 ที่พูดถึงการพยาบาลร้อยเรียงหน้ากากความความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ ผ่านตำนานและเรื่องเล่าเกี่ยวกับการเกิดขึ้นและล้มลายไปของนครต่างๆ ทั้ง เมืองโโยนกนาคพันธุ์ หรัถวนครเจนยาง จนถึงเชียงแสน ซึ่งผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาเหล่านั้นได้โดยตลอดอยู่ในสำนักของคนเชียงแสนอย่างเข้มข้นในปัจจุบัน ผู้คนเกิดความภาคภูมิใจในอดีตที่รุ่งเรือง อย่างไรก็ตามจากสัมภาษณ์ การจัดประชุมฯลฯ กลับพบว่าความรู้ที่มาจากประวัติศาสตร์นิพนธ์เหล่านั้น มิได้เกิดขึ้นเองอย่างง่ายดาย หากแต่มีปัจจัยที่หนุนนำให้ผู้คนหันถี่ถ้วนกิดสำนักร่วมทางประวัติศาสตร์ ผ่านการปกครองของมหาดไทย ระบบการศึกษา องค์ความรู้ที่สร้างโดยกรมศิลปากร ที่ได้นำเสนอเรื่องราวของประวัติศาสตร์ตำนานด้วยการเขียนรู้ทั้งในและนอกระบบ โดยเฉพาะการนำเสนอภาพของความเก่าแก่ และรุ่งโรจน์ของเมืองเชียงแสน มีภาพประกอบของความเป็นโบราณสถานเป็นหลักอ้างอิงที่ได้เพราะเรื่องราวกับหลักฐานต่างก็สอดรับกัน ผู้วิจัยไม่ได้สรุปว่าประวัติศาสตร์ใดมีความถูกต้อง

แม่นยำหรือเป็นจริงกว่ากัน แต่พยายามที่จะนำเสนอ มุมมองทางประวัติศาสตร์ ในฝากของคนท้องถิ่นที่ ดำรงอยู่ในเมืองแห่งประวัติศาสตร์ ว่าพวกเขามีล้านนับร้อยและมีปฏิการผ่านความรู้ทางประวัติศาสตร์อย่างไร เลือกหยิบใช้แต่ละเรื่องราวในวิบทความสัมพันธ์ได้

ในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้สรุปพัฒนาการเงื่อนไขและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกับระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในท้องถิ่นไว้ 5 ช่วงเวลา คือ 1) ช่วงของการปกคลุมของสมัยรัชการที่ 5 ถึงช่วงสังคมโลกครั้งที่สอง 2) ช่วงหลังสังคมโลกครั้งที่สองถึงปี พ.ศ.2500 3) ช่วงหลังปี พ.ศ.2500 ถึง 2520 4) ช่วงหลังปี พ.ศ. 2520 ถึง 2530 และ 5) ช่วงหลังปี พ.ศ. 2530 ถึง ปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นการจัดแบ่งช่วงเวลาของประวัติศาสตร์โดยชุมชน แต่จุดเปลี่ยนของพัฒนาการแต่ละช่วงจะสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงในมิติเศรษฐกิจ การเมือง และวิถีการผลิตเป็นหลัก โดยมองว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ดำเนินไปในแต่ละช่วงเวลา เป็นความทรงจำของร่วมของท้องถิ่น เมื่อเชื่อมโยงวิถีการผลิตหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้ากับการจัดสร้างทรัพยากร ตลอดจนการทำหนดคุณค่าทรัพยากรสาธารณะที่ใช้ที่เป็นฐานการผลิต เช่น ทุ่งเลี้ยงสัตว์ พื้นที่รวมผู้ซ้ายของแม่น้ำโขง เป็นต้น ถือว่าเป็นการจัดแบ่งช่วงเวลาตามตระกระร่วมของคนท้องถิ่น

แต่เมื่อคณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเจาะลึกลงไปในระดับของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของชุมชน กลับพบว่าการจัดแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเชียงแสนร่วมกันกำหนดนั้น มีความลักษณะกันในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจะกำหนดช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านจากยุคสู่ยุค ผู้วิจัยพบว่าเหตุการณ์(events)ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นเศษต่างหาก ที่ปรากฏคุณลักษณะของการเป็น “สำนึกร่วมของท้องถิ่น” ดังจะจำแนกความต่างของห้องสมุดชุมชนในหลายมิติ พร้อมทั้งเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เป็นสำนึกร่วมของชุมชน และเกี่ยวข้องกับการกำหนดคุณค่าในสำนึกร่วมดังกล่าวต่างกัน ดังนี้

เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์	ชุมชนสบรวก	ชุมชนเวียงเก่า	ชุมชนสบคำ
เหตุผลของการอพยพ	ระบุการเข้ามาในพื้นที่ปี พ.ศ. 2460 อพยพเพื่อหนีโรคห่าสัตว์และศึกษาราช	ระบุการเข้ามาในพื้นที่ปี พ.ศ.2421 อพยพผู้คนจากเชียงใหม่-ลำพูน มาอยู่เชียงแสนเป็นการเมืองระดับภูมิภาค	ระบุการเข้ามาในพื้นที่ปี พ.ศ.2480 อพยพมาด้วยปัจจัยการเมือง(หนีภัยชี้ชูดี)

ເງື່ອນໄຫວທາງ ປະວັດຕີສາສຕ່ຣ	ຊຸມໜັນສບຮວກ	ຊຸມໜັນເວີຍງເກ່າ	ຊຸມໜັນສບຄຳ
ชาຕີພັນຖືໜີ້ອກລຸ່ມຄນ	ໄທຢູ່ແຫຼ່ງ(ໄຕ) ຈາກ ຫລາຍທີ່ ເຂີຍງດຸງ ເມື່ອງ ສາດ ເມື່ອງພງ ວິຈີນ ປະເທດເມື່ອນມາຮ	ໝາຍວນແລະຍອງ ທີ່ ອ ພ ຍ ພ ມ ຏ ຈ ກ ເຂີຍງໃໝ່-ລຳພູນເປັນ ໜັກ ບາງກລຸ່ມມາຈາກ ວິຈີນ	ໝາວລາວແລະລື້ອ(ນ້ອຍ ມາກ) ອພຍພມາຈາກ ບ້ານທ່ານຸ່ນ ແຂວງໄທຮຍ ບຸ້ຽ ແລະຜົ່ງບ້ານນໍ້າ ຍອນ ປະເທດລາວ
ສິ່ງທີ່ຜູກໂຍງ(bond)	ชาຕີພັນຖື ຄວາມເຂື້ອ ຮ່ວມ(ຜິເຈົາເມື່ອງເກີ່ຍົງ) ປະເພດນີ້	ແໜ່ລຶ່ງທີ່ມາ(ເຂີຍງໃໝ່- ລຳພູນ ທີ່ປ່າກງູນໃນ ເອກສາຮປະວັດ ຕີສຕ່ຣ) ຄວາມເຂື້ອຮ່ວມ (ເຈົາພ່ອປ້າສັກແລະ ພູນາແສນກູງ) ປະເພດນີ້	ชาຕີພັນຖື ຄວາມເຂື້ອ ຮ່ວມ(ເຈົາພ່ອສບຄຳ) ປະເພດນີ້

จากตารางจะเห็นว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทั้งในรูปของประวัติศาสตร์การอพยพ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์ในรูปของอารีตประเพณีของแต่ละชุมชน ที่ต่างก็เป็นสำเนียกร่วมของชุมชน แต่เมื่อโยงเข้ากับการจัดแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ 5 ช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้น กลับไม่สามารถที่จะสรุปภาพรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น(representation)ได้อย่างชัดเจน เพราะมีความแตกต่างในส่วนของการอพยพ ความเป็นชาติพันธุ์ เอกภพอย่างยิ่งสิ่งที่เป็นตัวผูกโยงผู้คนท้องถิ่นเข้าด้วยกันนั้น มีความหลากหลายในแต่ละชุมชน จากตารางจะเห็นได้ว่าสิ่งที่ผูกโยงผู้คนเข้าเป็นท้องถิ่นเดียวกันนั้น มีความแตกต่างกัน และบางอย่างเป็นตัวร้อยข้ามพรุนแ昏ของชาติพันธุ์ ดังกรณี งานไหรัพราชาตุเจดีย์หลังและพระราชบูรณะ กิตติ ที่นำเสนอในบทที่ 3 ผู้คนจากทั่วสารทิศต่างมาวิ่งแรงร่วมใจกันประกอบพิธีกรรมและร่วมกิจกรรมรื่นเริงภายในได้ร่วมกัน เช่น การแสดงดนตรี อาหารพื้นเมือง ฯลฯ ที่แสดงถึงความมั่นคง ความมีมนต์เสน่ห์ ความมีเอกลักษณ์ ที่สำคัญที่สุดคือ การรักษาภูมิปัญญาและภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ศิลปะ วัฒนธรรม ฯลฯ ที่เป็นเครื่องยืนยันถึงความเป็นชาติพันธุ์ ความเป็นมนต์เสน่ห์ ของประเทศ ที่สำคัญที่สุดคือ การรักษาภูมิปัญญาและภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ศิลปะ วัฒนธรรม ฯลฯ ที่เป็นเครื่องยืนยันถึงความเป็นชาติพันธุ์ ความเป็นมนต์เสน่ห์ ของประเทศ

การตั้งถิ่นฐานสำหรับวิถีเกษตรกรรม ผู้คนที่อาศัยอยู่ในแบบนี้จึงมีความแตกต่างหลากหลาย และเมื่อรวมตัวกันเป็นเมือง เป็นแคว้น รัฐ หรือประเทศ ก็ต้องมีสิ่งที่จะร้อยผู้คนที่มีความต่างเหล่านั้นเข้าด้วยกัน “ระบบความเชื่อและศาสนา” จึงเป็นเสมือนกลไกสำคัญที่จะโอบเอาทุกความต่าง เข้ามาอยู่ด้วยกัน

เมื่อพิจารณากรณีศึกษาทั้ง 3 ชุมชน พบว่า สำนักวัฒนธรรมของชุมชนบางอย่างเกิดขึ้นจากเหตุการณ์(event)ที่เฉพาะของแต่ละพื้นที่ และบางอย่างเป็นเงื่อนไขที่จะบูรณาการชุดประวัติศาสตร์ ของท้องถิ่นเข้ากับประวัติศาสตร์ชุดอื่นๆได้ เช่น การขุดคันพบระพุทธรูปที่วัดพระธาตุพางฯ ในปี พ.ศ 2519 ถือว่าเป็นจุดสำคัญของการก่อสร้างความเป็นตัวตนของชุมชนล้าสบคำ จากการ สัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ขุดคันพบระพุทธรูป ต่างจดจำและรำลึกความรู้ สืบทอดกันมา ยินดี และภาคภูมิใจ ที่พระพุทธรูปเก่าแก่นั้นถูกคันพบในชุมชนของตน ผู้คนทั้งในชุมชนลับคำและชุมชนอื่น ต่างก้มมาดูการขุดพบระพุทธรูป ซึ่งต่อมามีการสร้างวิหารครอบและกล่าว มาเป็นสัญลักษณ์สำคัญของวัดพระธาตุพางฯ

ผู้วิจัยมองว่าการขุดคันพบระพุทธรูปเก่าแก่ไม่ได้มีความหมายแต่เพียงว่าคันพบ สัญลักษณ์ของพุทธศาสนา ที่เป็นอุดมการณ์ร่วมกันเท่านั้น แต่สามารถทำความเข้าใจชุมชนได้ เมื่อย้อนกลับไปพิจารณา อัตลักษณ์ของชุมชนล้าสบคำที่เปลี่ยนแปลงไป นับตั้งแต่การอพยพเข้ามา แรกเริ่มเป็นชุมชนคนลาว(ไม่ใช่ไทย)อพยพที่อาศัยอยู่ชานเมืองเก้า และต่อมามาเป็นชุมชนคน ลาวที่อยู่ห่างออกไปจากศูนย์กลางอำนาจและความเจริญ และคนล้าสบคำยังเป็นอื่น ในสายตา ของคนท้องถิ่นเดิม แต่เมื่อขุดคันพบระพุทธรูปสำคัญในหมู่บ้าน ทำให้ชุมชนลับคำได้รับการ ผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรเชียงแสนโบราณอันรุ่งโรจน์ ถือได้ว่าความทรงจำร่วมใน ครั้งนี้ของชุมชนลับคำ เป็นการก่อสร้างตัวตนของชุมชนใหม่ทั้งในสายตาของคนในชุมนและคนนอก ชุมชน ต่อมามีกิจกรรมอื่นมาสนับสนุนการเชื่อมโยงตัวตนของคนล้าสบคำกับอาณาจักรเชียง แสน เช่น การสร้างพิพิธภัณฑ์ผ้าทอเชียงแสน ขณะเดียวกันก็มีผ้าล้าด้วย

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ปี พ.ศ. 2519 เป็นจุดเปลี่ยนในการแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ของชุมชนลับคำ เพราะเมื่อนำไปปอยกับการช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสำนักหรือความ ทรงจำร่วมของชุมชนนิมิตตั้งใจ ปี พ.ศ. 2519 มีนัยของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ อิทธิพลทาง การเมืองของประเทศไทย ที่นำไปสู่การเปลี่ยนผันตัวที่ในการผลิตของท้องถิ่นแบบนี้ เป็นความลักษณะ ของการจัดแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ที่ผู้วิจัยมองว่าหากจะศึกษาเรื่องราวของ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อไปในอนาคต การจัดແเปล่งช่วงเวลาประวัติศาสตร์ อาจจะต้องมีความยืดหยุ่นและลื่นไหลไปตามบริบทความสัมพันธ์กับเหตุการณ์เฉพาะบางอย่างของชุมชนท้องถิ่น และเพื่อทำความเข้าใจในทัศน์ด้าน “เวลา” ของท้องถิ่น อันนำไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาอย่างจริงจัง

นอกจากความลักษณะของการนำเสนอตัวตนของคนลาวสบคำในแต่ละบริบท ก็มีความสับซ้อนและน่าสนใจ เพราะพวกเขารู้สึกว่าส่วนใหญ่ที่จะเลือกหยอดใช้ประวัติศาสตร์หลายเชื้อชาติ บางสิ่งดูเหมือนจะขัดแย้งกันแต่ก็สามารถที่จะดำเนินไปได้ร่วมกัน กล่าวคือ ในพื้นที่ของการท่องเที่ยว เมืองเชียงแสน และความพยายามที่จะเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับราชอาณาจักรเชียงแสนของชุมชนสบคำ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว

ท่านพระครูไพบูล พัฒนาภิรัต ซึ่งเป็นแก่นนำสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างตัวตนที่หลากหลายของคนลาวสบคำในบริบทต่างๆ สิ่งที่ผู้วิจัยพบเห็นจากการสัมภาษณ์และรับฟังจากการนำเสนอตัวตนของสบคำในระดับสาธารณะว่า เช่น “แท้จริงแล้วเราก็คนไทยเหมือนกัน ช่วงของฝรั่งเศสทำให้เราต้องกลายไปเป็นลาว” อันเป็นอิทธิพลของประวัติศาสตร์ชาติและการเสียดินแดนในเหตุการณ์ ร.ศ.112 ถูกนำมาใช้ในการบูรณะการความแตกต่างในความเป็นลาวและไทย แต่อีกด้านหนึ่งในท่ามกลางกระแสหลักของพระบางนิยมในสังคมไทย ท่านก็สามารถเลือกหยอดใช้ความเป็นส่วนหนึ่งของหลวงพระบางมาใช้ โดยผูกโยงชุมชนเข้ากับประวัติศาสตร์ชุดการอพยพมาตั้งถิ่นฐาน และรูปธรรมของความพยายามที่จะสร้างจิตสำนึกการย้อนกลับไปสู่อดีตก่อนการอพยพ ทั้งสำหรับคนในชุมชนสบคำเองและสำหรับนักท่องเที่ยวผู้แสดงให้ความดงดามทางวัฒนธรรมแบบหลวงพระบาง จึงมีการสร้างวิหารในแบบที่ใกล้เคียงกับวิหารวัดเชียงทอง ที่เมืองหลวงพระบาง ความสามารถในการนำเสนอตัวตนที่แตกต่างหลากหลายในบริบทการท่องเที่ยวของคนลาวสบคำเอง ทำให้เราสามารถเข้าใจความสับซ้อนของกระบวนการสร้างความเป็นตัวตนของคนท้องถิ่น ว่ามีการเลือกหยอดใช้มิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลายเชื้อชาติในการกำหนดทิศทางของความสัมพันธ์ ซึ่งให้เห็นความซากูณลادของท้องถิ่นที่สามารถสร้างความคลุมเครือให้กับรัฐชาติและชาติพันธุ์ จนการพยายามจะหาข้อสรุปว่า “คนสบคำ” เป็น “คนลาว” หรือ “คนไทย” นั่น ถูกทำให้คลุมเครือ เพราะในระดับของกรรมการ多名อยู่ในชีวิตประจำวันคนสบคำสามารถดำรงตนอยู่ได้ทั้งฐานะ ส่วนหนึ่งของอาณาจักรเชียงแสนในอดีต และ การเป็นชุมชนชาวหลวงพระบางที่อพยพและยังคงเก็บรักษาความเป็นลาวหลวงพระบางเอาไว้ได้

อีกสองชุมชนกรณีศึกษา คือ สบวากและเวียงเก่าก็เช่นกัน พบร่วมกับอธิบายตัวตนของคนท้องถิ่นในแต่ละบริบทนั้น มีการหยิบใช้ชุดความรู้ประวัติศาสตร์ที่มาอยู่ทั้งประวัติศาสตร์ร่วมชาติ ประวัติศาสตร์สังคม หรือประวัติศาสตร์เฉพาะ อย่าง สามเหลี่ยมทองคำ มีประวัติศาสตร์ของดินแดนแห่งยาเสพติดและอาชญากรรม ชุมชนก็ก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตสร้าง พร้อมทั้งปรับบางเบลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมบางสีสันของประวัติศาสตร์สามเหลี่ยมทองคำจากมุมมองของชุมชน ทำให้นัยของการเป็นแหล่งอาชญากรรมกลایมมาเป็นดินแดนที่นักท่องเที่ยวต้องมาเยือน

กล่าวโดยสรุป งานศึกษาชิ้นนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการตีความประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่า เป็นชุดประวัติศาสตร์ที่ผสมผสานระหว่างประวัติศาสตร์แบบต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์หลักฐาน ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์สถานที่ รวมไปถึงประวัติศาสตร์ที่อยู่ในรูปของประสบการณ์ร่วมของชุมชนและประสบการณ์ชีวิตของบุคคล ซึ่งได้หลอมรวมและถ่ายทอดออกมานั้น ความต่างนี้ก่อให้เกิดความตัดต่อทางความคิดความคุณค่า เลือกตีความ ตามตระะแหน่งตนเอง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของการจัดความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการลาว(ເຈົ້ານ) ສມພາຍ ນິລອາຮີ(ດອດຄວາມ)

2545 ประวัติศาสตร์ฉบับกรุงศรีอยุธยา, ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, กรุงเทพฯ:
มติชน.

ไกรสิน อ่นใจจินต์

2537 นครปัวติศาสตร์เชียงแสน : สังเขปประวัติการตั้งถิ่นฐานและสถานที่เยี่ยมชม ในเมืองโบราณ(วารสาร), ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 เมษายน – มิถุนายน 2537.

จิตรา ภูมิศักดิ์

ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม, กรุงเทพฯ: ศยาม.

չինական գույք

2543 “คนเมือง”: ตัวตน การผลิตข้าสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง “คนเมืองในบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง” คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 25 สิงหาคม 2543.(เอกสารอัดสำเนา)

ทวี สมหวัง ผลิตภัณฑ์

2533 แหล่งทุนในการในเขต อำเภอแม่สาน อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย, หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น วิทยาลัยครุเชียงราย,
เชียงราย.2533.

ทองสีบ วิสทราจาริ(พระครู)

2533 ประวัติเมืองเชียงแสน, เอกสารแจกเนื่องในวันภาษาศิลปากร ศาลหลักเมือง ครั้งที่ 2.
ดวงจันทร์ (คากาวัชร์) เจริญเมือง

2535 บทบาทเมืองขนาดกลางในการพัฒนาภูมิภาค : รายงานการวิจัยกรณีเมืองเชียงราย, เชียงใหม่; สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

នគរបាល ពុំនូវការ

2538 ท้าวสุ่งขุนเจืองวีรบุรุษสองฝั่งโขง กับการรับรู้ในเอกสารประวัติศาสตร์ของล้านช้าง ใน
ดำเนินการกับท้าวสุ่งขุนเจือง : มิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม, จัด
พิมพ์เนื่องในโครงการสอนดูแลอนุรักษ์ชุมชนマイ 72 พระบ่า สุมเต็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้า
กัลยาณิวัฒนา กรมหลวงราชธิราชราชนครินทร์, สถาบันไทยศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ, กรุงเทพฯ.

บิดา สาระยา

2539 **ห้องถิน : ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์**, กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

รองชัย วินิจกุล

2534 **ประวัติศาสตร์การสร้างตัวตนของรัฐไทย ใน อายุเมืองไทย** ในภาวะครอบครองเบื้องตัว
อาชญากรรม เสน่ห์ งามริก, กรุงเทพฯ.

2543 **การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของอดีต : ประวัติศาสตร์ใหม่ในประเทศไทย หลัง 14**

ตุลาคม ใน สถานภาพไทยศึกษา : การสำรวจเชิงวิพากษ์ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
และคณะ(บรรณาธิการ), สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), เชียงใหม่ : ศูนย์
วงศ์ ปูค เช่นเตอร์.

2544 **การศึกษาประวัติศาสตร์แบบ post-modern ใน ลิมโคตรแห่งกาเพ่านดิน**
กาญจนฯ ละอองศรี และ ดเนศ อาภรณ์สุวรรณ(บรรณาธิการ), กรุงเทพฯ : มติชน.

นันทนา ตันติเวสส

2543 เมืองประเทศไทยของสยาม ในสมัยรัตนโกสินทร์, กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ: เอกิสัն
เพรส.

ประชากิจกรังก์(พระยา)

2515 พงศาวดารโยนก, กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

เบรน ตัง(แพลและเรียบเรียง)

เชียงเมือง จอมกระล่อน, ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, กรุงเทพฯ: มติชน.

พระธรรมวิมลมโนดี

2545 100ปีเหตุการณ์เจี้ยวยกอการจลาจลในมณฑลพายัพ พ.ศ.2445, เกรียงศักดิ์ ชัยดุณ
(บรรณาธิการ), พะเยา: นครนิวส์การพิมพ์.

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน

2529 ประวัติศาสตร์เชียงแสน ใน อนุสรณ์การสมโภชเมืองเชียงราย 725 ปี, พิพิธภัณฑ์
สถานแห่งชาติเชียงแสน กรมศิลปากร, เชียงราย.

พัฒนา กิติอาชา

2546 ห้องถินนิยม, คณะกรรมการสภावิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสภावิจัยแห่งชาติ.

ไฟ躅รย์ พรมวิจิตร

- 2538 ตำนานเมืองเชียงแสน, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่:
มีงเมือง.
- 2545 คร่าวเชียงแสนแตก, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.(เอกสาร
เข็ปเล่มยังไม่เผยแพร่)

ฟอลเกอร์ กรานอฟสกี้

- 2544 เมืองเชียงแข็งเมื่อปีพ.ศ.1839/96: การแยกชิงอาณาจักรໄทลือในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง
ตอนบน ระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส(บทความ), เสนอในการประชุม Studies of
History and Literature of Tai Ethnic Group, 22 – 23 มีนาคม 2544 ณ โรงแรม
เชียงใหม่ออร์คิด , เชียงใหม่: (เอกสารอัดสำเนา)

ยศ สันตสมบติ

- 2541 นิเวศน์วิกฤต และยุทธหัตถีเชิงกระบวนการทัศน์ในสังคมไทย ใน นิเวศน์วิกฤตความรู้
กับวิวัฒน์ มูลนิธิโดยตัว, กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- 2543 หลักช้าง : การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทยในได้คง ,กรุงเทพฯ :มูลนิธิวีทรวรรณ.

วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม

- 2521 ผืนสู่ไฮโรอิน ,กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

ศักดิ์ รัตนชัย

- 2530 ร่องรอยเชียงแสนดีกคำบรรพ์ ใน ล้านนา ล้านนา เป็นของใคร?, เอกสารนำเสนอ ที่
สรสา.ลป.20/2530.

ศรีศักร วัลลิโภดม

- 2546 ความหมายพระบรมราชูในอารยธรรมสยามประเทศ, กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สงวน โชคสุขรัตน์

- 2505 ตำนานเมืองเหนือ, กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร.

สรัสวดี อ่องสกุล

- 2539 หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนาจากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับหนังสา, เอกสารวิชา
การร่วมทดลอง700ปีเชียงใหม่,สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- 2544 ประวัติศาสตร์ล้านนา, กรุงเทพฯ: ออมรินทร์.
- 2544 พื้นเมืองเชียงแสน(บทความ), เสนอในการประชุม Studies of History and
Literature of Tai Ethnic Group, 22 – 23 มีนาคม 2544 ณ โรงแรม เชียงใหม่ออร์คิด

คิด , เชียงใหม่: (เอกสารอัดสำเนา)

สายชล สัตยานุรักษ์

2545 ชาติไทยและความเป็นไทยโดยหลวงวิจิตราทกิจ, กรุงเทพฯ: มติชน.

สุจิตต์ วงศ์เทศ

2538 ประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา, กรุงเทพฯ: มติชน.

สุนิสา มั่นคง และสุพจน์ พرحمมาโนช

2533 โบราณคดีเชียงราย, โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ.

สุวิทย์ มีรสาสวัต

2540 ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ.

สุรพล นาถะพันธุ์ และ สุพจน์ พرحمมาโนช

2533 หลักฐานชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ ใน โบราณคดีเชียงราย, กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

สริยา สมุทธคุปต์ และ พัฒนา กิติอาษา

2545 ยวนสีคิ้ว ในชุมทางชาติพันธุ์, ห้องไทยนิทศนศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, นครราชสีมา: สมบูรณ์การพิมพ์.

สมจิต ทองประดับ

2544 คำอธิบายประมวลกฎหมายที่ดิน, กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ.

อันันท์ กาญจนพันธุ์

2539 สังคมไทยตามความคิดและความไฟแรงของอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาดสุغا, โครงการศึกษาเมืองไทยในความไฟแรงของนักคิดอาวุโส, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกอ.), กรุงเทพฯ.

2542 ความเป็นชุมชน ใน การวิจัยในมิติทางวัฒนธรรม อันันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), คณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

2543 สถานภาพการวิจัยชุมชนกับการจัดการทรัพยากร : บทสังเคราะห์ผลการศึกษา ใน พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร กระบวนการทัศน์ และนโยบาย, อันันท์

- กัญจนพันธุ์(บรรณาธิการ), กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
 ไม่ระบุปีพิมพ์ สถานภาพไทยศึกษา: กรณีการผลิตผลงานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทาง
 วัฒนธรรม, เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสถาบันไทยศึกษา
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (เอกสารอัดสำเนา)
 อาณัท กัญจนพันธุ์ และมิงสรรพ์ ขาวสะอาด
 2534 วิวัฒนาการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่าภาคเหนือตอนบน ในวิวัฒนาการของการ
 บุกเบิกที่ดินในเขตป่า เจมศักดิ์ ปันทอง(บรรณาธิการ), กรุงเทพฯ :สถาบันชุมชน
 ท้องถิ่นพัฒนา.
 อวรรณจักร สัตยานุรักษ์
 2544 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ: ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน, สำนักงานกองทุน
 สนับสนุนการวิจัย, เอกสารอัดสำเนา.

ภาษาอังกฤษ

- Chayan Vaddhanaphuti
 2003 Discourse on Thai Village Community in The Context of Southeast Asian
 Modernization, Economic Research Center Discussion paper, Japan:
 Nagoya University.
 Kathryn Woodward
 1998 Concept of Identity and Difference in Identity and Difference, United
 Kingdom: The Open University
 Shieharu Tanabe
 2000 Social Memory and The Politic of the Past in Tanabe Shieharu and Charles
 Keyes Social Memory and Crises of Modernity : Politic Identity in Thailand
 and Lao., London : Curzon.

บุคคลอ้างอิง(ผู้ให้ข้อมูลหลัก)

- พระครูไพบูล พัฒนาพิริติ เจ้าอาวาสวัดพางา หมู่ 5 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- พระครูทองสีบ วิสุทธาโล เจ้าอาวาสวัดล้านตอง หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

3. นายอินพัฒน์ แก้ววงศ์	14 1 ต.โภนก อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
4. นายม้าว พรมปัญญา	49 หมู่ 1 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
5. นายดวงดีบ ชุมพู	48 หมู่ 1 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
6. นายแสง สังฆวดี	15 หมู่ 1 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
7. นายสุเทพ ขัยชนะ	173 หมู่ 1 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
8. นายบัญชา ขัยสินบุญ	- หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
9. นายวงศ์ วงศ์	- หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
10. นายสกนธ์ กันทาเดช	268 หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
11. นายคำจันทร์ ทันใจ	59 หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
12. นายสงวน เชื้อเจ็ดตน	45 หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
13. นายบุญสูง เชื้อเจ็ดตน	- หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
14. นางสาวอนงค์ นิมนาล	- หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
15. นางบัวคำ วงศ์มา	- หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
16. อุ้ยหนานแสง หลวงคำแวน	- หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
17. นางศรีนวล บัวตระกูล	- หมู่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
18. นายบุญชู ชิวงศ์เวียง	- หมู่ 3 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
19. นายแก้ว นาราธีษะ	- หมู่ 3 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
20. นายแก้ว ศรีปัน	- หมู่ 3 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
21. ร.ต.ต.สุดใจ เชื้อเจ็ดจน	334 หมู่ 3 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
22. นายพยันต์ บุชิปัน	679 หมู่ 3 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
23. นางสมบูรณ์ นิภาวดี	- หมู่ 3 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
24. นายทองสุข จิตบุญตรอง	187 หมู่ 5 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
25. นายขาว มหาเทพ	10 หมู่ 5 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
26. นายวงศ์ วงศ์ปัญญา	214 หมู่ 5 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
27. นายนิกร เหล่าวานิช	98 หมู่ 6 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
28. นายศรีนุช วิไล	- หมู่ 6 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
29. นายสะօด บุญเชิด	98 หมู่ 8 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
30. นายคำตัน พุทธวงศ์	- หมู่ 8 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
31. นายคุณเรือน สมพันธ์	132 หมู่ 9 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย